

SPİKERLİK VE TÜRKÇENİN KULLANIMI

TRT

EĞİTİM DAİRESİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI-4

SPİKERLİK ve TÜRKÇENİN KULLANIMI

Füsun ÜNSAL - HAKAN ŞAHİN

İÇİNDEKİLER:

İLK SÖZ ..... **V**
İbrahim EREN / TRT Genel Müdürü

BAŞLARKEN ..... **VII**
Füsun Ünsal - Hakan Şahin / TRT Spikerleri

1. BÖLÜM
SPİKERLİK VE SUNUCULUK
A. **Spikerlik Nedir, Sunuculuk Nedir** 3
B. **Bir Spikerde ve Sunucuda Olması Gereken Özellikler** 4
1. Ses 4
a. Ses Organlarının Yapısının Önemi 4
b. Sesin Oluşumu 5
c. Diyafram 6
d.Solunum 8
1) Soluk Alma 8
2) Soluk Verme 12
e. Solunum Alıştırmaları 14
2. Kulak (Sesleri Doğru Algılayabilmek ve Söyleyebilmek) 22
3. Eğitim 22
4. Genel Kültür 23
5. Algılama Gücü 24
6. Dinleme Yeteneği 24
7. Hazır Cevaplık 24
8. Sözcük Hazinesi 25
9. Olumsuzlukların Üstesinden Gelebilme 25
10. Dil Birliği 26

2. BÖLÜM
DOĞRU VE GÜZEL KONUŞMADA SESİN ÖNEMİ
A. Konuşma 29
B. Ses 30
1. Sesin Nitelikleri 30
a. Şiddet 31
b. Yükseklik 31
c. Tını 33
2. İyi Bir Konuşma Sesinin Özellikleri 35
a. İşitilebilirlik 36
b. Akıcılık 36
c. Açıklık 36
d. Esneklik 37
e. Kulağa Hoş Geliş 37

3. Ses Kusurları 39
a. Kuvvetsizlik 39
b. Ses Titrekliği 40
c. Tiz ve Keskin Ses 40
4. Dil, Çene ve Dudaklar 41
a. Dil 42
b. Çene 42
c. Dudaklar 43

3. BÖLÜM
TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ
A. **Söyleniş Özellikleri** 47
1. Harfler 48
2. Ünlüler (Sesli Harfler) 51
a. Ses Uyumları 52
1) Büyük Ünlü Uyumu 52
2) Küçük Ünlü Uyumu 55
b. Kısa ve Uzun Ünlüler 57
c. Ünlü Düşmesi 59
d. Ünlü Türemesi 61
e. Ses Kaynaşması 63
f. Geniş Ünlülerin Daralması 65
3. Ünsüzler (Sessiz Harfler) 68
a. Ünsüz Uyumu 71
b. Ünlü-Ünsüz Uyumu 72
c. Ünsüz Düşmesi 73
d. Çift Ünsüzler 74
e. Ünsüz Değişimi 74
f. Ünsüz Türemesi 76
4. Ünlülerin Söylenişleri (Alıştırmalar-Tekerlemeler-Kısa Sözlük) 78
5.Ünsüzlerin Söylenişleri (Alıştırmalar-Tekerlemeler-Kısa Sözlük) 103
B. Söyleniş Ve Boğumlanma Kusurları 184
1. Gevşeklik 185
2.Atlama 185
3.Gılama 186
4.Değiştirme 186
5.Tutukluk 187
6.Islıklama 187
7.Kekemelik 187

4. BÖLÜM
VURGU
Tanım 191
A. Sözcük Vurgusu 193
1. Yabancı Sözcüklerde Vurgu 196
2. Vurgu Çekmeyen Ekler 197
B. Cümle (Tümce) Vurgusu 198
Alıştırmalar 201

5. BÖLÜM
ULAMA
A. Tanım 211
B. Ulama İle İlgili Kurallar 212
Alıştırmalar 217

6. BÖLÜM
TONLAMA VE ANLATIM
A. Tonlama 223
B. Anlatım 229
1) Ussal Anlatım 229
2) Duygusal Anlatım 230
Alıştırmalar 232

7. BÖLÜM
KONUŞMA HIZI
A. Hece Uzunluğu 241
B. Susku (Duraklama) 242
Alıştırmalar 244

8. BÖLÜM
SPİKER İÇİN NOTLAR
A. Sunum Teknikleri 249
1) Haber 249
a. Ses 250
b. Tempo 251
c. Canlılık 251
2) Müzik Programı 251
3) Eğlence Programı 252
4) Röportaj 253
5) Konser 257
6) Naklen Yayın 258
a. Ortamın Oluşturulması 258
b. Sunum 259

7) Spor Spikerliği 259
8) Televizyon Spikerliği-Sunuculuğu....260
a. Televizyon Sunucusunun Özellikleri 261
b. Televizyon Sunuculuğunun Radyo Sunuculuğundan Farkları 263
c. Televizyon Sunucusu Neler Kullanır 264
d. Yayın İşleyişinde Sunucu....265
e. Televizyonda Sunum Teknikleri....267
1. Haber....267
2. Kuşak Programları....268
3. Müzik-Eğlence 268
4. Naklen Yayınlar-Canlı Yayınlar....269
5. Röportaj....269
6. Hava Durumu 270
B. Çalışma Teknikleri 270
1) İşaretleme Çalışması....271
2) Deşifre Çalışması 271
3) İleriyi Görmek Bize Zaman Kazandırır....272
4) Kendini Dinleme 272
C. Spikerin Yayın Öncesi Hazırlıkları 273
1) Program İçeriği ile İlgili Hazırlıklar 273
2) Stüdyo ile İlgili Hazırlıklar 275
3) Program Konukları ile İlgili Hazırlıklar....275
4) Program Ekibi ve Teknik Ekiple ilgili Hazırlıklar....276
D. Stüdyo Kuralları 277
1) Temizlik ve Düzen 277
2) Teknik Aletlerin Kullanımı 278
3) Yayın Raporları 279
4) Stüdyonun Devredilmesi....279
E. Yayın Hataları 279
1) Spikerden Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler....280
2) Yapımcılardan Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler....283
3) Yayın-Yönetim'den Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler 283
4) Teknik Ekipten ya da Ekipmandan Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler....284

9. BÖLÜM
GÜNCEL YANLIŞLAR....289

10. BÖLÜM
KONUŞURKEN YANLIŞ KULLANILAN BAZI SÖZCÜKLER 295

11. BÖLÜM.
BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ OLARAK BEDEN DİLİ 301
KAVRAMLAR DİZİNİ....311
KAYNAKÇA....313

İLK SÖZ

Tam 52 yıl önce siyah beyaz renklerle başladığımız ve televizyon yayıncılığı ile kapısını araladığımız iletişim dünyasının biçimi, daha ilk günden bu yana teknolojinin gelişmesi ile hızla evrilerek günümüze ulaşmıştır.

Teknolojinin bu hızının yanı sıra bir toplumun benliğini oluşturan dil ise zaman içinde bir takım değişimlere maruz kalabilmektedir. İşte tam bu noktada TRT olarak büyük bir sorumluluğa sahip olduğumuzun bilincindeyiz Çünkü Milletimiz Türkiye'nin son 50 yılındaki siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerine ve dönüm noktalarına TRT ile şahitlik etmiştir. Sadece Türkiye'deki gelişmeler değil, belki de son 50 yıllık insanlık tarihinin Türkiye perspektifindeki hafızası TRT'de oluşmuş durumdadır. Bu hafıza kanaatimce son derece önemli ve dikkatlice taşımamız gereken bir emanettir. Çünkü ferdi ve içtimai olarak tekerrürden ibaret hayatlar yaşarken, güçlü bir hafızaya ihtiyaç duyulduğuna inanıyorum. Toplumsal hafıza sayesinde toplumsal kimlik kendini korur ve diri tutar. Bu hafızanın aktarılmasında ise yorumsuz, yalın ve tüm gerçeklikleri olduğu gibi yansıtan bir dil kullanmak büyük bir önem arz etmektedir.

Günlük hayatımızda kullandığımız dilin ötesinde etkin, anlaşılır ve berrak bir Türkçenin kullanımı ise bu önemin zorunlu bir disiplinidir. Yarım asırdır ülkemizin en başarılı dil ustası spikerlerini yetiştiren TRT, bu sürece katkı sağlayan materyaller üretmeye devam ediyor.

SPİKERLİK VE TÜRKÇENİN KULLANIMI adlı eserle, yayın dünyasının en önünde mücadele eden bu neferlerin yetişmesine destek verecek, hatta eğitim dünyasında hayallerinde spiker olmak isteyen birçok öğrencinin yolunu aydınlatacaktır. Çünkü bu eser aynı zamanda bir kamu yayıncısı olan TRT'nin emek veren ustalarının elinden çıkan ve kendi kaynakları ile ortaya koyduğu bir çalışmadan oluşmaktadır.

Ortaya konulan bu eserde emeği geçenleri kutlarım. Bu eserin, sektör çalışanlarına, akademik kitleye ve gelecekte hayallerine televizyonculuk sektöründe yer verecek bütün adaylara yarar sağlamasını diliyorum.

İbrahim EREN

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü

Başlarken

"Bir ülkeyi yönetmeye çağrılsaydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?" diye sorulmuş Çin filozofu Konfiçyus'a… Ünlü bilge bu soruya şöyle yanıt vermiş:

"İşe önce dili düzeltmekle başlardım. Çünkü dil bozuk olursa, sözcükler düşünceyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, yapılması gereken işler doğru yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılamazsa, töre ve düzen bozulur. Töre ve düzen bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. Bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir."

Günümüzden yaklaşık 900 yıl önce de Karamanoğlu Mehmet Bey aynı düşünceden yola çıkarak yayımladığı fermanda "Şimden gerü hiç kimesne kapuda ve dîvânda ve mecalis ve seyrânda Türkî dilinden gayrı dil söylemeye" diyerek, bir ülkenin sınırları içinde dil birliğinin önemini vurgulamış.

TRT'nin "Dil Anlatım ve Sunuş" başlığı altında yer alan yayın ilkelerinin ilk maddesi ise şöyle:

Ana dilimiz Türkçenin güzelliğini, ahengini zedeleyen veya aşırı duygusal, abartılı, anlaşılması güç, söz ve deyimlerden, akademik anlatımlardan kaçınılacak, doğru terminoloji kullanımına özen gösterilecek, argo kelimelere tiplemeler dışında yer verilmeyecek, bu tiplemeler de kaba ve çirkin biçimde kullanılmayacaktır. Programlarda öğüt verme yerine aydınlatıcı ve yansıtıcı olma tavrı benimsenecektir. Özellikle yabancı dilde gerçekleştirilmiş yayınların çevirilerinde özen gösterilecektir.

TRT Kurumu yıllardır hep bu ilke ile ve uzun emeklerle yetiştirir spikerlerini… Yetişen spikerler de Türkçenin doğru ve güzel kullanımından ödün vermemeye çalışır meslek yaşamlarında…

Sınavlar, kurslar, kuruma ilk adım atış, işin daha başlangıcıdır aslında. Ustaların yanında ve denetiminde geçirilen dört – beş yıl da belki bu başlangıçtan sayılmalıdır. Yeni spikerler mesleğe başladıkları ilk günden itibaren, aslında ne kadar sorumluluk isteyen bir iş üslendiklerinin de farkına varır ve neyi nasıl yapacaklarını sorup, araştırıp öğrenmeye çalışır. Herkes elinden geldiğince yardım etmeye çalışsa da, en büyük sorun kaynak eksikliğidir. Meslekle ilgili çok şey, uzun gözlemler sonucu elde edilen tecrübelerin yanı sıra, ustaların anılarında gizli kalmıştır.

Toplumda kullanılan ortak dilin uygulayıcıları arasında spikerler, ön sıralarda yer alır. Dinleyiciler, onların söylediklerini doğru kabul ederek, konuşmalarını bu örneğe göre biçimlendirir. Dolayısıyla, her spikerin omuzunda, dili doğru ve güzel kullanmanın getirdiği bir sorumluluk vardır. Çünkü spiker, mikrofonda sesini ve temsil ettiği dili doğru kullanan kişidir.

Radyonun içinde hayal ettiğiniz spiker, televizyon ekranında hayat bulur. Her zaman doğru konuşması beklenen ve hep doğruyu söylemesi gereken kişidir. Kulağınızda ve gözünüzde hayal kurmayı, haber duymayı, bilgilenmeyi beklediğiniz tek muhatabınızdır. Öyle bir sorumluluktur ki bu, spiker zekâsının mutlaka dilinden önce harekete geçmesi gerekir. Radyo bir hayal kutusu, televizyon, bu hayallerin gerçeklere dönüştüğü sihirli bir dünyadır. Spiker ise; o dünyanın, o hayallerin dilidir, sesidir. Bir spiker olmak, tüm bu sorumlukları büyük bir zevkle sırtlayabilmek demektir. Bir spiker olmak, sesinizle ve sevginizle birilerini yüreklendirebilmeyi, umutlandırabilmeyi ve gülümsetebilmeyi gerçekten istemek demektir.

Spikerler, kullandıkları dili, en iyi, en doğru ve en güzel konuşan kişiler olarak kabul edilir. Bir yayın kurumunda görev alan spikerler arasında mutlaka "dil birliği" olmalıdır. Doğup büyüdükleri çevrenin söyleyiş özelliklerinden çok, doğru ve temel ölçülere, kullanıma uygun olan söyleyiş biçimiyle konuşmalıdırlar.

Spiker, dilin doğru ve güzel kullanımında örnek olmalı, "doğru sözcüklerin" aynı şekilde söylenmesinde, bir başka deyişle "dil birliği"nin sağlanmasında ve bu sözcüklerin yaygınlaştırılmasında önder olmalıdır.

Ustaların, akademisyenlerin kitaplarından, TRT Spikerlik Kurs Notlarından ve 26 yıllık mesleki tecrübelerimizin ışığıyla derlediğimiz büyük ilgi gören "80 Yılın Sesi" adlı kitabımızdan güç alarak ve Eğitim Dairesi Başkanlığımızın da desteğiyle bu çalışmayı gerçekleştirdik. Bu kitapta da olabildiğince kolay anlaşılır, kafa karıştırmayan ve gerekli olan bilgileri aktarmaya çalıştık. Spikerlik; ses ve doğru konuşmanın ötesinde, kullanılan dilin, Türkçemizin tümce yapısını, tümcenin ögelerini, sözcük gruplarını ve bunların birbirleriyle bağlantılarını bilmeyi de gerektiren bir meslektir. Türk Dil Kurumunca ve akademisyenler tarafından, dilimizin dil bilgisi özelliklerinin, kurallarının ayrıntılı biçimde anlatıldığı kaynakları edindiğinizde, dilimizin yapısı ile ilgili bütün eksikliklerinizi tamamlamış olacaksınız. Anlatım bozukluğu olan, tümce yapılarından habersiz olduğu için sözcükleri yanlış kullanan, zaman ve durum hataları yapan bir kişi sosyal yaşantısında başarılı olmada da hayli zorlanacaktır.

Alıştırmalar için kullanımımıza sundukları metinleriyle kitabımıza renk katan TRT yapımcıları Sibel Nart, Ahmet Büyükçulhacı, Burçe Bahadır'a, spiker Gencay Aydın'a, bilgi ve yeteneklerini yazılarına dökerek bizimle paylaşan spiker arkadaşlarımız Gülden Özel, Yalçın Çetin ve Hakan Urgancı'ya çok teşekkür ederiz.

Füsun Ünsal – Hakan Şahin
TRT Spikerleri

1
BÖLÜM

SPİKERLİK VE SUNUCULUK

A. Spikerlik Nedir? Sunuculuk Nedir?

Spiker (İng.speaker); en genel tanımıyla bir radyo ve televizyon yayınında programları haberleri sunan kişidir.(TDK Türkçe sözlük)

Spiker aynı zamanda ortak kullanılan (standart) dili kurallarına uygun ve hatasız kullanan kişidir. Spiker, mikrofona uygun bir sesi, lehçesiz, şivesiz güzel bir konuşma şeklini, konuşuyormuş duygusu yaratan bir okuma tarzını, metni anında değerlendirme yeteneğini, okunan metnin, akıl ve duygu da katılarak anlatılmasını, yeri geldiğinde yabancı isim ya da kavramların doğru telaffuz (söyleyiş) edilmesini yaptığı işin içinde toplayan kimsedir.

Sunucu; radyoda, televizyonda bir eğlence yerinde metne bağlı kalmadan programı, oyunları sunan, yorumlayan, gösteri ya da yayın ortamını hazırlayan kişidir. (Büyük Larousse - TDK Türkçe sözlük)

Bireyin en temel hakkı haber alabilme özgürlüğüne aracı olan spikerin en önemli özelliği iyi bir konuşmacı olmasıdır. Konuşma ise dört öğeden oluşmaktadır: ses, dil, görsel davranış ve zihinsel etkinlik. Bu öğelerin ikisini kusursuz yapan “iyi”, üçünü kusursuz yapan “etkili”, dördünü kusursuz yapan ise “büyük konuşmacı” olabilir (Taşer, 2000: 77). Spikerin telaffuzunun (diksiyonunun) yani sözcüklerin seçiminin, düzeninin, düşünceyi anlatabilme tarzının düzgün olması gerekmektedir (Şenbay, 2003: 63).

Bununla beraber, dünyada iletişimin hızlı gelişimi, ülkemizde ise özel radyo ve televizyonlarla birlikte hem gelişimi hem değişimi bu kavramlara yenilerini eklerken (anchorman, stand-up, dj, vj gibi) ortak özellikleri çok olan spikerlik ve sunuculuk kavramlarını biraz daha birbirine yaklaştırdı.

Radyo spikerlerinin ya da sunucularının mikrofonundan çıkan sesler; sıcak, samimi bir anlatımı, neşeyi, hüznü, kişinin zekâsını, karakterini, bilgi birikimini ve tecrübesini içinde barındırabilmelidir. Radyoda ön planda olan unsur, sesin özelliği, niteliği, güvenilirliği kısacası sesin kimliğidir. Dolayısıyla spikerlik zor ve yetenek gerektiren bir meslektir. Bu mesleği seçen kişiler, dili doğru kullanmayı, dildeki yenilikleri sürekli takip etmeyi, çok çalışmayı, kendilerini yenilemeyi ve geliştirmeyi, ustalarının bilgi ve birikimlerinden yararlanmayı, işlerini çok sevmeyi ve en önemlisi yaptıkları işe saygı duymayı ilke edinmelidirler.

B. Sunucuda Olması Gereken Özellikler

1. Ses

Ses, bu meslek için, en önemli unsurların başında gelir. Bir spikerin veya sunucunun öncelikle radyo ve televizyonda konuşmaya uygun olan yani mikrofonik bir sese sahip olması gerekir. Bir spiker, herkesten farklı olarak daha iyi, pürüzsüz ve işlenmeye uygun bir sese sahip olmalıdır. Sesin geliştirilebilmesi için, o seste gerekli olan bir takım özelliklerin olması gereklidir. İlk aşamada bu özellikleri taşıyan yani nitelikli ve spikerliğe uygun bir ses, eğitim süresi içinde şekillendirilecek (doğru nefes alma, söyleyiş, boğumlama, tonlama, vurgulamalarla birlikte sesin eğitimi, gelişmesi; diksiyon), kişide var olan yetenekle harmanlanacak, sunum yapmaya hazır hale gelecektir. Çünkü iyi bir eğitim, kişinin yalnızca sesini geliştirmesiyle kalmaz, aynı zamanda kişinin özgüveninin artmasını da sağlar.

a. Ses Organlarının Yapısı ve Önemi

Yaşamın en önemli gereksinimlerden biri olan hava, bizler için de biyolojik açıdan hayati rol oynamaktadır. Akciğerlerimiz sayesinde oksijen alıp karbondioksit vererek solunum faaliyetini ömrümüz boyunca gerçekleştirmekteyiz. Bununla birlikte havanın bu dolaşımı bizlere, konuşma yeteneklerimizi sürdürmek için de olanak tanımaktadır. Çünkü ses, akciğerlerden gelen havanın ses yolunda meydana getirdiği titreşimler sonucu oluşur. Bu noktada akıllara hemen "Nasıl olsa soluk alıp verebiliyoruz, dolayısıyla da ses çıkarabiliyoruz, o halde konuşma sırasında bu konu neden çok önemlidir?"

Etkin ve anlaşılır bir dil ancak doğru soluk alma ile mümkündür. Aksi taktirde yani soluk alıp verme konusundaki yanlış alışkanlıklar seste harflerin çıkışını, anlamını ve estetik özellikleri bozar.

Solunum sistemimiz bir kanal şeklindedir. Burun, ağız, yutak, soluk borusu, bronşlar, akciğerler, diyafram ve göğüs kaslarından oluşan bu sistemde; burun ve ağızdan giren hava, akciğerlerde bulunan hava keselerine (alveol) kadar ulaştırılır, oradan da kana geçer. Kandaki karbondioksit ise hava keselerinden başlayan bir yol izleyerek ağız ve burundan dışarıya atılır.

Soluduğumuz havanın içinde %21 oksijen, %78 azot ve %1 oranında diğer gazlar bulunmaktadır. Bilinenin aksine her defasında, aldığımız oksijenin çok az kısmını (%5-6) kullanırız.

Solunumun refleksi vücudumuzdaki metabolik olaylar ve insanın yaşı ile de doğrudan ortantılıdır. Bu durumda bebekler dakikada 30-40 kez, çocuklar 20-30 kez, yetişkinler ise 15-20 kez soluk alıp vermektedir. Konuşma sırasında doğru solunum yapabilmek için şu üç nokta unutulmamalıdır:

- Akciğerlerde yeterince hava biriktirmek
- Bu havayı kullanırken ekonomik davranmak
- Sesleri çıkarırken (konuşurken) rahat olmak.

Soluk soluğa kalmadan, pürüzsüz bir sesle konuşabilmenin püf noktalarından birini, bilinçli (doğru) solunum yapabilmek oluşturur. Soluk almayı, bu soluğu gereğince akciğerlerimizde tutabilmeyi ve konuşurken doğru soluk verebilmeyi öğrenmek, konuşma eğitimine başlarken ilk adım olmalıdır. Soluk alıp vermeyi bilinçli yapabilenler, ses eğitimleri sırasında ve seslerini kullanırken daha az güçlük çeker, özellikle mikrofon karşısında çok rahat ederler.

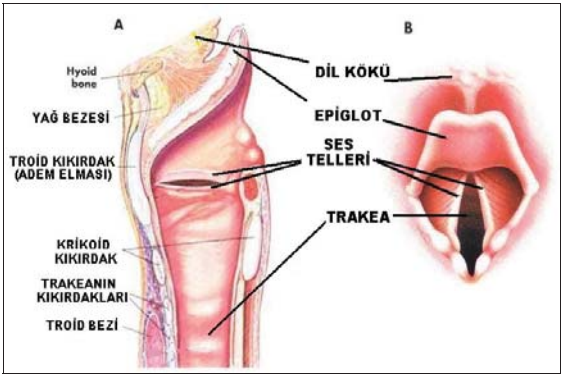
Ses çıkarmamızı yani konuşmamızı sağlayan organlarımız, karın boşluğundan burun ve dudaklarımıza kadar uzanır; değişmez bir sıralama ile çalışırlar. Bu organlar: Diyafram, akciğerler, gırtlak, ses kirişleri, burun, geniz, damak, diş etleri, dişler ve dudaklardır. Sesin oluşumu sırasında solunuma karın kasları da yardımcı olur. Bir spiker ya da sunucunun ses organlarının sağlıklı ve düzgün çalışıyor olması gerekir. Dudak yarıklığı, dil peltekliği, damak yarıklığı, geniz eti, dişlerin eksikliği ya da takma diş hatta bu organların hareketlerini sağlayan sinirlerdeki yetersizlik, güzel ve sağlıklı bir sesin oluşmasını önler. En ideali, sağlıklı bir ses için sağlıklı bir yaşam, sağlıklı bir bedendir. Sigara içmek, çok soğuk ya da sıcak içecekler, sağlıklı bir ses için sakıncalıdır.

b. Sesin Oluşumu

Ses, soluk verme aşamasında akciğerlerden gelen havanın gırtlakta bulunan ses tellerine çarpması, onları titretmesi ve bu titreşimlerin de, tınılayıcı boşluklarda büyümesi ile oluşur.

Soluk verme aşamasında dışarıya bırakılan hava gırtlaktan geçerken soluk borusu açıksa, serbestçe çıkar ve ses meydana gelmez. Ses, soluk yolunun kenarında duran ses tellerinin titreşmesi ile oluşur. Ses telleri hareketli organlardır, birbirine doğru yaklaşıp ayrılırlar. Soluk alıp verirken yanlara doğru açılan ses telleri, konuşma sırasında birbirine yaklaşır. Bu yaklaşma sırasında ses telleri gerilir ve

havanın çarpmasıyla titrer. Soluk borusunun üst bölümünde bulunan ve kıkırdak dokudan oluşan gırtlağın içinde yer alan ses telleri aslında geriden ileriye doğru yatay vaziyette duran sert kas kıvrımlarıdır. İnsanlarda iki tanesi sağda, iki tanesi de solda olmak üzere dört ses teli bulunur.

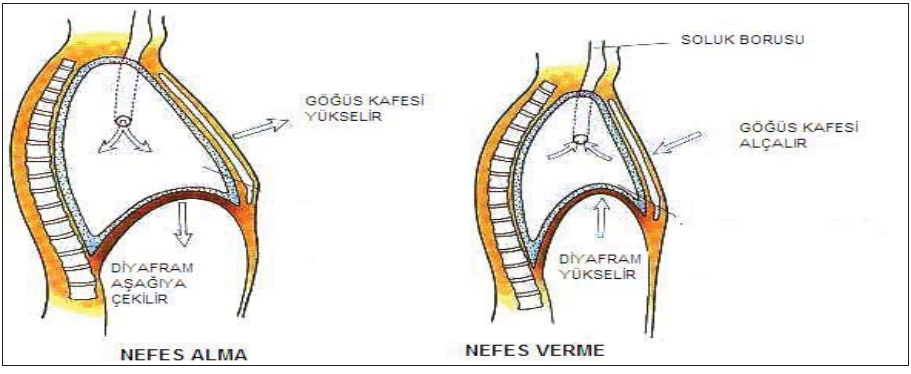
SES TELLERİ

Her iki yandaki bu dört ses telinden dışarıya doğru olanları ses çıkarmada herhangi bir işlev üstlenmediklerinden bunlara "yalancı ses telleri" denir. Yani sesi oluşturan teller iki tanedir ve tıpkı bir kemanın telleri gibi iş görürler. Ama sadece ses tellerinin titreşmesi sesin oluşumu için yeterli değildir. Titreşim tınılayıcı boşluklarda büyüdükten sonra "ses"e dönüşür, yoksa gırtlaktan gürültü niteliğinde hafif bir titreşim çıkar. Bunu "ses"e (selen) dönüştürebilen asıl tınılayıcılar ise ağız ve burun boşluğunda bulunur. Burun boşluğunun görevini yapamaması (eğri burun kemikleri) veya ağız boşluğuna gereken hareketlerin yaptırılmaması (ağzımızı yeterince açmadan konuşmaya çalışmak gibi), sesin kalitesini bozar. Ses tellerinin sağlığı ve doğru pozisyonda olmaları ile yeterli miktarda soluk vererek titreştirilmeleri sesin kalitesini arttırır. Doğru yerden konuşabilmek, sesimizi yerine oturtabilmek için de soluk alıp-verme işlemini düzgün yapabilmeli, ses tellerimizi yeterince hava ile titreştirmeyi öğrenmeliyiz.

c. Diyafram

Normal şartlar altında, insanlar neredeyse kusursuz denebilecek fiziksel özelliklerle doğarlar. Vücudumuzu oluşturan organlar eğer biz onları kötü kullanıp bozmazsak(!), hatasız birer biyolojik makine olarak uyum içinde çalışırlar. Soluk alıp-

vermemizi sağlayan solunum sistemimiz de bu kusursuz düzeneklerdendir. Dünyaya geldiğinde ciğerlerine ilk defa hava dolduran bir bebeğin çığlığını hatırlayın. **"Diyafram Kası"**nı yüksek kapasitede kullanabildiğinden, bu bebek insan kulağının dayanamayacağı şiddette ses çıkarabilir. Daha sonra yıllar ilerledikçe yanlış kullanmak ya da hiç kullanmamak nedeniyle zayıflayan diyafram kası, başlangıçtaki kusursuzluğundan uzaklaşarak özelliğini kaybeder, körleşir. Çünkü hemen hiç kimse doğuştan getirilen bu yeteneği kaybetmemek ve geliştirmek konusunda eğitilmez. Küçük yaşlardan itibaren şan dersleri almaya başlayan dolayısıyla da doğru soluk alma ve diyaframı kullanma becerilerini öğrenenler ise şanslı kesimi oluştururlar.

DİYAFRAM KASI VE SOLUK ALIP-VERME

Aslında bizim **"doğru solunum"**dan kastımız da, zaman içinde çeşitli nedenlerle kaybetmeye başladığımız ve ancak rastgele gelişip devam edebilen bu yeteneği (diyafram kasını kullanarak soluk alma yeteneğini) birtakım çalışmalarla yeniden kazanabilmektir.

Diyafram, göğüs boşluğunu karın boşluğundan ayıran kasa verilen addır. Bu özelliğinden ötürü **"karın kası"** olarak da adlandırılır. Kas-kiriş karışımı bir organ olan diyafram, göğüs kafesine bağlıdır. Solunumda önemli bir yeri vardır. Diyafram, soluk aldığımızda kasılır ve düzleşir, göğüs boşluğunun hacmi artar, iç basınç düşer ve akciğerlere hava dolar. Soluk verdiğimizde ise gevşer ve kubbeleşir. Göğüs boşluğunun hacmi azalır, iç basınç artar ve karbondioksit dışa verilir.

Diyafram gerçek anlamda kullanılabildiğinde, karın boşluğu mümkün olan en alt bölgeden genişletilerek, akciğerlerin normal şartlarda kullanılmayan bölgeleri de devreye sokulur ve akciğerlerin yukarıya doğru değil aşağıya doğru genişlemesi

sağlanır. Diyaframı kullanarak soluk alma sırasında omurga kasları ile boyun kasları da diyaframa yardımcı olurlar. Böylelikle bir soluk almada 500-700 cc yerine 2500-3000 cc havayı içimize çekmiş oluruz ki, bu da akciğerlerin alabileceği en yüksek hava miktarıdır.

d. Solunum

Solunum, soluk alma ve soluk verme olarak iki aşamada gerçekleşir. Bu aşamaların ana işlevi, yaşamı sürdürebilmek için gerekli havayı alıp, karbondioksiti dışarıya vermek, ikinci işlevi ise konuşmayı sağlamaktır. Gerek soluk alırken gerekse verirken önerilere dikkat edilir, belirtilen alıştırmalar bir program çerçevesinde aksatmadan uygulanırsa ses organları rahat çalışacak, konuşmaya ve sese olumlu katkılar sağlanmış olacaktır. Günlük yaşantı da dâhil, konuşma eyleminin gerçekleştiği her ortamda ideal olan, kusursuz bir diksiyona sahip olmaksa, soluğun gerekli biçimde alınıp verilmesi çok önemlidir. Özellikle konuşma sanatını "iş" edinenlerin solunum alışkanlıklarını doğru biçimde geliştirmeleri zorunludur.

1) Soluk Alma

Akciğerlere havanın çekilmesi işlemidir. Soluk almak, sağlıklı insanlar için kolay bir iş gibi görülür. Reflekse dayalı bir eylem olduğundan nasıl soluk aldığımızı, soluk alırken yanlış hareket edip etmediğimizi düşünmeyiz bile. Soluk almadan hayatta kalamayacağımız gibi, doğru soluk almazsak önemli sağlık sorunları ile de (kalp krizi riski, astım, tansiyon bozukluğu, ani sancılar, hatta kanser) karşılaşabiliriz. Konunun bu aşamada bizi ilgilendiren yanı ise doğru soluk alma (ve verme) eyleminin konuşmaya olan etkisidir. Tekrar edelim; doğru solunum olmadan düzgün ve güzel konuşmayı başaramayız.

Doğru soluk alabilmenin Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization / WHO) standartları şöyledir:

- Ciğerleri dakikada 4 ile 6 litre arasında hava ile doldurmak.
- Soluk alıp verirken göğüs yerine diyaframı hareket ettirmek. (Çünkü diyaframın kullanılması akciğerlere daha yavaş ama her seferinde daha fazla hava girişi sağlar)
- Soluk almayı ağız yerine burundan yapmak.

Soluk alma eylemi solunumun ilk aşaması olup, akciğerlere belli ölçüde hava girmesini sağlar. Soluk alırken dikkat edilmesi gereken bazı kurallar ise şöyledir:

Soluk;

- Derin
- Sık
- Çabuk
- Düzenli
- Sinirlenmeden
- Gürültüsüz alınmalıdır.

Gürültülü soluk almak bir kusurdur. Konuşma sırasında dinleyenleri rahatsız eder, hele mikrofon karşısında bu ses çok daha belirginleşir. Bu kusurun önüne geçilmezse doğru ve güzel konuşma adına başarısızlık kaçınılmazdır.

Doğal solunumda ağız hep kapalı tutulmalı ve mutlaka burundan soluk almaya çaba harcanmalıdır. Burundan soluk alındığında akciğerlere giren hava ısınıp temizlenir. Burun içindeki kıvrımlar ve küçük kıllar bu sırada bir süzgeç görevi yerine getirirler. Zaten, ağızdan soluk alanların çoğunda burun yollarında bir aksaklık var demektir. Bu gibi durumlarda küçük bir ameliyatla burundan soluk almayı zorlaştıran aksaklık giderilebilir. Her şeye rağmen, konuşurken bazen ağızdan soluk almayı gerektiren durumlarla da karşılaşabiliriz. Öyle bir an gelir ki, konuşmamızın hızı ya da kullandığımız sözcüklerin uzunluğu nedeniyle ağzımızı kapatıp burnumuzdan soluk alma fırsatını bulamayabiliriz. Böyle durumlarda soluk zorunlu olarak ağızdan alınır ama yine de gürültüsüz olmasına özen gösterilir.

Unutmayın ki; doğru soluk alamayan insanlar karbondioksite daha duyarlıdır. Karbondioksit oranı fazla olan ortamlarda daha sık ve kısa nefes alıp verirler. Düzenli (doğru) solunum yapanlar ise bu tip ortamlarda, ayrıca heyecan, stres anında solunumlarını iyi kontrol ettiklerinden daha normal davranırlar. Bu, konuşmaya olumlu ya da olumsuz yansıyan önemli bir etkendir.

Sıradan bir kişi yani soluk alma konusunda eğitimsiz bir insan, üç farklı tipte soluk alma alışkanlığında olabilir:

- Akciğerlerinin sadece üst kısmını kullanarak soluk alma
- Akciğerlerinin orta kısmını kullanarak soluk alma
- Diyafram kasını kullanarak soluk alma

Diyafram kasını kullanarak soluk alma, diyaframın alçalıp yükselmesi ile olur ki, çoğunlukla erkekler bu tip soluk almayı daha kolay başarır. Diyaframın göğüs kafesinin altında bulunan bir kas olduğunu artık biliyoruz. Bu kasın göğüs boşluğu ile karın boşluğunu birbirinden ayırdığından da bahsetmiştik. Solunuma büyük yardımı olan diyafram kasını kullanabilmeyi öğrenmek, soluksuz kalma riskini en aza indirecektir. Diyafram devrede olduğunda burundan çekilen hava daha uzun yol alacağından hem ciğerlere depolanan hava miktarı artar hem de uzun soluklu konuşulabilir. Ancak **diyaframdan nefes almak için bu kası fazla zorlamamak gerekir.** Aksi halde aşırı kasılıp gevşemeden dolayı diyafram ve karın boşluğundaki diğer organlar zarar görebilir.

Akciğerleri kullanarak soluk almada ise göğüs, köprücük kemikleri ve kaburgalar etkendir. Çoğunlukla kadınlar böyle soluk alırlar. Sadece akciğerlerin üst kısmını kullanarak yapılan solunum hiçbir zaman önerilmez. Bu yöntem karnı sıkıştırır. Burundan akciğerlere giren havanın kat ettiği mesafe kısa olduğundan çok çabuk yorulmaya ve soluk kesikliğine neden olur. Bunun sonucunda konuşmacıda şaşkınlık, bocalama, kekeleme gibi başarısızlıklar ortaya çıkar. Akciğerlerin orta kısmını kullanarak yapılan solunum, nispeten daha az yorucudur.

Solunumda kontrole sahip olamamak, soluk alırken göğüs kafesinin yukarıya doğru hareket etmesine ve istenmeyen bir hava sürtünmesi sesinin duyulmasına neden olur. Akciğerler alta doğru genişleme özelliğine sahip olduklarından, soluk tutma kapasitelerinin büyük bölümü de alt taraflarında bulunur. Dolayısıyla solunum sırasında göğüs kafesinin yukarı doğru hareket etmesinin ve akciğerlerin istenmeyen bir şekilde yukarıda genişlemesinin önüne geçmek gerekir. Dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de, soluk alırken hırıltılı bir ses çıkarmamak olmalıdır. Özellikle sigara kullananlarda sıkça görülen bu sakıncalı durumla karşılaşmamak için konuşmaya başlamadan önce, zorlamadan gırtlağı temizlemek yararlı olacaktır.

Kullanılmayan diyafram kası nedeniyle altta genişleyecek yer bulamayan akciğerler, genişlemek isteyen bronşların yer arayışı yüzünden zorunlu olarak yukarıya doğru hareketlenmektedir. Bu hareket akciğerlerin üst bölümlerini aktif tutarken, büyük bölümün bulunduğu alt tarafın tamamen pasif kalmasına yol açmaktadır. Böylelikle akciğerlerin üst bölümü temiz hava ile devamlı kullanılıp yenilenirken, alt taraf havasız kaldığından dolaşıma katılamamakta, kapasite kullanımı büyük ölçüde azalmaktadır. Doğru soluk alma konusunda en iyi örnek

bebeklerdir. Dikkat ettiğimizde onların hep karın hareketleri ile soluk aldıklarını fark ederiz. Hâlbuki birçok insan göğüs kafesinin ve omuzlarının yukarıya doğru hareketi ile soluk alır.

Kısacası, akciğerleri tam kapasite ile çalıştırmak demek; diyafram kasının kullanılması ile karın bölgesindeki organları aşağıya çekerek, akciğerlerin de aşağıya doğru genişlemesini sağlayacak "yer açma" işlemini oluşturmak demektir.

Şimdi bir de bu üç değişik solunum türünü hareketlerle deneyelim:

Bir sandalyeye oturun. Üzerinizde rahat kıyafetler, mümkünse eşofman olsun.

- Göbeğinizi ve göğsünüzü olabildiğince hareket ettirmeden soluk alıp vermeye çalışın. Sürekli korse ile dolaşanların bu solunum şeklini zorunlu olarak kullandığını aklınıza getirin. Şu anda akciğerlerinizin üst kısmı ile soluk alıyorsunuz. Köprücük kemiklerinizin hareket ettiğini hissedeceksiniz. Çünkü akciğerleriniz yukarıya doğru genişlemeye çalışıyor ve sadece üst bölümlerine hava dolduruyorlar. Yukarıda fazla yer olmadığından zaten yeterince hava biriktiremediğinizi fark edeceksiniz. **(Kesinlikle Önerilmez)**

- Aynı pozisyonda iken elinizi göğsünüze koyun ve sadece göğsünüzü şişirerek soluk alıp vermeye çalışın. Artık sadece göğsünüz şişsin. Bu, soluk almada akciğerlerin orta kısmının kullanıldığı yöntemdir. Böyle soluk alıp-vermede akciğerler ileriye doğru genişleyerek hava ile dolar ama kaburgaların engellemesinden ötürü genişleme kapasiteleri yine sınırlı kalır. Diyafram solunumu ile oranladığımızda akciğerlerimize daha az hava almış oluruz. **(Genelde Önerilmez)**

- Sandalyenin ucuna doğru, neredeyse düşecekmiş kadar kenarına oturun. Bacaklarınızı açın. Bacaklarınızın arasına doğru bütün vücudunuzla olabildiğince eğilin. Bu duruşunuzu koruyarak soluk almaya çalıştığınızda sadece diyaframınız devreye girecektir. Duruşunuzun özelliğinden ötürü göğsünüz yukarıya doğru genişleyecek yer bulamayacak ve genişleme sadece göbek hizasında olabilecektir. İstenilen solunum yöntemi de budur. Doğrulduğunuzda, bacaklarınızın arasına eğilmişken nasıl soluk aldığınızı hatırlayarak, otururken de öyle yapmaya çalışın. Duruş avantajınızı kaybettiğinizden ve göğüs kafesiniz üzerindeki baskı kalktığından dolayı bunu yapmanız ilk zamanlarda pek kolay olmayacaktır. Bu yüzden tekrar bacaklarınızın arasına eğilerek diyafram soluğunu nasıl aldığınızı hissedinceye kadar çalışmaya devam edin. Birkaç deneme diyaframınızın harekete geçmesi için yeterli olmayabilir. Unutmayın ki diyaframla soluk almayı becerebilme alışkanlığının

yerleşmesi için uzunca bir süreye ihtiyacınız olacaktır. Kendinizi zorlamadan, bu hareketi her gün uygun aralıklarla tekrarlayın.

Diyaframı çalıştırmak için bir başka hareketi denemek üzere sırt üstü yere uzanın ve elinizi göbeğinizin üzerine koyun. Kendinizi rahat bırakın, derin soluk alıp-vermeye çalışın. Göbeğinizin inip kalktığını hissedeceksiniz. İşte bu da diyafram nefesidir. **(Önerilir)**

Aslında pek farkında olmasak bile günlük yaşantımızda diyafram kasımızı zaman zaman hepimiz kullanırız. Önemli olan bunu bilinçli hale getirebilmektir.

- Uyurken
- Kahkaha atarken
- Hıçkırırken
- Korku veren ya da hayrete düşüren bir durum karşısında
- Çiçek koklarken, diyafram hep devrededir. Bir de, doğum sırasında kadınlar ıkınma hareketi ile diyaframlarını kullanırlar.

Peki, gündelik yaşantımızda nasıl soluk alıyoruz? Öğrenmek çok kolay: Dar bir pantolon giyin. Belinizi iyice sıksın. Derin soluk almaya çalışın. Göbeğinizi sıkıştırdığınız için artık diyaframınızı kullanamadığınızı, sadece akciğerlerinizin üst kısmından soluk alabildiğinizi göreceksiniz.

Sizlere önereceğimiz teknikleri bir plan kapsamında titizlikle uygulamanız (Bk. Solunum alıştırmaları) akciğerlerinizin kapasitesini arttıracak, diyaframınızı kullanabilmenizi sağlayacaktır. En iyi ve en rahat solunumun ayakta dururken yapıldığını da unutmayın. Çünkü ayakta iken solunum organları üzerinde hiçbir baskı yoktur.

2) Soluk Verme

Solunumun, akciğerlere çekilen havanın boşaltılması aşamasıdır. Türkçe, soluk verme sırasında konuşulan bir dil olduğundan bu aşama da en az soluk alma kadar önemlidir.

Soluk verirken olabildiğince ekonomik davranmak ve akciğerlerde depolanan havayı birden tüketmemek gerekir. Ancak gündelik yaşamda hemen herkes, bu

konunun üzerinde pek durmaz ve soluklarını boş yere harcadıklarından çabuk yorulurlar ve havasız kalırlar.

Soluk alırken konuşamayacağımız gibi, soluk vermenin sonunda da konuşmak yanlıştır. Aslında konuşma eylemi ile soluk verme eylemi aynı anda başlamalıdır. Akciğerlerdeki havayı belli oranda tüketmeden, önemli kısmını içeride tutarak söze başlanırsa, diksiyon ağırlaşır ve konuşan kişi de yorulur. Başka bir hatalı bir yöntem de, soluğumuzun sonuna kadar konuşmaya çalışmaktır. Eğer böyle yaparsak, soluğumuzla birlikte sesimiz de gücünü kaybeder ve son sözümüz duyulamayacak kadar hafifler. Soluk verme, bir sözcüğün ya da tümcenin başında olduğu kadar sonunda da bol olmalıdır ki söylediklerimizin tamamı iyi anlaşılabilsin. Sözcük ve tümce sonlarının iyi söylenmesine, işitilebilir şiddette olmasına diksiyon çalışmalarının başından itibaren özel bir önem verilirse, konuşma açısından hatalı bir davranış olan **"işitilememek"** tehlikesinin önüne geçilmiş olur. Türkçede yüklem, sözcük sonlarında yer aldığından, eğer sözünüzün sonunda sesinizi duyuramazsanız yanlış anlaşılmalara, anlam bozukluklarına bile yol açabilirsiniz. Mesleğe yeni başlayan spikerlerin özellikle duygusal metinler seslendirirken ya da şiir okurken yaptıkları yanlışlardan biri de budur.

Soluğunuzun biteceğini, soluksuz kalacağınızı düşünerek konuşmaya başlamayın. Konuşma sırasında pek çok soluk alma fırsatı bulunmaktadır. Bir metinde yer alan noktalama işaretlerine uymak veya vurgu duraklarına dikkat etmek bile soluk alma şansı yaratacaktır. Zaten konuşma sırasında ya da bir metin değerlendirirken öyle uzun süreli, rahatça durarak soluk alma boşlukları asla olmayacaktır. Aksi halde konuşmanız bitti, okumanız sona erdi hissi yaratırsınız. Bundan özellikle kaçının. Soluğunuzu, bir sonraki soluk alabilme yerinizi bilerek harcarsanız sorun çıkmayacaktır.

Soluk verme daima eşit, sarsıntısız ve gürültüsüz olmalıdır. Böyle yapmadığınız zaman ses kulağa hoş gelmez, adeta keçi sesi gibi titrek bir hal alır. Dengeli ama yeterince soluk veremediğimiz zaman soluğun sese dönüşümü zorlaşır. Ağzımızdan tonsuz ve cılız bir ses çıkar. Bu durum genellikle diyafram kullanılmadan, göğüs bölgesinden yapılan solunumda görülür.

Şimdi gelin bir yöntem deneyelim: Bu yöntemin adı, **"Dışa Vererek Başlama"[1].**

[1] **Andrew Weil,** "8 Haftada İdeal Sağlık", Sistem Yayınları, İstanbul-1997.

Solunum aslında başlangıcı ve sonu olmayan sürekli bir refleks hareketidir. Öyle olmasa uyurken soluk alamazdık. Ama nedense solunumun "soluk alma" ile başladığını ve "soluk verme" ile tamamlandığını söyleriz. Öyle ise bunu tersine çevirelim:

Bir dakika süresince ritminizi bozmamaya çalışarak düzenli olarak soluk alıp vermeye başlayın, ama dikkatinizi soluk verme hareketine yoğunlaştırın. Yani başlangıcı soluk verme olarak düşünün. Artık kendinizi soluğunuza daha yakın hissedeceksiniz. Gerçekte de soluk verme potansiyeli soluk alma potansiyelinden daha çoktur. İstesek de akciğerlerimizdeki havanın tamamını boşaltamayız ama daha şiddetli soluk verebiliriz. Akciğerleri boşaltmak için yapılan refleks sıkıştırma hareketine müdahale edip, karın ve göğüs kaslarınızı daha fazla çalıştırırsanız dışarıya daha fazla hava verirsiniz. Bu şekilde soluk verirken kullandığımız kas sistemi, soluk alırken kullandığımız kas sisteminden daha güçlüdür. Dışarıya daha fazla hava verdiğinizde de doğal olarak akciğerlerinize daha fazla hava doldurmuş olursunuz. Amacımız solunumu derinleştirmek olduğuna göre bunu yapmanın en kolay yolu da soluk vermeyi solunumun ilk aşaması olarak düşünmek ve soluk alabilme konusunda endişeye kapılmamaktır. Çinliler solunumu "dışa verme" ve "içe çekme" olarak iki bölüme ayırırken, birinci sıraya "dışa verme" bölümünü koyarlar.

Ancak bu yöntemi denerken bir dakikalık süreyi aşmamaya özen gösteriniz. Akciğerlerin, karın ve göğüs kaslarının, diyaframın aşırı zorlanması, istenmeyen sonuçlara yol açabileceği gibi, alınan fazla oksijen baş dönmesi, göz kararması gibi rahatsızlıklar da yaratabilir.

İyi bir soluk verme tekniği geliştirirseniz, rastgele edindiğiniz soluk verme alışkanlıklarından da kurtulacaksınız. Böylelikle solunumdan kaynaklanan konuşma pürüzleriniz de ortadan kalkacaktır.

e. Solunum Alıştırmaları

Sizlere önerilen hareketleri yaparken rahat kıyafetler giyin. Bu hareketleri mümkünse açık havada ya da iyi havalandırılmış bir ortamda yapın. Arkadaşlarınızla birlikte çalışmanız, denetim sağlayacağı gibi sıkılmanızı da önleyecektir.

Alıştırmaları bir kere yapıp bırakmanın size hiçbir yarar sağlamayacağı açıktır. Bu hareketlerden bazıları artık yaşam boyu sizlerle olacak. Sabah yataktan kalkınca, akşam yatarken ve yemeklerden önce bu hareketleri tekrar edebilirsiniz. Çalışırken

aşırıya kaçmanın fayda yerine zarar getirebileceğini de unutmayın. Diyaframınızın ve diğer kaslarınızın rahat çalışabilmesi için midenizin boş olmasına dikkat edin. En önemlisi de; sigara kullanıyor ve bırakamıyorsanız solunum alıştırmalarından bir saat önce ve bir saat sonra kesinlikle sigara içmeyin.

Alıştırmalara kendimizi hazırlamak için önce solunum egzersizleri sonra da gevşeme hareketleri yapmak vücudumuzu rahatlatacaktır.

Basit ama bir o kadar da faydalı bir solunum egzersizi için şunları yapabilirsiniz:

- Burnunuzdan yavaşça ama olabildiğince çok miktarda soluk alın.

- Soluğunuzu yine yavaş bir şekilde ağzınızdan verin. **(Aslında bu ikisi bir yoga tekniği. Yönteme "Gevşeme Soluğu" da deniyor. Öncelikle dilinizi yoga pozisyonuna getirmeniz gerekiyor. Şöyle ki; Dilinizin ucunu üst ön dişlerinizin iç yüzeyine değdirin. Sonra dişinizin minesine, dişiniz ile ağzınızın üstü arasındaki yumuşak dokuya dayanana kadar dilinizi dişleriniz üzerinde kaydırın. Tüm egzersiz boyunca orada tutun. Şimdi sadece ağzınızdan, duyulabilir bir ses çıkararak dışarıya soluk verin ve soluk alın. Ağzınızı kapatın ve içinizden 4'e kadar sayarak, sakince burnunuzdan soluk alın. Sonra soluğunuzu 7'ye kadar sayarak içinizde tutun. Son olarak 8 sayıncaya kadar ağzınızdan ses çıkararak soluk verin. Bu bir soluk döngüsü oluşturur. Hareketi toplam 4 defa tekrarladıktan sonra, yavaşça ama sadece burnunuzdan soluk alın. Diliniz o halde iken soluk vermekte zorlanıyorsanız dudaklarınızı büzmeyi deneyin. Önemli olan egzersizi yapma hızı değil, "içe çek", "tut", "dışa ver" şeklindeki 4-7-8 oranını uygulayabilmektir. Soluğunuzu rahatça ve uzun süre tutmak sizi zorlarsa, oranları koruyarak sayılarınızı kendinize göre ayarlayabilirsiniz. Egzersizi günde en az iki kere yapmaya çalışın[2].)**

- Dik durarak, gözleriniz kapalı şekilde rahatça oturun ve dilinizi yine yoga pozisyonuna getirerek ağzınız hafif kapalı, burnunuzdan hızla soluk alıp verin. **(Bu ise "Uyarıcı Soluk" tekniği. Soluk alıp vermeniz eşit sürede ve kısa olmalı, bu esnada boynunuzdaki kasların ve diyaframınızın gerildiğini hissetmelisiniz. Göğsünüzün hareketi, hava basan bir körük gibi hızlı ve mekanik olmalıdır[3].)**

- Nefes vermeyi, nefes almaktan daha yavaş yaptığınıza emin olun.

[2] **Andrew Weil,** "8 Haftada İdeal Sağlık", Sistem Yayınları, İstanbul-1997.

[3] **Andrew Weil,** "8 Haftada İdeal Sağlık", Sistem Yayınları, İstanbul-1997.

- Nefes verirken kaslarınızın rahatladığını ve gevşediğini hissedin. **(Gevşeme soluğunu ve uyarıcı soluğu her yerde uygulayabilirsiniz. Ancak otururken dik durmaya çalışın. Bu yöntemleri, solunum alıştırmaları başlangıcından bağımsız olarak özellikle sabah kalktığınızda her zaman yapmanızı öneririz.)**

Günde on dakikanızı bile almayacak bu egzersizleri, solunum alıştırmaları öncesinde yapmanız size rahatlık ve dinamizm sağlayacaktır. Yaşamınızın bir parçası haline getirdiğinizde ise, kısa sürede soluk alış-verişinizdeki olumlu değişimi hissedeceksiniz.

Eğer sigarayı yakın bir zamanda bırakmışsanız ya da bırakmayı düşünüyorsanız, derin nefes alıp-vermek kandaki oksijen miktarını yükselteceğinden hem sigara içme isteğinizi hem de sigaranın zararlı etkilerini kısa sürede azaltacaktır.

Solunum alıştırmalarına başlamadan önce şimdi de yaklaşık beş dakikalık bir gevşeme uygulaması yapalım. Bu, bizi çalışmaya daha hazır hale getirecektir. Gevşeme uygulamaları ruhsal ve fiziksel sağlığımız açısından da oldukça yararlıdır[4].

- Bir sandalyeye rahatça oturun. Dik durun. Ayaklarınız yere bassın ve kollarınız gevşek şekilde dizlerinizin üzerinde dursun. Şimdi gözlerinizi yumarak, başınızı yavaşça göğsünüze doğru eğin ve bu pozisyonda birkaç dakika hareketsiz kalın.

- Sandalyenizin önüne bir masa koyun ve kollarınızı germeden masanın üzerine uzatın. Yine gözleriniz yumuk olsun. Başınızı bu kez kollarınızın üzerine bırakarak birkaç dakika durun.

- Yine sandalyede otururken doğrulun, başınızı önce öne düşürün sonra yavaşça kaldırın ve gerilmeden mümkün olduğunca arkaya atın. Başınızı öne, arkaya, sağa, sola hareket ettirerek bir daire çizin.

- Ayağa kalkarak kollarınızı iki yana sarkıtın ve yine başınızın hareketi ile daire çizin.

- Tekrar sandalyeye oturarak bütün kaslarınızı birkaç dakika süresince önce olanca gücünüzle gerin, sonra da gevşetin.

- Esnemeye ve içinizden gelerek gülmeye çalışın.

[4] **Suat Taşer,** "Örneklerle Konuşma Eğitimi", 5. Basım, Papirüs Yayınları, İstanbul-1996.

Artık Solunum Alıştırmalarına Başlayabiliriz:[*]

Bu alıştırmalarda asıl amaç, diyafram kasını yeniden aktif hale getirip, doğru bir şekilde kullanabilmektir. Alıştırmalar sayesinde akciğerlerin kapasitesi artacak, soluk denetimi yapabilmeniz kolaylaşacak ve yeterli soluk alıp vermeyi öğrenmiş olacaksınız. Başlangıçta biraz zorlansanız bile pes etmeyin. Sonuçta, yanlış solunumdan kaynaklanan sıkıntılarımızı gidererek yaşam kalitemizi de yükseltmiş olacağız.

- "F" ünsüzünü kullanarak, belirtilen örneklere uygun soluk alıp vermeye çalışın:

- Ateşi üfler gibi
- Çiçek koklar gibi
- Hayret ifadesi ile
- Korku ifadesi ile
- Yatakta sırt üstü yatıyormuş gibi
- Köpek gibi havlarcasına

- Derin bir soluk alın ve aldığınız bu soluğu "s" ünsüzünü kullanarak bir defada kesintisiz boşaltın:

ssssssssssssssssssssssssssss

- Yine derin bir soluk alın ve soluğunuzu "s" ünsüzünü kullanarak önce kesik kesik sonra da kesintisiz boşaltın:

s-s-s-s-s-s-s-s-s-s ssssssssss s-s-s-s-s-s-s-s-s-s ssssssssss

- Bir sandalyeye dik pozisyonda oturun. Başparmaklarınızı alt kaburga kemiklerinize, diğer parmaklarınızı da karın boşluğuna gelecek şekilde her iki yana yerleştirin ve soluğunuzu mümkün olduğunca boşaltın. Şimdi ellerinizi kaburga

[*] Solunum alıştırmalarında;

- **Suat Taşer**'in "Örneklerle Konuşma Eğitimi" (Papirüs Yayınları, İstanbul-1996)
- **Nüzhet Şenbay**'ın "Güzel, Doğru Konuşma Sanatı El Kitabı" (TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Ankara-1991)
- **Eser Güler ve Mehmet Hengirmen**'in "Ses Bilimi ve Diksiyon" (Engin Yayın Evi, Ankara-2005)
- **Birol Vural**'ın "Uygulama ve Örneklerle Doğru ve Güzel Konuşma" (Hayat Yayınları, İstanbul-2007)

kitaplarından yararlanılmıştır.

kemiklerinize ve karın boşluğunuza bastırarak derin soluk alın. Kaburga kemiklerinizin ve karın kaslarınızın yardımıyla soluğunuzu yavaş ve düzenli olarak verin. Bu hareketi 20-25 kez tekrarlayın. Zamanla bu hareketi yaparken daha hızlı soluk alıp daha yavaş soluk vermeyi deneyebilirsiniz.

- Sağ elinizin başparmağı alt kaburga kemiklerinin, diğer parmakları da karın boşluğunuzun üzerinde kalsın. Sol elinizi üst göğüs bölgesine koyun. Önce soluğunuzu boşaltın sonra da sağ elinizi çok, sol elinizi az bastırarak soluk alın ve yavaşça soluk verin.

- Son iki hareketi ellerinizi devreden çıkararak yapmayı deneyin. Ellerinizi bastırmadan kaburga kemiklerinizi, göğüs boşluğunuzu ve karın kaslarınızı iyi kullanabilmeye çalışın.

- Topuklarınız birbirine bitişik, ayak uçlarınız eşit olarak birbirinden ayrılmış, vücudunuz dik, karnınız içeriye çekilmiş, göğsünüz dışarıya çıkmış, kollarınız her iki yanda aşağıya uzatılmış ve başınız dik (hazır ol durumu) beklerken ciğerlerinizdeki havayı mümkün olduğunca ağzınızdan boşaltın. Sonra ağzınız kapalı, burnunuzdan yavaşça soluk alırken şu hareketleri yapın:

- Ciğerlerinizdeki havayı 5-10 saniye tutup, gürültüsüz ve yavaş bir şekilde boşaltın. Sonra bu hareketi hızlandırıp yapabildiğiniz kadar tekrarlayın.

- Kollarınızı yavaş bir şekilde yanlardan omuz hizanıza kadar kaldırıp, dirseklerinizi kıvırarak, ellerinizi göğüs hizanızda bir araya getirin. Soluğunuzu biraz tutmaya çalışıp, kollarınızı yine omuz hizasında her iki yana açarken 8-10 saniye süresinde soluğunuzu boşaltın.

- Yine hazır ol vaziyette, kollarınızı başınızın yanlarından ve avuç içleriniz birbirine paralel şekilde yukarıya kaldırın. Ayaklarınızın uçları üzerinde yükselirken soluk verip, inerken soluk alın.

- Kollarınız yukarıda iken gövdenizi belden bükerek öne doğru yatay şekilde eğilip soluğunuzu boşaltın, doğrulup dik duruma geçerken soluk alın. Tamamen dik duruma gelince yine ağzınızdan soluk verin.

Bu hareketleri bir seride tamamladıktan sonra biraz dinlenip üç kez daha yineleyin. Diyaframınızın rahat hareket edebilmesi için midenizin boş olmasına dikkat edin.

- “b”, “p”, “d”, “t”, “g”, “k” patlayıcı ünsüzleri çok soluk harcatan ünsüzlerdir. Bu nedenle onları mümkün olabildiğince az soluk harcayarak ama yine de belirgin biçimde boğumlandırmaya çalışmak yararlıdır. Önce derin bir soluk alın, sonra bu ünsüzleri “a” ünlüsü ile birleştirerek birer, ikişer, üçer, dörder, beşer, altışar ve bir solukta söylemeye çalışın:

- ba
- ba pa
- ba pa da
- ba pa da ta
- ba pa da ta ga
- ba pa da ta ga ka

- Aşağıdaki sözcükleri önce yavaş yavaş sonra hızlanarak art arda söyleyiniz:

  çat pat / yap sat / yat kalk / kaf kas / sat sak / ah vah / ak pak / paşa yaşa / yaşa paşa / pas pas / taka tuka / yaka paça / kaba saba/ haş hoş / fış fış / çuf çuf / cız bız / kaç göç /

- Derin bir soluk alarak aşağıdaki tekerlemeleri yavaş yavaş ama bir solukta söyleyin:

- Bu kara kantar kırk kilo kara katran tartar.
- Dövme düşmanının kapısını parmakla, döverler kapını tokmakla.
- Bir peltek büyük baba peltek peltek konuşan peltek torununu pelteklikten kurtarabilir mi?
- Değirmene girdi köpek değirmenci çaldı kötek, hem kepek yedi köpek hem kötek yedi köpek.

- “a” ünlüsü soluk verme alıştırmalarına çok uygun bir ünlüdür. Yine önce derin bir soluk alın, sonra soluğunuzu yavaş yavaş bırakırken, sesinizi titretmemeye çalışarak “a” ünlüsünü;

- Baştan sona kadar eşit bir şiddette söyleyin : aaaaaaaaaaaaaaaaa
- Git gide artan bir şiddette söyleyin : aaaaaaaaAAAAAAAA
- Git gide azalan bir şiddette söyleyin : AAAAAAAAaaaaaaaa

- Derin bir soluk alarak “AH” hecesini;

- Olabildiğince uzun bir süre fakat düzenli ve sürekli bir güçle fısıldayın:

  AAAAAAAAAAH AAAAAAAAAAH AAAAAAAAAH

- Şimdi heceyi aynı biçimde, ancak bu kez yüksek sesle söyleyin:

  AAAAAAAAAAH AAAAAAAAAAH AAAAAAAAAAH

- Bir solukta ve olabildiğince çok sayıda kesik kesik fısıldayarak “AH” deyin:

  AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH

- “AH” hecesini bu kez bir solukta yüksek sesle tekrarlarken, her heceye iyice basın:

  AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH-AH

- Şimdi de “HOP” hecesini önce fısıldayarak sonra yüksek sesle, bir solukta ve söyleyebildiğiniz kadar çok sayıda tekrarlayın. Yine her hecenin üzerine iyice basın:

  HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP

  HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP-HOP…

- Omuzlarınız geride, dik durun. Ağzınızı açın. Köpek gibi kesik kesik ve hızlı hızlı soluyun. Bu arada elinizi diyaframınızın üzerine koyarak hareketine dikkat edin.

- Dik durun. Burnunuzdan derin bir soluk alın ve sonra esner gibi yapın. Kollarınızı başınızın yanından yukarıya doğru kaldırarak iyice gerin. Sonra gevşeyin ve

olabildiğince hızlı, akciğerlerinizdeki havayı boşaltın. Bu hareket sırasında bel kaslarınızdaki gerilmeyi fark edin.

- Aşağıdaki heceleri önce kısık, sonra orta, daha sonra yüksek sesle tekrar edin:

Ah-Oh-Uh-Ih	Ahah-Ohoh-Uhuh-Ihıh
Eh-Öh-Üh-İh	Eheh-Öhöh-Ühüh-İhih
Hah-Hoh-Huh-Hıh	Hahhah-Hohhoh-Huhuh-Hıhıh
Heh-Höh-Hüh-Hih	Hehheh-Höhhöh-Hühhüh-Hihhih
Kah-Koh-Kuh-Kıh	Kahkah-Kohkoh-Kuhkuh-Kıhkıh
Keh-Köh-Küh-Kih	Kehkeh-Köhköh-Kühküh-Kihkih

- Bir duvarın karşısında, elinizin biriyle duvarı itecek şekilde durun. Her sayıda soluk alarak, normal sesinizle (bağırmadan) 10'a kadar sayın. Sonra aynı sayma işlemini her sayıda bel kaslarınızın iyice gerilmesini sağlayacak biçimde, elinizle duvarı kuvvetle iterek yineleyin ve her seferinde daha güçlü bir ses çıkarmaya çalışın.

- Yanan bir mumdan 30 cm uzaklıkta, harfleri iyi boğumlandırmaya çalışarak konuşun. Eğer mum sönerse soluk çıkarmanız şiddetlidir, buna göre soluğunuzu daha ekonomik kullanmanız gerekecektir. (Bu alıştırma özellikle mikrofon karşısında konuşanlar için çok yararlıdır. Çünkü ne kadar şiddetli soluk verirseniz, sesler mikrofonda o kadar çok patlar.)

- Her biri 10-20 sözcükten oluşan tümceler hazırlayarak bir solukta okumaya çalışın. Soluk alış-verişinize ve soluksuz kalıp kalmadığınıza dikkat edin.

UNUTMAYIN!

✓ Soluk alırken burnunuzu, soluk verirken ağzınızı kullanacaksınız.
✓ Soluk alış verişinizin gürültüsüz olmasına özen göstereceksiniz.
✓ Gerektiğinde soluk almayı unutmayacaksınız.
✓ Soluğunuzu ekonomik kullanacaksınız.
✓ Diyafram kasınızı çalıştırmayı öğreneceksiniz.
✓ Kullanıyorsanız, sigarayı mutlaka bırakacaksınız.

2. Kulak (Sesleri Doğru Algılayabilmek ve Söyleyebilmek)

Bir spiker ya da sunucu duyduğu, algıladığı sesleri doğru tanımlayıp, kolaylıkla seslendirebilmelidir. Doğru bir harfin nasıl söylendiğini, güzel bir tonlamanın nasıl yapıldığını kavrayabilmelidir. (Örneğin; kapalı e ünsüzü ile açık e ünsüzünü seslendirdiğinizde kulak aradaki farkı algılayamıyorsa, sorun var demektir.) Sesleri doğru algılayamayan kişi, hatalarını düzeltebilme şansına sahip değildir ve asla spiker olamaz.

3. Eğitim

Bebeklikten başlayarak, doğru seslerin çıkarıldığı, düzgün bir Türkçenin konuşulduğu bir aile ortamında büyüyen kişiler, bu mesleğe ilk adımlarını **şanslı** olarak atmışlardır. Kişi ana dilinin **doğru** seslerini, daha çok küçükken ailede öğrenir. Eğer kulağı doğru ve yanlış sesleri algılayabiliyorsa, çok çalışarak kendi hatalarını düzeltebilir. Bunun için de bıkmadan, bol bol uygulama yapmak gerekir. Aile içi eğitim de diyebileceğimiz bu aşamanın ardından, üniversite mezunu olmak, en az bir yabancı dili iyi konuşmak, spiker adaylarında aranan özelliklerdir. Spikerlik ve sunuculuk için sıkı bir mesleki eğitimden geçmek ve bu eğitimi meslek yaşamı boyunca sürdürmek, vazgeçilmez bir koşuldur. Ama bir spiker bilgilerini güncellemek ve tazelemek, sözcük dağarcığını zenginleştirmek ve genel kültür düzeyini yüksek tutmak için sürekli okumayı, kural haline getirmelidir.

TRT kurumunun ilk Radyo Dairesi Başkanı olan ve açılan kurslarda yüzlerce yapımcı ve spikerin yetişmesine emeği geçen yazar Turgut Özakman, bir spikerin, Türkçenin içinde barındırdığı özellikleri benimsemiş olmasının önemini şöyle vurguluyor:

Türkçenin kendine özgü bir musikisi var, bunu elden kaçırdığınız zaman ve yaptığınız işin işlevini de dikkate almazsanız, yaptığınız iş şimdiki özel radyoların spikerliği gibi olur. Ben bazılarının hangi dili konuştuğunu anlamak için, biraz durup idrak etmeye çalışıyorum, bakıyorum sonra, meğer Türkçeymiş! Dışarıdan herhangi bir insanı getirip spiker yapıyorlar. Tabii bazılarını ayrı tutuyorum. Onlar kendilerini yetiştirmiş, profesyonel radyocu olmuşlar. Benim sözünü ettiğim amatörler. Çok büyük çoğunluk bu… Bunlar her gün her saniye Türkçeyi katlediyor, her saniye dilimizde cinayet işliyorlar. Dil bizim vatanımız. Dilini kaybeden, çoktan vatanını kaybetmiş oluyor. Biz şimdi adım adım vatanımızı kaybediyoruz.

4. Genel Kültür

Sıkça söylenen bir söz vardır; **ses kişiliğin aynasıdır**. İyi bir spiker, zengin kültür birikimini sesine yansıtabilmelidir. Aslında bu, tüm yayıncılar için geçerlidir. 1998 yılında kaybettiğimiz Yapımcı Beldan Kabalak, yayıncılara verdiği eğitim seminerinde şöyle demişti:

Bir yayıncının mutlaka genel kültür birikimi olmalı, hayatı yorumlayabilmeli, anlayabilmeli, kavrayabilmeli. Belirgin bir dünya görüşü olmalı, dünyaya nasıl bakabileceğini bilmeli; öyle bilmeli ki kendisini yorumlayabilmeli. Dünyamızın içinde bulunduğu evreni kavrayabilmeli ve bunu bir zaman duygusu içinde, geçmişten bugüne gelişi ve bugünden yarına nasıl yönelebileceği konusunda düşünerek yapmalı.

Bu birikimi sağlamış ve her geçen gün geliştirmeye çalışan bir spiker, bunu sesine ve dolayısıyla sunduğu programa, okuduğu habere, yaptığı röportaja, kısaca mesleğine ve mesleki ilişkilerine de yansıtır. Bir anlamda genel kültür, ses kültürüyle iç içe geçmiştir.

Spiker sadece sesiyle değil, üslubuyla da programa bir kimlik, bir kişilik katar. Eğer bir metin okuyorsa, yorumuyla o metne hayat verebilir, bir başkasının seslendirdiğinden daha farklı bir yapı kazandırabilir.

Her spiker, mutlaka kendine özgü bir yorum, bir üslup kazanmalıdır. Ama bu, her programda aynı tarz sunumu beraberinde getirmemelidir. Çünkü spiker, yıllar boyu farklı programlar sunmak zorunda kalacak ve çok farklı özelliklerdeki dinleyiciye seslenecektir.

Turgut Özakman bir spikerin en önemli özelliklerinden biri olarak kabul ettiği kültürlü sesi şöyle tanımlıyor:

"Kültürlü ses, çok önemli… Kültürlü ses demek, arkasında çok iyi bir eğitimin bulunduğu ses demek, çünkü o bazı kelimelerin doğrusunu bilir. O eğitim, o okumuşluk, sanatla kültürle genel olarak hayatla yoğrulmanın, sese yansıması vardır. O yansıma yoksa o ses ham sestir. O sesten hiçbir şey olmaz. Konuşması da gürültü olur."

Bunun da sağlam bir dünya görüşü, sürekli tazelenen bir kültür birikimiyle şekilleneceği kanısındayız.

5. Algılama Gücü

Bir spiker çevresinde olup biten her şeyin içindeki küçük ayrıntıları fark edebilmeli, karşısındaki kişinin (dinleyici, program konuğu v.b) düşünce ve davranışlarındaki minik ipuçlarını yakalayıp, onları yorumlayabilmelidir. Mesleki bilgilerinin dışındaki her türlü bilgiye açık olabilme, çeşitli konulara duyulan merak ve öğrenme isteği; daha geniş ve çabuk düşünebilme yeteneği, konulara ve sorunlara farklı açılardan yaklaşabilme becerisini kazandırabilir. Sürekli gözlem yapmak ve bunu alışkanlık haline getirmek, algılama gücünü geliştirir ve spikeri daha yaratıcı kılar. Bir spikerin her türlü konuya ilgi duyması, her konuda az da olsa fikir ve bilgi sahibi olması, mesleğinin gereğidir. Bu durum algılama gücünün gelişmesine yol açacak ve algılama gücünün gelişmesi de konulara, olaylara farklı açılardan yaklaşabilmeyi, daha esnek, özgün ve çabuk düşünebilme yeteneğini kazandıracaktır.

6. Dinleme Yeteneği

İletişim alanındaki en önemli ilkelerden biri, "Önce dinle ve anla, daha sonra anlaşılmayı bekle" dir. Bu ilke, etkili iletişimin en önemli anahtarıdır. Bu anahtarın ilk bölümü yani dinleme ve anlama yeteneği, bir spiker için, nitelikli sorular sorabilme becerisini beraberinde getirir. Konu hakkında bilginiz varsa, daha iyi dinler, daha fazla anlarsınız. Bu da size içeriği zengin sorular üretebilme imkânı yaratır. İletişim iki taraflıdır. Dinler gibi görünmek, konukta boşa konuşuyormuş duygusunu uyandırır ve dikkatinin dağılmasına neden olur. Aynı zamanda konuşan kişiye yapılan bir saygısızlıktır ve bir spikerin böyle bir hakkı yoktur.

Doğan Cüceloğlu "İçimizdeki Biz" adlı kitabında dinlemeyle ilgili şöyle yazmış: *Dinlemesiyle insanları anlayan, değer veren insan, öyle bir güven ve anlayış ortamı yaratır ki bu ortam içinde herkes onu özler, onunla beraber olmak ister, onu izlemek ister. Karakteri, inandığı temel değerler ona sürekli yol gösterir ve onun inanılır, güvenilir bir insan olduğunu tekrar tekrar gözler önüne serer.*

Dinleme yeteneğini geliştirmiş bir spiker, aynı zamanda konuşan kişiyi yüreklendirir ve ona bu anlamda yardımcı olur.

7. Hazırcevaplık

"*Gerektiğinde çabuk, yerinde cevaplar bulup veren kimse"* diye tanımlıyor Türk Dil Kurumu sözlüğü bu kelimeyi. Hazırcevaplık, bir zekâ göstergesidir. Beklenmedik sorulara anında ve hoşa giden yanıtlar verebilmek beceri ister. Pratik düşünebilmek ve amacına ulaşan yanıtlar üretebilmek elbette sadece zekâyla ilgili değil. Her fırsatta

vurgulamak istediğimiz çok okumak, okuduklarınızı iyi ve doğru özümleyebilmekle de ilgili. Mesleğiniz, hayatın tek bir yönüne hitap etmiyor. Yıllar içinde arkanıza baktığınızda her konuda, yaşanan her şeyle ilgili söyleşiler yaptığınızı ve dolayısıyla her konuda az ya da çok bilgi sahibi olabildiğinizi görüyorsunuz. Yaşananları iyi gözlemleyebildiğinizde ise bu saydıklarımızla birlikte hazırcevap bir spiker ya da sunucu olmamanız için bir neden var mı?

8. Sözcük Hazinesi

Duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmede en önemli yol sözcük hazinesidir. Söz varlığının az olması, bildiğimiz sınırlı sayıdaki kelimeyi sürekli kullanıp durmak; yapılan söyleşilerde, doğaçlama konuşmalarda bizi zor durumda bırakır. Konuşmanın akıcı olması ve düzgün cümleler kurabilmek ancak zengin bir kelime hazinesiyle mümkün olabilir. Her duyduğumuz ya da okuduğumuz yeni sözcüğü, bir yere not etmek veya aynı anlama gelen çeşitli kelimeleri yine bir not defterine kaydetmek, sözcük hazinemizi zenginleştirecek bir yoldur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta var. Aynı anlama gelen iki sözcük asla aynı tümcede kullanılmamalıdır. (Örneğin-mesela gibi) Sözcük hazinenizin zengin olduğunu göstermek için karmaşık sözcükler kullanmak, sizi yanlışa götürür.”Basit olan iyidir” kuralından yola çıkarak seçilecek sözcükleri dinleyici daha rahat algılar. Yazar Mark Twain şöyle diyor: “Doğruya yakın sözcükle doğru sözcük arasında, büyük fark vardır; ateş böceği ile ateş arasındaki fark kadar”.

Zengin ama bir o kadar da sade sözcük hazinesi için çok okumak ve okuduğunuzu iyi özümlemek, bir spiker için yaşam tarzı olmalıdır.

9. Olumsuzlukların Üstesinden Gelebilme

Bir spikerin karşılaşabileceği olumsuzluklar neler olabilir? Her şeyden önce spikerlik bir moral işidir. Özel yaşamınızda sorun yaşıyor olabilirsiniz ya da iş ortamında çalıştığınız kişilerle anlaşmazlığa düşmüş olabilirsiniz. Bant kaydına ya da canlı yayına girdiğiniz andan itibaren sıkıntılarınızı stüdyo kapısının dışında bırakmalı ve tamamen yapacağınız işe kendinizi vermelisiniz. Bir radyo spikerinin sesindeki hüzün, heyecan, kızgınlık, isteksizlik doğrudan mikrofona ve dinleyicilere yansır. Televizyonda ise buna, jest ve mimiklerinizle yansıttığınız olumsuz duygularınız eklenir. Aslında ideal bir yayıncılıkta ekipte yer alan kişilerin, yayın bitimine kadar yaşanabilecek her tür sorunu spikere yansıtmamaları gerekir. Ama her ne olursa olsun, sorunlarınızı dinleyiciye –izleyiciye hissettirmeye hakkınız yoktur.

Spiker, yayında karşılaşabileceği her türlü aksiliğe hazırlıklı olmalıdır. Yayın kesilebilir, müziğin tam ortasında sistemden ya da insan hatasından kaynaklanan bir kesinti olabilir, özellikle canlı yayınlarda konuğunuz gelmeyebilir ya da geç gelebilir, konuklarınız arasında konuyla ilgili gergin bir ortam doğabilir. Bu gibi aksaklıklarda ne tür anonslar yapılacağını bilmeli, soğukkanlı bir şekilde araya girmelidir. Böyle durumlarda en uygun sözcükleri seçebilmek, deneyim gerektirir. Acil durumlarda inisiyatifini(önceliğini) kullanmalı, kararlı ve sakin olmalıdır.

10. Dil Birliği

Başlarken de belirttiğimiz gibi TRT'nin "Dil Anlatım ve Sunuş" başlığı altında yer alan yayın ilkelerinin ilk maddesi şöyledir:

"Ana dilimiz Türkçenin güzelliğini, ahengini zedeleyen veya aşırı duygusal, abartılı, anlaşılması güç söz ve deyimlerden, akademik anlatımlardan kaçınılacak, doğru terminoloji kullanımına özen gösterilecek, argo kelimelere tiplemeler dışında yer verilmeyecek, bu tiplemeler de kaba ve çirkin biçimde kullanılmayacaktır. Programlarda öğüt verme yerine aydınlatıcı ve yansıtıcı olma tavrı benimsenecektir. Özellikle yabancı dilde gerçekleştirilmiş yayınların çevirilerinde özen gösterilecektir."

Biz burada daha çok söyleyiş (telaffuz) birliğinden söz etmek istiyoruz.

Spikerler, kullandıkları dili, en iyi, en doğru ve en güzel konuşan kişiler olarak kabul edilir. Bir yayın kurumunda görev alan spikerler arasında mutlaka "dil birliği" olmalıdır. Doğup büyüdükleri çevrenin söyleyiş özelliklerinden çok, doğru ve temel ölçülere, kullanıma uygun olan söyleyiş biçimiyle konuşmalıdırlar.

Spiker, dilin doğru ve güzel kullanımında örnek olmalı, "doğru sözcüklerin" aynı şekilde söylenmesinde, bir başka deyişle "dil birliği" nin sağlanmasında ve bu sözcüklerin yaygınlaştırılmasında önder olmalıdır.

Spikerler sade bir dil kullanmalı; abartılı ve ağdalı sözcüklerden kaçınmalıdır. Çeşitli müzik metinlerinde, haberlerde karşımıza sık sık yabancı sözcükler çıkar. Spikerlik kurslarında verilen eğitimlerden biri de bu sözcüklerin okunuşu ile ilgilidir. Yabancı kelimeler, doğruya en yakın şekilde, ama Türkçe seslere yaklaştırılarak okunmalıdır. Bir spiker, en az üç yabancı dilin fonetiğini (ses bilgisi) bilmelidir. Yabancı dildeki sözcüklerin doğru okunuşlarını mutlaka öğrenmelidir. Son dakikada ulaşan bir haberde, doğru okunuşundan emin olunmayan bir sözcükle karşılaşıldığında, bütünlüğü bozmayacaksa o sözcüğü okumamak en doğru yol olacaktır.

2
BÖLÜM

DOĞRU VE GÜZEL KONUŞMADA SESİN ÖNEMİ

A. Konuşma

İnsanoğlunun belki de en büyük buluşlarından birisinin konuşmayı öğrenmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayede iletişim kurabilmeyi, duygu ve düşüncelerimizi başkalarına aktarıp onlarla paylaşabilmeyi başarabiliyoruz.

Konuşmanın nasıl oluştuğunu, gelişim sürecini, bilim adamları çeşitli araştırmalarla ortaya koymuşlar.

Ulusların varlıklarını sürdürebilmelerinde ya da ortadan kalkmalarında, oluşturdukları ortak konuşma dilini sahiplenmede gösterdikleri özen, belirleyici bir etken olmuştur. Günümüzde de ülkeler büyük bir kültür emperyalizminin tehdidi altında bulunuyor. Artık ele geçirmenin en kolay ve ucuz yöntemi kültürü, başta da dili yok etmekten geçiyor. Bu yüzden hepimizin ortak görevleri arasında, Türkçemizi iyi öğrenip, konuşabilmek ilk sırada yer almalı. Televizyonlarda, radyolarda, sokakta konuşulan dil, hangi Türkçe ya da ne kadar Türkçe? Geç kalırsak, sıra yazı diline (ki geldi bile), edebiyata, geleneklere ve göreneklere gelecek. Kuralsız yazmayı marifet sayan kişileri, bilgisayar başında garip bir dil kullanarak mesajlaşan gençleri, iş yeri tabelalarındaki yazıları, Türkçe isim kullanmayı ayıp sayan şirketleri kabullenmeye devam edersek yakın gelecekte kendi dilimizi konuşmayı tamamen unutacağız. Yaygın kanının aksine doğru ve güzel konuşmak sadece sanatçıların, spikerlerin, bundan para kazanan kişilerin değil, herkesin "işi" olmalı. Başta politikacılar, öğretmenler, akademisyenler, gazeteciler olmak üzere, bürokratlar, iş adamları, kamu ve özel sektör çalışanları Türkçeyi artık gerçekten sahiplenmeliler. Gelişmiş ülkelerde dil, özel yasalarla korunurken Türkiye'deki bu kargaşa anlaşılabilir gibi değildir.

Ülke içinde konuşulan dilde çeşitli söyleyiş farklarının olması hem doğal hem de bir kültür zenginliğidir. Üstelik süreç içinde değişim ve gelişme kaçınılmazdır. Ama ortak değerlerin ve temel kuralların korunması şartı ile. "Hoşça kal", "Güle güle", "Görüşebilmek dileği ile" demek yerine "bye bye" ya da "adieu" demenin ne anlamı olabilir ki?

Konuşabilmek sesle ilgili bir eylemdir. Ses olmadan konuşma gerçekleşmez. Bir dili hakkıyla konuşabilmek de başlangıçta iyi ses çıkarabilmeyle ilgilidir. O halde sesimizin niteliklerini, iyi bir seste aranan özellikleri, olası kusurları ve giderilme yollarını bilmekle işe başlayabiliriz.

B. Ses

İnsan kulağının duyabildiği titreşimlerin genel adı sestir. Ancak konuya diksiyon açısından baktığımızda, duyabildiğimiz her titreşimin ses olarak anlaşılmaması gerektiğini görürüz. Gürültü de bir sestir ama konuşma eyleminin içine girmez. Kast edilen, konuşmak amacıyla oluşturarak çıkardığımız düzenli titreşimlerdir.[1]
Ses, akciğerlerimizdeki havanın soluk verme sırasında gırtlağımızdaki ses tellerini titretmesi ile çıkar. Sesin oluşumuna katkıda bulunan organlarımızın çoğu (Diyafram kası, akciğerler, ağız ve burun) aynı zamanda solunumda da görev alır. Zaten solunum olmadan sesin çıkması düşünülemez. Ses; gırtlak, boğaz, ağız ve burun boşluklarında yer alan ses telleri, gırtlak kapağı, küçük dil, dil, diş etleri, dişler, alt çene, damak ve dudakların çeşitli hareketleri ile oluşur.[2] Tabii ki sesin oluşumuna katkıda bulunan bütün bu organların sağlıklı ve bilinçli kullanılması kaliteyi etkileyecektir. Sesleri güzel ve temiz çıkarabilmek için burundan soluk almak, dişleri sıkmamak, alt çeneyi rahat bırakmak ve gerektiğinde ağzımızı iyi açmak önemlidir. Çıkardığımız sesler, değişik özelliklerine göre birbirinden ayrılabilir. Bu ayırımı yaparken sadece sesin gürlüğü (şiddeti) değil, çıkan sesin yüksekliği ve tınısı da dikkate alınmalıdır. Zaten ses kalitesi, ses tellerinin titreşim gücü ile ilintili olup bu gücü ağız, burun ve gırtlak boşluğundaki ses tınlatıcıları aracılığı ile arttırmak mümkündür.[3]

1. Sesin Nitelikleri

Konuşma sesinin adeta şarkı söylüyormuşçasına melodik, kulağa hoş gelen pürüzsüzlük ve sevimlilikte olması beklenir. Sesi fazla zorlamadan, uygun perdede çıkarabilmek önemlidir. Her insanın sesi bir diğerinden farklı olduğundan, kimseye özenmeden, abartmadan, kendi ses kapasitemizi ve sesimizin niteliğini bilerek konuşursak başarılı oluruz.

Sesin niteliklerini üç başlık altında toplamak mümkündür:[4]

- Şiddet
- Yükseklik
- Tını

[1] **Atilla Özkırımlı,** Türk Dili ve Anlatım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul–2006, s. 75.
[2] **Atilla Özkırımlı** ,age. s. 77.
[3] **Suat Taşer**, Örneklerle Konuşma Eğitimi, 5. Baskı. Papirüs Yayınları, İstanbul–1996, s.131.
[4] **Nüzhet Şenbay**, Güzel Doğru Konuşma Sanatı El Kitabı, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü, Ankara–1991, s. 7–8.

a. Şiddet

Genel olarak şiddeti, sesin kulağa yaptığı etkinin büyüklüğü olarak tanımlayabiliriz. Sesin şiddeti aslında solunumla ilgilidir. Akciğerlerimizde ne kadar çok hava biriktirebiliyor ve bu havayı, kaslarımızı da kullanarak ne kadar fazla basınçla dışarıya veriyorsak, sesimiz de o kadar şiddetli çıkacaktır. Ses şiddetinin kişiden kişiye değişmesinin nedenlerinden biri de budur. Tabii ki bağırmaktan söz etmiyoruz. Evet, bağırırken de şiddetli bir ses çıkarılır ama bu asla hoşa giden bir ses değildir. İyi duyulamayacak derecede zayıf ses de istenmeyen bir özelliktir ve genellikle yetersiz solunumdan, kısık sesle konuşma alışkanlığından ya da çekingen kişilikten kaynaklanır.

Normal şartlar altında sesinizin şiddetinin rahatlıkla işitilebilir seviyede olması yeterlidir. Ancak bulunduğunuz ortama göre (açık hava, konferans salonu, küçük bir oda) ses perdesinde ve soluk baskısında yapacağınız değişikliklerle bunu ayarlamanız mümkündür.

Ses şiddetinizi ayarlayabilmek ve bu konuda denetim sağlayabilmek için bazı alıştırmalar yapabilirsiniz.[5]

Alıştırma:

Önce derin bir soluk alınız. Her soluk alış-verişte “a” ünlüsünü sırasıyla;

- Hafiften şiddetliye doğru sürekli çıkarınız: aaaa**aaaaaaaaaaaa**
- Şiddetliden hafife doğru sürekli çıkarınız: **aaaaaaaaaaa**aaaa
- Birden bire ve tek seferde şiddetli bir “a” deyiniz: **a**
- Aynı oranlarda azalan ve çoğalan şiddetler deneyiniz: aa**aa**aa**aa**aa

b. Yükseklik

Kalın sesleri ince seslerden ayırt etmemizi sağlar. Sesin yüksekliği akciğerlerimizden çıkardığımız havanın basıncı kadar ses tellerindeki titreşimin sayısına da bağlıdır. Genelde kadınların erkeklerden daha tiz sese sahip olmalarının nedenlerinden biri de budur. Kadınların ses telleri erkeklerinkinden kısa olduğu için daha çok titreşir ve sesleri tiz çıkar.

Çıkardığımız sesleri yükseklik bakımından üç bölgede inceleyebiliriz:

[5] **Eser Güler** – **Mehmet Hengirmen**, Ses Bilimi ve Diksiyon, Engin Yayın Evi, Ankara–2005, s.163.

- Tiz Bölge: Kafa sesi olarak da adlandırılır. Sanki hemen gırtlağımızın önünde oluşur. Bir sesin tiz notalarının bulunduğu bölgedir. Bu bölgede ses telleri gergindir ve titremeleri için fazla soluğa gereksinim duyarlar. Başımızı yukarıya kaldırdığımızda tiz sesleri daha rahat çıkarırız. Gırtlakta az da olsa bir baskı yarattığından yorucudur.

(Tiz sesin önüne geçmek içi önerilen bir yöntem şöyledir:[6] Derin bir soluk alıp, gırtlağınızı kasmadan soluğunuzu verirken ses çıkarmaya çalışın. Önce ünlü bir sesle başlayacağınız bu alıştırmaya temiz bir ses elde edinceye kadar devam edin. Pes bir sese ulaşınca aynı çalışmayı hecelerle daha sonra da metin seslendirmeleriyle sürdürün. Özellikle metin seslendirmelerinde heceler arasında soluk almaya ve tiz notalara geri dönmemeye özen gösterin.)

- Orta Bölge: Sesin çıkarılmasında en uygun bölgedir. Yumuşak ve rahat sesler elde etmek için idealdir. Bir anlamda sesin oturduğu yer burasıdır diyebiliriz. Ses, "maske" denilen yüzün ön tarafından yanak ve dudaklar bölgesinden çıkar. (Sesi "maske" ye yerleştirmek için kendinizi sıkmadan ayakta dik durunuz. Bu durumda herhangi bir metni kuvvetli ve yüksek bir sesle okuyunuz. Dikkatinizi tamamen dudaklarınızın ve ağzınızın hareketinde toplayınız. Sesinizin orta bölgeden çıkması için bu hareketleri biraz abartabilirsiniz. Eğer çıkardığınız sesin titreşimlerini yanaklarınızda ve dudaklarınızda hissediyorsanız doğru yapıyorsunuz demektir. Hissetmiyorsanız sesinizi yanlış yerden çıkarıyorsunuz, iyi kullanamıyorsunuz demektir. Sesi "maske"ye yerleştirmek kolay değildir. Bıkmadan çalışmalısınız.[7])

- Pes Bölge: Pes seslerin çıktığı yerdir. Bu bölgeden çıkan ses, göğüs sesi olarak da adlandırılır. Zaten göğsümüzden, hatta göğsün altından çıkıyor gibidir. Daha az soluk verişle rahat çıkan bir sestir. Gırtlak zorlanmadan ve baş aşağıda tutularak elde edilir. Ancak konuşanı tekdüze sesler çıkarma riskine sürüklediği için pek önerilmez.

[6] **Eser Güler – Mehmet Hengirmen**, age. s.164.
[7] **Nüzhet Şenbay**, age. s. 11.

Ayrıca tınlaması tamamen boğazda gerçekleşen, ses tellerini zedeleyip kısılmalara neden olan, gerilmiş bir gırtlak ve ağızdan çıkan "boğaz sesi" ile tınlaması burun boşluğunda yapılan hımhım bir ses olarak niteleyebileceğimiz "burun sesi"nden kaçınmak doğru olacaktır.

c. Tını

Sesin rengidir. Tını, frekansla ilgili bir niteliktir. Frekansları aynı oldukları halde kulağımıza gelen sesleri ayırt etmemizi sağlar. İnsan kulağı 16 ile 20 bin hertz (Hz) arasındaki sesleri duyabilir. Yüksekliği ve şiddeti aynı olsa bile, hangi sesin kime ya da neye ait olduğunu, bu seslerin tınılarının farklı nitelikte olmalarıyla birbirinden ayırırız.

Sese tınısını boğazda, ağız ve burun boşluklarındaki tınlayıcılar (tınlatıcılar) sağlar. Tınlayıcılar sese çeşitli özellikler kazandırarak, farklı duyguları kolaylıkla anlamlandırabilmeyi kolaylaştırmakla kalmaz, kuvvetli ses oluşumuna da katkıda bulunurlar.

Tınıyı çeşitlerine göre iki ana başlık altında inceleyebiliriz:[8]

- Açık Tını: Kafa sesi çıkarıldığında açık tını elde edilmiş olur. Fazla duygu gerektirmediğinden yorumsuz aktarılacak metinlerde (örnek: haberler) ya da sevimli öykülerde kullanılır. Açık tınıda çıkan ses tizdir. Daha az heyecan uyandırır.

- Koyu Tını: Göğüs sesi yani pes ses kullanılarak elde edilir. Bu tınıda duygu daha çok öne çıkar. Ancak sadece sevgi sözcüklerinin değil, öfke, acı, nefret, umutsuzluk anlatan sözcüklerin de duygu taşıdıklarını unutmayalım. Koyu tınıyı kullanırken abartıdan kaçınmak gerekir. Bu konuda Dil Bilimci Tahir Nejat Gencan şöyle diyor**: "Duygunun içinden süzülüp gelen, kaynayıp çıkan güzel örülü tümceler, çok kez ünlemli, sorulu ezgilere döner. Canlı duyguların itişiyle sesimiz daha sıcak, daha canlı olur; yerine göre alçalıp yükselerek musikili bir gidişle içe akar. Bu ezgi –müzikte olduğu gibi- kimi kez yavaşlar, durgunlaşır, düzgün bir yola girmiş olur. Derken, birden çabuklaşarak coşkunluğa doğru hızla yükselir gider. Şiir, yazı söz ne denli duygulu, ne denli dokunaklı olursa olsun; kişi onu kendi içine sindiremiyorsa; sesine o duyguyu, o coşkunluğu**

[8] **Nüzhet Şenbay**, age. s. 8.

katamıyorsa ne kendisi tat alır, ne de dinleyenleri. Sözdeki duyguları, coşkuları, güzellikleri tatmaya, içimizde yaşatmaya çalışırsak, benliğimiz sanatın kutsal büyüsünden daha çok tat alır. Bir de bu tadış ve sezişi sesimize vererek, mısraların örülüşündeki tatlı müziği katabilirsek, hem kendi zevkimizi arttırır, hem de dinleyenlere bu büyüyü vermiş oluruz… Söylediğimiz her tümceye sesimizle, sesimizin tonuyla türlü anlamlar; dargınlık, sevinç, coşkun bir beğeniş, sevgi gibi türlü duygu değerleri katabiliriz. Ancak her konuda olduğu gibi burada da aşırılığın, yapmacıklığın, sevimsizlik ve çirkinlik doğurduğu unutulmamalıdır."[9]

Sesinize uygun tınıyı çalışarak bulabilirsiniz. Bağırarak, fısıldayarak konuşursanız sesinizin gerçek rengi asla ortaya çıkmayacaktır. Tekdüze sesler çıkarak konuşmayı böyle sürdürmek, hiçbir zaman önerilmeyen, kötü bir alışkanlıktır. Bütün seslerin, her hecenin, kullandığınız her sözcüğün, kurduğunuz her tümcenin size ait, sizinle bütünleşen bir rengi, bir tınısı vardır. **Kişiliğiniz, bu anlamda sesinizde saklıdır**.

Alıştırma:[10]

- "f, v, s, d, b, m, n, r, l" ünsüzleri çok tınlarlar. Önce rahat ve derin bir soluk alınız ve bu ünsüzleri her bir ünlü ile birleştirerek söyleyiniz. Sesinizin işitilebilir olmasına dikkat ediniz.

Fa	Fo	Fu	Fı	Fe	Fö	Fü	Fi
Ba	Bo	Bu	Bı	Be	Bö	Bü	Bi
Ma	Mo	Mu	Mı	Me	Mö	Mü	Mi
Va	Vo	Vu	Vı	Ve	Vö	Vü	Vi
Da	Do	Du	Dı	De	Dö	Dü	Di
La	Lo	Lu	Lı	Le	Lö	Lü	Li
Sa	So	Su	Sı	Se	Sö	Sü	Si
Na	No	Nu	Nı	Ne	Nö	Nü	Ni
Ra	Ro	Ru	Rı	Re	Rö	Rü	Ri

[9] **Emin Özdemir**, Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı, 3.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul–1996, s. 52.
[10] Alıştırmalarda **Suat Taşer**'in adı geçen eserinden yararlanılmıştır.

- “Hım” sesini oturduğunuz yerde, gırtlağınızı zorlamadan ve “M” ünsüzüne basarak söyleyiniz:

HI**MM**…HI**MM**…HI**MM**…HI**MM**…HI**MM**…HI**MM**…HI**MM**

Başka hecelerle çalışmanızı sürdürünüz:

Na No Ni Nan Nen Non Ham Hem Hom

Mama Momo Mono Mimi Memi Mumu Munu…

- Birden ona kadar; masanın üzerindeki paraları sayıyormuş gibi; telefon hattının diğer ucundaki iyi duyamayan bir kişiye numaralar bildiriyormuş gibi; ringde yatan bir boksörün başında sayıyormuş gibi rahat bir soluk aldıktan sonra sayın:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

- Kısa tümceler yazın ve bu tümceleri tınlamaya dikkat ederek söyleyin:
  - Rahat olun!
  - Saldırın!
  - Hakkınızda doğru konuşmuyorlar!
  - Buralar bize vaat edilmiş topraklardır.
  - Hangisinin daha faydalı olduğuna karar veremediler.
  - Birlikten güç doğar.

- Aşağıdaki tümceleri sizden istenildiği gibi seslendirin:
  - Ne kadar sevimli bir köpek? (Açık tını ile)
  - Gelip hediyelerinizi alın! (Açık tını ile)
  - Sevincimden uyuyamadım. (Açık tını ile)
  - Fırtına her şeyi yıkmıştı! (Koyu tını ile)
  - Üzüntümden kahroldum! (Koyu tını ile)
  - Açlıktan karnı gurulduyordu! (Koyu tını ile)

2. İyi Bir Konuşma Sesinin Özellikleri

Solunum ve ses organlarında, doğuştan gelen ya da çeşitli nedenlerle sonradan ortaya çıkan bazı hastalıklar, eksiklikler yoksa aslında her ses, iyi bir konuşma sesi özelliği taşır veya doğru yönlendirmelerle bu özelliğe kavuşabilir. Şiddet, yükseklik, tını nitelikleri açısından istenilen kalitede olan ama bazı söyleyiş

kusurları bulunan,(*) hatta yöresel ağız(**) sorunu olan kişiler bile dikkatli bir çalışma sonucu başarılı olabilirler. Önemli olan, iyi bir konuşma sesinin özelliklerini kendi sesimize kazandırabilmektir. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:[11]

a. İşitilebilirlik

Kişinin sesini karşısındakilere duyurabilmesi, konuşmanın başlangıcında temel şarttır. Eğer ne söylediğimizi işitemiyorlarsa dinleyicilerle iletişim kuramayız ve boşuna konuşmuş oluruz. Üstelik bütün sözcüklerin işitiliyor olmasına dikkat edilmezse, yanlış ve eksik anlaşılmalar ortaya çıkabilir. Kısık sesle konuşmak kadar gereğinden fazla yüksek sesle konuşmak da hatalı bir davranıştır. En iyisi, sesin şiddet ve yüksekliğini bulunulan ortama göre ayarlamaktır. Açık havada, kapalı ortamlarda veya kalabalıkta sesin yoğunluğu aynı olmayacaktır. İşitilebilir sesin doğru soluk alıp verme ile ilgisi olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız.

Zayıf ya da aşırı yüksek ses işitme bozukluğundan, yanlış bir örneği taklit etmekten (Sesinizi hiç kimsenin sesine benzetmeye çalışmayınız.), yorgunluktan, heyecandan kaynaklanabilir.

b. Akıcılık

Genelde konuşmanın hızı ile ilgilidir. Karşınızdaki kişilerin algılamakta zorluk çekmeyecekleri bir hızda, yumuşak tonda (bağırmadan ve fısıldamadan), vurgu hataları yapmadan, sözcükleri birbirine karıştırıp, yuvarlamadan söz söylemeye çalışmalısınız. Kekelemek, “aaaa”, “ııı”, “eeee”, “hımm” gibi gereksiz sesler çıkarmak ve uzun duraksamalarla, kullanacağınız sözcükleri arıyormuşçasına konuşmak da akıcılığı bozar.

c. Açıklık

Sözcüklerin belirgin biçimde, dinleyenlerce doğru olarak algılanmasına özen gösterilmelidir. Bazı sesleri yutarak, yuvarlayarak çıkarırsak, sözcükler hiç anlaşılmaz ya da yanlış anlaşılır. Sesimizin aynı zamanda kişiliğimizin de bir parçası olduğunu unutmamalıyız. Güven aşılayıcı, konuya hâkim, kararlı bir sesle

(*) **Bakınız:** Söyleyiş ve Boğumlanma Kusurları, Diksiyon, Bölüm 5.
(**) **Ağız:** Dil bilimi açısından, bir dilin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği. **(TDK)**

11**Suat Taşer**, age. s. 124–125,132; **Emin Özdemir,** age.s. 46-47.

konuşmak açıklık sağlar. Kullandığınız sözcüklerin dinleyenlerce biliniyor olmasına özen gösteriniz.

d. Esneklik

Sesimizi kullanırken mutlaka tekdüzelikten kaçınmalıyız. Esnek (bükümlü) olmayan, tekdüze (monoton) bir ses, sıkıcıdır ve ilgiyi dağıtır. Yerinde yapacağımız ton ve hız değişiklikleri ve vurgularla sesimize esneklik kazandırabiliriz. Tabii ki bütün bunlar doğal olmalı, yapmacık değişikliklere, özentili ses taklitlerine heves edilmemelidir.

Bir konuşmanın aynı ses tonuyla başlayıp bitmesi, dinleyenler açısından takip edilmesini güçleştirir, dikkati dağıtır. Konuşmanın yapısına göre, duygu ve düşüncelerin değişiminde, sesin de değişimi gereklidir. Bu yüzden, iyi bir konuşma sesinin aynı zamanda mutlaka gerekli esnekliğe sahip olması da şarttır.

e. Kulağa Hoş Geliş

Bu özellik tamamen sesinizin tınısı ile ilgilidir. Genizden gelen hırıltılı ya da burundan gelen hımhım bir ses kimsenin hoşuna gitmez. Üstelik sesin sadece işitilebilir, akıcı veya açık olması tek başına işe yaramaz. Doğru nefes alıp verebiliyorsak, pürüzsüz bir ses çıkarabilip, bu sesi yerinde vurgularla, güzel bir tonda, anlaşılabilir sözcüklerle ve takip edilebilir bir hızda karşımızdakilere aktarabiliyorsak, bu ses kulağa hoş gelecektir.

Sesin tını özelliğini anlatırken, kişiliğinizin sesinizde saklı olduğunu söylemiştik. Edebiyatçı ve Dilci Emin Özdemir[12], sesle kişilik arasında bir ilişki olduğundan bahsederken, bunun daha çok sesin niteliklerinden kaynaklandığını belirtir ve bu konuda yapılmış bir araştırmayı örnek gösterir. (**A.T. Weaver-O.G. Ness, The Fundamentals and Forms of Speech)** Bu örnekte kısaca; kendisini görmeden sesini işittiğimiz bir insanın erkek mi, kadın mı olduğunu anlamakta hiç güçlük çekmediğimize, konuşanın sesine göre yaşını bile tahmin edebiliyor olduğumuza işaret edilir. Araştırmada, sesin kalitesi ile toplumsal kişilik arasındaki ilişki konusunda da, toplumun alt katında bulunan kimselerin sesinin, çoğunlukla hoşa gitmeyen bir nitelik gösterdiği iddia edilir. (**İyi bir konuşma sesine sahip olabilmek**

[12] **Emin Özdemir,** age. s. 47-48.

ve sesin niteliklerini geliştirebilmek için eğitimin ve uzun soluklu bir çalışmanın gerekliliğinden bahsedip durduk. Toplumun alt kesimindeki kimselerin, diğer kaygılarının yanında bu konuya ayıracak zamanlarının olup olmadığı, imkânlarının yeterliliği ise ayrı bir tartışma konusu. Ayrıca, toplumun üst kesimini oluşturan kişilerin ön yargılı davranışları da bir diğer etken olabilir.) Bahsi geçen araştırmaya göre; konuşma sesine bakarak bir insanın dikbaşlı mı, yumuşak başlı mı olduğu rahatlıkla kestirilebilir. Saldırganlıkla, güçlü ve çınlayan bir ses arasında olumlu, sinirlilikle bu nitelikteki ses arasında ise olumsuz bir ilişki vardır. Kendileri görülmeden dinlenen erkek çocukların sesleri, liderlik yeteneğine sahip olanlarla olmayanları birbirinden ayırmaya yetebilmektedir. En ilginç olan sonuca göre ise; insanlar duydukları seslere, onları söyleyen insanların kişiliklerine, yaptıkları işlere ve sosyal statülerine bakarak bir takım nitelikler yakıştırma eğiliminde olabiliyorlar. Bir başka deyişle işiten açısından, bir öğretmenin, din adamının, politikacının, polisin, rütbeli bir askerin, sıradan bir insanın, haydutun, yalakanın sesi ayrı özellikler göstermektedir. Böylece, sözel simgelerin dinleyiciye iletilmesinde sesin yüklendiği önem bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Karşınızdaki kişiler, sesinizin niteliklerine bakarak kişiliğiniz hakkında karar vermeye çalışırlar. Bu yüzden, insanlar üzerinde olumlu bir etki bırakmak için sesinizi doğru çıkarıp, doğru kullanmak zorundasınız. Toplumsal hayatta pek girişken değilseniz, zayıf ve ürkek bir yapınız varsa bu özelliğiniz sesinize de yansıyacaktır. Sesinizin niteliğini geliştirmeye özen gösterirken beraberinde, kişisel yapınızdaki olumsuz yanları da gidermek için çaba harcamalısınız. Sesinizde denetim sağlayabildiğinizde, duygularınızı açığa vurma ya da saklayabilme konusunda da kendiliğinden bir denetim geliştirdiğinizi fark edeceksiniz. Eşinize ve çocuklarınıza olan sevginizi, büyüklerinize duyduğunuz saygıyı, vatanınıza olan bağlılığınızı kolaylıkla ifade edebilmeyi, öfkenizi ve diğer olumsuz düşüncelerinizi ise gizleyebilmeyi sesinizle başarabilirsiniz.

Biliniz ki, doğru ve güzel bir konuşma sesine kısa sürede sahip olamazsınız. Sizlere önerilen alıştırmaları usanmadan uygulayınız ve istenilen nitelikte bir ses geliştirdiğinizde de bu uygulamalara devam ediniz. İçki, sigara gibi kötü alışkanlıkların, solunumda yaptığınız yanlışların sesinizi olumsuz etkilediğini de unutmayın.

3. Ses Kusurları[13]

Bu kusurların kaynağı, sağlık bozuklukları veya özellikle küçük yaşlarda edinilen hatalı davranışlar olabilir. Akciğerlerdeki, bronşlardaki, solunum ve ses yolundaki bazı rahatsızlıklar doğru ve güzel ses çıkarmamızı engelleyebilir. Ayrıca doğuştan getirilen ya da bir takım kazalar sonucu oluşan, dil, diş, dudak, burun bozuklukları da ses çıkarmamızı etkiler. Günümüzde bu tip organ rahatsızlıkları ve bozuklukları kolaylıkla tedavi edilebilmektedir.

Küçük yaşlardaki hatalı uygulamalar sonucu oluşan ses bozuklukları genelde ses ve solunum organlarını yanlış kullanmaktan, sesleri yanlış yerlerden çıkarmaktan kaynaklanır. Gırtlağını çok zorlayarak, bağıra bağıra konuşan bir çocuğun sesi, kalıcı olarak kısılabilir.

a. Kuvvetsizlik

Sesiniz kuvvetsiz, yeterince çıkmıyor olabilir. Bazı kişilerin sesleri yakından bile güçlükle işitilebilir. Hafif sesle, çekinerek konuşma alışkanlığından, özen göstermemekten, solunumdaki yetersizlikten, gereğince alıştırma yapmamaktan, sesi kullanamamaktan kaynaklanan bu kusur bazı alıştırmalarla giderilebilir. Sesin şiddeti konusunu işlerken önerdiğimiz alıştırmaları, çeşitlendirerek yapınız:

Alıştırma:

- Önce derin bir soluk alınız. Boğazınızı çok zorlamadan ve bağırmadan, her soluk alış-verişte “a” ünlüsünü sırasıyla;

- Hafiften şiddetliye doğru sürekli çıkarınız: aaaa**aaaaaaaaaaaa**
- Şiddetliden hafife doğru sürekli çıkarınız: **aaaaaaaaaaa**aaaa
- Birden bire ve tek seferde şiddetli bir “a” deyiniz: **a**
- Azalan ve çoğalan şiddetler deneyiniz: aa**aa**aa**aa**aa

- Sonra bütün ünlülerle (e, ı, i, o, ö, u, ü) bu yöntemi tekrar ediniz.
- Şimdi hecelere geçiniz. 15–20 metre uzağınızdaki insanlara duyurmak istiyormuş gibi, bir solukta heceler çıkarınız:

[13] **Eser Güler-Mehmet Hengirmen**, age. s. 163-164-165.

ba	be	bı	bi	bo	bö	bu	bü
da	de	dı	di	do	dö	du	dü
pa	pe	pı	pi	po	pö	pu	pü
va	ve	vı	vi	vo	vö	vu	vü

- Sesinizin kuvvetini koruyarak kısa tümceler seslendiriniz:

- Bugün sinemaya gidelim.
- Gece başlayan kar yağışı devam ediyor.

- Fazla uzun olmayan ve hoşunuza giden okuma parçaları belirleyerek, sesinizin kuvvetinde oynamalar yaparak (alçak, normal, yüksek tonlarda) bu metinleri seslendirin.

b. Ses Titrekliği

Sesiniz yeterince kuvvetli olsa bile, çıkarken titreyebilir. Pürüzlü bir ses oluşmasına neden olan bu durum, kişiyi ve dinleyenleri rahatsız eder. Kısık kısık soluk almak da ses titrekliğine yol açabilir.

Alıştırma:

Her zamanki gibi derin bir soluk alınız. Sonra sırasıyla bütün ünlüleri deneyerek;

- Birden ve çok yüksek olmayan bir ses çıkarınız: a e ı i o ö u ü
- Süreyi uzatıp, sesinizi yükseltiniz: **a e ı i o ö u ü**

Çalışmanızı, süreyi mümkün olduğunca uzatarak, ama sesinizin şiddetini hiçbir zaman bağırma seviyesine çıkarmadan sürdürünüz. Gırtlağınızı zorlamayınız ve yorulunca ara veriniz.

c. Tiz ve Keskin Ses

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, sanki hemen gırtlağımızın önünde oluşan, ses tellerini geren, fazla soluk harcayan, kulakları tırmalayan ve gırtlağı zorlayarak çıkarılan bu ses, rahatsız edici özelliğinden dolayı istenmez. Ses kusurları içinde, düzeltilmesi için en çok çaba gerektireni de tiz ve keskin sestir.

Eğer tiz ve keskin bir sesiniz varsa, "tını" bölümünde sizlere önerilen alıştırmalarla birlikte (Bk.s.6) aşağıdaki alıştırmaları da yapınız:

Alıştırma:

- Rahat bir soluk alın. Soluğunuzu yavaşça boşaltırken, vücudunuzu, özellikle solunum ve ses organlarınızı germeden, bağırmadan ama işitilebilir gürlükte bir ses çıkarınız. Pürüzsüz ve olabildiğince pes bir tona ulaşıncaya kadar bunu yapmaya devam ediniz. Pes ton çıkarabilmek için başınızı çok az öne eğebilirsiniz. Başınızın tamamen öne eğilmesi istenmez, zira çok boğuk bir ses çıkarıp, gırtlağınızı ve ses tellerinizi aşırı zorlamış olursunuz. Tiz ve keskin seslilerin, istedikleri sonucu alabilmeleri için bu alıştırmayı sıklıkla ve uzun bir süre tekrarlamaları gerekecektir.

aaaaaaaaaa aaaaaaaaaa aaaaaaaaaa

- İstediğiniz sesi elde ettikten sonra (pürüzsüz ve pes) aynı çalışmayı hecelerle yapınız. Yine aynı şekilde soluk alarak ve kendinizi zorlamadan soluk verirken heceleri de söyleyiniz. Her defasında değişik heceleri denerseniz hem sıkılmaz hem de farklı sesler çıkarmış olursunuz.

ah ah ah ah ah ah ah ah ah ah
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
bob bob bob bob bob bob bob bob

- Bu aşamayı da bitirdikten sonra artık tümcelerle çalışmalara geçebilirsiniz. Metinleri seslendirirken pes ton kullandığınızdan emin olun. Her heceyi söyledikten sonra soluk alın, gürültüsüzce soluk verirken diğer heceye geçin.

- Şe/hir/de su te/si/sa/tı ol/ma/dı/ğın/dan, ku/yu/lar/dan su çe/ki/li/yor/du.
- A/na/do/lu/da yer/le/şik ya/şam on bin yıl ön/ce/ye ka/dar u/za/nır.

4. Dil, Çene ve Dudaklar[14]

Sesin oluşumu son aşamada dil, çene ve dudakların devreye girmesiyle tamamlanır. Doğru ve güzel ses çıkarabilmek için, solunuma yardımcı olanlar da dâhil, ilgili bütün organların sağlıklı ve gereğine uygun çalışmaları önemlidir. Yeterince soluk alıp veriyor; ses tellerimizi, tınlatıcılarımızı iyi kullanıyor olabiliriz.

[14] **Birol Vural**, Uygulama ve Örneklerle Doğru ve Güzel Konuşma, Hayat Yayınları, İstanbul–2007, s.68-78.

Ama ses ağzımızdan çıktığına göre, burada yer alan ses çıkarıcıların durumlarına da dikkat etmek gerekecektir. Dilin, çenenin ve dudakların hareketleri aynı zamanda boğumlanma konusunun ayrılmaz parçalarını oluşturur.

a. Dil

Dil, özellikle ünsüz seslerin çıkarılmasında devreye girer. Ağzın içinde her yöne hareket edebilmelidir. Yeterince çalışmayan, gerektiğinde ses yolunu açık tutup, darlaştıramayan bir dil, bazı seslerin oluşumunu güçleştirir. Boğuk ve homurtulu ses çıkmasına neden olabilir.

Dilinizi;

- Ağzınızda sakız çiğner gibi hareket ettirin.
- Ağzınızın içinde, dişlerinizin önünde dairesel çevirin.
- Üst ön dişlerinize dayayarak ileriye doğru itin.
- Dudaklarınızı yuvarlatarak, büzün. Sürekli ağzınızdan çıkarıp, içeri sokun.
- Ağzınızı genişçe açıp, çıkarın. Gergin pozisyonda, tutabildiğinizce tutun.
- Dışarı çıkarın. Dudaklarınızın üzerinde dairesel hareketlerle çevirin.
- Dışarı çıkarın. Çenenize ve burnunuza dokundurmaya çalışın.
- Yatay bir hareketle sağ ve sol dudak köşelerinize çok hızlı bir şekilde sürekli dokundurun.
- Üst damağınıza değdirin. Hareketin başlangıcı bu olmak şartıyla, anlaşılabilir bir “la” deyin.

LA, LA, LA, LA, LA, LA, LA, LA, LA, LA, LA

- Ağzınızın içinde serbest bırakıp, art arda “ka” hecesini söyleyin. Dilinizin, ağzınızın içinde geriye doğru toparlanıp, alt damağınızla, ön alt diş etleriniz arasındaki duruşuna dikkat edin:

KA, KA, KA, KA, KA, KA, KA, KA, KA, KA, KA

- Şimdi her iki heceyi art arda söyleyin. Soluk alıp, tekrar edin:

LA, KA, LA, KA, LA, KA, LA, KA, LA, KA, LA, KA

b. Çene

Bütün seslerin çıkarılmasında alt çenenin (üst çene sabittir) katkısı vardır. Kendisine yardımcı olan kuvvetli kaslar aracılığı ile açılma, kapanma, daralma ve genişleme hareketleri yapan alt çene, bu çalışması ile ses kayıplarının önüne geçer.

Çene kaslarınız yeterince kuvvetli değilse ya da çene darlığı sorununuz varsa, istediğiniz sesleri hakkınca oluşturamazsınız.

- Alt çenenize elinizi dayayarak yüksek sesle "rap rap" deyin. Çene kaslarınız zorlansın ama hareket etsin. Dirseğinizi bir masaya dayayarak destek almayın. Aşırı güç uygulaması çenenize zarar verir.
- Ellerinizle yanak kemiklerinize masaj yapın, avuçlarınızı aşağıya doğru kaydırıp çenenizi açın.
- Çenenizi hızla açıp kapatın. Dairesel hareketlerle döndürmeye çalışın.
- Alt çenenizi sağa-sola hareket ettirin.
- Ellerinizi yumruk yaparak çenenizin altından bastırın. Çenenizi açın, başınızı geri iterken çenenizi kapatın.

c. Dudaklar

Sesleri doğru ve güzel çıkarabilmede karşılaşılan sorunlardan birisi de dudak tembelliğidir. Türkçe'de özellikle dudakların kullanımıyla oluşan "b, f, m, o, ö, p, u, ü, v" seslerini, dudak tembeli kişiler net söyleyemezler.

Aşağıdaki hareketleri gevşeme araları vererek, defalarca tekrar edin.

- Dudaklarınızı kapatıp,kuvvetlice sıkın. Birisine öpücük veriyormuşçasına - dudaklarınızı büzüp, bir süre öylece tutun.
- Islık çalar gibi dudak kaslarınızı gererek büzün.
- Gülümser bir şekilde dudaklarınızı yanlara doğru iyice yayın, biraz böyle kalın.
- Dudaklarınızı önce büzün, o durumda biraz bekleyip, sonra gülümseyin.
- Ağzınızı mümkün olduğunca açıp, çenenizi kapatmadan dudaklarınızı büzmeye çalışın.
- "Poff" diyerek soluğunuzu kuvvetlice boşaltın. Avurtlarınız şişsin ve hava çıkarken dudak kaslarınızı zorlasın.
- Bir ateşi söndürmek istercesine kuvvetlice üfleyin.

3
BÖLÜM

TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ

TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ

A. Söyleniş Özellikleri

Söyleniş (söyleyiş); sözcüklerin ses, hece, tonlama ve vurgularla birlikte, konuşma organlarının doğru hareketleriyle, kurallarına uygun bir şekilde seslendirilmesidir.

Söyleyişte sözcükler tane tane çıkarılmalı, anlaşılır olmalıdır. Güzel bir söyleyiş tarzını bağırmak ya da hızlı konuşmak değil, sesleri doğru çıkarmak ve sözcükleri doğru telaffuz etmek yaratır.

Suat Taşer, "Konuşma Sanatı" kitabında şöyle diyor:

"Sözcüklerin yerlerine sözcüklerin kendilerini değil de birtakım çarpıtılmış seslerden oluşan parçaları koymak, bence bir adamın ağız yerine burnunu, kulağı yerine gözünü, burnu yerine parmağını koymaya benzer. Başlangıç sesleri birbirine karışarak acayip bir ses karmaşası haline gelen sözcük, bence burnu ezilmiş surat gibidir. Sonu yutulan bir sözcük de dudaksız bir adamdır."

"Gelişigüzel konuşan, dil duygusundan yoksun, adam sendeci, sözcükleri birbiri içine tıkıştırmayı alışkanlık haline getirmiş birini dinlerken ister istemez, bal kavanozuna düşen bir sineği ya da bütün güzellikleri çirkinleştiren sulu sepkenli, sisli, çamurlu bir bahar havasını düşünürüm."

Bir spiker için, sesin uyumunu, sözcüklerin doğru ve kusursuz kullanımıyla harmanlayabilmek, dilini her tür yanlıştan kurtarmış olmak şarttır.

Ülkemizin pek çok yöresinde farklı söyleyiş biçimleri olduğundan, konuşma dilinde birliği sağlamak amacıyla, fonetik kurallar açısından en doğru özellikleri taşıyan ve bir kültür dili olarak kabul edilen "İstanbul Türkçesi" esas alınmıştır. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, bir dilin değişik söyleyiş özellikleri (şive) ve yöresel ağızları hatta argosu, aynı zamanda kültürel zenginliği de oluşturur. Özellikle Anadolu'nun binlerce yıllık birikimi günümüz Türkiye'sinin ve Türkçesinin hemen her yörede farklı söylemlerini de beraberinde getirmiştir. Bütün bunları yok saymak, herkesin aynı biçimde konuşmasını beklemek hem imkânsız ve gereksiz hem de kültürel birikimin yok sayılmasıdır.

Edebiyatçılar, tiyatrocular, gazeteciler ve politikacılar halkla bütünleşebilmek için, herkesin anlayabileceği biçimde, dildeki bu zenginliği kullanırlar. Çok ağdalı, fazlaca teknik, mesleki ya da yabancı terimler içeren bir yazı veya konuşma, dilde adeta bir alt kültür yaratır, sınırlı kalır.

Bir spikerden beklenen ise, tabii ki esas kabul edilen "İstanbul Türkçesi"ni kullanarak konuşmasıdır. Fakat ondan, bir sözcüğün değişik söyleyiş biçimlerini de bilmesi ve yeri geldiğinde kullanması istenir. Anonim Erzurum türküsünün sözleri; "Hele dadaş hoş musan, dolu musan boş musan/ Ayakların yan basir, yoksa sen sarhoş musan?" diye başlar. Eğer bu türküyü, "Hele dadaş hoş musun, dolu musun boş musun / Ayakların yan basıyor, yoksa sen sarhoş musun?" şeklinde anons ederseniz hem Türk Halk Müziği terminolojisi açısından yanlışa düşersiniz hem de Erzurumluları kendinize güldürürsünüz.

1. Harfler

Dilin seslerini gözlerimizle ayırt edecek biçimde bildiren ve çeşitli işaretlerden oluşan sisteme "yazı" adı verilir. Konuşurken kullandığımız sesleri göstermeye yarayan bu işaretlere ise "harf" diyoruz. Başka bir söylemle harfler, seslerin yazıda sembollerle gösterilmiş halidir.

Türk Alfabesi 29 harften oluşmuştur. 1.Kasım.1928 tarihinde 1353 sayılı kanunla kabul edilen "Yeni Türk Alfabesi"nde yer alan bu 29 harfin, yumuşak g (ğ) hariç tamamını konuşma dilimizde de kullanırız. Türk Alfabesi, Latin harfleri esas alınarak belirlenmiş, Latincedeki "q", "x" ve "w" harfleri alınmamış, buna karşın "ğ", "i" ve "ş" harfleri eklenmiştir. Alfabemizde 8 tane ünlü (sesli), 21 tane ise ünsüz (sessiz) harf bulunur. ***Türk Alfabesi her ses için ayrı bir harf ve her harf için ayrı bir ses ilkesi temel alınarak düzenlendiğinden, Türkçe de, bazı özel durumlar dışında genellikle yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dildir***. Türkçe aynı zamanda ses yönünden de zengin bir dildir. Türkçenin sesleri gırtlaksılıktan, burunsuluktan kurtulduğu için hırıltılı değil, pırıltılı; hımhım ve boğuk değil, tınılı ve parlaktır. Bütün sesleri yumuşak, ezgili ve renkli olan Türkçenin, konuşma dilinde örnek aldığımız İstanbul Ağzı ise, uygulamada büyük güçlükler yaratacak karmaşıklıkta bir söyleyiş biçimine dayanmamaktadır. Kısaca; yazmayı ve okumayı olduğu kadar, hatta onlardan daha çok konuşmayı kolaylaştıran birtakım sade ve sağlam kurallara sahip olan Türkçe, genel kanının aksine uygulamada olağanüstü

rahat, mükemmel bir dildir.[1] Harfler tek veya toplu olarak, bazı koşullar ve şekiller içinde heceleri oluşturur. Hece, ağızdan bir çırpıda çıkan ses ya da ses topluluğudur. Dilimizde tek sesli heceler olduğu gibi en fazla dört sesli heceler bulunmaktadır.

Örnek: A, O,

At, Av, Ay, El, Et, Ev, İn, İp, İz, Ok, Ot, Oy, Öl, Ön, Öz

Alp, Bol, Can, Dil, Fal, Göz, Hoş, Irk, İlk, Kor, Laf, Mor, Nar, Pis, Yol

Bark, Börk, Çark, Fark, Gurk, Halk, Kurt, Pars, Salt, Şart, Tank, Zarf

Heceler birleşerek sözcükleri (kelime) oluşturur. İnsanlar birbirleriyle anlaşmak, düşünce ve duygularını, isteklerini bildirmek amacıyla bu sözcüklerden yararlanarak tümceler (cümle) kurarlar. O halde tümce; düşüncelerin, duyguların, isteklerin tam olarak anlatılması için sıralanan sözcük dizisidir. Anlatılmak istenen düşünce ve duygunun uzunluk ve kısalığına göre tümcedeki sözcük sayısı da azalıp çoğalabilir. Tek sözcüklü tümce yapmak da mümkündür.[2] Çok uzun tümceler oluşturmak ise her zaman sorun yaratır. Konuşurken olabildiğince kısa tümceler kullanmalıyız, yoksa söze nasıl başladığımızı unutup, mantık ve dilbilgisi hataları yapabiliriz. Ancak sadece düzgün tümceler kurmak yetmez, onların iyi anlaşılacak şekilde söylenmesi de gerekir. Söylediğimiz sözlerin iyice anlaşılabilmesi için de, bütün harflerin temiz, tane tane çıkarılmasına çaba gösterilmelidir.

Ünlüler ve ünsüzler yani dilimizi oluşturan bütün sesler ağzın belli bir durumunda meydana gelirler. Ünsüzlerin çıkışında dilin ya da dudakların bulunduğu ve yaklaştığı dar bölge *"Boğumlanma Noktası"*dır. Ünlülerin çıkışında dilin toplandığı bölgeye ise *"Boğumlanma Bölgesi"* adını veriyoruz.

Konuşurken kullandığımız harfler konusunda önemli bir özellikten bahsettikten sonra onların birer birer incelemesine geçeceğiz:

Türk Alfabesi'nde 29 harfin bulunduğunu ve konuşurken bunlardan sadece yumuşak g'nin (ğ) söylenmediğini biliyoruz. Acaba kullandığımız bu 28 harf konuşma dilimizi oluşturmaya yeterli mi, yoksa daha fazla sayıda ses mi kullanıyoruz? Bu

[1] **Suat Taşer**, Konuşma Eğitimi, Papirüs Yayınları-1996, s.293.
[2] **Nüzhet Şenbay**, Güzel Doğru Konuşma Sanatı El Kitabı, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 225.

sorunun cevabı evettir. Konuşma sırasında bazı harfler uzun-kısa, kalın-ince, açık-kapalı olmak üzere de çeşitlilik gösterirler. Genellikle Türkçeye yabancı dillerden geçen sözcüklerde bulunan bu harfleri de - artık konuşma dilimize yerleştiklerinden - doğru söylenişleriyle bilmemiz gerekmektedir.

Sırası geldikçe ayrıntılarıyla bahsedeceğimiz bu çok söylemli harfler şunlardır:

- "A" ÜNLÜSÜ:

Kalın, ince ve uzun söylenişli üç "a" ünlüsü vardır.

- "E" ÜNLÜSÜ.

Açık ve kapalı söylenişli iki "e" ünlüsü vardır.

- "İ" ÜNLÜSÜ:

Uzun ve kısa söylenişli iki "i" ünlüsü vardır.

- "O" ÜNLÜSÜ:

Kalın ve ince söylenişli iki "o" ünlüsü vardır.

- "U" ÜNLÜSÜ

Kalın, ince ve uzun söylenişli üç "u" ünlüsü vardır.

- "G" ÜNSÜZÜ:

Damağın ön ve arka kısmından çıkan iki "g" ünsüzü vardır.

- "K" ÜNSÜZÜ:

Damağın ön ve arka kısmından çıkan iki "k" ünsüzü vardır.

- "L" ÜNSÜZÜ:

Dil ucunun üst dişlerin dibine ya da diş etlerine değmesiyle çıkan iki "l" ünsüzü vardır.

Her dil, gerek o dildeki seslerin niteliği, gerekse seslerin kullanılışı bakımından farklılık taşır. Unutmamak gerekir ki, yalnız başka aileden olan diller arasında değil, akraba diller ve giderek bir dilin lehçe ve ağızları arasında da belirgin ses ayrılıkları görülür. Böylelikle her dilin kendisine özgü bir ses yapısına sahip olduğu ortaya çıkar. Önemli olan o dilin kurallarının iyi bilinmesi ve değerlerine iyi sahip çıkılmasıdır. Bizler de Türkçesi varken yabancı sözcükler kullanmayarak, ama zorlama sözcüklerden kaçınarak ve harflerin, sözcüklerin hakkını vererek konuşursak dilimize sahip çıkmış sayılırız.

2. Ünlüler (Sesli Harfler)

Ses tellerinin titreşimiyle oluşan, herhangi bir engelle karşılaşmadan ağız boşluğuna gelerek, renk ve tını bakımından çeşitlenen dil seslerine **"ünlü"** denir.[3]

Ünlüler ses yolundan çıkarken, damak, diş ve dudak gibi herhangi bir engelle karşılaşmazlar fakat oluşurlarken dilin, dudakların ve çenenin aldıkları değişik pozisyonlara göre gruplara ayrılırlar:

- **Dilin Durumuna Göre:** Dilin arkaya doğru hareket etmesi yani geriye çekilmesiyle çıkarılan ünlüler **kalındır**. Bir başka deyişle kalın ünlüler ağız boşluğunun arka tarafında oluşur. Dilin öne doğru hareket etmesiyle çıkarılan ünlülerse **incedir**. Yani ince ünlüler ağız boşluğunun ön kısmında oluşur.

Kalın Ünlüler: a, ı, o, u
İnce Ünlüler: e, i, ö, ü

- **Dudakların Durumuna Göre:** Ünlüler seslendirilirken dudaklar düz ya da yuvarlak olarak biçimlenir. Dudağın düzleşmesiyle çıkan ünlüler düz, dudak yuvarlakken çıkardığımız ünlüler de yuvarlak ünlülerdir.

Düz Ünlüler: a, e, ı, i
Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü

- **Çenenin Durumuna Göre:** Ünlüleri çıkarırken çenenin de önemli görevi vardır. Ünlülerin oluşumu sırasında çenenin hareketiyle ağız boşluğunda daralma ve genişlemeler olur. Çene aşağıya doğru açılırken yani genişlerken çıkan ünlüler geniş, çenenin daralmasıyla ortaya çıkan ünlüler de dar ünlülerdir.

Geniş Ünlüler: a, e, o, ö
Dar Ünlüler: ı, i, u, ü

[3] **Atilla Özkırımlı,** Türk Dili Dil ve Anlatım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bu açıklamaları bir de tablolarda görelim:

TABLO-1[4]

	DÜZ		YUVARLAK	
	GENİŞ	DAR	GENİŞ	DAR
KALIN	A	I	O	U
İNCE	E	İ	Ö	Ü

TABLO-2

A	Kalın	Geniş	Düz
E	İnce	Geniş	Düz
I	Kalın	Dar	Düz
İ	İnce	Dar	Düz
O	Kalın	Geniş	Yuvarlak
Ö	İnce	Geniş	Yuvarlak
U	Kalın	Dar	Yuvarlak
Ü	İnce	Dar	Yuvarlak

a. Ses Uyumları

Türkçe sözcüklerin hecelerindeki sesler arasında, birtakım kurallarla oluşan bir uyum söz konusudur. Ünlü ya da ünsüzlerin sıralanışı bazı değişikliklere yol açar. Sözünü ettiğimiz kuralların ve değişikliklerin tümüne "ses uyumu" adı verilir. Bunlar aynı zamanda konuşmayı kolaylaştıran ve kullandığımız sözcüğün Türkçe olup olmadığını anlamamızı sağlayan kurallardır. Dilimizde "Büyük Ünlü Uyumu", "Küçük Ünlü Uyumu", "Ünsüz Uyumu" ve "Ünlü-Ünsüz Uyumu" bulunur.

1) Büyük Ünlü Uyumu:

Sözcük içinde yer alan ünlülerin kalınlık ve incelik bakımından birbirlerine uyumunu içeren kuraldır. Sözcüğün ilk hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) varsa diğer

[4] **Emin Özdemir**, Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı, Remzi Kitabevi.

hecelerdeki ünlülerde kalın, ilk hecede ince bir ünlü (e, i, ö, ü) varsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur. Şöyle ki:

1-) Büyük ünlü uyumunda (küçük ünlü uyumu dikkate alınmadan) ünlü dizilişi şu şekilde olmaktadır:

a>a, ı, o, u	*e > e, i, ö, ü*	*ı > a, ı, o, u*	*i > e, i, ö, ü*
o > a, ı, o, u	*ö> e, i, ö, ü*	*u> a,ı, o, u*	*ü> e, i, ö, ü*

2-) Küçük ünlü uyumunu da dikkate alırsak, hecelerdeki kalınlık - incelik hesabıyla, ilk hecedeki ünlüye göre ardından gelmesi gereken ünlüler şöyledir:

a>a, ı	*e>e, i*	*ı>a, ı*	*i>e, i*
o>a, u	*ö>e, ü*	*u> a,*	*u ü>e, ü*

Başıboşluk, Kuralcılık, Ayakkabı, Boyun, Kırlangıç, Kalabalık, Akşam, Sabah
Denizköpüğü, Yürüyebilmek, Beşik, Bilezik, Vergi, Direk, Gece, Gündüz, Örtü

- Büyük ünlü uyumuna uymayan bazı Türkçe sözcükler de vardır. *Anne, kardeş, elma, hani, hangi,* gibi günümüz Türkçesi'nde kullandığımız sözcüklerin aslında *ana, kardaş (karındaş, gardaş), alma, kanı, kangı* sözcüklerinin değişime uğramış halleri olduğunu görüyoruz. Anadolu'nun pek çok yöresinde hâlâ kullanılan *alma, kardaş, ana* sözcüklerindeki ünlü incelmeleri İstanbul Ağzı'na özgüdür.
- Yabancı kökenli sözcüklerde büyük ünlü uyumuna bakılmaz. Kural, yabancı sözcüklere Türkçe ekler getirildiğinde geçerlilik kazanır. Bu kuralın, iki veya ikiden çok heceli yabancı sözcüklerde, sözcüğün son hecesinden başlayarak gerçekleştiğini görüyoruz. Arapça kökenli sözcüklerden örnek verirsek:

Kitap → Kitaplıklarda, Sahip → Sahipleri, Hava → Havalandırmak

- Bazı ekler genellikle büyük ünlü uyumuna uymazlar.

✓ Feyza Hepçilingirler'in "isyancı kök" diye nitelendirdiği "-yor" eki:

Geliyor, Benziyor, Satıyor, Yapıyor (*Korkuyor* gibi uyanlar da vardır.)

✓ "-ken" eki de değişikliğe uğramadığı için yani bağlandığı kökün ünlüleri ince de olsa kalın da olsa aynı kaldığından kural dışıdır:

Koşarken, Anlatırken, Yaparken, Bozarken (*Gelirken* gibi uyanlar da vardır.)

✓ "-ki" eki, eklendiği sözcüklerin pek çoğunda kurala uymamakla beraber, bazı sözcüklerin sonunda değişerek uyum sağlar:

Sabahki, Çocuğunki, Yarınki
Dünkü, Bugünkü (değişerek kurala uyar)

✓ "-leyin" eki kural dışıdır:

Sabahleyin, Akşamleyin, Geceleyin

✓ "-mtırak" eki de büyük ünlü uyumuna aykırılık göstermekle birlikte, bu ekin "-im" parçası değişerek büyük ünlü uyumuna bağlanır:

Yeşil-im-tırak, Kızıl-ım-tırak, Mor-um-tırak, Sarı-mtırak

Zaten içinde ince ünlü bulunan "yeşil", "mavi" gibi sözcüklere eklenen "-mtırak" ekinin kullanım alanı dardır ve gerekirse bu ek yerine "-msı", "-msi" ekleri kullanılabilir:

Yeşil-imsi, Mavi-msi

✓ Aile bildiren "-gil" eki:

Halamgil, Dayımgil, Baklagiller

✓ Büyük ünlü uyumuna ters düşen eklerden birisi de "-daş" ekidir. Ancak dilimizde kurala uyum sağlayan *"ülküdeş", "gönüldeş", "gündeş"* gibi sözcükler de bulunmaktadır. "-daş" eki, ünsüz uyumuna uyar:

Yurttaş, Meslektaş, Vatandaş, Sırdaş

- Yabancı dillerden Türkçeye geçen sözcüklerde, büyük ünlü uyumunun etkisi dolayısıyla da Türkçenin ses yapısının ne kadar güçlü olduğu ortaya çıkar. Bu kuralın etkisiyle yalnızca kalınlık-incelik uyumu ile yetinilmez kimi yabancı sözcüklerin içindeki ünlüler de değişikliğe uğrar:

YABANCI	TÜRKÇE
Âdem (Ar.)	Adam
Akrîba (Ar.)	Akraba
Bahçevan (Far.)	Bahçıvan
Cânâver (Far.)	Canavar
Sûret (Ar.)	Surat
Çâne (Far.)[5]	Çene

- Büyük ünlü uyumunun etkisiyle bazı yabancı kökenli sözcüklerin asıllarından uzaklaşarak Türkçeleştikleri görülmektedir:

[5] **Atilla Özkırımlı**, age.

YABANCI	TÜRKÇE
Bâdincân (Ar.)	Patlıcan
Bârgir (Far.)	Beygir
Câme-şûy (Far.)	Çamaşır
Çârçûbe (Far.)	Çerçeve
Gonia (Yun.)	Gönye
Hâce (Far.)	Hoca
Nerdban (Far.)	Merdiven
Brillante (İt.)	Pırlanta
Çeharşenbe (Far.)[6]	Çarşamba

2) Küçük Ünlü Uyumu:

Bu kural, ünlülerin düzlük-yuvarlaklık ve darlık-genişlik bakımından birbirine uygunluğunu belirler. Küçük ünlü uyumuna göre bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlü (a, e, ı, i) varsa, sonraki hecelerdeki ünlüler de düzdür. Sözcüğün ilk hecesinde yuvarlak ünlü (o, ö, u, ü) varsa sonraki hecelerde yer alan ünlüler de kalınlık ve inceliklerine göre dar-yuvarlak (u,ü) ya da düz-geniş (a, e) olur.

Arkadaş, Bozulmuş, Çocuk, Ilık, Irak, Islak, Öküz, Üçüz, Üzüm, Ölümlü, Uğur, Uygun.

Biraz cebir denklemine benzeyen bu kuralı daha anlaşılır hale getirmeye çalışalım. Küçük ünlü uyumu iki basit kurala dayanmaktadır:

1) Türkçede bir sözcükte, ilk hecede a, e, ı, i düz ünlüleri bulunuyorsa, sonra yine düz ünlüler gelir. Yani düz ünlülerden sonra yuvarlak ünlüler (o, ö, u, ü) gelmez.

Yaramazlık, Saldırganlık (Kalın-Düz)

Bilgilenmek, Seslenmek (İnce-Düz)

– *NOT: Armut, amut, abus, çamur, kavun, kabuk, savunmak, sabun, kavuk, tavuk, yavuz, kavun, avuç, avutmak, gibi birçok sözcükte küçük ünlü uyumuna aykırı olarak geniş-düz ünlü "a" dan sonra dar-yuvarlak ünlü "u" nun geldiğini ve "u" dan önceki ünsüzün de m, v, b gibi dudak ünsüzleri olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu duruma bakıp da ilk hecesinde kalın-düz ünlü bulunan ve dudak ünsüzleri (b, m, p, f, v) ile devam eden bütün sözcüklerin sonraki hecelerinde yuvarlak ünlülerin bulunması gerektiği gibi bir kural çıkarılamaz. Örneklerdeki kural dışılığın nedeni, ikinci hecelerdeki ünlülerin önlerindeki dudak ünsüzlerinin etkisiyle*

[6] **Suat Taşer**, age.

yuvarlaklaşmasıdır. Ayrıca kabak, savaş, saman, kapak, kavak, sapak, saban gibi örnekler de bu durumun bir kural olmadığını göstermektedir.

2) Türkçede yuvarlak ünlülerden (o, ö, u, ü) sonra ya düz - geniş (a, e) ya da dar - yuvarlak (u, ü) ünlüler gelir. Yani yuvarlak ünlülerden sonra düz - dar (ı-i) veya geniş - yuvarlak (o, ö) ünlüler bulunmaz.

Bu durum gösteriyor ki, geniş-yuvarlak (o, ö) ünlüler dilimizde sadece sözcüklerin birinci hecelerinde bulunur, ikinci ve daha sonraki hecelerde yoktur.

Var gibi görünenlerden:

- ✓ "-yor" eki kural dışıdır: görüyor, büyüyor
- ✓ "Ayol" sözcüğü bileşiktir: Ey oğul, ay oğul
- ✓ "Oho", "Öhö" gibi ünlemler ise yakıştırma sözcükleridir.
- Küçük ünlü uyumuna aykırı bazı sözcükler, yabancı kökenlidir:

Ümit, radyo, alkol, konsol, mühim

- Küçük ünlü uyumuna göre ilk hecesinde "o", "ö" ünlülerini taşıyan sözcükler Türkçedir genel kuralına rağmen, bu örneğe uyan pek çok yabancı kökenli sözcük de dilimizde kullanılmaktadır:

Conta, hoca, horoz, doktor, hormon, kontrol, monoton, monopol

- "-ki" ekinin büyük ünlü uyumuna aykırı olduğunu söylemiştik. Bu ek, son hecesinin ünlüsü "ü" olan sözcüklerde küçük ünlü uyumuna göre değişir:

Dün-kü, Bugün-kü, Öbür-kü

- Birleşik sözcüklerde ünlü uyumu aranmaz. Her sözcük kendi ses bağımsızlığını korur: *Hanım-eli, Yeşil-ırmak, Deniz-altı, Yüz-başı, Çanak-kale*

Türkçenin eski dönemlerine baktığımızda, küçük ünlü uyumu kuralının olmadığını görmekteyiz. Kimi Türkçe şivelerinde ise böyle bir durum söz konusu bile değildir. Küçük ünlü uyumu ancak Batı Türkçesinin son dönemlerinde ortaya çıkmış ve günümüz Türkiye Türkçesine bir ses kuralı olarak yerleşmiştir. "Küçük Ünlü Uyumu" adıyla anılmasının nedeni de budur.

Küçük ünlü uyumunu, ünlülerin kalınlık ve inceliklerini göz önünde tutarak bir tablo halinde şöyle gösterebiliriz:

İLK HECE		SONRAKİ HECELER	
1.			
Kalın-Düz	(a-ı)	Kalın-Düz	(a-ı)
İnce- Düz	(e-i)	İnce-Düz	(e-i)
2.			
Kalın-Yuvarlak	(o-u)	Kalın-Dar-Yuvarlak	(u)
		Kalın-Düz-Geniş	(a)
İnce-Yuvarlak	(ö-ü)	İnce-Dar-Yuvarlak	(ü)
		İnce-Düz-Geniş	(e)

Şimdi de küçük ünlü uyumunun sözcüklerde nasıl gerçekleştiğini görelim:

	İLK HECE	SONRAKİ HECELER
1.	Aç	Açlıktan
	Ev	Evsizler
	Yıl	Yıllanmak
	Bil	Bilgilenmek
2.	Kol	Kolluklar
	Göz	Gözlükçüden
	Su	Susuzluk
	Gül	Gülümsemek

b. Kısa ve Uzun Ünlüler:

Ünlüler, uzunluk ve kısalık bakımından da ikiye ayrılırlar. Bazı sözcüklerin bütün hecelerini birbirine eşit uzunlukta söylerken bazılarının birinci, bazılarınınsa ikinci ya da son hecelerini (hecelerindeki ünlüyü) uzatarak söyleriz:

– *Bir, Baca, Mıknatıs, Kıyaslamak (Bütün heceler kısa söyleniyor)*
– *A:rıza, Da:ire, Sa:hip, Ga.liba, Su:ret (İlk hecelerdeki ünlüler uzun söyleniyor)*
– *İsa:bet, Ada:let, Bera:ber, Ceha:let (ikinci hecelerdeki ünlüler uzun söyleniyor)*
– *Askeri:, Kısmi:, Milli:, Takribi: (son hecelerdeki ünlüler uzun söyleniyor)*

Türkçenin daha önceki yüzyıllarda sahip olduğu uzun ünlüler zamanla bu uzunluklarını yitirmişlerdir. Bugün Türkiye Türkçesinde bulunan ünlülerin tamamı kısa ünlülerdir. Bu durumda Türkçede uzun ünlülerden değil, kimi durumlarda uzayabilen ünlülerden söz edilebilir. Yabancı dillerden aldığımız sözcüklerde bulunan uzun ünlülerin bir bölümü bu uzunluklarını korurken bir bölümü ise artık kısa

söylenmektedir. Örneğin; *memur, hâkim, ahenk* gibi sözcüklerdeki ilk ünlüler uzunluklarını korurken, *ihmal, kelam, metruk* gibi sözcüklerin ikinci ünlüleri eski uzunluklarını kaybetmişlerdir. Yabancı, özellikle Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerdeki uzun ünlülerin kısalması durumu, hâlâ uzunluklarını koruyan başka sözcüklerdeki ünlülerin de zamanla kısalabileceklerinin göstergesidir. Nitekim, ha:cettepe, a:dile, a:bidin, ha:lit gibi sözcüklerdeki uzun ünlüler kimi kullanıcılar tarafından (yanlış biçimde) kısa olarak söylenmektedir.[7] Özetle, günümüz Türkçesinde ünlülerini uzatarak söylediğimiz bütün sözcükler dilimize Arapça, Farsça ya da başka dillerden girmiştir.

Kendi dillerinde uzun söylemli olan bu ünlüler (dolayısıyla sözcükler) Türkçede bazen kısalırlar. Ama bu tür sözcükler ek aldıklarında yeniden uzayarak kendi hallerini alırlar:

İnsan→ İnsa:niyet, Cevap→ Ceva:bı, Hayal→ Haya:lî, Mekan→ Mekâ:nı

Dikkatsizlikten, bilmemekten, ya da "Türkçede uzun ünlü yoktur, o halde bu kuralı bütün sözcüklere uygulamak gerekir!" türünden olmayan bir kuralı varmış gibi yorumlamaktan kaynaklanan uzun sesleri kısaltma eğilimi, ne yazık ki günümüzde çok yaygın. Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin pek çoğunda rastladığımız bu söyleyiş biçimi, ortaya gülünç ve yanlış ifadeler çıkartmaktadır:

YANLIŞ	DOĞRU
Aşık (Sevdalı anlamında)	A:şık
Bazı	Ba:zı
Bela	Bela:
Beraber	Bera:ber
Dava	Da:va
Mana	Ma:na
Sabit	Sa:bit
Vefa	Vefa:
Zabit	Za:bit
Zalim	Za:lim

[7] **İclâl Ergenç,** Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü, s.34, Simurg Kitabevi

Türkçeye yabancı dillerden geçen sözcüklerdeki bu ünlü uzunluğunun bir ses özelliği olmasının yanı sıra, anlam ayırt etme gibi çok önemli bir işlev daha vardır. Bir sesin kısa ya da uzun okunuşu anlam yanlışlıklarına yol açabilir. Günümüzde en çok yapılan yanlışlardan örnekler verelim:

Katil (katl) = Öldürme	Ka:til = Öldüren
Aşık = Topuk kemiği	A:şık = Sevgi duyan
Rakip = Rekabet edenlerden her biri	Ra:kip = Binici
Alem = Nişan, minare tepeliği	Âlem = Cihan, dünya, herkes
Varis = Damar hastalığı	Va:ris = Mirasçı
Dahi = -de, da, bile	Da:hi = Deha sahibi, öke

Bir spiker ya da konuşmacı açısından önemli olan, hangi seslerin kısa hangi seslerin uzun olduğunu bilmek ve bunu doğru olarak uygulamaktır. Bunun için ***Ferit Devellioğlu****'nun* ***Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat****'i iyi bir yol gösterici olacaktır.*

c. Ünlü Düşmesi:

Dilde kolay ve akıcı söyleyişi tercih etmek, sözcüklere yapım ve çekim eklerinin gelmesi, bileşik sözcüklerin oluşması sırasında ortaya çıkan ses fazlalıkları, sözcüklerde bazı değişikliklere neden olur. Ünlü ve ünsüz düşmesi olarak inceleyeceğimiz bu olay (ünsüz düşmesine "Ünsüz Harfler" bölümünde yer verilecektir) söyleyişte olduğu gibi genellikle yazıda da kendini gösterir.

Türk Dil Kurumu da ünlü düşmesini, sözcüğün iç veya son ünlüsünden birinin çeşitli sebeplerle düşmesi olarak tanımlıyor. Ayrıca, ünlü ile biten bir sözcüğün ünlü ile başlayan başka bir sözcükle birleşik sözcük kurması veya ünlü ile başlayan bir ek alması durumunda da karşılaşan iki ünlüden birinin düşeceğini belirtiyor, şu örnekleri veriyor:

Oyun→ oyunamak→ oynamak / Ne+asıl→ Nasıl / Cuma+ertesi → Cumartesi…

Türkçede ses düşmesi, tek bir sesin ya da hecenin düşmesi olarak gerçekleşir. Dolayısıyla sözcüklerde bir aşınma, daralma ve kaynaşma da meydana gelir.

Gerçekten de, ünlü ile biten bir sözcük, ünlü ile başlayan bir sözcükle birleştiği zaman, Türkçede iki ünlü ses yan yana gelemeyeceğinden, ünlülerden biri aşınarak düşer:

Ne+için = Niçin, Ne+olur= N'olur, Kahve+altı= Kahvaltı

Ama bazen de, ünsüzle biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir sözcükle birleştiğinde ya da bunun tersi olduğunda da ünlü düşmesi gerçekleşir:

Pazar+ertesi= Pazartesi, Hoca+hanım= Hocanım

- Tek ses düşmesinin en tipik örneği, bir sözcükteki orta hece ünlüsünün düşmesi olayıdır. Türkçede köklerin genellikle değişmediğini biliyoruz. İlk hecesi açık, ikinci hecesi kapalı kimi iki heceli sözcüklere, bir ünlü harf ya da ünlü ile başlayan bir ses öbeği eklendiğinde, hece yapısı farklılaşır. Çünkü eklenen ünlü ikinci hecenin sonundaki ünsüzü kendine çekerek yeni bir hece oluşturur. Bu durumda açık heceye dönüşen orta hecenin ünlüsü genellikle düşer. Bu düşmenin nedeni, orta hece ünlüsünün dar olmasıdır:

Sözcüğün Aslı	Ek Almış Hali	Yeni Yapısı	Ünlü Düşmesi
Ağız (A-ğız)	Ağız-ı	A-ğı-zı	Ağzı
Azim (A-zim)	Azim-i	A-zi-mi	Azmi
Beyin (Be-yin)	Beyin-i	Be-yi-ni	Beyni
Burun (Bu-run)	Burun-un	Bu-ru-nun	Burnun
Çığır (Çı-ğır)	Çığır-ından	Çı-ğı-rın-dan	Çığrından
Gönül (Gö-nül)	Gönül-üm	Gö-nü-lüm	Gönlüm
Hüzün (Hü-zün)	Hüzün-ü	Hü-zü-nü	Hüznü
Karın (Ka-rın)	Karın-ın-dan	Ka-rı-nın-dan	Karnından
Omuz (O-muz)	Omuz-unu	O-mu-zu-nu	Omzunu

- Orta hece ünlüsünün düşmesi, Türkçeye girmiş yabancı sözcüklerde de söz konusudur. Özellikle çift ünsüzle biten tek heceli yabancı sözcükler, Türkçede iki ünsüzün arasına bir ünlü konarak söylenir. Ama yeni bir ses birliği oluşturulduğunda (sözcüğün arkasına ünlü ya da ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde), bu sözcüklere eklenen ünlü, orta hece ünlüsü haline geldiği için düşer:

Sözcüğün Aslı	Türkçe Hali	Ek Almış Hali	Yeni Yapısı	Ünlü Düşmesi
Akl (Ar.)	Akıl	Akıl-ıma	A-kı-lı-ma	Aklıma
Resm (Ar.)	Resim	Resim-ini	Re-si-mi-ni	Resmini
Zehr (Far.)	Zehir	Zehir-ini	Ze-hi-ri-ni	Zehrini
İsm (Ar.)	İsim	İsim-i	İ-si-mi	İsmi
Fikr (Ar.)	Fikir	Fikir-i	Fi-ki-ri	Fikri
Kabr (Ar.)	Kabir	Kabir-e	Ka-bi-re	Kabre

- Arapça ya da Farsçadan Türkçeye geçmiş sözcükler, "-etmek", "-olmak" yardımcı fiilleriyle birleştiklerinde sözcüğün ikinci hecesindeki ünlü düşer ve aslına döner.

Sabr-Sabır-Sabır+etmek → Sabretmek

Haps-Hapis-Hapis+olmak→ Hapsolmak

Nakl-Nakil-Nakil+etmek→ Nakletmek

Seyr-Seyir-Seyir+etmek→ Seyretmek

Kayb-Kayıp-Kayıp+olmak→ Kaybolmak

Kayd-Kayıt-Kayıt+etmek→ Kaydetmek

- Bazı Türkçe ve yabancı kökenli sözcüklerde orta hecedeki ünlü genellikle düşer. Konuşma dilinde sıkça rastladığımız bu durum yazı dilinde geçerli değildir:

Nerede=Nerde, Sağanak=Sağnak, Burada=Burda, İleride=İlerde

- "Hane" ile birleşen bazı bileşik sözcüklerde ise hece düşmesi görülür ve konuşma dilinde genelde böyle kullanılır:(*)

Posta+hane=Postane, Hasta+hane=hastane, Pasta+hane=pastane

- İsimden fiil ya da fiilden isim türetme eki alan bazı sözcüklerde, son hecede yer alan ünlünün düştüğü görülür:

Sarı-ar-mak=Sararmak, Kavur-ul-mak=Kavrulmak, Kıvır-ım=Kıvrım

Doğru ve güzel bir konuşmada hece düşmesi her zaman kabul görmez. Bazı sözcüklerde yapılan hece düşmeleri, bir "atlama kusuru" kabul edilir. Bu durumdan "Söyleniş ve Boğumlanma Kusurları" bölümünde söz edeceğiz.

d. Ünlü Türemesi:

Ses özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına uygun olarak sözcüklerin önüne, içine veya sonuna ünlü getirilmesine, ünlü türemesi denir.[8]

- Önseslerinde ünsüz yığılmasının bulunduğu yani çift ünsüzle başlayan yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe söylenişlerinde zorlukla karşılaşıldığı için, söyleyiş kolaylığı sağlamak amacıyla sözcüğün başına bir ünlü getirilir. Yıllar önce

(*)Hane sözcüğü bazen söylenmelidir. ("Dökümhane", "Kayıkhane", "Muayenehane) Buradan belki de, "hast**a**h**a**ne" "post**a**h**a**ne" gibi "a" çatışması olmayan ve ilk sözcüğü ünsüzle biten bileşik sözcüklerde "hane" sözcüğündeki "ha" hecesini söylemeliyiz sonucuna ulaşabiliriz.

[8] **Türk Dil Kurumu** / Büyük Türkçe Sözlük

dilimize girmiş, önsesinde ünsüz yığılmasının yer aldığı bu sözcükler, böylelikle yeni bir biçime sokulmuş ve bu yeni biçim yazı diline de yansımıştır.[9]

Station (Fr.)→*İstasyon* / *Scala* (İt.)→*İskele*

Spirito (İt.)→*İspirto* / *Stavros* (Yun.)→*İstavroz*

Birçok yabancı sözcükse artık dilimize yerleşmiştir. Bazı dil uzmanlarının dediği gibi iki ünsüzle başlayan sözcüklerin aralarına ünlü harf getirerek söyleme yöntemi, diksiyon sanatında kabul görmez:

Tren→Tiren / Film→Film / Fren→Firen / Grip→Gırip / Plaj→Pilaj / Plan→Pilan

Bl, Fl, Fr, Br, Dr, St, Tr, Rt gibi çift ünsüzler aynen korunarak söylenir:

Blok / Blöf / Bronz/ Flaş / Flora / Flüt / Frak / Dram / Stüdyo / Star/ Start / Traktör / Spiker / Psikolog

Bu gibi sözcükler üzerinde sürekli çalışarak dilinizi alıştırabilirsiniz. Söylemekte zorlandığınız sözcükleri not edin ve aklınıza geldikçe tekrarlayarak doğru söylenişlerini öğrenin.

- Bazı sözcükler "-cık", "-cik", "-cuk", "-cük" küçültme eki aldıklarında, bu ekten önce de bir ünlü türemesi görülür. Aslında bu ekler, Türkçede çok kullanılan küçültme ve sevgi ekleridir. Ancak bağlandıkları her sözcükte ünlü türemesi görülmez:

✓ *Baba**cık**, Tosun**cuk**, Kısacık, Mehmet**cik**, Gölcük* gibi örneklerde sözcüğe doğrudan bağlanırlar.

✓ Bazen bir ünlü aracılığı ile sözcüğe bağlanırlar:

*Bir-**cik**>Bir-i-**cik**>Biricik, Az>**cık**>Az-ı-**cık**>Azıcık, Dar-**cık**>Dar-a-**cık**>Daracık*

✓ Ama bazen de, kendilerinden önceki ünsüzü düşürürler:

*Ufa**k**-**cık**>Ufacık, Küçü**k**-**cük**>Küçücük, Mini**k**-**cik**>Minicik*[10]

- Ünlü türemesi olayına, dilimize özellikle Arapça ve Farsçadan geçen, çift ünsüzle biten sözcüklerde rastlıyoruz. Türkçede hece sonunda ancak belli ünsüz çiftleri bulunabileceği için (bk: ünsüz harfler), bu tür sözcükler yazılırken ve söylenirken iki ünsüzün arasına bir ünlü türetilmektedir. Ünlü düşmesi bölümünde de belirtildiği gibi (orta hece ünlüsünün düşmesi), kök durumundaki bu sözcükler Türkçeye ünlü türetilerek geçirilmişler, ancak ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında

[9] **İclâl Ergenç** age. s. 17.

[10] Bu ekler isimden isim yapan eklerdir. Konu ile ilgili Yardımcı Doçent Doktor **Selcen Çiftçi**'nin (Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi) şöyle bir açıklaması var: *Gül-ü-cük, Öp-ü-cük şeklinde ayrılan sözcüklerde "öp" fiil kökü, "ü" ünlü türemesi, "-cük" eki de yapım eki olarak verilmişti. Ancak bilindiği gibi "Öp" ve "Gül" sözcükleri fiildir. "-cık" eki ise isimden isim yapar. Dolayısıyla **"öpücük"** ve **"gülücük"** örneklerinde ünlü türemesinden bahsedemeyiz. Sözcükler önce "-üş" eki ile isim yapılmış, sonra "ş" sesleri düşürülmüştür. Yani bu örneklerde ünlü türemesi değil, ünsüz düşmesi vardır: Öp-ü**ş**-**cük**>Öpücük, Gül-ü**ş**-**cük**>Gülücük.*

köklerindeki bu ünlüyü yitirerek tekrar asıllarına dönmüşlerdir. Önce ünlü türemesi sonra da ünlü düşmesi olarak gerçekleşen bu durumu tekrar hatırlayalım:

Sözcüğün Aslı	Türkçe Söylenişi (Ünlü Türemesi)	Ünlü Ek Almış Hali (Ünlü Düşmesi)
Akl	Ak**ı**l	Akıl-ında = Aklında
Emr	Em**i**r	Emir-ini = Emrini
Fikr	Fik**i**r	Fikir-inde = Fikrinde
Ömr	Öm**ü**r	Ömür-ünde = Ömründe
Özr	Öz**ü**r	Özür-ü = Özrü
Sabr	Sab**ı**r	Sabır-ımız = Sabrımız
Seyr	Sey**i**r	Seyir-etmek = Seyretmek
Şükr	Şük**ü**r	Şükür-etmek = Şükretmek

- Sözcüklerin anlamlarını pekiştirmek için başlarına benzer hece getirilerek oluşturulan sözcüklerde de ünlü türemesi görülür:

*Sap>Sap+Sağlam → Sap**a**sağlam*

*Çevre>Çep+Çevre → Çep**e**çevre*

*Gündüz>Güp+Gündüz → Güp**e**gündüz*

*Yalnız>Yap+Yalnız → Yap**a**yalnız*

e. Ses Kaynaşması:

Türkçede birbirini izleyen hecelerde yan yana gelen iki ünlünün birleşip tek bir ünlüye dönüşmesi ve tek hecede toplanmasına, ses kaynaşması ya da ses birleşmesi adı verilir.

Türkçede kural olarak iki ünlü yan yana gelemeyeceğinden, ünlü ile biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir sözcükle devam ederse, iki ünlü tek hecede birleşir. Genellikle iki sözcüğün birleşerek tek sözcük oluşturduğu bu kaynaşma olayında, bir darlaşma ve büzüşme söz konusudur:

Cuma+ertesi= Cumartesi, Kahve+altı=Kahvaltı, Sütlü+aş=Sütlaç

Ses kaynaşması sonucunda ortaya çıkan kimi sözcükler, birleşik sözcük olma niteliklerini yitirmişlerdir:

Ne+için = Niçin, Ne+asıl = Nasıl, Ne+ise = Neyse

Ayrıca bu olay, iki sözcüğün birleşmesiyle hece yapısında değişikliğe neden olduğundan, ***ünlü düşmesi*** olarak da yorumlanabilir. Gerçekten de, konuşma dilinde kullanılan; vezin dolayısıyla da halk şiirinde görülen bazı örneklerde, ünlülerden birinin düşürülerek iki sözcüğün kaynaştırılması söz konusudur:

Ne eylesin = N'eylesin, Güler mi ola = Güler m'ola

Ne olur = N'olur, Deli olmak = Del'olmak

Kimi birleşik sözcüklerin, yine bir ünlü düşmesiyle kaynaşmalarına sık rastlanır:

Gide gide = Gitgide *Koyu vermek = Koyvermek*

Kayın ana = Kaynana *Biri birine = Birbirine*

Türkçede ünlü ile biten sözcüklere ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde araya "y", "s", "ş", "n" ünsüzlerinden biri girer ve bunlara kaynaştırma harfleri denir:

- Hal eklerinde, yapım ekleriyle sözcük türetilirken ve eylem çekimlerinde "y" kaynaştırma ünsüzü kullanılır:

Masa-y-ı, Ayşe'-y-e, Dinle-y-ici, Bekle-y-en, İste-y-eceğim, Oku-y-acağım

- Ünlü ile biten sayılara üleştirme eki (-er) geldiğinde araya, "ş" kaynaştırma ünsüzü yerleştirilir:

İki-ş-er, Yedi-ş-er, Yirmi-ş-er, Elli-ş-er

- İsim tamlamalarında ünlüler yan yana geliyorsa;

✓ Tamlanan ekinden önce "s" kaynaştırma ünsüzü bulunur:

Annemin örtü-s-ü, Babamın kafa-s-ı, Ahmet'in sıra-s-ı, Gülün koku-s-u

✓ Tamlayan ekinden önce "n" kaynaştırma ünsüzü kullanılır:

Kapı-n-ın eşiği, Ütü-n-ün sapı, Baca-n-ın dumanı, Ayı-n-ın ayağı

✓ Tamlayan ve tamlanan eklerinde ünlüler çakışıyorsa, tamlayan ekinden önce "n", tamlanan ekinden önce "s" ünsüzü yer alır:

Pencere-n-in perde-s-i

✓ "Su" ve "Ne" sözcükleri bu kurala aykırıdır, "y" kaynaştırma ünsüzü kullanılır:

Ne-y-in tadı? Su-yun tadı

Günümüz Türkçesinde kullanılan, iki ünlünün bulunduğu sözcükler yabancı kökenlidir. Fransızca kökenli bir sözcük olan **"Diftong"**u karşılayan ve iki ünlü barındıran bazı sözcükler, *(Bakınız: Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, Ali Püsküllüoğlu -Türkçe Sözlük, Dil Derneği Sözlüğü, İclâl Ergenç - Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü)* aralarına "v" ya da "y" ünsüzleri eklenerek söylenirler.[11]

[11] **Nüzhet Şenbay,** "Herkes İçin Diksiyon Sanatı El Kitabı"nda, bunun tam tersi bir görüşü savunup; "tualet", "tual", "konservatuar" örneklerini veriyor. (**TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 225)**

Conservatoire (Fr.)= Konservatuvar
Dialyse (Fr.)= Diyaliz
Diyalogue (Fr.)= Diyalog
Laboratoire (Fr.)= Laboratuvar
Toile (Fr.)= Tuval
Toilette (Fr.) = Tuvalet

Örnek dışı Diftong:
Laique (Fr.)= Laik
Soirée (Fr.)= Suare

Arapçadan Türkçeye geçmiş bazı sözcüklerde iki ünlünün yan yana geldiği görülür. Bu sözcükler diftonga örnek oluşturmazlar, çünkü iki ünlü arasında kesme yapılarak ve iki ayrı hece halinde söylenirler.[12]

Su'al, Su'at, Sa'at, Fu'at, Şa'ir, Şi'ir, Fa'iz, Ca'iz, Na'il, Du'a, Kana'at

f. Geniş Ünlülerin Daralması:

Türkçede bulunan ünlü harflerin alt çenenin aşağı-yukarı hareketlerine bağlı olarak geniş (a, e, o, ö) ve dar (ı, i, u, ü) ünlüler olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştik. Türkçe her ne kadar genellikle yazıldığı gibi okunan, konuşulan bir dil olsa da, bazı söyleyiş kuralları gereği, konuşurken yazılanı her zaman bire bir söylemeyiz. Türkçede bazı ünsüzler, yerleri ve çıkış biçimleri açısından ünlüleri etkiler ve değişimlerine neden olur.

- Sözcüğün kök ya da gövdesinin sonunda "a" veya "e" geniş ünlülerinden biri varsa, sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığında (Türkçede iki ünlü yan yana gelemeyeceğinden) araya "y" kaynaştırma ünsüzü girerek geniş ünlüleri darlaştırır ve "ı", "i" ya da "u", "ü" ünlülerine dönüştürür. Yazılış ve söyleyiş arasında önemli bir fark oluşturan **bu özellik "y" ünsüzünün darlaştırma etkisinden kaynaklanır**:

[12] **Nüzhet Şenbay**, age.

Yazılışı	Okunuşu
Anla-y-abilmek	Anl**ı**yabilmek
Ara-y-acak	Ar**ı**y(ı)cak
Başla-y-an	Başl**ı**yan
Bekle-y-en	Bekl**i**yen
Bilme-y-erek	Bilm**i**yerek
Ekle-y-en	Ekl**i**yen
İncele-y-en	İncel**i**yen
Özle-y-en	Özl**i**yen
Sakla-y-acak	Saklı**y**(ı)cak
Sula-y-an	Sul**ı**yan

- Bu darlaşmanın yazı diline de yansıyan örneği ise, şimdiki zaman eki [-yor] un eklendiği sözcükledir. [-yor] eki ile oluşturulan sözcüklerde "y" sesinin daraltıcı etkisiyle eylem kökünde bulunan geniş ünlü daralmakta, bu durum hem yazıda hem de konuşmada kendisini göstermektedir.[13]-[14]

*Ağla+yor=Ağl**ı**yor, Anla+yor=Anl**ı**yor, Ara+yor=Ar**ı**yor, Başla+yor=Başl**ı**yor, Dinle+yor=Dinl**i**yor, Kokla+yor=Kokl**u**yor, Söyle+yor=Söyl**ü**yor*

- Eylem ve eylemsi türetmeye yarayan [a], [-an], [-acak], [-ecek], [-erek] gibi ardıllar, sözcüğün kökü eğer ünlü ile bitiyorsa (Türkçede iki ünlü ses yan yana gelmeyeceği için) ünlü çatışmasını önlemek amacıyla "y" kaynaştırma ünsüzü**(*)** ile birleştirilirler. Yazımda gösterilmese de "y" ünsüzü kendisinden önceki ünlüyü konuşma sırasında darlaştırır.[15]

Sözcüğün Aslı	Yazılışı	Söyleniş-1	Söyleniş-2(**)
Ağla-y-cak	Ağlayacak	A:lıyacak	A:lıycak
Anla-y-abilmek	Anlayabilmek	Anlıyabilmek	Anlıyabilmek
Ara-y-acak	Arayacak	Arıyıcak	Arı:(y)cak
Başla-y- an	Başlayan	Başlıyan	Başlıyan
Bekle-y-ecek	Bekleyecek	Bekliyicek	Bekli: cek
Bekle-y-e-dursun	Bekleyedursun	Bekliyedursun	Bekliyedursun
Bil-me-y-erek	Bilmeyerek	Bilmiyerek	Bilmi:(y) rek
Kapa-y-acak	Kapayacak	Kapıyacak	Kapı:(y) cak
Tara-y-a-ma-y-acak	Tarayamayacak	Tarıyamıyacak	Tarıyamıycak
Yürü-y-ecek	Yürüyecek	Yürüyecek	Yürü:(y) cek

[13] **İclâl Ergenç**, age. s.38-39- 40

[14] **İclâl Ergenç**, konuşmada, [-yor] ekinin son sesinde bulunan "r" ünsüzünün yitirilerek söylenmesini de (Kaçıyorsun~/Kaçıyosun, Biliyor musun~/Biliyo musun) örnek olarak vermiş. Bu örnek günlük konuşma için belki geçerli olabilir ama bir spiker asla "r" ünsüzünü kullanmaktan vazgeçmemelidir.

(*)Bazı kaynaklar bu ünsüzü geçiş sesi ya da koruyucu ünsüz olarak da nitelendiriyor.

[15] **Suat Taşer,** age. s. 298-299

(**) İstanbul ağzı ve diksiyon kuralları açısından önerilir.

- [-Acak]'ın eklendiği sözcüğün kökü bir ünsüzle bitiyorsa herhangi bir geçiş sesine gereksinim duyulmaz. Ancak konuşma sırasında bu kez de [-acak] ekinin ilk ünlüsünde bir daralma görülür.

*Ol+acak=Ol**u**cak, Ver+ecek=Ver**i**cek, Gör+ecek=Gör**ü**cek, Al+acak=Al**ı**cak*

Yumuşak g'nin (ğ) kendisinden önceki ünlüyü uzatma özelliğinin konuşma diline yansıması ile bu durum karıştırılmamalıdır.

Git+ecek(ğ)+im=Gideceğim=Gidice: m (Ayrıntılı bilgi için "ğ" konusuna bakınız)

- "Demek" ve "Yemek" eylemlerinden bu eklerle türeyen sözcüklerde "y" ünsüzünün darlaştırma etkisi yazıda da görülür:

Sözcüğün Aslı	Yazılışı	Söylenişi
Ye-e-ecek	Yiyecek	Yiyecek
De-e-yen	Diyen	Diyen
Ye-e-ebilmek	Yiyebilmek	Yiyebilmek
De-e-emedi	Diyemedi	Diyemedi

- "Y" ünsüzü "i" ünlüsü ile bir arada bulunduğunda genellikle düşer ve "i" ünlüsünün uzun söylenmesine neden olur:

De-y-ecek-sin>Diyeceksin>Di:ceksin

Gel-meli-y-se-m>Gelmeliysem>Gelmeli:sem

Ver-me-y-ecek>Vermeyecek>Vermiyecek>Vermi:cek

- Buyuru kiplerinde [-y]'nin darlaştırma özelliği pek görülmez:

Bekle-y-in>Bekleyin, Dinle-y-in>Dinleyin, Ara-ma-y-ın>Aramayın

- [-idi], [-imiş], [-ise] ek eylemleriyle olan birleşmelerde de görülmez:

Görse-y-idi>Görseydi, Araba-y-ise>Arabaysa, Gülse-y-imiş>Gülseymiş

- [-ici] eki ile türemiş sıfatlarda kullanılmasa da olur:

Dinle-y-ici>Dinleyici>Dinli:(y)ci, Atla-y-ıcı>Atlayıcı, Okşa-y-ıcı>Okşayıcı,

Bile-y-ici>Bileyici>Bileyci

- Ad çekimlerinde "y" nin darlaştırıcı etkisi yoktur:

Anne-y-e>Anneye, Baba-y-ı>Babayı, Abla-y-a>Ablaya

- **[-ile]** bağlacı ise farklı bazı özelliklere sahiptir;

✓ Sözcük ünlü bir harfle bitiyorsa ve [-ile] bağlacı eklenmişse, bağlacın "i" ünlüsü düşer, araya "y" kaynaştırma ünsüzü girer, sona eklenen yalın sözcük ünlü uyumuna göre bağlanır:

Araba ile> Araba-y-ile> Arabayla,

Anne ile> Anne-y-ile>Anneyle

Baba ile>Baba-y-ile>Babayla

Gece ile>Gece-y-ile>Geceyle

Sıra ile>sıra-y-ile>Sırayla

✓ [-ile] bağlacı eğer ünsüzle biten sözcüklere ek olarak geliyorsa, yine bağlacın "i" ünlüsü düşer ama bu kez "y" kaynaştırma ünsüzü kullanılmadan öndeki sözcüğe bağlanır:

Benzin ile>Benzinle, Ateş ile>Ateşle→ Benzine ateşle yaklaşmayınız!

Kaşık ile>Kaşıkla, Kitap ile> Kitapla

✓ Sonunda üçüncü kişi iyelik eki bulunan sözcüklere [-ile] bağlacı ek olarak geldiği zaman ise(*) sözcük ekleşerek, [-yla] ya da [-yle] biçimini alır:

Araba-sı ile>Arabayla, At-ı ile> Atıyla

Ateş-i ile>Ateşiyle, Kömür-ü ile>Kömürüyle

Ünlülerle ilgili birtakım özellik ve kuralları böylece özetleyebiliriz. Bu kitapta daha çok, doğru ve güzel Türkçe söyleyiş için gerekli bilgiler yer aldığından ünlülerle ve birazdan bahsedeceğimiz ünsüzlerle ilgili daha ayrıntılı bilgilere dipnotlardaki kaynaklardan ulaşabilirsiniz.

3. Ünsüzler (Sessiz Harfler)

Konuşurken çıkardığımız seslerin bir kısmı, ses yolunda az ya da çok engellenir, yani boğumlanırlar. Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir kapanma ya da daralmayla engellenmesi sonucu oluşan seslere **"ünsüz"**[16] denir. Bu sesler ancak bir ünlü yardımıyla söylenir. Türkçemizde yirmi bir ünsüz vardır:

B, C, Ç, D, F, G, Ğ, H, J, K, L, M, N, P, R, S, Ş, T, V, Y, Z

(*) **[ise]** bağlacında da aynı durum söz konusudur. Kendisinden önceki sözcükle birlikte söylenir. Sözcük ünlü ile bitmişse [ise] bağlacı "y" kaynaştırma ünsüzü kullanılarak ve "i" ünlüsü düşürülerek, sözcük ünsüz ile bitmişse yine "i" ünlüsü düşürülerek ama bu kez "y" kaynaştırma ünsüzü olmadan seslendirilir:
Ali ise>Ali-y-ise>Aliyse, Konuşmak ise>Konuşmaksa

[16] **Atilla Özkırımlı,** age. s.80.

Aslında ünlülerde olduğu gibi ünsüzler arasında da birden çok söyleme sahip olanlar (g, k, l) vardır ama kalın ve ince söylemleri olan bu ünsüzleri yazı dilinde belirtmez, söylem farklarını, konuşurken kullanırız.

Ses yolunda bir engele çarparak ya da ses tellerindeki titremelerle oluşan ünsüzlerin bu durumu ve çıkış yerleri, sessiz harflerin özelliklerini ortaya çıkarır.

Ünsüzler çıkış yerlerine, çıkış biçimlerine, ses tellerinin titreşimine göre gruplara ayrılır.[17]-[18]

– Çıkış Yerlerine Göre Ünsüzler: Akciğerlerden gelen havanın, soluk verirken, ses telleri, gırtlak, damak, dil, diş ve dudaklarda meydana getirdiği çarpma ve etkilenmelerle oluşur. Seslerin çıktığı bu yerler, **"Boğumlanma Noktası"**dır. Ünsüzler, boğumlanma noktalarına göre şu bölümlere ayrılırlar:

✓ Çift Dudak Ünsüzleri: Alt ve üst dudakların birbirine değmesiyle çıktıkları için böyle adlandırılırlar, üç tanedir: **b, m, p**

✓ Diş-Dudak Ünsüzleri: Alt dudağın üst dişlere dokunmasıyla oluşurlar: **f, v**

✓ Dişeti Ünsüzleri: Dil ucunun üst dişetlerine yaklaşması ve bazen de değmesi sonucu çıkarlar: **d, l, n, r, s, t, z**

✓ Dişeti-Damak Ünsüzleri: Bu ünsüzler dil ucunun üst dişetlerine ve sert damağa yaklaşmasıyla söylenirler: **c, ç, j, ş**

✓ Sert (ön) Damak Ünsüzleri: Dil ortasının sert damağa yaklaşmasıyla çıkarlar: **g, k, y** (y ünsüzü ağızdan çıkarken önemli bir engelle karşılaşmadığı için "yarı ünlü" olarak da adlandırılır.)

✓ Gırtlak Ünsüzü: Bu ünsüz ağız boşluğu yerine gırtlakta oluşur: **h**[19]

*Türkçede konuşmada kullanılmayan ve genellikle kendisinden önceki ünlünün yarım ses uzatılmasıyla belirginleşen **ğ** ünsüzü fonetik açıdan bakıldığında yumuşak (art) damak ünsüzü olarak nitelendirilir ve tıpkı **y** ünsüzü gibi yarı ünlü sayılır. Kesinlikle bir ünlüden sonra gelen bu ünsüz tek heceli sözcüklerin sonunda (yağ, sağ, dağ, bağ), çok heceli sözcüklerinse genellikle ilk hecelerinde (yağmur, kağıt, bağlama, çağlayan) bulunur. (Ayrıntılı bilgi için bakınız "ğ" ünsüzü)*

[17] **Eser Güler-Mehmet Hengirmen**, Ses Bilimi ve Diksiyon, Engin Yayınevi.
[18] **Dilimiz.com**
[19] **İclâl Ergenç**, Çıkış yerlerine göre ünsüzleri daha ayrıntılı inceliyor ve "çift dudak ünsüzleri: b, p, m", "dudak-diş ünsüzleri: f,v", "dilucu-dişardı ünsüzleri: d, t", "dilucu-dişeti ünsüzleri: n, r, s, z", "dil-öndamak ünsüzleri: c, ç, j, ş, y", "dilucu-öndamak ünsüzü: l", "dil-artdamak ünsüzleri: k, g" , "gırtlak ünsüzü: h" olarak ayırıyor. age. s.19.

- Ses Tellerinin Durumuna Göre Ünsüzler: Bazı ünsüzler ses tellerini titreştirerek, bazıları ise ses tellerini titreştirmeden, ağız içindeki boğumlanma noktalarında biçimlendirilerek çıkarılırlar:

✓ Yumuşak Ünsüzler: Ses tellerinin titreşmesi ile oluşurlar. Bunlara "titreşimli" ya da "ötümlü" ünsüzler de denir: **b, c, d, g, (ğ), j, l, m, n, r, v, y, z**

✓ Sert Ünsüzler: Ses tellerini titretmeden, boğumlanma noktalarından çıkan ünsüzlerdir. "Titreşimsiz" ya da "Ötümsüz" ünlüler olarak da adlandırılırlar:

ç, f, h, k, p, s, ş, t

- Çıkış Biçimlerine Göre Ünsüzler: Genel olarak, ses yolu kapanmadan, ses yolunda herhangi bir engele, kesintiye uğramadan çıkan ünsüzlere sürekli; akciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir engelle karşılaşarak, patlama şeklinde çıkan ünsüzlere de süreksiz ünsüz diyoruz.

✓ Sürekli Ünsüzler: **f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z**

✓ Süreksiz Ünsüzler: **b, c, ç, d, g, k, p, t**

Daha iyi anlamlandırabilmek için, çıkış biçimlerine göre ünsüzleri biraz daha ayrıntılı inceleyelim:Ses yolunun bir an kapanması ile çıkan **b, d, g, k, p, t** ünsüzlerine "kapanma ünsüzleri ya da "patlayıcı ünsüz" denir.

✓ Ses yolundan sürtünmeyi andıracak biçimde çıkan **c** ve **ç** ünsüzlerine "kapanma-sürtünme ünsüzü" denir.

✓ Ağız boşluğunun çeşitli yerlerindeki daralmalar ve hafif kapanmalar sonucunda çıkan **f, h, j, s, ş, v, y, z** ünsüzleri, daralma ünsüzleridir. Bunlara "sızıcı ünsüz" de denir.

✓ Yumuşak (art) damağın alçalması, ses yolundan gelen havanın hem ağıza hem de buruna geçirilmesi sonucu oluşan **m** ve **n** ünsüzlerine "burun ünsüzleri" veya "geniz ünsüzleri" diyoruz.

✓ Dil ucunun ya da dil sırtının damağa değmesi ve akciğerlerden gelen havanın, böylece ortaya çıkan engelin yalnız bir yanından ya da her iki yanından birden çıkmasıyla oluşan **l** ünsüzüne, "yan ünsüz" veya "yan daralma ünsüzü" adı verilir.

✓ Dil sırtının geriye doğru kabarıp, kenarları sert damağa yaklaştığı sırada dil ucunun dişetlerine hafifçe çarpması sonucu oluşan **r** ünsüzü, "çarpmalı" veya "vurmalı" ünsüz adını alır.

Ünsüzleri ayrıldıkları gruplara göre bir tablo halinde şöyle gösterebiliriz.[20]

ÜNSÜZLER				
ÇIKAKLARINA GÖRE	Sert		Yumuşak	
	Sürekli	Süreksiz	Sürekli	Süreksiz
DUDAK	f	p	m, v	b
DİŞ	s, ş	ç, t	j, l, n, r, z	c, d
DAMAK	-	k	ğ, y	g
GIRTLAK	h	-	-	-

Ünlüleri incelerken, birtakım kuralların konuşmayı kolaylaştırdığını görmüştük. Ünlülerde olduğu gibi ünsüzlerde de bazı okunuş ve yazılış kuralları vardır. Önce uyum kurallarına bakalım:

a. Ünsüz Uyumu:

Bu kural, Türkçe bir sözcükte bulunan sert (tonsuz) ünsüzlerden sonra sert, yumuşak (tonlu) ünsüzlerden sonra yumuşak ünsüzlerin gelmesini belirler. Başka bir anlatımla Türkçede, kök ya da gövdelerin sonsesindeki ünsüz, kendinden sonra gelen ekin başındaki ünsüzle tonlu veya tonsuz olmaları bakımından benzeşir. Sözcük içinde, sonunda ve eklerde bu özelliği görürüz:

Sert ünsüzler: *Co**ş**k**u** – Es**k**i – Be**kç**i – Kö**f**te – Se**ç**k**i**n*

Yumuşak ünsüzler: *Ba**r**d**a**k – Gü**nd**üz – E**vr**en – A**yd**ın – Se**vg**i*

- Yabancı kökenli sözcüklerin çoğu bu kurala uymaz:

Di**pl**omat – Kon**tr**at – S**tr**es – Ka**hv**e – Sa**hn**e

- Sözcük kökleriyle eklerin birleşmesinde de ünsüz uyumu görülür; ekler, genellikle ünsüz benzeşmesine uyar. Son sesi ç, f, h, k, p, s, ş, t sert ünsüzlerinden biriyle biten sözcüklere yine sert ünsüzle başlayan ekler, son sesi j, l, m, n, r, v, y, z yumuşak ünsüzlerinden biriyle biten sözcüklere ise yumuşak ünsüzle başlayan ekler getirilir.

Sert ünsüzler: Tür**k+ç**e, Çalı**ş+k**an, Ba**s+k**ı, A**ş+ç**ı, Yur**t+t**aş, Saba**h+t**an

Yumuşak ünsüzler: Se**v+g**i, A**v+c**ı, Tami**r+c**i, Atı**l+g**an, Yayı**n+c**ı

[20] **Emin Özdemir**, age. s.51

- Bu kurala bazı ekler uymaz:

Dör**t+g**en, Ağa**ç+l**ık, Gü**ç+l**ü, Şeke**r+s**iz, A**r+s**ız, Kuru**l+t**ay, Gürü**l+t**ü, İni**l+t**i

Başvurduğumuz kaynaklar, ünsüz uyumunun Osmanlıcanın son döneminde ortaya çıktığını anlatıyor.[21] Doğu kökenli sözcüklerin çoğunda ünsüz uyumu ile ilgili ses değişmeleri görüyoruz:

Müs**b**et>Müs**p**et, Taraf**d**ar>Taraf**t**ar

- [-de], [-da], [-dır], [-dir] ekleri, sözcük sonunda sert ünsüz varsa, ünsüz benzeşmesine uyar:

Ağaç>Ağaçta>Ağaçtan; Ağaçtı>Ağaçtır

Otobüs>Otobüste>Otobüsten; Otobüstü>Otobüstür

- Aynı şekilde, yumuşak ünsüzle biten sözcüklere gelen bu ekler yumuşak ünsüz özelliklerini korurlar:

Yıldız>Yıldızda>Yıldızdan; Yıldızdı>Yıldızdır

Kalem>Kalemde>Kalemden; Kalemdi>Kalemdir

Anlaşılacağı gibi, temelde ses benzeşmesine dayanan ünsüz uyumu, köklerle eklerin birleşmesinde belirgin biçimde kendini göstermektedir. Zaten yumuşak (titreşimli) ünsüzlerle başlayan *(-ca), (-cı), (-ci), (-da), (-de), (-gı), (-gi), (-daş), (-deş), (-gan), (-gen)* gibi eklerin aynı zamanda *(-ça), (-çı), (-çi), (-ta), (-te), (-kı), (-ki), (-taş), (-teş), (-kan), (-ken)* gibi sert (titreşimsiz) ünsüzlerle başlayan karşılıklarının olması da bu benzeşme kuralının gereğidir.

b. Ünlü-Ünsüz Uyumu:

Türkçede uyum (benzeşme) sadece ünlülerde ve ünsüzlerde değil, ünlüler ve ünsüzler arasında da vardır. Bu uyum ünlülerin tamamıyla ünsüzlerin bir bölümü arasında gerçekleşir. Ünlü-ünsüz uyumu, Türkçenin başlıca ses özelliklerinden birini oluşturur, ön ve art damak ünsüzleriyle ön ve art damak ünlülerinin benzeşmelerini düzenler.

Ses bilimi açısından bakıldığında Türkçede g*, k, l* ünsüzlerinin ikişer farklı söyleniş yerleri olduğu görülmektedir. Yani alfabemizde birer harf olarak gösterilen ve genelde çıkış yerleri damak olan bu ünsüzler, ön damakta ya da arka damakta oluşmalarına göre *[ga] (-ı, -o, -u) veya [gâ] (-e, -i, -ö, -ü), [ka] (-ı, - o, -u) veya [kâ] (-e, -i, -ö, -ü), [la] (-ı, -o, -u) veya [lâ] (-e, -i, -ö, -ü) sesi ile söylenirler. Bu arada Türkçede "l" ünsüzü ile*

[21] **Atilla Özkırımlı**, age.

başlayan sözcük bulunmadığından, "l" ile ***başlayan*** *bütün sözcükler yabancı kökenlidir ve ince söylenir.*

Bu kurala göre kalın *g, k, l* ünsüzleriyle yine kalın olan *a, ı, o, u* ünlüleri; ince söylemli g*, k, l* ünsüzleriyle de *e, i, ö, ü* ünlüleri bir araya gelirler. (*Ayrıntılı bilgi için g, k, l ünsüzlerinin söyleniş özelliklerine bakınız.)*

Kalın Sesler (art damak)			**İnce Sesler (ön damak)**		
Ga-Gı Go-Gu	**Ka-Kı Ko-Ku**	**La-lı Lo-Lu**	**Gâ-Ge Gi-Gö-Gü**	**Kâ-Ke Ki-Kö-Kü**	**Lâ-Le Li-Lö-Lü**
Garip	Kalem	Balata	Gâvur	Kâbe	Lâzım
Gırnata	Kırmızı	Kılık	Gelin	Kelebek	Lehim
Gocuk	Koku	Bol	Gider	Kilim	Litre
Gurbet	Kum	Oluk	Gözlem	Körük	Lösemi
Gurk	Kuma	Soluk	Güzel	Kültür	Lütuf

c. Ünsüz Düşmesi:

Türkçede ünsüz düşmesi olayına daha çok özensiz konuşma dilinde rastlanmaktadır. *Bir şey>Bi şey, Serbest>Serbes, Çiftçi>Çifçi Sürpriz>Süpriz* örneklerinde olduğu gibi sözcüklerde yer alan bazı ünsüzleri - kuraldışı olarak - söylememek konuşma sanatı ve özellikle spikerlik mesleği açısından yanlıştır. Ama bazı kurallara bağlı olarak sözcüklerdeki ünsüzlerin düştüğü görülür.

- "-cak", "cık", "mak", "mek" gibi bazı yapım ve çekim eklerinin sözcükle birleşmesi sırasında sözcüğün sonundaki ünsüz düşer:

Çabuk>Çabuk+cak>Çabucak, Alçak>Alçak+cık>Alçacık

Soğuk>Soğuk+mak>Soğumak, Büyük>Büyük+mek>Büyümek

- Türkçede "elli", "anne", "yassı" gibi birkaç örnek dışında kök durumundaki sözcüklerde ikiz ünsüz yoktur. Bu yüzden Arapçadan dilimize geçmiş olan ve sonunda ikiz ünsüz bulunduran sözcükler tek başlarına kullanıldıklarında bu ünsüzlerden biri düşer.

Cedd>Cet, Fenn>Fen, Habb>Hap, Hakk>Hak, Hall>Hal, Hazz>Haz, Hiss>His, Redd>Ret, Şıkk>Şık, Zamm>Zam, Zann>Zan, Zemm>Zem

Türkçede ikiz ünsüzlere ancak köklerle eklerin birleşmeleri sırasında rastlanır:

Yol+luk>Yolluk, Ses+siz>Sessiz, Bık+kın>Bıkkın, Gül+lü>Güllü

- Cadde, Cellât, Hatta Kelle, Kubbe, Müddet gibi örneklerde sözcük sonunda olmayan ikiz ünsüzlerin Türkçeye geçerken aynı kaldıkları görülse de, bazı sözcüklerin ortasında yer alan ikiz ünsüzlerden biri düşer:

Amma>Ama, Belediyye>Belediye, Çille>Çile, Hammam>Hamam, Kassab>Kasap

d. Çift Ünsüzler:

Türkçede yansıma sözcüklerin dışında, iki ünsüz genelde yan yana bulunmaz.

- Sözcük sonunda bulunabilecek çift ünsüzler şunlardır:

✓ **"lç", "lk", "lp", "lt":** *Ölç, Kalk, Alp, İlk, Ülkü, Altı, Altın*

✓ **"nç", "nk", "nt":** *Sevinç, Övünç, Denk, Ant, Dinç*

✓ **"rç", "rk", "rp", "rs", "rt":** *Sürç, Borç, Kork, Sarp, Serp, Pars, Yurt, Yoğurt, Turp, Art, Kurt, Türk*

✓ **"st", "şt", "yt":** *Ast, Üst, Büst, Hişt, Hoşt, Heyt*

Örneklerden de anlaşılacağı gibi bu çift ünsüzlerin ilk sesleri *l, n, r, s, ş* gibi sürekli ünsüzlerdir.

- Bazı eylemlerin köklerinde de çift ünsüz görülür: *Ürk, Yırt, Silk*
- Türkçede sözcük başında iki ünsüz asla yan yana gelmez. Sözcük sonunda bulunabilen çift ünsüzlerde olduğu gibi bazı ayrıcalıklı sözcükler de yoktur. Bu kural o kadar kesindir ki, çift ünsüzle başlayan bazı yabancı sözcükler Türkçeleşirken, ünlü bir harf eklenmesiyle hece yapılarını bile değiştirirler:

Blocco(İt.)>Ab-lu-ka, Statistique(Fr.)>İs-ta-tis-tik

e. Ünsüz Değişimi:[22]

Türkçede sözcük sonunda yer alan ünsüzlerden birinin çeşitli nedenlerle değişerek başka bir ünsüze dönüşmesine ünsüz değişimi denir.

- Türkçe sözcüklerin sonunda **b, c, d, g** ünsüzleri bulunmaz. Onların yerine **ç, k, p, t** ünsüzleri bulunur. Bu durum, yabancı dillerden Türkçeye geçen sözcükler için de geçerlidir.

Cevab>Cevap, Ferd>Fert, Feryad>Feryat, Galib>Galip, İlac>İlaç, Kitab>Kitap, Mektub>Mektup, Merd>Mert, Merkeb>Merkep, Muhtac>Muhtaç, Reng>Renk, Aheng>Ahenk

- Yabancı dillerden Türkçeye geçmiş bazı sözcükler bu kurala uymaz ve ""g" ünsüzü ile biterler:

[22] **dilimiz.com**

Brifing, Damping, Diyalog, Miting, Monolog, Sosyolog, Şezlong, Türkolog

✓ Bu tip sözcüklerden bazıları ünlü ile biten bir ek aldıklarında "ğ" olurlar:

Diyalog>Diyaloğu, Monolog>Monoloğu, Sosyolog>Sosyoloğu

✓ Ama sözcük [-ng] çift ünsüzü ile bitiyorsa "g" ünsüzü değişmez:

Brifing-i Damping-e, Miting-i, Şezlong-a

✓ Ayrıca "g" ünsüzü ile biten tek heceli sözcükler, sonlarına hangi ek gelirse gelsin başka bir ünsüze dönüşmezler:

Lig-Ligin, Morg-Morgun, Org-Orgun, Ring-Ringde

- Türkçede, sözcük sonlarındaki **ç, k, p, t** ünsüzleri iki ünlü arasında yumuşayarak **b, c, d, ğ** ünsüzlerine dönüşür: ç>c, k>ğ, p>b, t>d olur.

Ağaç>Ağacı, Topaç>Topacı, Yaprak>Yaprağı, Sözcük>Sözcüğe, Kulak>Kulağı, Çorap>Çorabı, Geçit>Geçidi, Yurt>Yurda

✓ Özellikle tek heceli bazı Türkçe sözcüklerde, son seste bu değişim olmaz:

Çap>Çapı, Saç>Saçı, Süt>Süte, Erk>Erki

✓ Bazı tek heceli Türkçe sözcüklerse bu kurala uyum sağlar:

Borç>Borcu, Çok>Çoğu, Denk>Dengi, Genç>Genci, Gök>Göğü

✓ Sert-süreksiz ünsüzlerle biten bazı sözcükler, ünlü eklerle çekimlenirken aynı kalmalarına karşın, kendilerinden türeyen eylemlerde yumuşarlar:

Ak>Akı>Aka→ Ağarmak, Aç>Açız→Acıkmak

✓ Ancak sert-süreksiz "t" ünsüzü, kimi eylem köklerinde, bir ünlü ile karşılaşınca yumuşayarak "d" ünsüzüne dönüşür:

Git>Gidecek, Güt>Güdecek, Tat>Tadacak

✓ Yabancı sözcüklerin bazıları kural dışıdır ve ek aldıklarında ***k, p, t*** sesleri yumuşamaz, aynı kalır:

*Adalet>Adaleti, Ahlak>Ahla:kı, Aşk>Aşkı, Bank>Bankı, Erzak>Erza:kı, Evrak>Evra:kı, Gayret>Gayreti, Hukuk>Huku:ku, İttifak>İttifa:kın, Irak>Irak'a, Merak>Mera:kı, Tahrik>Tahri:ke (*Bazı sözcüklerde son hecedeki ünlü uzamalarına dikkat edin)

✓ Türkçeye geçerken son ünsüzleri sertleşen sözcükler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında yumuşayarak asıl durumlarına dönerler:

Ahenk>Ahengi, Cevap>Cevabı, Fert>Ferdi:, Feryat>Feryadı, Galip>Galibi, İlaç>İlacı, Kitap>Kitabı, Mektup>Mektubu, Renk>Rengi

✓ Türkçede, bazı birleşik eylemler, ayrı yazıldıkları halde, sanki tek sözcükmüş gibi söylenirler. Bu durumda, ilk sözcük ***ç, k, p, t*** ünsüzlerinden biriyle bitiyor ve eylem de ünlü ile başlıyorsa, bu sert ünsüzler yapılan **"ulama"** nedeniyle yine ***c, g, b, d***

ünsüzü olarak söylenirler. Bu durumda zaten hecelerin yapısı da değişime uğrar. (Bakınız: Ulama)

Felç olmak>Fel-col-mak, Cenk etmek>Cen-get-mek

Çorap örmek>Ço-ra-bör-mek, Şahit olmak>Şa-hi-dol-mak

f. Ünsüz Türemesi (İkizleme):

Türkçede ünsüz türemesine sözcüklerin sonunda, ortasında ve başında rastlanır. Arapça kökenli bazı tek heceli sözcükler, sonlarında çift ünsüz bulunmasına rağmen, Türkçede tek ünsüzle yazılır. Bu sözcükler Arapça asıllarında *"şeddeli"* sözcüklerdir. "w" benzeri bir işaret üzerine konulduğu sesin iki kez okunması gerektiğini belirtir.[23] İşte bu tür sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında attığımız ünsüz yeniden ortaya çıkar ve ses ikizlemesi yapılarak söylenir. Bu bir son türemedir.

Af>Affetmek, Had>Haddini, Hak>Hakkını, His>Hissetmek, Ret>Reddetmek, Sır>Sırrını, Şık>Şıkkı, Zam>Zammı

Türkçede iki ünlü yan yana gelemeyeceği için dilimize geçmiş bazı yabancı sözcükler[24] Türkçeye kazandırılırken gerek yazılışlarında gerekse söylenişlerinde farklılığa uğrar ve sözcüklerde yan yana bulunan iki ünlünün arasına bir ünsüz getirilir. Buna iç türeme diyoruz:

Europe>Avrupa, Equateur>Ekvator, Acaib>Acayip, Zaif>Zayıf, Faide>Fayda

Değişime uğrayan Türkçe sözcüklerde ise ünsüz türemesi, bir ön türeme olarak sözcüğün başında yer alır:

Örgüç (Örküç-Örküş)>Hörgüç, Urmak>Vurmak, Ilan>Yılan

[23] **Ferit Devellioğlu**, age.

[24] Dilbilimciler sözcüklerin "Türkçelik" ve "yabancılık" ölçüsünü tartışırken, sadece kökene değil, kullanılışa da dikkat çekiyor. Bir dil, başka bir dilden sözcük alır ve aldığı sözcüğe söyleyişte, yazılışta hatta anlamda, kendisine göre yeni bir kullanış şekli kazandırırsa, kendisine mal etmiş olur. Artık o kelime "yabancı" sayılmaz. Çünkü "Bir kelimenin Türkçe sayılıp sayılmamasının ölçüsü, onun kökeni değildir. Ses yapısı, zevk ölçüsü, kullanılış şartları ve anlam bakımından o kelimelerin dilde yerleşmiş ve herkes tarafından anlaşılır olup olmamasıdır. (Bakınız: **Prof. Dr. Zeynep Korkmaz**, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, c.1, TDK. Ank.1995,s.837 - **Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş**, Türkçemiz ve Uydurmacılık, İst.1977,s.104.)

- Kaynaştırma ya da koruma ünsüzleri olarak adlandırdığımız ***–n, -s, -ş, -y*** ünsüzleri de bir anlamda ünsüz türemesine örnek olarak gösterilebilir. Yine, Türkçede iki ünlünün yan yana gelmemesi özelliğinden ortaya çıkarlar ve ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde devreye girerek, sözcükte bütünlüğü ve uyumu sağlarlar:

İki-ş-er>İkişer, Altı-ş-ar>Altışar, Yedi-ş-er>Yedişer

Kapı-y-a> Kapıya, Yaşa-y-ınca>Yaşayınca, Pencere-y-i>Pencereyi

∗ "s" koruma ünsüzü, üçüncü kişi iyelik eki, ünlü ile biten bir sözcüğün sonuna geldiğinde kullanılır ama "su" ve "ne" sözcüklerinde bu kural bozulur ve araya "y" koruma ünsüzü girer: *Su-y-u>Suyu, Ne-y-in>Neyin (Ney-i>Neyi yerine bazen ne-s-i>nesi olarak söylenir)*

Ali-n-in>Ali'nin, Komşu-n-un>Komşunun, Kendisi-n-e>Kendisine, Bu-n-u>Bunu

Araba-s-ı>Arabası, Örtü-s-ü>Örtüsü, Koku-s-u>Kokusu, Sıra-s-ı>Sırası

Bütün bunlardan başka, "Ünsüz Uyumu" ve "Ünlü-Ünsüz" uyumu konularında incelediğimiz ses benzeşmesi olaylarının dışında kalan, daha çok günlük-özensiz konuşmada ortaya çıkan ünsüz benzeşmeleri de vardır. *Anlatmak>Annatmak, Yalnız>Yannız, On bir>Ombir, Şemsiye>Şemşiye* örnekleri diksiyon sanatı açısından yanlış kullanımdır. Ancak yumuşak, süreksiz ve çift dudak ünsüzü olan "b", özellikle Farsçadan dilimize geçen sözcüklerde, kendisinden önceki hecede yer alan "n" diş sesini "m" çift dudak sesine dönüştürür, buna **"Gerilek Benzeşme"** de denir:

Anbar>Ambar, Anber>Amber, Canbaz>Cambaz, Çenber>Çember, Sunbul>Sümbül, Penbe>Pembe, Tenbel>Tembel, Menba>Memba

Dikkat: Özel isimler ve birleşik sözcükler bu kurala uymadıklarından; *Binbaşı, Düzenbaz, İstanbul, Safranbolu, Sonbahar* gibi sözcüklerde n>m değişmesi yapmayın.

4. Ünlülerin Söylenişleri / Alıştırmalar/ Tekerlemeler:

Bu bölümdeki bilgiler, spikerlik kurslarında bütün spikerlerin titizlikle çalıştıkları kurs notlarının ve akademik kitaplardaki bilgilerin derlemesidir.[25]

Tekerlemeler, ilk başta anlamsız ve komik gelebilir. Ancak doğru sesler, doğru boğumlama, akıcı konuşma ve kusursuz dil alışkanlığının kazanılması için yapılması gereken temel çalışmalardan biridir.

Tekerlemelerin bir çırpıda, hızlı söylenmesi bizim çalışmalarımızın ilk ve geçerli amacı değildir. Önemli olan, tekerlemeyi oluşturan sözcüklerin önce tane tane, anlaşılır söylenmesi, seslerin mutlaka yerinden ve doğru çıkarılması, sonra da giderek artan bir tempo ile akıcılığın sağlanmasıdır.

A, (a) Ünlüsü:

Alfabemizin ilk harfidir. Kullanma sıklığında da birinci sırayı alır. Kalın, geniş ve düz bir ünlüdür. Konuşma dilimizde birbirinden farklı söylenen (seslendirilen, telaffuz edilen) üç ayrı "a" ünlüsü vardır. Bunlar: Kalın (normal) a, ince a ve uzun a'dır. Birbirinden ayırt edebilmek ve doğru söylenişlerini daha kolay öğrenebilmek amacıyla (yazarken kullanılmasa bile), ince a'nın üzerine şapka işaretini (^) koyabilir, uzun a'yı da (a:) şeklinde gösterebiliriz.

– **Normal (kalın) a:** Türk diline ait bir sestir. Öz Türkçedir. Normal a'yı söylerken dil, doğal duruşundan ortaya doğru biraz yükselir. Dudaklar hareketsiz, yanaklar gevşektir. Çene açık kalır. Normal a, diğer a'lara göre dilimizde daha sık kullanılır. Sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir:

Anne, Aba, Abla, Yaya, Abanoz, Araba, Kalın, Kalem, Kafa, Organ, Badana, Araç, Ayva, Asma, Ardıç, Aksan, Arkadaş, Asır, Hasır, Canavar

– **İnce a, (â):** Normal (kalın) a'ya göre daha ileriden söylenir. Söylenirken dudaklar sanki yapmacık bir gülümseme ile gerilir ve dil ucu biraz daha üst diş etlerine doğru uzanır. Sözcüklerin başında ve ortasında bulunur. Dilimize yabancı kökenli sözcüklerden geçmiştir:

Âlkol, Lâle, Lâla, Lâstik, Kâhya, Hârf, Dikkât, Seyahât, Hâl, Hâlbuki Şefkât, Lâf, Kâse, Lânet, Sıhhât, Kâmil, Kabahât, Lâzım, Kâtip, Lâl

[25] Ünlü ve ünsüzlerle ilgili bilgiler, alıştırmalar ve tekerleme örnekleri için **Nüzhet Şenbay**'ın "Güzel ve Doğru Konuşma Sanatı El Kitabı", **Emin Özdemir**'in "Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı", **Suat Taşer**'in "Konuşma Eğitimi", **İclâl Ergenç**'in "Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Özelliği", **S.Tuna Huş'**un "Spiker ve Sunucu için Temel Bilgiler" isimli kitaplarından, **Türk Dil Kurumu**'nun Sözlük ve İmlâ Kılavuzlarından, **Ferit Devellioğlu**'nun "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat"ından, **Ali Püsküllüoğlu**'nun Türkçe Sözlüğünden, **Meydan Larousse**, **Büyük Larousse**'dan, TRT Kurumunun değişik dönemlerdeki spikerlik kurs notlarından yararlanılmıştır.

– **Uzun a, (a:)** Yine yabancı sözcüklerden geçmiştir. Zaten Türkiye Türkçesinde uzun ünlü yoktur. Daha çok sözcüklerin ortasında bulunur. Ağzımızdan çıkış noktası normal (kalın) a'da olduğu gibidir. Çene açık, dudaklar hareketsiz ve yanaklar gevşekken, dil, ağzın içinde ortaya doğru biraz yükseltilerek çıkartılır. Zaman zaman ince a ünlüsü ile karıştırılma tehlikesi olduğundan sözcük iyi bilinmeli ve çıkartılırken dikkatli olunmalıdır. Söyleniş süresi normal (kalın) a'ya göre yarım ses daha uzundur: *Na:ne, Na:dir, Na:me, Ca:hil, Sa:bit, Ka:til, Ta:rih, Ma:vi, Sa:dık, Na:zik, Ga:fil, Ra:kım, Ga:liba, A:lim, Na:mus, Ta:lim, Fa:tih, Ca:mi, Ba:zen, Ma:sum*

Ödev: "Hakkari" ve "Saat" sözcüklerinin doğru söylenişini öğreniniz.

"A" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- Aba vakti aba, yaba vakti yaba alan yanılmaz.
- Abana'dan Adana'ya abarta abarta, apar topar ahlatla ağdacı avuntucu ahmak Ahmet'in avadanlıklarını aparanlardan acar Abdullah ile aptal Abdi akşam akşam bize geldi.
- Aç at yol almaz, aç it av almaz.
- Adam adamı bir kere aldatır.
- Ademe adem gerektir, adem anlar ademi. Adem adam olmayınca nitsin adem ademi.
- Ağlarsa anam ağlar kalanı yalan ağlar.
- Akordeoncu akrobat, aksesuarcı akrofobik akranı aksırıklı aksakallı aksak arkadaşının aksırıklı aksi akademisyen akrabası ile akşamcı aktarın akvarellerini arakladı.
- Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğini, akrabanın akrabaya kimse bilmez ettiğini.
- Al şu takatukaları takatukacıya götür, takatukalat da getir. Takatukacı takatukayı takatukalamam derse, takatukacıdan takatukaları takatukalatmadan al da gel.
- Alem ala dana aldı da ala danalandı da, biz bir ala dana alıp ala danalanamadık.
- Almanya'dan avdet eden Akşehirli Abdullah Alâeddin'in atölyesindeki altı adet aleti, aptal Abdi ile ağabeyi mi birlikte aşırıp aldılar da askıya astılar, yoksa Alaiyeli

Adalet Adile'nin oğlu ak suratlı ahmak Ahmet'le Abadanlı Abidin'in akrabası arap Asaf mı birlikte aşırıp askıya astılar?

- Altmışar altmışar adlandırılan alttan alta alınmış aydınlatmacılar alışkanlıklarını anlamsızlaştırırlarken, alttan alta alınmışlıklarının anlamsızlaştırılmasını anlamlandıramadılar.
- Amcam bir aba alıp alacalattıracaktı. Acaba abayı alıp da mı alacalattırdı, alacalattırmadan aldı da daha sonra mı alacalattırdı?
- Anam anam ah anam, Allah aldı vah anam.
- Azerbaycanlı ayyaş azgın ayvaz, aşçı Ayşe'yi aysız ayvanda ağlatınca, âşık Azmi'nin azabı ayyuka çıktı.
- Lâla lâtif lâleli lâmbasını lâcivert lâke lâvabodan nâzik nâdide Şefkat'e verdi.
- Sarkan taşlara kara kara bakan adam arada arkada ağlayan arkadaşına kapanan kalaslara baksana diyordu.

Tekerlemelerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:(*)

- **A:dem** (a uzun) İnsan, insanoğlu. Dinî inançlara göre yeryüzündeki ilk insan.
- **Aba:** (her iki a'da kısa) **1)** Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş **2)** Çobanların giydiği yakasız üstlük, kepenek.
- **Abadan: 1)** Kalın kumaştan yapılmış, işlemeli, cepkene benzer bir çeşit ceket **2)** İran'ın Huzistan eyaletinde bir şehir.
- **Abidin:** (a uzun; a:bidin) İbadet eden, tapınan kullar, erkek ismi.
- **Adalet:** (ikinci a uzun; ada:let) Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme
- **Adem:** (a kısa) Yokluk, hiçlik, kusur, hata.
- **Adile:** (a uzun; a:dile) Doğruluktan ayrılmayan kimse, kız adı.
- **Ahlat:** (a kısa) Yaban armudu.
- **Ahlât:** (l ve a ince) Bir karışımın içindeki parçalar, ögeler.
- **Akrobat:** Cambaz.
- **Akrofobi:** Yükseklik korkusu.
- **Aksesuar:** (Aksesuvar değil) **1)** Bir makinenin, bir aletin işlevine katılmayan ancak kendine özgü bir yararı bulunan alet, araç veya nesne. **2)** Giysiyi bütünleyen çanta, kemer, şapka, eldiven, mücevher gibi eşya, eklenti.
- **Aktar:** Baharat veya güzel kokular satan kimse veya dükkân.
- **Akvarel:** Suluboya resim.
- **Alaiye:** Alanya'nın önceki adı.
- **Alem:** (a kısa; alem) **1)** Bayrak **2)** Minare, kubbe, sancak direği gibi yüksek şeylerin tepesinde

(*) Sözcüklerin sadece tekerlemede kullanılan anlamları değil, bazen diğer anlamları da verilmiş ama yöresel ya da argo kullanımlardan gerekmedikçe bahsedilmemiştir.

bulunan, madenden yapılmış, ay yıldız veya lâle biçiminde süs, ayça.

- **Alem:** (a uzun; a:lem) Gök, evren, dünya, cihan.
- **Aparmak:** Alıp götürmek, gizlice alıp kaçmak.
- **Araklamak:** (argo) Çalmak, aşırmak.
- **Asaf:** (a uzun; a:saf) Vezir, erkek ismi.
- **Aşık:** (a kısa; aşık) Ayak bileğinde bulunan küçük kemiklerden biri.
- **Aşık:** (a uzun; a:şık) Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse.
- **Avadanlık:** Bir işi yapmak, bir aracı onarmak için kullanılan alet takımı.
- **Avdet etmek:** Dönmek, geri gelmek.
- **Ayça:** Hilal, Ay'ın yarım daireden daha küçük görünüşü.
- **Ayvan:** Ev bahçesi, avlu, taşlık.
- **Ayvaz: 1)** Koca, eş, erkek. **2)** Büyük konaklarda mutfak ve yemek hizmetlerinde çalıştırılan uşak. **3)** Gemilerde hasta bakıcı. **4)** Türk gölge oyununda Ermeni tipi.
- **Ayyuk:** Göğün en yüksek yeri. (ek aldığında "u" ünlüsü uzar, "ayyu:ka)
- **Azap:** (ek almadığı zaman kısa, "azap duymak"; ek aldığında ikinci a uzun, "aza:bı) Büyük sıkıntı eziyet.
- **Lala:** (ilk a ince, ikinci a normal; Lâla) **1)** Bir çocuğu gezdiren, oyalayan uşak **2)** Saray Haremağası.
- **Latif:** (I ve a ince; lâtif. Ama a ünlüsü hem ince hem uzun söylenmemeli; lâ:tif yanlış olur) **1)** Allah'ın adlarındandır. **2)** Yumuşak, hoş, güzel; nazik.
- **Nadide:** (a ince, i uzun; nâdi:de) Görülmemiş, görülmedik, kız adı.
- **Nazik:** (a ince; nâzik) İnce, narin, terbiyeli, saygılı, güzel, zarif.
- **Takatuka: 1)** Gürültü, patırtı. **2)** Basımevlerinde kullanılan bir tür takoz. **3)** Odanın ortasına yerleştirilen uzun tütün çubuklarının külünün döküldüğü çanak. **4)** Tahta havan, döveç.
- **Yaba:** Harman savurmakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan tarım aracı.

E, (e) Ünlüsü:

Alfabemizin altıncı harfidir. İnce ünlülerin düz ve geniş olanı diye tanımlanabilir. Kullanım sıklığında ikinci sıradadır.

Türkçede "e" sesi, dil ve damağın ön tarafında söylenen, orta uzunlukta bir ünlüdür. Türkçe konuşmada birbirinden farklı söylenen iki "e" ünlüsü bulunmaktadır. Bunlardan birisi "açık e", diğeri "kapalı e" olarak adlandırılır. Hatta "kapalı e" için Türkçenin dokuzuncu ünlüsü diyen akademisyenler bile vardır. Karıştırmamak için biz "kapalı e" ünlüsünü "é" şeklinde işaretleyeceğiz.

Anadolu ve Rumeli ağızlarında "açık e" ve "kapalı e" sesleri günümüzde karışmış durumdadır. Türkçede kullanılan "él" sözcüğü, Anadolu'nun bazı yörelerinde "il" şeklinde söylenmektedir. Gicé>Gécé, Yimék>Yémék, Yir>Yér gibi sözcüklerle bu

örnekler çoğaltılabilir. “A” ünlüsü de “yaşıl>yeşil, alma>elma” örneklerinde olduğu gibi zamanla “e” ünlüsüne dönüşmüştür.

– **Açık e:** Çene “a” ünlüsünde olduğu gibi açık durumdadır. Yine dudaklar hareketsizdir. Dil ileriye, damağa doğru biraz yükselir. Söylenme noktası “kapalı e” ünlüsüne göre biraz daha geridedir. Türkçede “açık e”ye sık rastlanır. Orta Anadolu Bölgesi’nde ve bazı yapmacık konuşmalarda yanlış biçimde “kapalı e” olarak söylendiği de olur.

Evet, Erkek, Esmer, Her, Emek, Efsun, Ekmek, Ben, Eski, Elbise, Ebat, Sene, Eski, Efe, Terbiye, Ev, Ebeveyn, Efsane, Bebek, Dede

– **Kapalı e (é):** Söylenme noktası “açık e” ünlüsüne göre daha ileridedir. Bu ünlü söylenirken dudak kenarları kulaklara doğru biraz yaklaşıp, dil damağın gerisine hafifçe kayar. Çeneler hafifçe sıkıldığından, ağız “açık e”ye göre biraz daha kapalıdır.

Méndil, Bénzin, Hémşire, Hémşehrî, Gécé, Péncéré, Téncéré, Génç, élli, Çéngi, Méktup, Kédi, Kéndi

✓***Önemli Not:*** *1 Kasım 1928 gün ve 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”un, “Harflerin Adları” bölümünde ünsüzlerin “e” ünlüsü ile birlikte okunması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla ünsüzler tek başlarına seslendirilirken yanlarına “e” ünlüsü getirilir.*

TDK>TeDeKe, THK>TeHeKe, TSK>TeSeKe, T.B.M.M.>TeBeMeMe, TRT>TeReTe

Haklı olarak akla, “Peki o zaman niye bazı kısaltmalarda KeDeVe, SeSeKe, KePeSeSe demiyoruz da hâlâ KaDeVe, SeSeKa, KaPeSeSe diyoruz?” sorusu gelecektir. Yetkililer buna, “Artık çok yerleşti, herkes böyle biliyor, bunlar kural dışı kabul ediliyor” cevaplarını veriyorlar. (Ayrıntı için bakınız: “k” ünsüzü-TDK’nin 10 Nisan 2007 tarih ve 1312 sayılı “k” harfinin okunuşu ile ilgili kararı)

Hazır konu açılmışken kısaltmalarla ilgili bazı başka söyleniş kurallarına da bir göz atalım:

- *Kısaltma oldukları halde yeni birer sözcük gibi olanlar aynen söylenir ve bunlara getirilen eklerde de kısaltmanın söyleniş hâli geçerlidir:*

NATO>NATO’nun, ASELSAN>ASELSAN’ın, BOTAŞ>BOTAŞ’da, AGİT>AGİT’e

- *Sert ünsüzle biten sözcük hâlini almış kısaltmalar, ünlü bir ek alsalar dahi, kısaltmanın sonundaki sert ünsüz yumuşatılmadan söylenir:*

TÜBİTAK>TÜBİTAK’IN (TÜBİTAĞIN olmaz), AGİK>AGİK’İN (AGİĞİN olmaz)

- *Ancak, "birlik" sözcüğü ile yapılan kısaltmalarda sondaki sert ünsüz yumuşatılarak söylenmelidir:*

FİSKOBİRLİK'İN>FİSKO BİRLİĞİN, TRAKYABİRLİK'İN>TRAKYA BİRLİĞİN

"E" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- Edepli edebi edepsizden edinmiş.
- Egemen edepsizse, edepsizlik egemendir.
- Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver.
- El eli tel teli sel seli sevse, el ele dervişe hep el verse.
- Ezineli Emin emminin kızı ellilik Emine, bir eliyle mendilini salladı, bir eliyle elli bine el eyledi.
- Erzurumlu Efruz efendinin evde kalmış evlenmemiş ebesi, Edirne Emîni İsfendiyar efendiye evet deyip evlenmeli de mi ev edinmeli, yoksa evet dememeli de ev edinmemeli?
- Edremitli ela gözlü esmer Esma ile elmacı efenin eşi Eşref, eylülde el altından emanetçinin eşeğine bindiler.
- Evet, benim edepli, eğitimli, efe beyefendim.
- Ne emekçiler emeklerine ne de ekmekçiler ekmeklerine entrika karıştırılmasına müsaade ederler.
- Eğer Eleşkirtli eleştirmen Eşref'le Edremitli elekçi Erdi'yi Ege'nin en iyi eyercisi biliyorlarsa, ben de Ermenekli eskici Erdem, Ergene'nin en iyi elektrikçisidir derim.
- Efendiler, eğer el ele verip de gerine gerine geri geri giderek, eleme meleme demeden, eleği elden ele, seleyi selden sele, yeli yelden yele iletmekle ve de ince ipeği inceden inceden eğire eğire, hele ikide bir de heyheylenerek, eeeee sen de artık dedemden dedene çek bu derdi çekebildiğin kadar derseniz, neme gerek böylesi benim, değil mi efendim?
- Penceredeki tekir kedi, kendi tenceresindeki eti yedi.
- Genç gebe, çengi çerçilerin kendi evlerindeki neşelenmelerini pencereden izlerken ezik ezik etkilendi.
- Eski elbisesinin eteğine benzinli bezle bezek bezeyen bedavacı bedevi hemşire, hemşehrisi Hesma'nın mendiline mest oldu.

Tekerlemelerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Bedevi** (e'ler kapalı, i uzun; bédévi:) Çölde, çadırda yaşayan göçebe.
- **Bezek** (e'ler açık, ek aldığında→bezeği) Süs, ziynet.
- **Çengi:** (e kapalı; çéngi) Çalgı eşliğinde oynamayı meslek edinmiş kadın.
- **Çerçi:** (e kapalı; çérçi) Köy, Pazar gibi yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiye eşyası satan kimse.
- **Eğer:** (yumuşak g okunmaz; e:er) Şart anlamını güçlendirmek için şartlı tümcenin başına getirilen sözcük, şayet.
- **Entrika:** (e kapalı; éntrika) Bir işi sağlamak veya bozmak için girişilen gizli çalışma, oyun, dolap, düzen, dalavere, desise, hile, dek.
- **Eyer:** Binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne.
- **Hemşire:** (e kapalı, i uzun; hémşi:re) **1)** Hastabakıcı **2)** Kız kardeş, bacı.
- **Hemşehri:** (hem-şehrî. e'ler kapalı, sondaki i uzun; hémşéhri:) Aynı memleketli, yurttaş.

I, (ı) Ünlüsü:

Türk alfabesinin on birinci harfi. Kalın ünlülerin düz ve dar olanı. Kullanım sıklığında üçüncü sırayı alır.

Söyleniş noktası damağın arka kısmıdır. Bu ünlü çıkarılırken, dudakların köşeleri kulaklara doğru açılır, dil damağın arkasına doğru toplanarak dar bir geçitten havayı bırakır.

Yabancı sözcüklerle dilimize geçen ince ve uzun ünlüler haricinde Türkçede uzun ünlü, yani normalden uzun ünlü yoktur. Türkçedeki ünlüler kısa (normal uzunlukta) ünlülerdir. "I" ünlüsü ise normalden kısa bir ünlüdür.[26] Ayrıca bu ünlü Türkçeye özgü bir sestir. Ancak hece taşıma özelliği az olduğu için eski Türkçede, sözcük başında ya "i" ünlüsüne dönüşmüştür ya da kendisinden önce "y" ünsüzü gelmiştir:

İlan>Yılan, İlduz>Yıldız

Batı dillerinin pek çoğunda "ı" ünlüsü yoktur.

(Yunancada da "i" ünlüsü olmadığından, Türkçeden Yunancaya geçen "ı" ünlüleri "i" ünlüsüne dönüşmüş, "Karamanlı" soyadını taşıyıp da Yunanistan'a göç edenler bu soyadının sonuna bir de "s" ünsüzü ekleyerek soyadlarını Yunancaya uygun "Karamanlis" yapmışlardır. Bugün Yunanistan'da bu soyadını taşıyanların en azından ataları Türk'tür.)

Bu nedenle, Türkçeye geçen pek çok yabancı sözcüğün başına, ortasına ya da sonuna "ı" ünlüsü getirilerek bu sözcükler Türkçeleştirilmiştir:

[26] **Prof.Dr. Sadettin Özçelik, Yrd. Doç.Dr. Münir Erten**, Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi, s.46.

Sözcüğün Aslı	Türkçeleşmiş Hâli
Bandiera (İt.)	Bandıra
Bandito (İt.)	Izbandut
Chiavarda (İt.)	Cıvata
Fortuna (İt.)	Fırtına
Guirlande (Fr.)	Kırlent
Martin (İt.)	Martı
Musica (İt.)	Mızıka
Qaranta (İt.)	Kıranta
Scarto (İt.)	Iskarta
Scotta (İt.)	Iskota
Skara (Yun.)	Izgara
Skarmos (Yun.)	Iskarmoz
Stampa (İt.)	Istampa

"I" ünlüsü Türkçede sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunur. Ayrıca dilimizde yardımcı ses olarak da kullanılmaktadır.[27]

baş-ı m>başım, kitap-ı-mız>kitabımız → bu örneklerde "ı" yardımcı sestir.

"I" ünlüsü Türkçede sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir:

Isı, Ihlamur, Izgara, Irmak, Işık, Sıkıntı, Tırtıl, Yırtık, Islık, Takı, Yakı, Yakarış, Ilıca, Ilımlı, Isırık, Pısırık, Işın, Çıkın, Yıkıntı, Kırıntı

"I" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- Iğdır'ın ığıl ığıl akan ılıman ırmağının kıyıları ıklım tıklım ılgın kaplıdır.
- Ismarlama ırgat ışıklının ıssız ırmağında ıkına sıkına ıvır zıvırını ıslattı.
- Isıdamda ısınan ırzı kırık Isfahanlı, ımızganan ıslahatçının ıskarmozunu ısırdı.
- Ispanağı ısıtmadan, ılık ılık ısıra ısıra yiyeceğime, Iğdır'ın ılık ırmağında ıspazmoza tutulmuş gibi gezen ıstakozları ığıl ığıl avlar, ızgaralar yerim.
- Izbandut ışıkçı, ıstakozcunun ıtırlı ıslak ıstakozlarını ıssızda ızgaraladı.
- Ilgazlı Itrî, ılıcalarda ıslıkla ısına ısına ılık ıhlamurunu ısıttı.
- Ikınıp sıkınan, ılışan ılıcada ıharak ıkınan ırgatların, ıpıssız ılıman ırmağın ıpıslak ılgarcılarına yıllardır ısrarla ıskarmoz, ıskota, ıstampa, ıhlamur, ısırgan, ıspanak, ılgın, ıştır, ıtır, ıtriyat ısmarlamaları ılgarcıları asla ırgalamaz.
- Bıyıklı bıkkın pısırık, ırmağın akışını ırlayan ırlayıcı ırgatlara anlattı.

[27] **İsa Sarı** (Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü),Türkiye Türkçesi-II Ders Notları.

- Iğdır'dan ıhlamur, Ilıcadan ılgıncarlı ıstakoz, Işıklı'dan ısdarlığa ısırgan ısmarlayan ırkçılar, ısmarladıklarını ıssızda ıncalızla ısladılar.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Bandıra: 1)** Bir geminin hangi devlete ait olduğunu gösteren bayrak **2)** Yabancı devlet bayrağı.
- **Iğıl ığıl:** Ağır ağır, yavaş yavaş.
- **Ihmak:** Devenin çöküp oturuşu.
- **Ikına sıkına: 1)** Büyük güç harcayarak, kendini zorlayarak. **2)** Çekinerek, sıkılarak.
- **Ikınmak:** Herhangi bir nedenle soluğunu içinde tutarak kendini zorlamak.
- **Iklım tıklım:** Alabildiğinden de çok, ağzına kadar, çok kalabalık bir biçimde.
- **Ilgarcı:** Ilgarla düşman toprağına saldıran kimse. **(Ilgar:** Atla ansızın yapılan doludizgin saldırı)
- **Ilgın:** Ilgıngillerden, Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç veya ağaççık cinsi.
- **Imızganmak: 1)** Uyku ile uyanıklık arasında bir durumda bulunmak, uyuklamak. **2)** Kararıp söner gibi olmak.
- **Irgat: 1)** Tarım işçisi, rençper. **2)** Yapı işçisi.
- **Irzı kırık:** Namussuz, rezil.
- **Isıdam:** Hamam.
- **Iskarmoz: 1)** Gemilerin kaburgalarını oluşturan eğri ağaçların adı. **2)** Kürek takmak için kayık ve sandalın yan kenarına dikine yerleştirilmiş ağaç çubuk.
- **Iskarta:** Herhangi bir nedenle değerini yitirmiş mal.
- **Iskota:** Büyük yelkenleri yönetmek için kullanılan ip.
- **Islahat:** (ek aldığında=ıslaha:tı→TDK/ Isla:ha:t→Ali Püsküllüoğlu/ Islahât→Ferit Devellioğlu) Düzeltme, iyileştirme işleri.
- **Ispazmoz:** Aşırı titreme, kasılma.
- **Istakoz:** Istakozlardan, suda yaşayan, birinci ayak çifti güçlü iki kıskaç durumunda gelişmiş, beyaz eti içi avlanan, iri bir böcek. (TDK sözlüğünde istakoz da yer alıyor ama Ali Püsküllüoğlu sözlüğünde istakoza yer vermemiş.)
- **Istampa: 1)** Ağaç ya da metal üzerine oyulduktan sonra bir yere basılan biçim. **2)** Bu tür biçim veya resimleri basmaya yarayan kalıp, damga, mühür. **3)** İçinde, damga ya da mühür mürekkeplemeye yarayan çuha bulunan kutu.
- **Izbandut:** Osmanlıcada Rum korsanlarına verilen ad.
- **Kıranta: 1)** Saçları ağarmaya başlamış erkek. **2)** İlerlemiş yaşına rağmen bakımlı, özenli erkek.
- **Kırlent: 1)** Çiçek veya yaprak işlemeli süs. **2)** İşlemeli veya işlemesiz bir tür küçük yastık.
- **Iştır:** Pancargillerden, bir yıllık otsu bitki, yaban pazısı.
- **Itriyat:** (ıtriya:tı) Sürülecek güzel kokular.
- **Incalız:** Turşusu yapılan bir tür küçük yaban soğanı.

İ, (i) Ünlüsü:

Türk alfabesinin on ikinci harfi. İnce ünlülerin dar ve düz olanı. Kullanım sıklığında yedinci sıradadır. Söylenmesi çok kolaydır. Diksiyon çalışmalarında (*Dilimize geçmiş, bir de uzun söylemli "i" ünlüsü olduğundan, sözcüklerin doğru söylenişleri bilindiği takdirde*) güçlük çıkarmaz.

Bazı yabancı kökenli sözcüklerin Türkçeye geçerken değişime uğramaları ve hem söylenişlerinin, hem de yazılışlarının değişmelerine "i" ünlüsü de katkıda bulunmaktadır. *(Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ünlü Türemes*i)

Sözcüğün Aslı	Türkçeleşmiş Hâli
Azl (Ar.)	Azil
Cemento (İt.)	Çimento
Escarpin (İt.)	İskarpin
Feyz (Ar.)	Feyiz
Flinte (Al.)	Filinta
İlm (Ar.)	İlim
İsm (Ar.)	İsim
Keyf (Ar.)	Keyif
Lycée (Fr.)	Lise
Lynch (İng.)	Linç
Misl (Ar.)	Misil
Sihr (Ar.)	Sihir
Sporta (İt.)	İşporta

Öz Türkçe bazı sözcüklerde kullanılan "ı" ünlüsü de günümüz Türkçesinde "i" ünlüsü olarak değişime uğramıştır:

Kangı(Kankı)>Hangi; Kanı>Hani; Dakı(Dağı, Dahı)>Dahi; Yaşıl>Yeşil

Özellikle Batı dillerinde "i" ünlüsü büyük harfle yazılırken üzerindeki nokta olmadan "I" şeklinde kullanılsa da, Türkçede büyük-küçük harf yazımında farklılık yoktur. Türkçe sözcüklerde bulunmasa da, dilimize yabancı sözcüklerle geçen uzun söylemli bir "i" ünlüsü daha olduğundan, bu ünlüyü de iki farklı şekilde kullanıyoruz.

– **Normal i:** Bu ünlü söylenirken, "ı" ünlüsünde olduğu gibi dudakların köşeleri kulaklara doğru yayılır, dil damağın iki yanına yayılarak dar bir geçitten havayı bırakır. Bu ünlü de sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.

İzci, Tilki, İlmik, İkiz, İyi, İnsan, Sinir, İnce, Bilim, İlik, Tipi, Çivi, İftar, Gider, Hitit

– **Uzun i:** Söylenişi normal "i" ünlüsünde olduğu gibidir, ancak yarım ses daha uzatılarak çıkarılır. Türkçeye, yabancı sözcüklerden geçtiği kabul edilir.[28]

Aşi:ret, İ:cat, Bi:ça:re, İ:lan, Tari:kat, İ:zah, Di:van, İ:ma, Fira:ri:, Hi:le, Şi:ve, İ:tikât, İ:mar, A:ri:, Bi:at, Bi:kes, Nebi:, Niha:i:, Ni:met, Ni:san, Kari:ne

***Not:** Arapça sözcüklerde bulunan ve sözcüğü sıfat yapan "**nispet i'si"** de uzun söylemlidir. Dilimizde çokça bulunan bu sözcükleri, yanlış anlamlar yüklememek için iyi bilmeli ve doğru söylemeliyiz:*

Adli:, Askeri:, Bedeni:, Cevabi:, Edebi:, Fizi:ki:, Tarihi:, Di:ni:, Merkezi:, Milli:, Mahalli:

"İ" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- İstediğini söyleyen, istemediğini işitir.
- İş ister, işten kaçar.
- İbibiklerin ibiklerini iyice iyileştirmek için, İstinyeli istifçi İbiş'in istif istiridyeleri mi yoksa İskilipli ispinoz işportacı İshak'ın işliğindeki ibrişimler mi daha iyi bilemiyorum.
- İpil ipil işleyen, istemli istemsiz iz izleyen İstinyeli İstemi, işlediği işleri incelediğinde, işte işlerim, işte de dişlerim diyerek ibrişimle iğneleyip gösterdi.
- İbişle Memiş mahkemeye gitmiş. Mahkemeleşmiş mi mahkemeleşmemiş mi?
- İki incinin içindeki inilti gibi iğneli gözleri, içinin iniltisini inledi.
- Biçare veli canilerin iptidai idamını izledi.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Ari:** (a ve i uzun; a:ri:) **1)** Çıplak. **2)** Arınmış, soyutlanmış.
- **Aşiret** (i uzun; aşi:ret) Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, oymak.
- **Biat:** (i uzun; bi:at) **1)** Bir kimsenin egemenliğini tanıma. **2)** Osmanlı Devleti'nde padişah. öldüğünde tahta geçecek oğlunun devlet yönetimindeki etkili gruplarca kabul edilip onaylanması.
- **Biçare:** (i ve a uzun; bi:ça:re) Çaresiz ve zavallı kimse.
- **Bikes:** (i uzun; bi:kes) Kimsesiz.

[28] Bu konuda Yard. Doç.Dr **Cahit Başdaş,** (Dicle Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü) "Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri" çalışmasında, Ana Türkçedeki uzun "i" ünlüsünün, Türkiye Türkçesinde i>é>e yönünde değişerek genişlediğinden bahsediyor ve eski Uygur metinlerinde belirli sözcüklerdeki aslî uzun ünlülerin aa, ee, ii, oo, öö, uu, üü gibi eşit ikiz ünlülerle gösterildiğini anlatıyor.

- **Cani:** (a ve i uzun; ca:ni:) **1)** Cinayet işlemiş olan kimse, kıyacı. **2)** Acımasız, gaddar.
- **Feyiz:** (Ek aldığında Feyzi) **1)** Verimlilik, gürlük, ongunluk, bereket. **2)** Artma, çoğalma. **3)** İlerleme, kültürel gelişme, olgunluk.
- **Filinta: 1)** Namlusu kısa, kurşun atan bir çeşit küçük tüfek. **2)** Güzel, yakışıklı.
- **Israr: (**Ek aldığında ısra:rı) Direnme, ayak direme, üsteleme, üstünde durma.
- **İbrişim:** Kalınca bükülmüş ipek iplik.
- **İpil İpil:** Parlak bir ışıkla yanarak, bir sönüp bir parlayarak.
- **İptidai:** (Sondaki i uzun; iptidai:) **1)** İlkel. **2)** İlkokul.
- **İskarpin:** Ökçeli, konçsuz ayakkabı.
- **İstif:** Eşya veya başka nesnelerin düzgün bir biçimde üst üste konulmasıyla oluşan yığın.
- **İstifçi: 1)** Malları, eşyayı istif eden görevli. **2)** Stokçu.
- **İtikat:** (ilk i uzun, ek aldığında a'da uzun; i:tika:dı) **1)** İnanma, inan. **2)** İnanç.
- **Karine:** (i uzun; kari:ne) **1)** Karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına, çözümlenmesine yarayan durum, ipucu. **2)** Belirti.
- **Nebi:** (i uzun; nebi:) Kendisine kitap indirilmemiş peygamber.
- **Nihai:** (i uzun; nihai:) İşi sona erdiren, işi kesen, son, sonuncu.
- **Şive:** (i uzun; şi:ve) Söyleyiş özelliği.
- **Tari:kat:** (a kısa, i uzun; tari:kat) Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.
- **Veli:** (i uzun; veli:) **1)** Bir çocuğu koruyan, işlerine bakan ve her türlü davranışından sorumlu kimse, ege, iye. **2)** Ermiş.

O, (o) Ünlüsü:

Türk alfabesinin on sekizinci harfi. Kalın ünlülerin yuvarlak ve geniş olanı. Kullanım sıklığında ise on altıncı sıradadır.

Kolay söylenen seslerdendir. "A" ünlüsü söylenirken dudaklara düzgün bir daire yuvarlaklığı verilirse "o" ünlüsü çıkar. Bu sesle karışma olasılığı olan ses ise "u" ünlüsüdür. "O" söyleniyorken eğer alt çene yukarıya kaldırılırsa, yani çeneler birbirine yaklaşırsa "u" sesi çıkar. Çeneyi aşağıda tutmak bunu engeller. Diksiyon çalışmaları sırasında "o"-"u" karışması oluyorsa, "o" sesini çıkarırken çenenizi elinizle tutarak kapanmasını engelleyebilirsiniz.

Türkçede sözcüklerin köklerinde birinci hece haricinde "o " ünlüsü bulunmaz ama ön ek ya da son ek olarak kullanılabilir, bileşik sözcüklerde bulunabilir:

Türkçe Sözcükler: Ok, Ot, Oda, Oba, Ocak, Okul, Olanak, Olay, Olgu, Olgun, Omur, Oluk, Omuz, Ongun, Orak, Oran, Orta, Ordu, Orman, Oymak

Sonek: Yapıyor, Geliyor, Gidiyor, Satıyor

Önek: Mosmor, Bomboş, Koskocaman

Bileşik Sözcük: Karakol, Karacaoğlan

İlk hecesi dışında da "o" ünlüsü bulunduran diğer bütün sözcükler Türkçeye yabancı dillerden geçmiştir:

Obje, Oksijen, Blok, Kadro, Banko, Balo, Balon, Bono, Fiyasko, Tempo, Komplo, Lombar, Radyo, Telefon, Kordon, Kolon, Garson, Mason, Porsiyon, Tiyatro, Bordo, Bordro

Türkçeye geçen ve yapısında "au" çift ünlüsü bulunduran yabancı sözcüklerde, bu çift ünlünün gerek yazımda gerekse konuşmada "o" ünlüsüne dönüştüğü görülür:

Sözcüğün Aslı	Türkçeye Geçmiş Hâli
Autobahn (Alm.)	Otoban
Autobus (Fr.)	Otobüs
Automate (Fr.)	Otomat
Automatique (Fr.)	Otomatik
Automobile (Fr.)	Otomobil
Autonome (Fr.)	Otonom
Autorité (Fr.)	Otorite
Chauffeur (Fr.)	Şoför
Autocratie (Fr.)	Otokrasi

"O" ünlüsünün de "normal o" ve "ince o" olarak iki farklı söylemi vardır.

– **Normal o:** Söylenirken çene açıktır. Dudakların alt ve üst köşeleri birbirine yaklaştırılır, ses ağzın açıklığı küçük bir yuvarlak hâline getirilerek çıkarılır. Sözcük başında sık rastlanır:

Obruk, Obur, Odak, Ofis, Ofset, Oğlak, Oğul, Okka, Oktan, Oktav, Olta

– **İnce o:** Türkçeye yabancı sözcüklerle girmiştir. Çıkış noktası "normal o" ünlüsüne göre daha geridedir. Söylenirken dil, damağa dokunur. Diğer bütün ince ünlüler gibi, kendisinden önceki ünsüzü de inceltme özelliğine sahiptir:

Lôbut, Lôca, Lôkum, Lôkanta, Lôkomotif, Lôkma, Lôdos, Lôsyon, Lôş, Lônca, Lôrt, Biblô

"O" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- Oğlum oldu oydu beni, kızım oldu soydu beni.
- Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz.
- Okmeydanı'ndan Oğuzeli'ne otostop yap, Oltu'da volta at, olta al; Orhangazi'de Orhanelili Orhan'a otostop öğret, sonra da Osmancıklı Osman'a otoydu, fotoydu, totoydu say dök.

- Ovanın ortasındaki ormanda obaları olan ormancılar, oradaki odunları omuzlayarak okulun odunluğunun orta noktasına taşıyor ve topluyorlardı.
- Şom ağızlı şoför, şosede şoförlük yapıyor.
- Lokantada nohut yiyip lokma lokmalayan lokumcular lobutları lokomotife taşıdı.
- Alkolik lort, lokantanın locasındaki lokumları lokma lokma yuttu.
- Lobutları loş locasında losyonlayan lodosçu lort, losyoncunun lokantasındaki nohutlarla lokumları karıştırdı.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Fiyasko:** Bir girişimde başarısız sonuç.
- **Komplo:** Düzen.
- **Lobut:** (l ve o ince; lôbut) **1)** Kalın, kısa ve düzgün sopa. **2)** Kol gücünü geliştirmek için kullanılan, gürgenden jimnastik aracı.
- **Loca:** (l ve o ince: lôca) **1)** Tiyatro, sinema vb. eğlence yerlerinde veya parlamento salonlarında özel bölme. **2)** Masonların toplantı yeri.
- **Lombar:** Gemi bordalarına, küpeştelerine açılan dörtgen biçiminde delik.
- **Lonca:** (l ve o ince; lônca) Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan dernek.
- **Oba: 1)** Göçebelerin konak yeri. **2)** Bir yerde konaklayan göçebe halk ya da aile. **3)** Genellikle bölmeli göçebe çadırı.
- **Obje:** Nesne.
- **Obruk: 1)** İçinde su biriken çukur yer, doğal kuyu. **2)** Çöken, kayan toprak, kayşa. **3)** . Dağlar ve tepeler arasındaki derin ve büyük çukurlar.
- **Okka:** 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi.
- **Oktan:** Formülü C8H18 olan doymuş hidrokarbonlara verilen ad.
- **Oktav:** Sekiz sesten oluşan ses dizisi, bir do sesiyle ondan sonraki do sesi arasındaki uzaklık.
- **Olgu:** Bir takım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç, vakıa. **2)** Varlığı deneyle kanıtlanmış şey. **3)** Edebî eserlerde olayı geliştiren davranış, iş.
- **Ongun: 1)** Çok verimli, bol, eksiksiz. **2)** Yarar duruma gelmiş, bayındır. **3)** Mutlu. **4)** Kutlu, uğurlu.
- **Orak: 1)** Yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. **2)** Ekin biçme zamanı. **3)** Ekin biçme işi.
- **Orta:** (çeşitli anlamları arasından) **1)** Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer. **2)** İyi ile kötü arasındaki durum. **3)** Yeniçeri Ocağında tabur.
- **Otokrasi:** Hükümdarın, bütün siyasal kudreti elinde bulundurduğu yönetim biçimi.
- **Otonom:** Özerk.
- **Oymak: 1)** Aşiret. **2)** İzcilikte küçük birlik.
- **Şom ağızlı:** Sürekli kötü şeylerden söz eden ve sözlerinin uğursuzluk getireceğinden korkulan (kimse), ağzı kara.
- **Volta: 1)** *argo* Sürekli aşağı yukarı gidip gelme, yürüme, dolaşma. **2)** Bir halatı bir yere bir kez dolama veya babalara yöntemince sarma.

Ö, (ö) Ünlüsü:

Türk alfabesinin on dokuzuncu harfi. İnce ünlülerin yuvarlak ve geniş olanı. Kullanılma sıklığına bakıldığında sonlarda, yirmi altıncı sırada yer alır.

Tıpkı "o" ünlüsü gibi "ö" ünlüsü de Türkçe sözcüklerin başında ya da ilk hecesinde yer alır:

Öbek, Öç, Ödenti, Ödev, Öfke, Öğüt, Öke, Öküz, Ölet, Öncü, Önder, Öneri, Önlem, Bölge, Börk, Çökek, Çöl, Dölek, Dönem, Gök, Göl, Görenek, Höllük, Höyük, Körpe

Bileşik sözcükler bu kuralın dışındadır:

Karagöz, Balözü, Demirköy, Öngörü, Önsöz, Acıgöl, Koyungöbeği, Biçerdöver

Dilimize Farsça ve Arapçadan geçen bazı sözcüklerde, sözcüklerin ilk hecelerindeki "i", "e", "ü" ünlüleri "ö" ünlüsüne dönüşmüşlerdir:

Bebr (Far.)>Böbür>Böbürlenme *Civan+merd (Far.)>Cömert*

Gûşe(Far.)>Köşe *Tevbe(Ar.)>Tövbe*

Üd(Ar.)>Öd *Nevbet(Ar.)>Nöbet*

"Ö" ünlüsü Türkçedeki yabancı sözcüklerin bütün hecelerinde yer alabilmektedir:

Cömert, Çöpçü, Döviz, Gönder, Jön, Karbüratör, Kolektör, Mösyö, Nöron, Pösteki, Rejisör, Rölöve, Röportaj, Şöhret, Töhmet

Türkçeye özellikle Fransızca geçmiş sözcüklerde de "oe", "eu" gibi ikili ünlülerin ya da "che" ile başlayan sözcüklerde bu hecenin "ö ünlüsü" olduğu görülür

Sözcüğün Aslı	Türkçeye Geçmiş Hâli
Accumulateur (Fr.)	Akümülatör
Cheminée ((Fr.)	Şömine
Chevalier (Fr.)	Şövalye
Deux-piéces (Fr.)	Döpiyes
Devise (Fr.)	Döviz
Feutre (Fr.)	Fötr
Leucémie (Fr.)	Lösemi
Liqueur (Fr.)	Likör
Masseur (Fr.)	Masör
Oedéme (Fr.)	Ödem
Pardessus (Fr.)	Pardösü
Porte-feuille (Fr.)	Portföy
Professeur (Fr.)	Profesör
Régisseur (Fr.)	Rejisör
Reportage (Fr.)	Röportaj

"Ö" ünlüsü söylenirken ağız ve çene açık, dudaklar yuvarlaktır. Dudakların alt ve üst köşeleri tıpkı "o" ünlüsünde olduğu gibi yuvarlaklaştırılıp, ağzın açıklığı bir daire haline getirilir. Ağız, dudak ünsüzlerinden önce daha da yuvarlaklaşır:

Övünmek, Öpmek, Gömü, Bölük, Pörsük

Bu ünlüyü çıkarırken, dil ucu alt dişlere dokundurulur, dil gergin bir halde damağa doğru biraz kaldırılırsa, daha berrak ve net duyulur bir "ö" sesi elde edilir. "O" sesini çıkarırken elinizin yardımıyla dudaklarınızı biraz gererseniz ya da dilinizi ve çenenizi biraz ileriye hareket ettirirseniz de "ö" sesine ulaşırsınız.

"Ö" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- Öküz ölür gönü kalır, yiğit ölür ünü kalır.
- Övünürse bahtın övünsün.
- Öbür yörenin ötesinde ölgün gölde öten gövel ördek gören Ömer, önündeki ördeğin öttüğünü Ökkeş'e göstermiş, "Ölenle ölünmez, önce düşün, öyle söyle" demiş.
- Ödeyeceğin ödentiyi önce öğretmen Öncül'den, Ödemişli Özgür'den özellikle öğren, öğretime özgü özgün övünçlü özgül özellikleri önemse.
- Öteden beri örekeyle öküzü örten örtü örerek övünen Ödemişli ödlek Ömer, öksürüklü Özdemir'in örsünü örseledi.
- Öykücü Özlem, öykülerindeki önsözlere özenen ve öykünen öküz Önder'e öğürerek özöğrenimli öğretmenine özveriyle özeleştiride bulundu.
- Özellikle özerklik üzerine Özdemir'e özgü özgün ve özgül özellikleri izleyen Özbek Özkan'la Özakman, Özülken öğrendiklerini özgürce özetlediler.
- Özbek köyünün özbeöz Ödemişli öngörülü öğretmeni Özgüraslan ile Özgülaslan
- özellikle özerk öğretimde öylesine özverili, övünç verici ve övgüye değer kişiler ki, öğretim üyeleri içinde örnek onlardır diyebilirim.
- Örtülü ödenek ödemelerinin örgütlenmesini özürsüzce örseleyen Önder'in öz güvenini öyküleştiren öykücünün ömür törpüsü öyküsüne öylece, öz denetimsiz, özdenlikle öykünüp, önderinin öğretilerini önemsemeyen öksüz Özer'den öldüresiye öç alan öğütçülerin ölçüsüz öfkesinden, öğrenciler ölüp ölüp dirildi.
- Öğleyin öteki öbekteki öküzleri övendire ile örseleyen ödlekler, ökse örtülen ördeklerin ötüşünü önleyemedi.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Börk:** Genellikle hayvan postundan yapılan, takke, külah, kalpak biçiminde başlık.
- **Çökek: 1)** Çukur yer. **2)** Bataklık, sazlık.
- **Dölek:** Ağır başlı, uslu, ağır davranışlı.
- **Döpiyes:** Etek ceketten oluşan iki parçalı kadın giysisi.
- **Gön:** İşlenmiş deri, hayvan derisi, kösele.
- **Görenek:** Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet.
- **Gövel:** (ördek için kullanılır) Yeşilbaşlı.
- **Höllük:** (Halk dili) Kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak.
- **Höyük: 1)** Tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan ve çoğu kez içinde yapı kalıntılarının gömülü bulunduğu yayvan tepe. **2)** Toprak yığını, küçük tepe.
- **Karbüratör:** Patlamalı motorlarda akaryakıtı buharlaştırıp hava ile karışmasını sağlayan cihaz.
- **Kolektör: 1)** Atık suların akmasını sağlayan boru. **2)** *fiz.* Toplaç.
- **Kösele:** Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi.
- **Öd: 1)** Safra, Karaciğerden salınan ve onikiparmak bağırsağına gelerek sindirime yardım eden bir salgı. **2)** Öd ağacı, bu ağacın kıyılmış parçalarından yapılan tütsü.
- **Ödem:** Dokularda genellikle yüzde, ellerde, ayaklarda ve bazı iç organlarda aşırı miktarda sıvı birikmesi.
- **Ödenti:** Aidat.
- **Öğürmek:** Kusarken veya kusacak gibi olurken “öğürtü” sesi çıkarmak.
- **Öke:** Deha sahibi kimse, dahi.
- **Ökse: 1)** Ökse otu saplarından veya çobanpüskülü kabuklarından çıkarılan yapışkan macun. **2)** Bu macunla bulanarak kuş tutmakta kullanılan değnek.
- **Ölet:** Öldürücü hastalık salgını, kıran.
- **Ölgün:** Diriliği, tazeliği, canlılığı kalmamış.
- **Ömür törpüsü: 1)** Uzun ve üzücü iş. **2)** Sıkıntı veren kimse.
- **Öreke:** Eğrilmekte olan yün, keten vb. şeylerin tutturulduğu, bir ucu çatal değnek.
- **Örs: 1)** Biçimleri yapılacak işe göre değişen, üzerinde maden dövülen, çelik yüzeyli, demir araç. **2)** Üzerine çivi çakılacak ayakkabı geçirilen kunduracı gereci.
- **Örselemek:** Yıpratmak, eskitmek, hırpalamak, zedelemek.
- **Övendire:** Hayvan dürtmeye yarayan ucu bizli değnek, üvendire.
- **Öykünmek:** Birinin yaptığı gibi yapmak, birine veya bir şeye benzemeye çalışmak, taklit etmek, özenmek.
- **Özbeöz:** Hakiki.
- **Özdenetim:** Daha önemli bir amaca erişebilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını ya da başka bir amaca yönelme eğilimini denetleyip sınırlaması, kendi kendini denetleme işi.

- **Özdenlik:** Özden olma durumu, içtenlik.
- **Özeleştiri:** Kişinin kendi düşünce, davranış ve eylemlerini nesnel eleştiriden geçirmesi işi.
- **Özerk:** Ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme yetkisi olan (kuruluş, devlet), muhtar, otonom.
- **Özgü:** Belli bir kimsede, şeyde veya türde bulunan, öze, has, mahsus.
- **Özgül:** Bir türle ilgili, bir türe ilişkin, özel.
- **Özgün:** Yalnız kendine özgü bir nitelik taşıyan, orijinal, ibdaî.
- **Özgüven:** Kişinin kendine olan güveni.
- **Özöğrenim:** Kendi kendini yetiştirme işi, her şeyi kendi kendine öğrenme.
- **Özveri:** Bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarlarından vazgeçme, fedakârlık.
- **Pardösü:** Serin havalarda öbür giysilerin üzerine giyilen, paltodan ince üstlük.
- **Portföy: 1)**Banka, simsar veya bir aracı kuruluşun kendi elinde tuttuğu, istediği gibi tasarruf ettiği menkul değerler toplamı. **2)** Para çantası, cüzdan.
- **Pösteki:** Koyun veya keçi postu.
- **Rejisör:** Yönetmen. Bir oyunun dengeli ve disiplinli bir yolda doğru ve güzel bir biçime sokulması için gereken çalışmaları hazırlayan ve yöneten sanatçı. Bir oyunun sahneden seyirciye sunulabilmesi için oyun yazarı, oyuncular, dekor sanatçısı, ışıklama uzmanı ve öteki uzmanlar ile işbirliği yaparak bu çalışmaları bağdaştıran, yöneten, oyuncuları belli bir anlayışta birleştiren sanatçı.
- **Rölöve: 1)** Eski bir sanat eserinin, bir yapının çizilerek veya boyanarak hazırlanan kopyası. **2)** Bir yapının bütün boyutlarını ölçerek plan, kesit ve görünüşünü yeniden çıkarma.
- **Şövalye: 1)** Eski Roma'da üç sınıftan ikincisinin üyesi olan yurttaş. **2)** Orta Çağ Avrupası'nda özel eğitimle yetişmiş, belli ülküler taşıyan, soylu, atlı savaşçı. **3)** Derebeylik düzeninde soyluluk unvanlarının en alt basamağı **4)** Günümüzde Fransız hükümetinin verdiği şeref belgesi ve nişanı.
- **Töhmet:** Birine yüklenen, işlenildiği sanılan fakat henüz aydınlanmamış olan suç, suçlama.

U, (u) Ünlüsü:

Türk alfabesinin yirmi beşinci harfidir. Kalın ünlülerin dar ve yuvarlak olanı. Kullanım sıklığı açısından, sıralamada on birincidir.

Bu ünlünün de normal (kalın), uzun ve ince olmak üzere üç farklı şekilde söylenişi vardır.

– **Normal (Kalın) U:** Çeneler ve dil normal (kalın) “a” ünlüsünde olduğu gibidir. Yani, çeneler açık durumdadır ve dil, doğal duruşundan biraz yükselir. Dudaklar “o” ünlüsünde olduğundan daha ileridedir ve daha fazla büzülür. Ağız tam bir yuvarlak biçimini alır. Dil ucu alt dişlerin gerisinde iken ve dilin gerisi yumuşak damağa doğru biraz kaldırılarak söylenirse daha net ve pürüzsüz bir “u” sesi elde edilir.

Normal “a” ünlüsünü söylerken, dudakları ileriye doğru uzatıp, büzersek ve çeneleri birbirine biraz yaklaştırırsak “u” ünlüsüne ulaşmış oluruz. “O” sesi çıkarılırken, el yardımıyla dudaklar biraz büzülüp ileriye doğru uzatılır ve alt çene biraz yukarıya kaldırılırsa yine “u” sesi bulunur. Bir başka yöntemde de “ı” ünlüsü söylenirken parmaklar aracılığı ile dudaklar toplanıp, büzülerek “u” sesi çıkarılır. Nefes “o” sesinden daha farklıdır. “U” ünlüsü Türkçede sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir:

Ucuz, Uçak, Bulut, Cumba, Çuha, Dulda, Fanus, Grizu, Grup, Gurup, Huzur, Koşul, Muhabir, Muhayyer, Numara, Pusat, Rugan, Urgan, Uyku, Ulus

– **Uzun U:** Türkiye Türkçesine yabancı dillerden ve özellikle Arapçadan geçmiştir. Normal “u”nun yarım ses uzaltılmasıyla söylenir. Birçoğu artık kullanılmasa da, sözcüklerdeki uzun “u” sesi ya olduğu gibi kalmış ya da normal “u” sesine dönüşmüştür. Ancak normal “u” ya dönüşseler bile ek aldıklarında genellikle tekrar uzarlar:

Sözcüğün Aslı	Türkçeleşmiş Hâli	Ek Almış Hâli
A.su:de	A:su:de	
A:hu:	A:hu:	
Cumhu:r	Cumhur	Cumhu:riyet
Fuzu:li:	Fuzu:li:	
Ka:nu:n	Ka:nun	Ka:nu:ni:
Mecbu:r	Mecbur	Mecbu:riyet
Memnu:	Memnu:	
Memnu:niyet	Memnu:niyet	Memnu:niyeti
Numu:ne	Numu:ne	Numu:nelik
Ucu:be	Ucu:be	Ucu:belik
Umu:m	Umum	Umu:mu – Umu:mi:

– **İnce U:** Normal ve uzun “u”ya göre daha ileriden söylenir ve dudaklar daha çok büzülür. Sözcüklerin başında ve sonunda bulunmaz. Dilimize yabancı sözcüklerle geçmiştir ve “ü” ünlüsü ile gösterilir. (Bakınız: TDK Yazım Kılavuzu)[29] Ama konuşma

[29] Türk Dil Kurumu, düzeltme işaretinin (^), yazı dilinde kullanışını şöyle açıklamış: **1.** Yazılışları bir, anlamları ve okunuşları ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için, okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur: *adem* (yokluk), *âdem* (insan); *adet* (sayı), *âdet* (gelenek, alışkanlık); *alem* (bayrak), *âlem* (dünya, evren); *alim* (her şeyi bilen), *âlim* (bilgin); *aşık* (eklem kemiği), *âşık* (vurgun, tutkun); *hakim* (hikmet sahibi), *hâkim* (yargıç); *hal* (pazar yeri), *hâl* (durum, vaziyet); *hala* (babanın kız kardeşi), *hâlâ* (henüz); *şura* (şu yer), *şûra* (danışma kurulu).
UYARI: Katil (< *katl* = öldürme) ve *kadir* (< *kadr* = değer) kelimeleriyle karışma olasılığı olduğu hâlde *katil* (*ka:til* = öldüren) ve *kadir* (< *ka:dir* = güçlü) kelimelerinin düzeltme işareti konmadan yazılması yaygınlaşmıştır.
2. Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelime ve eklerle özel adlarda bulunan ince *g, k* ünsüzlerinden sonra gelen *a* ve *u* ünlüleri üzerine konur: *dergâh, gâvur, ordugâh, tezgâh, yadigâr,*

sanatı açısından ince "u"nun yeri geldiğinde doğru olarak söylenmesi de (özellikle dîvan şiirinde) beklenir.

Rûya, Rûzgâr, Hûlya, Lûzum, Lûtfen, Makûs, Lûgat, Gûya, Usûl, Ulû:fe

Bazı yabancı sözcüklerin Türkçe söylenişlerinde birinci ve ikinci hecelerde "u" türemesi görülür:

Sözcüğün Aslı	Türkçeye Geçmiş Hâli
Roba (İt.)	Urba (Giysi)
Screw (İng.)	Uskur (Gemilerde pervane)
Kutb (Ar.)	Kutup
Tabl (Ar.)	Davul
Tromba (İt.)	Tulumba

Yabancı sözcüklerin iç seslerinde bulunan "u" ünlüsü, "a" ve "e" ünlüleriyle yan yana geldiğinde genellikle "v" ünsüzüne dönüşür:

Sözcüğün Aslı	Türkçeye Geçmiş Hâli
Europa (İt.)	Avrupa (Kıta Adı)
Euro (Fr.)	Avro (Avrupa Birliği ortak para birimi)
Maûne (Ar.)	Mavna (Yelkenli yük gemisi)
Mauser (Alm.)	Mavzer (Bir tüfek tipi)
Naulon (Yun.)	Navlun (Gemiye alınan eşya ve ücreti)

Birkaç yabancı sözcükte de "u"-"ı" değişimi görülür:

Fursat>Fırsat, Hurdevat>Hırdavat, Musaffir>Misafir, Zunbe>Zımba

"U" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

- Bu mumcunun mumu umumumuzun mumudur.
- Gûya Hûlya'nın nurlu ufuklar rûyası Lûtfi'yi ilgilendirirmiş.
- Hûlya lûtfettiği nutkunda Nuri'ye rûya ve hûlya lûzumunu, lûzumlu lûzumsuz anlattı.

Nigâr; dükkân, hikâye, kâfir, kâğıt, Hakkâri, Kâzım, mahkûm, mekân, mezkûr, sükûn, sükût. Kişi ve yer adlarında ince *İ* ünsüzünden sonra gelen *a* ve *u* ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır: *Halûk, Lâle, Nalân; Balâ, Elâzığ, İslâhiye, Lâdik, Lâpseki.* Ancak, diksiyon çalışmaları sırasında seslerin uzun mu yoksa ince mi olduklarını daha rahat ayırt edebilmek ve öğrenebilmek açısından (ki; Türk Dil Kurumu da kendi sözlüklerinde sözcüklerin söylenişini bu işaretlerle gösteriyor) uzun söylemli sesleri (:) işareti ile ince söylemli sesleri ise (^) işareti ile belirtiyoruz: alem=a:lem, hala=ha:lâ gibi.

- Ucuz ubudiyet uman ucube, uşaklardan utandı.
- Uluborlulu utangaç Ulviye ile Urfalı uğursuz Ulvi, uğraşa uğraşa Urla'daki urgancılara uzun uzun, ulam ulam urgan sattılar.
- Uluorta utanmazlıklarla umumu usandıranlar uslandılar.
- Ulusunun sözünü dinlemeyen uluya uluya gider.
- Uma uma döndük muma.
- Umdum umdum, geri yumdum.
- Uyku uyku getirir, uzun uyku et bitirir.
- Uykudaki ustasının usturasına utanmadan, usanmadan, uslanmadan, usulcacık, upuzun uzandı.
- Uzun burunlu umutsuz kulun mumunu mumsuz kuytuda kurutup tutuşturdunuz mu?

Şarkı Sözleri:

Birlikte bir akşam yine mey-nûş edelim gel
Cûlar gibi dîvâne olup cûş edelim gel
Bir ân gam-ı ferdâyı ferâmûş edelim gel
Cûlar gibi dîvâne olup cûş edelim gel

(SUBHİ EZGİ / KÜRDİLİHİCAZKÂR / YÜRÜK SEMÂÎ / Güfte: Halil Nihat Boztepe)

Çağlayan cû-yi sirişkle çeşm-i pür-hûnum mudur?
İnleyen şeb-tâ-seher bu kalb-i mahzûnum mudur?
Hâk-i pâyinden beni mahrûm u mehcûr eyleyen
Kesret-i aşkım mı bilmem tâlî'-i dûnum mudur?

(İSMAİL HAKKI BEY / FERAHFEZÂ / DEVRİREVÂN / BESTE)

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Ahu:** (a ve u, uzun; a:hu:) **1)** Ceylan, karaca. **2)** Güzel, ince, zarif kadın. **3)** Parlak, güzel bakışlı **4)** Güzellerin gözü.
- **Asude:** (a ve u, uzun; a:su:de) Rahat, dingin, huzurlu, sessiz, sakin.
- **Cu/Cûy:** (u uzun cû:) Akarsu, ırmak, çay.
- **Cumba: 1)**Yapıların üst katlarında, ana duvarların dışına, sokağa doğru çıkıntı yapmış balkon. **2)**Eski evlerde pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüm.
- **Cumhur:** (normal söyleyişte kısa, ek aldığında sondaki u, uzun; Cumhu:ru / Cumhu:riyet Bileşik sözcüklerde kısa; Cumhurbaşkanı / Reis-i cumhur) Halk, topluluk.

- **Cuş:** (u uzun; cu:ş) Coşma, kaynama.
- **Cû-yi Sirişk:** (u uzun; cu:) Gözyaşı ırmağı.
- **Çeşm-i pür hûn:** (u uzun ve ince; hû:n) Kanla dolu gözler.
- **Çuha:** Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.
- **Dulda: 1)** Yağmur, güneş ve rüzgârın etkileyemediği gizli, kuytu yer, siper.
- **Dun:** (u uzun; du:n) Alçak, aşağı, aşağılık.
- **Fanus:** (a, uzun okunur; fa:nus) **1)** Süslü, ayaklı fener. **2)** Saat, mikroskop vb. araçları tozdan korumak için üzerlerine kapatılan, yarım küre biçiminde cam kap. **3)** Genellikle silindir biçiminde olan mum, gaz lambası gibi. aydınlatma araçlarının çevresini kapatarak rüzgârdan koruyan cam.
- **Feramuş:** (a uzun; fera:muş) Unutma, akıldan çıkma.
- **Fuzuli:** (ikinci u ve i uzun; fuzu:li:) **1)** Yersiz, gereksiz. **2)** 16. yüzyılda yaşamış en büyük Divan Edebiyatı şairlerinden biri.
- **Grizu:** Normal sıcaklık ve basınçta kömür ocaklarında açığa çıkan ve büyük bölümü saf metandan oluşan, kolayca tutuşabilen gaz.
- **Grup: 1)** Küme. **2)** Ortak özellikleri olan varlıklar, nesneler bütünü. **3)** *mecaz.* Görüşleri, çıkarları bir olan kimseler bütünü, ekip.
- **Gurup:** (ek aldığında sondaki u, uzun; guru:ba, guru:bu) **1)** Ay, güneş, yıldız vb. gök cisimlerinin ufkun altına inmesi. **2)** Güneşin batması, batış. **3)** *mecaz.* Çökmeye, yok olmaya yüz tutmak.
- **Güya:** (u ince, a uzun: gûya:) Sözde, sanki.
- **Hâk-i pâ:** (a'lar uzun; ha:k-i pa.) Ayağın bastığı toprak.
- **Huşu:** (ikinci u, uzun; huşu:) **1)** Alçakgönüllülük. **2)** Tanrı'ya boyun eğme, gönlü korku ve saygı ile dolu olma.
- **Kalb-i mahzûn:** (u uzun; mahzu:n) hüzünlü kalp.
- **Kesret:** Çok olma durumu, çokluk.
- **Koşul:** Şart.
- **Mahrum:** (Normalde u kısa, ek aldığında uzun; mahrum/Mahru:m etmek) Yoksun.
- **Makûs:** (a uzun, u ince) **1)** Ters çevrilmiş, baş aşağı getirilmiş. **2)** *mecaz.* Uğursuz, kötü
- **Mehcur:** (Normalde u kısa, ek aldığında uzun; mehcur/mehcu:r eyleyen) **1)** Bırakılmış unutulmuş. **2)** Uzaklaşmış, ayrılmış.
- **Memnu:** (ikinci u, uzun: memnu:) Yasak.
- **Muhayyer: 1)** Beğenilmediğinde geri verilmek şartıyla alınan (eşya vb.). **2)** *müzik.* Türk müziğinde bir makamın adı.
- **Nuş:** (u ince: nûş) **1)** Tatlı, bal. **2)** İçki, işret. (Mey-nûş: İçki içmek)
- **Pusat: 1)** Araç. **2)** Silah, zırh vb. savaş aracı.**3)** Asker. **4)** Giysi veya giysilik kumaş.
- **Rugan:** Ayakkabı, çanta vb. yapımında kullanılan parlak deri ve bu deriden yapılmış olan.
- **Suhulet:** (ikinci u uzun: suhu:let) **1)** Kolaylık. **2)** Yumuşaklık, naziklik. **3)** Uygun ortam.
- **Şeb-tâ seher:** (a uzun: Şeb-ta: seher) Geceden sabaha kadar.
- **Ubudiyet:** (ikinci u uzun; ubu:diyet) Kulluk.
- **Ucube:** (ikinci u, uzun; ucu:be) Çok acayip, şaşılacak kadar çirkin olan.
- **Ufunet:** (ikinci u, uzun; ufu:net) Pis koku, irin, cerehat.

- **Uknum:** (ikinci u, uzun; uknu:m / uknu:mu) Hipostaz. Bazı felsefe ve din kuramlarının dayandığı temellerden her biri.
- **Ukubet:** (ikinci u, uzun; uku:bet) Ceza, çok çirkin.
- **Ulam ulam:** Sıra sıra, akın akın, birbiri ardına.
- **Ulufe:** (I ince, ikinci u, hem ince, hem uzun; ulû:fe) Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen ücret.
- **Urgan:** Keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat.

Ü, (ü) Ünlüsü:

Türk alfabesinin yirmi altıncı harfidir. İnce ünlülerin dar ve yuvarlak olanı. Kullanım sıklığında on yedinci sıradadır.

Söylenirken çeneler biraz açılır, dil ileriye, damağa doğru yükselir. . Dudaklar "o" ünlüsünde olduğundan daha ileridedir ve daha fazla büzülür. Ağız tam bir yuvarlak biçimini alır. Yuvarlak sesler içinde dudakların en çok büzüldüğü ünlüdür. "İ" sesini çıkarırken parmaklarınız aracılığı ile dudaklarınıza yuvarlak ve öne uzamış bir durum verirseniz de "ü" sesine ulaşmış olursunuz. Çıkan nefes soğuk ve şiddetlidir.

"Ü" ünlüsü Türkçede sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.

Üç, Ütü, Üniversite, Büyük, Büyü, Çürük, Dürtü, Füze, Güçlü, Hüzün, Küçük, Lüks, Müze, Nütasyon, Pülverizatör, Püskürteç, Rükû, Süveter, Şükür, Tümce

Bazı yabancı sözcüklerin Türkçe söylenişlerinde, ön ve iç seslerde (baştaki ve ortadaki hecelerde) "ü" türemesi görülür:

Sözcüğün Aslı	Türkçeye Geçmiş Hâli
Curm (Ar.)	Cürüm (1. Suç 2. Yanlışlık, kusur veya hata)
Hukm (Ar.)	Hüküm (1. Yargı, Karar 2. Egemenlik, Hakimiyet)
Huzn (Ar.)	Hüzün (Gönül üzgünlüğü, gam, keder, sıkıntı)
Kilistra (Yun.)	Külüstür (Yıpranmış, eski, bakımsız)
Stuppi (Yun.)	Üstüpü (Araçlarda temizlik işinde kullanılan didilmiş kendir)
Sweater (İng.)	Süveter (Altına gömlek veya bluz giyilen kolsuz kazak)
Zulf (Far.)	Zülüf (Şakaklardan sarkan saç lülesi)
Zulm (Ar.)	Zulüm (Eziyet, cefa)
Kufr (Ar.)	Küfür (Sövme, sövmek için söylenen söz)

"Ü" ünlüsü de öteki ünlüler gibi vurgusuz orta hece durumunda iken genellikle düşer:

Süpürüntü→Süprüntü, Tükürük→Tükrük

Türkçeye giren yabancı sözcükler, Türkçe ses yapısının kurallarına uygun olarak değişime uğrarken, bu yabancı sözcüklerin iç seslerindeki "i", "o", "u" sesleri de bazen "ü" ünlüsüne dönüşür:

Sözcüğün Aslı	Türkçeye Geçmiş Hâli
Consul (Fr.)	Konsül (Eski Roma'da her yıl seçilen iki devlet başkanından biri)
Consultation (Fr.)	Konsültasyon (Bir hastalığa birkaç hekimin teşhis koyması işi)
Coverta (İt.)	Güverte (Gemide ambar ve kamaraların üstü)
Curetage (Fr.)	Kürtaj (Vücuttan bir şeyi kazıyarak alma)
Kumerki (Yun.)	Gümrük (Sınır kapılarında denetim ve gözetimin yapıldığı yer)
Lofari/Lûfârio (Yun.)	Lüfer (Eti beyaz, tadı güzel, gövdesi pullu bir balık)
Manicure (Fr.)	Manikür (Elin ve özellikle el tırnaklarının bakımı)
Musée (Fr.)	Müze (Bilim ve sanat eserlerinin sergilendiği yer veya yapı)
Musique (Fr.)	Müzik (Duygu ve düşünceleri belli kurallarla, uyumlu seslerle anlatma sanatı
Müdîr (Ar.)	Müdür (İdare eden, yöneten)
Müşkil (Ar.)	Müşkül (Güç, zor, çetin)
Sexuel (Fr.)	Seksüel (Cinsel)
Tuyau (Fr.)	Tüyo (Herhangi bir konuda verilen gizli bilgi)

"Ü" Ünlüsü ile İlgili Tekerlemeler:

– Ülker üzüntüden üzüm üzüm üzüldü.

– Ülker'le Ülfet, üslupsuz üstatla üstübeç üstüvanesinde ulviyet ümidiyle ümitlendiler.

– Ünyeli olmakla ünlü Ümit Ünlü'nün üç gün üç gece üzüm üzüm üzülmesi üstüne, ümidi kalmayan annesi umursamaz ümmî Gülsüm ürküp de oğlu için mi üzüm üzüm üzülsün, yoksa kendi ümitsiz, ürkek haline mi gülsün?

– Ürdünlü ünlü üfürükçü Üryanî, Ünye, Üsküdar, Ürgüp üzerinden üstüpü, üstübeç, üvez, üzüm, üzengitaşı ve üzünç götürürken, üveyikten ürüyerek, üvendirelerini sürüyerek yürüyen üçkâğıtçı, ürküntü üreten ünü batasıca ünlemleriyle ürküverdi.

– Ürümesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir.

– Ürününü ücretli ücretsiz üleştiren Üsküplü üretici, üründen ümitli ümmetinin ürüşmesi üzerine üstündeki üzerlikleri ümitsizce üfledi.

– Üzümlünün ürkünç üvey üzengicisi Ülkü, ürkek, ünsüz, ümitsiz, ülserli üşengeçleri ümitlendirdi.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Büyü:** Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsun, bağı.
- **Dürtü:** Bedensel veya ruhsal dengenin değişmesi sonucu ortaya çıkan ve canlıyı türlü tepkilere sürükleyebilen içten gelen gerilim.
- **Nütasyon:** Çoğunlukla ayın neden olduğu, yerin dönme ekseninin yaptığı koni hareketindeki dönemsel salınım, üğrüm.
- **Pülverizatör:** Püskürteç.
- **Rükû:** (u ince; rükû) **1)** Öne doğru eğilme. **2)** Namazda elleri dizlere dayayıp öne doğru eğilme.
- **Ümmî:** (i uzun; ümmi:) Okuyup yazması olmayan.
- **Ürümek:** Havlamak.
- **Ürüşmek:** Hep birden havlamak.
- **Üslup:** (u ince; üslûp/ ek alınca; üslû:bu) Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz.
- **Üstübeç:** (ek alınca; üstübeci) Boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat.
- **Üstüvane:** (a uzun; üstüva:ne) Silindir.
- **Üvendire:** Çifte koşulan öküzleri yürütmek için kullanılan, ucuna nodul çakılmış uzun değnek.
- **Üveyik:** Güvercinlerden, korularda yaşayan, eti için avlanan, boz renkli bir kuş.
- **Üvez: 1)** Gülgillerden, orta boylu bir ağaç. **2)** Bu ağacın muşmulaya benzeyen yemişi. **3)** Bir çeşit sivrisinek, tatarcık.
- **Üzengi:** Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

- **Üzengitaşı:** Bir kemerin iki yanında ayaklar üzerine gelen ilk taşlar. Bu taşların ayaklar üzerine gelen yüzü yatay, üste gelen yüzü ise kemer içine doğru eğiktir. Yastık taşı da denir.
- **Üzerlik: 1)** Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki. **2)** Bu bitkinin tohumlarından yapılan nazarlık veya süs olarak kullanılan eşya.
- **Üzüm üzüm:** Anlamlarını pekiştirmek için üzmek ve üzülmek fiillerine getirilen bir söz.

5. Ünsüzlerin Söylenişleri / Alıştırmalar/ Tekerlemeler:

Ünsüzler çıkarılırken dil ya da dudaklar dar bir bölgede bulunur, bu bölgeden boğumlanarak söylenirler. Türk Dil Kurumu (TDK), boğumlanmayı, "Ciğerlerden gelen havanın, ağız ve burundaki çeşitli nokta ve bölgelerde engellemeye uğrayarak ses olarak çıkması, telaffuz, artikülâsyon" olarak tanımlıyor. Boğumlama ya da boğumlanmada, boğazlar, dil, dudak, damak, yanaklar ve alt çene birlikte çalışarak sesi oluştururlar. Ünlüleri çıkarırken yerinden, temiz, anlaşılır ve doğru olmasına nasıl özen gösteriyorsak, ünsüzleri çıkarırken de aynı özende olmalıyız.

Ünsüzlerin seslendirilmesinde en önemli nokta, seslerin ve hecelerin (Sonuç olarak sözcüklerin) acele etmeden, herkesin duyabileceği ve anlayabileceği şekilde söylenmesi yani doğru boğumlandırılmasıdır. Bağırmadan, tane tane, uygun bir tempoda ve bütün seslerin hakkını vererek konuşmak, bir spikerin görevidir. Bunun için de, boğumlanma bölgelerini, yani ağız boşluğunda hangi sesin hangi bölgede oluştuğunu iyi bilmek; seslerin oluştuğu noktaların her birini (harflerin çıkış noktalarını) doğru şekilde belirleyip öğrenmek ve sesler için verilen çalışmaları bıkıp usanmadan yapmak gerekir. Söylerken zorlandığınız sesleri, heceleri ve sözcükleri sürekli tekrarlayarak, tekerlemeler sayesinde dil, çene ve dudakları tembellikten kurtararak başarıya ulaşabilirsiniz. Ayrıca solunumunuzun düzgün olması şarttır. Doğru soluk alıp-vermesini bilmiyorsanız boğumlamanız da doğru olmayacaktır. Soluksuz kalan bir kişinin sesleri hakkıyla çıkarabilmesi ve karşısındakilere duyurması beklenemez. Solunum çalışmaları bu yüzden çok önemlidir ve diksiyon çalışmalarının başında yer alır. Kendinizi bir futbolcuya benzetebilirsiniz. Onlar da bir an önce topla buluşmak, oynamak isterler ama antrenörleri önce kondisyon çalışması yaptırır. Koşamayan bir futbolcu nasıl başarılı olamazsa, solunumu rahat olmayan bir kişiden de başarılı bir spiker olmaz.

Söyleyişinize ilişkin eksikliklerinizi dikkatli bir kulakla dinlemeye çalışın; harfleri çıkarırken, sesiniz ıslıklamalara, fıslamalara, patlamalara yol açıyor mu? Elbette bu konuda bir yol göstericiniz olmalı ama yine de başarı, sizin bol bol çalışma

yapmanıza ve eleştiriye açık olmanıza bağlı. Sesinizi kaydedip dinleyebilir, bir uzmana dinletebilir, böylece hatalarınızı tespit edebilirsiniz. Sesinizi profesyonel bir kayıt cihazından ilk kez dinlediğinizde moraliniz bozulmasın. Herkese sesi ilk başlarda yabancı, hatta çirkin gelir. Zamanla alışır ve varsa hatalarınızı daha iyi duymaya başlarsınız. Ayna karşısında yapacağınız çalışmalar da yararlı olabilir ama sesleri yerinden çıkarmaya çalışırken ağzınızın, dudaklarınızın aldığı şekle bakıp, "Böyle çok çirkin oluyorum!" diyerek doğru pozisyonlardan vazgeçerseniz başarısız olursunuz.

Kalemle ya da çakıl taşıyla yapılan çalışmaları duymuşsunuzdur. Çeneyi veya ağzı doğru hareket ettirebilmek amacıyla yapılan bu uygulamalar herkes için söz konusu değildir. Çenenizi açmak isterken, tamamen aksi bir sonuçla karşı karşıya kalabilirsiniz. Bu yüzden böyle bir çalışmanın sizin için gerekli olup olmayacağına mutlaka bir uzman karar vermelidir.

Şimdi ünsüzleri teker teker inceleyelim:

B, (b) Ünsüzü:

Türk alfabesinin ikinci harfi. Çift dudak ünsüzlerinin süreksiz ve yumuşak (tonlu) olanıdır. Kullanım sıklığı açısından on dördüncü sırada yer alır.

Alt ve üst dudakların birleşip açılmasıyla, tonlu olarak söylenir. Türkçede sözcüklerin başında ve ortasında bulunur:

Baş, Beş, Bıçak, Birim, Bol, Bölge, Bulaşık, Bülten, Aba, Baba, Cebeci, Çabuk, Dibek, Ebru, Fabrika, Göçebe, Haber, Kabuk, Lamba, Sabır, Şebeke, Yaban

Ünsüzlerle ilgili özelliklerde de anlatıldığı gibi**(*)** "b" ünsüzü sözcüklerin sonunda sertleşerek "p" ünsüzüne dönüşür:

Ceyb>Cep, Çöb>Çöp, Dolab>Dolap, Esvab>Esvap, Garib>Garip, Mehtab>Mehtap

Bu tür sözcükler ek aldıklarında iki ünlü arasında ya da *d, m, n, r, y* yumuşak ünsüzleri arasında "p" ünsüzünden tekrar "b" ünsüzüne dönüşürler:

Kitap>Kitabı, Dolap>Dolabı, Esvap>Esvabı, Mehtap>Mehtabı, Hesap>Hesabı

Ancak, sözcük tek heceli ise ya da aslında zaten "p" ünsüzü ile bitiyorsa, ilk halini korur ve ünlü bir ek alsa da "b" ünsüzüne dönüşmez:

Sap>Sapı, Top>Topa, Küp>Küpü, Çöp>Çöpü, Hap>Hapı

(*) Diksiyon çalışmalarında başarının bir sırrı da çok sık tekrar yapmaktır. Bu nedenle daha önce bahsedilen bazı konu ve özellikler yeri geldikçe kısaca tekrar edilecek ya da o bölüme geri dönüp bir daha üzerinde durmanız istenecektir.

"B" ünsüzünü ünlü ve ünsüzlerle birleştirip yüksek sesle söylemeye çalışalım:

BA	BE	BI	Bİ	BO	BÖ	BU	BÜ
BAP	BEP	BIP	BİP	BOP	BÖP	BUP	BÜP
BAL	BEL	BIL	BİL	BOL	BÖL	BUL	BÜL
BAR	BER	BIR	BİR	BOR	BÖR	BUR	BÜR
BAŞ	BEŞ	BIŞ	BİŞ	BOŞ	BÖŞ	BUŞ	BÜŞ
BAT	BET	BIT	BİT	BOT	BÖT	BUT	BÜT
BAZ	BEZ	BIZ	BİZ	BOZ	BÖZ	BUZ	BÜZ
BRA	BRE	BRI	BRİ	BRO	BRÖ	BRU	BRÜ
BLA	BLE	BLI	BLİ	BLO	BLÖ	BLU	BLÜ

"B" Ünsüzü ile İlgili Tekerlemeler:

- Baba Baki Bandırmalı bacının basmalarını Balıkesirli bakkal Basri'ye bağlattı.
- Babaeskili babacan Bahri, Bedir oğlu Bedri ile bıyıksız bıçkıcı bıngıldak Bigalı Bahir'in Bigadiç'teki bonbon bonmarşesine varmışlar, birbirlerine bön bön bakarak, büyülü büyük buhurdanlığı buğulu buğulu boşaltıp, bomboş bırakmışlar, bir anda Bodrum'da gözden kaybolmuşlar.
- Babayiğit bacaksız badanacı bacanak, "Şu duvarı badanalamalı mı badanalamamalı mı" diye sordu. Ben de "Badanalayacaksan badanala, badanalamayacaksan badanalama, zaten badanalayabilip badanalamayabileceğin de şüpheli" dedim.
- Ballandıran dalları ballandırmalı mı ballandırmamalı mı, sonra o bala daldırılan baldıran dallarını dallandırmalı mı, ballı dalı dallandırmalı mı?
- Barakada bıraktığı bardaklara böceklerin bulaştığını bildiren barbutçu barmen, büyük barın bitişiğinde büyük bardakla biraya başladı.
- Başın başı, başın da başı var.

- Bazilikadaki bazitli bazidiyosporlarla bazlamalara bağımlanan bağlamacı balaban baba; balgamlı, bal dudak, baldırı çıplak balerin baldızına baloda, bravo bambul balina diye bağırdı.
- Be birader buraya bak, başı bereli burma bıyıklı bastıbacak bayan berberiyle bizim Bedri bey birlikte bir pirinci birinci buluşta birbirine dizip Bursa pazarına indi.
- Becerikli Bedri bebekli beyzadelerle belediyeden bedava beyaz bez becerdi.
- Bıyıklı bıçkın bıldırcınları bırakmak için bıçak aradı.
- Bilgili bir bildik, bilgisiz bir bildikten bin kere iyidir.
- Bilmeyenler bilmediklerini bilselerdi bilirlerdi.
- Bir berber bir berbere bir derede bre berber beri beri gel berber demiş.
- Bir berber bir berbere bre berber birader beri gel de Berberistan'da hep beraber bir berber dükkânı açalım demiş.
- Bir pirinci birinci buluşta bir inci gibi birbirlerine bağlayıp, beşikçi berber bastıbacak Bedri'yle beraber Bursa pazarına parasız giden bu paytak budala, babası topal Badi'den biberli bir papara yedi.
- Bizde bize biz derler, sizde bize ne derler?
- Bol bol yiyen, bel bel bakar.
- Bostanda boğazlaşan Bodrumlu boksör, bostancıbaşının bol bol boyalı bostanpatlıcanlarını; bozkırdaki boykotçu, bozguncu, boydaş, boşboğaz Bolşevik bozacılara, bodur boğalarla boğmacadan boğulduğundan bodoslamadan bohçaladı.
- Böceklenen börekleri bölük bölük bölenler, böğürtlenlikteki bölgeci bölekçilerle bölümleyebildikleri bölünebilen bütün bölümceleri bölüşerek böbürlendiler.
- Bre birader buraya bak; başı bereli, burma bıyıklı, beti benzi bembeyaz beberuhi boylu Bilâl'in burnuna biber kaçırıp, bir bebek gibi bar bar bağırması bir bakıma hoş, bir bakıma boş, berbat bir hâl değil midir?
- Buruşuk Bulgar bulgur bularak bunak budalayı buram buram bunalttı.
- Büyük büstü büklüm büklüm büken Bünyanlı bücür büyücü bütün bütün büsbütün büzüldü.
- Eller bazlamalandı da, biz bazlamalanamadık.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Bacanak:** Eşleri kardeş olan erkeklerden her biri.
- **Badi: 1)** Ördek. **2)** Kaz veya ördek yavrusu. **3)** Kısa boylu, ufak yapılı, cüce, bodur, tıknaz.
- **Bal dudak: 1)**Yüze gülen, ikiyüzlü, dalkavuk. **2)** Geveze. **3)** Bal dudaklı.
- **Balaban: 1)** İri, büyük. **2)** Nazik. **3)** Şişman, gürbüz (kimse, çocuk). **4)** Atmaca, doğan vb. yırtıcı bir kuş.
- **Baldıran:** Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu, baldırgan, bu bitkiden çıkarılan zehir, şeytantersi.
- **Baldırı çıplak:** Ayak takımından işsiz, serseri kimse.
- **Baldız:** Erkeğe göre eşinin kız kardeşi.
- **Bambul: 1)** Kurtçuk evresinde ekinlerin kökünü, ergin evrede başakları kemiren, kahverengi, kın kanatlı böcek. **2)** Tombul, şişman, gürbüz çocuk, hayvan yavrusu.
- **Barbut:** Zarla oynanan bir çeşit kumar.
- **Basma:** Üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş. Bu kumaştan yapılan.
- **Bastıbacak: 1)** Bacakları kısa veya çarpık kimse. **2)** Yaramaz, haylaz.
- **Bazidiyospor:** Bazitli mantarların sporları.
- **Bazilika: 1)** İçi, ortadaki yüksek, yanlardakiler daha alçak olmak üzere iki sıra sütunla üç salona ayrılmış, dikdörtgen biçiminde büyük kilise. **2)** Kral sarayı. **3)** Dikdörtgen biçiminde, uç kısmında yarım çembere benzeyen bir çıkıntısı olan Roma mahkemesi.
- **Bazit:** (Ek aldığında t, aynı kalır; baziti) Bazit mantarların üreme organı.
- **Bazlama:** Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen saç ekmeği.
- **Beberuhi:** (U, uzun okunur; beberu:hi) **1)** Sevimsiz, budala, bücür erkek. **2)** Türk gölge oyunu'nda kötü huylu cüce tipi. Fiziksel kusuru iç yaşamına vurmuş, herkese sövüp sayan, yaygaracı, yılışık, sulu ve densiz bir tiptir. Çabuk ve duraksız konuşur. Başkalarını, özellikle Karagöz'ü kızdırmaktan hoşlanır. Oradan oraya laf taşıyarak herkesi birbirine düşürür.
- **Beniz:** Yüz, surat ya da yüzün rengi.
- **Bet:** (Ek aldığında t aynı kalır; beti) Kimi deyimlerde “bet beniz” ya da “bet bereket” biçiminde ikileme olarak, “yüz, çehre” ya da “bolluk, gürlük” anlamında kullanılır.
- **Bıçkın: 1)** Külhanbeyi, kabadayı. **2)** *sf.* Korkusuz, gözü pek, yürekli, cesur.
- **Bıngıldak:** (Ek aldığında k, ğ olur; bıngıldağı) Kafatasının kemikleşmeden önce kemiklerin birleşme yerlerinde bulunan kıkırdak bölümü.
- **Bodoslama: 1)** Gemi omurgasının baş tarafından yukarıya uzanan ağaç veya demir direklerden her biri. **2)** Pervasızca.
- **Boğmaca:** Genellikle çocuklarda öksürük nöbetleriyle kendisini gösteren bulaşıcı bir hastalık.
- **Bohça:** İçine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş.
- **Bolşevik:** Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin V. Lenin öncülüğündeki hizbi olup, 20. Yüzyılın başlarında disiplinli, profesyonel, küçük bir devrimci grubun öncülüğünde bir parti yapılanmasını öngören ve Rusya'da doğrudan sosyalizme geçilmesi gerektiğini savunan

Menşevik karşıtı grup.

- **Bonmarşe:** İçinde her türlü giyim, süs eşyası oyuncak vb. satılan büyük mağaza.
- **Boşboğaz: 1)** Saklanması gereken şeyleri söyleyiveren, sır saklayamayan, geveze, ayran ağızlı. **2)** Yerli yersiz konuşan.
- **Boydaş: 1)** Aynı boyda olan. **2)** Akran.
- **Böbürlenmek:** Övünerek kabarmak, üstünlük taslamak, kurulmak.
- **Bölek:** Bir parti, bir dernek içinde, çıkarları için anlaşıp, birleşenlerin oluşturduğu küçük topluluk, çıkar topluluğu. Hizip, klik.
- **Bölekçi:** Bir bölek içinde yer alan, bölek oluşturan kimse. Hizipçi, klikçi.
- **Bölümce: 1)** Yazıda, bir satırbaşından öteki satırbaşına değin olan.
- **Buhur:** Dinî törenlerde yakılan kokulu ağaç vb. maddeler. Tütsü.
- **Buhurdanlık:** (Ek aldığında k, ğ olur; buhurdanlığı) Buhur yapmak için kullanılan araç.
- **Buram Buram:** (Duman, koku gibi havaya yayılan şeyler için) Pek çok, çok yoğun olarak, yoğun bir biçimde.
- **Cebeci:** Yeniçeri ordusunda silah yapan, onaran ve bakımı ile görevli bulunan, savaşta ordunun silah ve cephanesini ulaştıran yaya kapıkulu ocaklarından bir sınıf asker.
- **Ebru:** (u, uzun; Ebru:) Kâğıt süslemeciliğinde kitre, kola ve benzeri yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine, neft yağı ile sulandırılmış yağlı boya damlatılarak yapılan ve kâğıda geçirilen süs.
- **Esvap:** (Ek aldığında a uzar, p ise b olur; esva:bı) Giysi.
- **Papara: 1)** Ekmek, peynir ve et suyu veya süt ile yapılan bir tür yemek. **2)** *hlk.* Azar.
- **Paytak: 1)** Çarpık, eğri bacaklı.**2)** Eğri bacaklı insanın yürüyüşü için kullanılan sözcük. **3)** Ördek yavrusu.

C, (c) Ünsüzü:

Alfabemizin üçüncü harfi, dişeti-damak ünsüzlerinin süreksiz ve yumuşak (tonlu) olanıdır. Kullanım sıklığı açısından yirmi beşinci sırada yer alır.

"C" ünsüzü söylenirken dişler birbirinin üzerine binecek kadar yaklaşır, dil ucunun kenarları, iki sıra halindeki dişlerin arasına yayılır. Bu şekilde dengelenen hava, alt çenenin aşağıya inmesiyle serbest kalarak, dile ve diş arasına sürünüp, tonlu olarak çıkar. "C" ünsüzü, "D" ve "J" ünsüzlerinin kaynaşmasıyla meydana gelir.

Günümüze kadar olan bütün Türk lehçelerinde "ç" ünsüzü çok kullanılan bir ses olduğu halde, "c" ünsüzü Ana Türkçedeki temel sesler arasında yer almaz. Türk lehçelerinde, yabancı dillerden geçen sözcükler ve bazı yansımalar dışında "c"

ünsüzüne sözcük başlarında rastlanmaz**(*)**, buna karşılık sözcük ortasında ve özellikle iki ünlü arasında sık rastlanır.

Cafcaf, Cemre, Cılk, Cisim, Corum, Cömert, Cura, Cücük, Bacı, Deccal, Ecnebi, Feci, Gocuk, Hacı, Ilıca, İcabet, Koca, Loca, Macun, Nacak, Ocak, Öncü, Pancar, Ucuz

Sözcük sonlarında da az bulunan bir ünsüzdür. Sözcük sonlarında genellikle tonsuzlaşarak "ç" ünsüzüne dönüşürse de, anlamları ayrı, söylenişleri benzeyen sözcükleri birbirinden ayırmak için "c" ve "ç" ünsüzlerini yerinde ve doğru kullanmalıyız:

Sac= Yassı demir-çelik ürünü *Saç= Baştaki kıllar*

Hac= Kâbe'yi ziyaret *Haç= Hristiyanların sembolü*

"C" ünsüzünü ünlü ve ünsüzlerle birleştirerek söyleyelim:

CA	CE	CI	Cİ	CO	CÖ	CU	CÜ
CAP	CEP	CIP	CİP	COP	CÖP	CUP	CÜP
CAK	CEK	CIK	CİK	COK	CÖK	CUK	CÜK
CAR	CER	CIR	CİR	COR	CÖR	CUR	CÜR
CAŞ	CEŞ	CIŞ	CİŞ	COŞ	CÖŞ	CUŞ	CÜŞ
ACA	ECE	ICI	İCİ	OCO	ÖCÖ	UCU	ÜCÜ
ARC	ERC	IRC	İRC	ORC	ÖRC	URC	ÜRC
CRA	CRE	CRI	CRİ	CRO	CRÖ	CRU	CRÜ

"C" Ünsüzü ile İlgili Tekerlemeler:

- Amcam bir aba alıp alacalattıracaktı. Acaba abayı alıp da mı alacalattırdı, alacalattırmadan aldı da daha sonra mı alacalattırdı?
- Babam Halep'e gidecekti, Bir deste kaşık alacaktı, üçünü alacalatacaktı. Bilmem aldı alacalattı, bilmem aldı alacalatacak.
- Caddedeki canfesçi Canan'ın camındaki canfeslerin cazibeleri cariyelerin canını cayır cayır yaktı.

(*)Ali Püsküllüoğlu'nun Öz Türkçe Sözlüğünde "c" ünsüzü ile başlayan otuz iki tane sözcük bulunmaktaysa da bunların on altı tanesi "coşku" sözcüğünden türetilmiş olup, "Cumhurbaşkanı" ve "Cumhurbaşkanlığı" gibi Türkçe-Arapça karışımından oluşan bileşik sözcüklere de yer verilmiştir.

- Camlığın cakalı cahil camcısı, camlığın cakalı cahil cafcaflı camcısı, camlığın cakalı cahil cafcaflı camız camcısı diye diye canını çıkardı.
- Can, camcı Candan, camgüzeli canciğer Canan bir de camekânın camlarını cilalayan canı çıkasıca capcanlı Cafer, caddedeki cambazhanenin cazgır cadı cariyesi Cazibe'nin cakasını cart diye, cartadak, cascavlak bırakıp cartayı çektirdiler.
- Canı sıkkın cani casusa cazibeleştirilmiş cehaletinden bahsederken, contacı Cumhur, cıvayı cumburdata cumburdata caka satarak yanlarından geçti.
- Cemil, Cemile, Cemal; cumaları cüce cilacı Canip'in cicili bicili cumbalı ciltevinde cümbür cemaat cacıklı civcivle cücüklü cacık yerler. Sonra da cam cilalayan Cebeci'li cingöz coğrafyacının cici ciciannesinin cırcır böceğini dinlerler.
- Cevahircinin cevahirlerinin ceremesini çekip cezaevinde cezalandırılmaktansa cephedeki cephanelikte cennetlik olmak cesaret ister.
- Ceylan Cemil, cevizlikte, cezbeli Cemal'in cezvesini cebine indirdi.
- Cıvık civanın cılız cırcırları ciyak ciyak cırlarken cızbızlar cızlandılar.
- Cibilliyetsiz ciritçi ciltçi, ciltevinde cilveli cildiyeci cimri civelekle cilveleşti.
- Ciddi ciddi inci gibi cilt cilalayan cilacının cici bici cicimli cimcimeye cins cins cinasları civelek cizviti cinlendirdi.
- Cihangir cihetindeki cibilliyetsiz cimri ciğerci cici cins civcivleri cibinliklerinin cila sepetine koydu.
- Cikcikleyen civciv, cıvık camcının cebinden Cemil'in ucuz gocuğuna, cüretli cikciklemesiyle cuppadak uçuverdi.
- Conkbayırlı coğrafyacının coğrafyaya coşkusu Coşkun'u coşum coşum coşturdu.
- Cuntacı curacılar Cunda'da Cuma cumartesi cura curcunası ile cumbadaki Coşkun'u coşturdular.
- Cüce cüsseli cüzdanı cücüklü cüzamlı cümbüşçülerin cümlesi cümleten cümbür cemaat cürme cüret ettiler.
- Çinici celalli hoca Çâbi, geceleri içki içince gizlice marpuççular içindeki züccaciyelere gidip, Çince yazılı cevizcikleri ciro için iç içe geçmiş cicili bicili üç çeşit biçimsiz cıvalı cam çubuğu cepceğizine indirdi.
- Ocak kıvılcımlandırıcılardan mısınız, kapı gıcırdatıcılardan mısınız? Ne ocak kıvılcımlandırıcılardanım, ne kapı gıcırdatıcılardanım.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Cafcaf:** Gösteriş, şatafat.
- **Caka:** Gösteriş, çalım, kabadayılık, fiyaka. (Argo)
- **Camız:** Manda.
- **Canfes: 1)** Üzerinde desen bulunmayan, ince dokunmuş, parlak, tok, ipekli kumaş. **2)** Bu kumaştan yapılmış.
- **Cariye:** Yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık.
- **Cart: 1)** Sert bir şey yırtılırken çıkan ses. **2)** Hoşa gitmeyen, dikkat çeken renk.
- **Cartadak:** Birdenbire ve gürültü ile, cartadan.
- **Cartayı çekmek:** Ölmek. (Argo)
- **Cascavlak: 1)** Saçsız baş. **2)** Bitki örtüsü olmayan.
- **Cazgır: 1)** Güreşecek olan pehlivanları yüksek sesle izleyicilere tanıtan ve dua okuyarak onları alana süren kimse. **2)** *hlk.* Fitneci.
- **Cazibe:** Çekicilik, çekim.
- **Celal:** (l, ince okunur, ek aldığında a uzar; Celâ:li) **1)** Büyüklük, ululuk. **2)** Öfke, kızgınlık.
- **Cemre:** Şubat ayında birer hafta arayla havada, suda ve toprakta oluştuğu sanılan sıcaklık yükselişi
- **Cereme:** Başkası tarafından yapılan veya kaza sonucu ortaya çıkan zararı ödeme.
- **Cevahir:** (a uzun okunur; ceva:hir) Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher.
- **Cezbe:** Bir duygu veya bir inanışın etkisiyle aşırı ölçüde coşup kendinden geçme durumu.
- **Cılk: 1)** Bozularak kokmuş. (yumurta) **2)** Cıvık. **3)** İrinlenmiş. **4)** *hlk.* Sözünün eri olmayan.
- **Cızbız:** Izgarada pişirilmiş et.
- **Cibilliyet: (*)** Yaradılış, huy.
- **Cibinlik:** Sivrisinekten ve başka böceklerden korunmak için yatağın üstüne ve yanlarına gerilen çadır biçiminde tül.
- **Cicim:** İnce Dokunmuş renkli, nakışlı kilim.
- **Cihet:** Yön, yan, taraf.
- **Cimcime: 1)** Küçük ve tatlı bir tür karpuz. **2)** *mecaz.* Küçük ve sevimli çocuk, kadın.
- **Cinas: 1)** Çok anlamlı bir kelimeye, her defasında başka bir anlam yükleyerek birbirine yakın birkaç yerde kullanma. **2)** Çok anlamı olan bir kelimenin iyi anlamını kullanır görünerek kötüsünü öne çıkarma.
- **Ciro:** Bir ticaret senedinin alacaklı tarafından arkasına gereken yazının yazılıp imza edilerek üçüncü bir kişiye devredilmesi.
- **Civan:** Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın.
- **Civelek: 1)** Yeniçeri Ocağına yeni girmiş delikanlı. **2)** Canlı, neşeli ve sokulgan.

(*) Arapça "cibillet"ten türeyen sözcüğe Türk Dil Kurumu "cibilliyet" ve "cibiliyet" olarak iki şekilde de yer vermiş. Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlüğünde sadece "cibilet" var. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ındaki tanımlar ise şöyle: cibillet= Huy, yaradılış, cibilliyet= Arapça cibillet sözcüğünün Türkçe bozuntusu. Devellioğlu'nda, "cibilet" sözcüğü geçmiyor.

- **Cizvit:** İsa Derneği denilen bir Hristiyan derneğinin üyesi.
- **Corum: 1)** Balık akını. **2)**Uskumruların büyük balıklardan korkarak kıyıya sığınması durumu.
- **Cura:** Mızrap ile çalınan iki veya üç teli olan halk sazı.
- **Curcuna: 1)** Gürültülü, karışık durum. **2)** Alaturka müzikte hızlı bir usul.
- **Cücük: 1)** Tomurcuk. **2)** Soğan, marul vb. katmerli bitkilerin en iç bölümü. **3)**. *hlk.* Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv.
- **Cümbüş: 1)** Eğlence. **2)** Canlılık, coşku. **3)** *müzik:* Maden gövdeli, tambura benzer bir saz.
- **Cümle: 1)** *db.* Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce. **2)** *esk.* Dizge, sistem. **3)** *sf.* Bütün, hep. **4)** *zm. esk.* Herkes.
- **Cümleten:** Hep birden.
- **Cürüm:** (Ek aldığında; cürmü) **1)** Suç. **2)** Yanlışlık, kusur veya hata.
- **Cüzam: (**)** (a yarım ses uzun; Cüza:m) İnsan vücudunda onulmayan çıbanlar ve yaralar oluşturan miskin hastalığı, Lepra.
- **Deccal:** Dinî inanışlara göre kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacak olan yalancı ve kötü yaradılışlı kimse.
- **Hristiyan:** Hz. İsa'nın dininden olan kimse, İsevi, Nasranî. (A.Püsküllüoğlu; Hıristiyan)
- **İcabet:** (a uzun okunur; ica:bet) Bir çağrıyı yerine getirme, bir çağrıya gitme.
- **Marpuç:** Nargileye takılan ve kolayca içmeyi sağlayan, hortum biçiminde uzun ve bükülgen boru.
- **Nacak:** Sapı kısa, küçük odun baltası.
- **Züccaciye:** (a, uzun okunur; zücca:ciye) Cam, porselen vb. maddelerden yapılmış eşya. (A. Püsküllüoğlu'nun sözlüğünde zücaciye olarak geçiyor)

Ç, (ç) Ünsüzü:

Alfabenin dördüncü harfi olup, sert (tonsuz) ve süreksiz bir dişeti-damak ünsüzüdür. Kullanım sıklığı açısından yirmi birinci sırada bulunur.

Söylenirken tıpkı "c" ünsüzünde olduğu gibi, dişler birbirinin üzerine binecek kadar yaklaşır. Dil ucunun kenarları dişlerin arka ucuna yayılır. Bu şekilde durdurulan hava, alt çenenin aşağıya düşmesiyle serbestleyerek, dil ve diş arasından sürtünerek çıkar. "C" ünsüzünden farkı, dil ucunun daha yukarı kalkması ve tonsuz olarak (sert) boğumlanmasıdır.

Yalın bir ses olmayan "ç", ana sesler arasında değildir. Söylenmesi "t" ünsüzü gibi başlar fakat patlama meydana gelmez, ön damaktaki kapantı açılırken "ş" ünsüzündeki sürtünme ve sızma şekline dönüşür ve sızıcı bir ses gibi biter. "Ç" sesini kaydedip sonra bu kaydı tersten yavaşça dinlerseniz, "ş-t" seslerini işitirsiniz. Yani "ç"

(**) Arapça "cüzâm"dan gelir. Ferit Devellioğlu ve Ali Püsküllüoğlu sözcüğe "cüzam" şeklinde yer verirken, Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde ve Yazım Kılavuzunda "cüzzam" olarak geçiyor.

ünsüzü bileşik bir ses olup, “t” ve “ş” ünsüzlerinin kaynaşmasıyla meydana gelmiştir. Ana seslerden biri olmadığı için birçok dilin ses sisteminde bulunmaz. *Çok>Şok* örneğinde olduğu gibi, Türkçe ve Farsçadaki “ç” sesi Arapçada “ş” sesine dönüşür.

Günümüz Türkçesinde “ç” ünsüzüne sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda rastlanır:

Çan, Çam, Çakı, Çavdar, Çarşı, Çekiç, Çerçeve, Tunç, Çocuk, Çaput, Tarçın, Harç, Saç, Dinç, Sarnıç, Alçı, Felç, Göçebe, İlçe, Kılıç, Linç, Perçem, Ölçü, Üçgen

“Ç” ünsüzünü ünlü ve ünsüzlerle birleştirelim;

ÇA	ÇE	ÇI	Çİ	ÇO	ÇÖ	ÇU	ÇÜ
ÇAP	ÇEP	ÇIP	ÇİP	ÇOP	ÇÖP	ÇUP	ÇÜP
ÇAR	ÇER	ÇIR	ÇİR	ÇOR	ÇÖR	ÇUR	ÇÜR
ÇAY	ÇEY	ÇIY	ÇİY	ÇOY	ÇÖY	ÇUY	ÇÜY
ÇAM	ÇEM	ÇIM	ÇİM	ÇOM	ÇÖM	ÇUM	ÇÜM
ÇAT	ÇET	ÇIT	ÇİT	ÇOT	ÇÖT	ÇUT	ÇÜT
ÇARP	ÇERP	ÇIRP	ÇİRP	ÇORP	ÇÖRP	ÇURP	ÇÜRP
HARÇ	HERÇ	HIRÇ	HİRÇ	HORÇ	HÖRÇ	HURÇ	HÜRÇ

“Ç” Ünsüzü ile İlgili Tekerlemeler:

- Ciğerleri çiğ çiğ boğazlayan çığırtkanın düğümlenen boğazını öğütçü papağan soğuk yoğurtla açtırdı.
- Çağatay’da çarmıha çakılan çarın çavuşu, çamurlu çamçağı çakıllı çayda çalkalarken, çantasından çamaşırını çaldırdı.
- Çağdaş çalgıcı çaçaronca çağdaşlaşmanın çığırtkanlığını yaparken, çayırdaki çakşırlılar çekinmeden çilekeş çilekçiye çirkin çilekçi dediler.
- Çalçene çalgıcı Çingene çarşıda çerçi Cinuçen’den çaldığı üç çift çerçeveyi camcı Cemalettin’e önce çıtalattı da mı çiviletti, önce çiviletti de mi sonra çıtalattı?
- Çankırılı çarıkçı çakır, çardakta çalgı çalınırken çapulcularla çan çan çene çaldı.
- Çapakçurlu çapaçul çarkçıbaşı çaylak Zülküf, Çatalcalı çakmakçı çivit Cahit’e, “Behey çaçabalığı, çepiç, çerçi, çakaloz, çayır horozu, çöpçatan, çurçur, çiriş otu” demiş.

- Çardaklı çeşmedeki çırak; çiçekleri, çorbaları, çörekleri ve çuvalları çürüttü.
- Çarık çorap dolak, ben sana çorak çarık çorap dolak mı dedim?
- Çatalağzı'nda çatalsız Çatalcalı çatalcının çarpık çurpuk çan çiçeğini çalçene Çoruhluya çarptırmasına ne dersin?
- Çatalca'da topal çoban çatal yapıp çatal satar. Neyi için Çatalca'da topal çoban çatal yapıp çatal satar? Kârı için Çatalca'da topal çoban çatal yapıp çatal satar.
- Çekirdekçi Çetin'in Çekoslovak çevirmeni çelik gibi çekmecenin çengelini çeviremedi.
- Çekirgeden çelimsiz Çetin, çelik çekiççisinin çekçek arabasını çekti.
- Çektiriyle kerpiç çeken çekingen çeri, çeşnicinin çerezlik kepçesine çeltik, çemen, çenek, çekirdek çeke çeke çeyizciyle çekişti.
- Çımacının çıplak çırağı çıkrıktaki çıkınını bir çırpıda çınara çıkardı.
- Çilli, çekici, çılgın çocuk çökük çardağın çam çerçevelerini çekçek içinde çiviledi.
- Çimentodan çirkin Çinli çipil çiçekçi çilli çilekeş çingeneyi çifteledi.
- Çolak çobanın çorapsız çopur çocuğu çomardan çoluk çocuğunu çorak çöllere kaçırdı.
- Çömen çömez, çökelekli çörekleri çöplenirken çömleklere çöküşen çöpçüler çömlekleri çökerttiler.
- Çubuk'taki çukurda çuvaldızlı çuvalcıyla çabuk çuhacı çuvalladılar.
- Çul ardından çomak çeken çok olur.
- Üstü üçtaşlı taç saplı üç tunç tası çaldıran mı çabuk çıldırır, yoksa iç içe yüz ton sac kaplı çanı kaldıran mı çabuk çıldırır?

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Çaçabalığı:** Hamsigillerden, ılıman ve az soğuk bütün denizlerde bulunan, eti pek lezzetli olmayan bir balık.
- **Çaçaron:** Geveze.
- **Çakaloz: 1)** Mermi olarak çakıl taşı atan bir tür top. **2)** Bu topu kullanan topçu. **3)** İşe yaramaz, beceriksiz. **4)** Topluluğa uymayan.
- **Çakşır: 1)** Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvar. **2)**Maydanozgiller familyasından bir bitki.
- **Çalçene:** Durup dinlenmeden konuşan, çenesi düşük, geveze.
- **Çamçak:** Ağaçtan oyularak yapılmış kulplu su kabı, çapçak.

- **Çapaçul:** Kılığının veya eşyasının düzgün ve temiz olmasına özenmeyip düzensizlik içinde yaşayan, pasaklı.
- **Çapulcu: 1)** Başkasının malını yağmalayan, yağma ile geçinen, yağmacı. **2)** Düzene aykırı davranışlarda bulunan, düzeni bozan.
- **Çaput:** Eskimiş bez parçası, paçavra.
- **Çardak: 1)** Tarla, bahçe vb. yerlerde ağaç dallarından örülmüş barınak. **2)** Asma vb. bitkilerin dallarını sardırmak için direklerle yapılmış yer. **3)** Kameriye.
- **Çarık:** İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.
- **Çarmıh:** Suçlunun öldürülmek amacıyla çivilendiği haç biçimindeki darağacı.
- **Çarpuk Çurpuk: 1)** Çok çarpık, eğri büğrü. **2)** Değersiz, basit.
- **Çavdar:** Buğdaygillerden, unlu tane veren bir bitki.
- **Çekçek:** İki tekerlekli el arabası.
- **Çekişmek: 1)** İki yönünden karşılıklı çekmek. **2)** Bir şeyi birbirine karşı çekmek. **3)** Aralarında ad, niyet, kâğıt veya piyango çekmek. **4)** *mecaz.* Ağız kavgası etmek. **5)** *mecaz.* Üstün gelmek için karşılıklı çabalamak.
- **Çektiri:** Yelkenleri olmakla birlikte kürekle de yol alan eski zaman gemisi, çektirme.
- **Çeltik:** Kabuğu ayıklanmamış pirinç.
- **Çemen: 1)** Maydanozgillerden, kimyon türü bir bitki. **2)** Bu tohumu un durumuna getirip sarımsak, kırmızıbiberle karıştırarak yapılan, genellikle pastırma üzerine sürülen macun.
- **Çenek:** Tohumda embriyoyu kaplayan etli bölüm.
- **Çepiç:** Bir yaşındaki keçi yavrusu.
- **Çerçi:** Köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiye eşyası satan kimse.
- **Çeri:** Asker.
- **Çeşnici:** Saraylarda ve büyük konaklarda yemek ve sofra işlerini yöneten, çıkan yemeklerin tadına bakan kimse.
- **Çığırtkan:** Bir olayı, bir haberi yüksek sesle çevreye duyuran kimse.
- **Çıkın:** Bir beze sarılarak düğümlenmiş küçük bohça, çıkı.
- **Çıkrık: 1)** Kuyudan kovayı çekmeye yarayan ve el ile çevrilen araç. **2)** İplik bükme, iplik sarma vb. işlerde kullanılan, el veya ayakla çevrilen dolap. **3)** Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarayan ve bir eksen üzerinde uzunca bir kolla çevrilerek dönen silindir.
- **Çıma:** Halat ucu.
- **Çımacı:** Vapur iskelelerinde çıma uzatan veya tutan işçi.
- **Çifte: 1)** At, eşek ve katırın arka ayaklarıyla vuruşu, tekme. **2)** İki namlulu av tüfeği. **3)** Çift kürekli sandal ya da kayık.
- **Çilekeş:** Hayatı boyunca birçok sıkıntı ve üzüntü çekmiş kimse.
- **Çimento:** Killi kalkerleri özel fırınlarda pişirip ezmekle elde edilen, çamuru çarçabuk katılaşıp sertleşen ve yapılarda harç malzemesi olarak kullanılan kül renginde veya beyaz toz.
- **Çingene:** Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk.
- **Çipil: 1)** Ağrılı ve kirpikleri dökülmüş göz. **2)** Gözleri çapaklı olan kimse.

- **Çiriş otu:** Zambakgillerden, beyaz çiçekli bir bitki.
- **Çolak:** Eli veya kolu sakat olan kimse.
- **Çopur:** Yüzü çiçek hastalığından kalma küçük yara izleri taşıyan, aşırı çiçek bozuğu olan
- **Çorak:** Verimli olmayan toprak
- **Çökelek:** Yağı alınmış süt veya yoğurdun kaynatılmasıyla elde edilen bir çeşit peynir, kesik, ekşimik, torak
- **Çömez: 1)** Medreselerde müderrisin hizmetine bakan ve ondan ders alan öğrenci **2)** *mecaz.* Birinin kendi işini öğreterek yetiştirmeye başladığı kimse.
- **Çöpçatan:** Evlenmelerde aracılık eden kimse.
- **Çurçur: 1)** Lapina familyasından, eti pek sevilmeyen, küçük bir deniz balığı. **2)** *mecaz.* Önemsiz, değersiz.
- **Çuvaldız:** Çuval vb. dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğri, büyük iğne.
- **Dolak: 1)** Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası. **2)** Başörtüsü, yazma. **3)** Boyun atkısı.
- **Harç:** (Ek aldığında ç, c olur; harcı) **1)** Yapıda tuğla veya taşların örgüsünü sağlamlaştırmak, duvarları sıvamak için kullanılan, toprak, saman, kum, kireç, çimento vb. şeyleri su ile kararak yapılan karışım. **2)** Yükseköğrenim öğrencilerinin ödemek zorunda olduğu katkı payı. **3)** Harcanan para, masraf.
- **Kerpiç:** (Ek aldığında ç, c olur; kerpici) Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla.
- **Perçem: 1)** Başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı. **2)** Yele. **3)** Kâkül.
- **Sarnıç:** (Ek aldığında ç, c olur; sarnıcı) Yağmur suyu biriktirmeye yarayan yer altı su deposu.

D, (d) Ünsüzü:

Türk Alfabesinin beşinci harfi. Dişeti ünsüzlerinin süreksiz ve yumuşak (tonlu) olanı. Kullanım sıklığı açısından sekizinci sırada bulunur.

Söylenirken dil, damağın ön kısmına ve üst diş köklerine dayanır. Alt çenenin aşağıya düşmesiyle birlikte ağız açılarak tonlu bir şekilde meydana gelir. Dilin ucu kesici üst dişlere değerken, dilin iki tarafı da nefesin çıkmasını her iki yanda engeller. “D” sesi, direnmenin bitip, nefesin çıkmasından sonra duyulur. Türkçede sözcüklerin başında ve ortasında bulunur:

Dam, Dal, Dem, Dış, Dik, Dolu, Döküm, Durak, Dümen, Adam, Ender, Kedi, Bando, Mandal, Nadir, Fayda, Kandil, Mendil, Çadır, Badem, Dakika, Dedikodu

Ana (öz) Türkçede sözcüklerin başında “d” sesi bulunmazdı. Günümüz Türkçesinde kullandığımız “d” ünlüsüyle başlayan Türkçe sözcükler *tag>dağ, til>dil tök>dök örneklerinde olduğu gibi* t>d değişimine uğramışlardır:

*<u>İlginç bir örnek</u>: Ana Türkçede, "**tep**: basmak, ezmek, tepmek" fiilinden türemiş bir de "**tepre**: titremek, sarsılmak, tepremek" fiili vardır. Günümüz Türkiye Türkçesi'nde "tep" ve "tepki" sözcükleri önseslerinde "t" ünsüzünü korurlarken, aynı sözcükten türemiş "tepre" fiiline ise, fiilden isim yapma eki [-m] getirilerek, "**deprem**" sözcüğü türetilmiştir.*[30]

Günümüz Türkçesi'nde "d" ünsüzü ile başlayan sözcüklerin büyük bölümü yabancı dillerden geçmiştir:

Daktilo>Dactylo (Fr.), Dev>Dîv(Far.), Defter>Defatir-Defter (Ar.-Far.), Dua>Dû'a (Ar.), Demokrasi>Démocratie (Fr.)

"D" ünsüzünün sözcük sonlarında tonsuzlaşarak "t" ünsüzüne dönüştüğünü biliyoruz. Ancak, anlamları ve yazılışları ayrı ama söylenişleri benzeyen birkaç sözcüğü kullanırken dikkatli olmalı, birbirine karıştırmamalıyız

Ad=İsim, At=Hayvan Od=Ateş, Ot=Bitki Had=Derece, Hat=Çizgi

"D" ünsüzünü, ünlü ve ünsüzlerle birleştirelim:

DA	DE	DI	Dİ	DO	DÖ	DU	DÜ
DAK	DEK	DIK	DİK	DOK	DÖK	DUK	DÜK
DAR	DER	DIR	DİR	DOR	DÖR	DUR	DÜR
DAŞ	DEŞ	DIŞ	DİŞ	DOŞ	DÖŞ	DUŞ	DÜŞ
DAT	DET	DIT	DİT	DOT	DÖT	DUT	DÜT
DAS	DES	DIS	DİS	DOS	DÖS	DUS	DÜS
DRA	DRE	DRI	DRİ	DRO	DRÖ	DRU	DRÜ
ADA	EDE	IDI	İDİ	ODO	ÖDÖ	UDU	ÜDÜ
AND	END	IND	İND	OND	ÖND	UND	ÜND

"D" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Dadaylı dadımın Dodurgalı düdük delisi dayısı diline doladığı debdebeli dediğim dediğiyle dırdırını dilinden düşürüp de bir kez olsun doya doya düden diyemeden, düdenin dallara doldurduğu doyumlu yemişlerden doyasıya yiyemeden dar-ı dünyadan göçüp gitti.

[30] **Dr. Jale Öztürk**, Ses değişikliği geçiren kelimelerin yazı dilindeki eski şekilleri

- Dadaylı davulcu, davuluna dayanan Davut dayıyı darbukayla darp etti.
- Dazlak dişlek davulcu Dilaver'in dünürü Dâver, Dinarlı Davut'un damadını dürüm dürüm dürmüş dövmüş de mi Dinarlının dünürü Dâver'den davacı olmuş, yoksa Dinarlı Davut'un damadı mı dazlak dişlek davulcu Dilaver'in dünürü Dâver'i dürüm dürüm dürmüş dövmüş, davacı olmuş?
- Derviş dede, destanlarını derlemekten dertlerine devam edemedi.
- Dım dım da dım dım, dım dım da dım dım, dım dım da dım dım. Ben bu dım dımdan bıktım.
- Dilenci dalları dama düşürdüğü için mi dövüldü, dama düşen dalları diline doladığı için mi dövüldü?
- Dizini dişine değdirerek dışarıdaki dırdırları dinlemeden düşündüklerini duyan, dümdüz döşü desen desen dövmeli Davut, düş düşlerken düşüp tekrar düşünceye dalmış.
- Doksan dokuz dolaplı doktor, dolandırıcı dondurmacıdan dopdolu dondurma dolabı aldı.
- Dombaylı düdük dümbüllü dümbelekçi düdükçünün debdebe delisi Dadaylı dedikoducu didaktik dedesi Dodurgalı didişken dudu dadısı ile dudaksıllaşamadıkları için durup dinlenmeden dada dede didi dodo düdü deyip durdu.
- Dört deryanın deresini dört dergâhın derbendine devrederlerse, dört deryadan dört dert, dört dergâhtan dört dev çıkar.
- Dörtyollu döşemeci döşemeleri döşerken dört köşe döşekleri döndüre döndüre döktü.
- Düdüklü düğmeci dünden beri düşüne düşüne düğme düzinelerini düzgün düzeltemedi.
- Düşkün düşündeş düşünür, düşünselde düşçü düşüncel düşünme düşselliğini düşünüden düşürmez. Düşürürse eğer, düşüncellik düşüncesizlikle düşündürücü bir düşüş kazanır.
- Vedat'ı caddede durdurdum da dedim ki, "Şu dar-ı dünyada delilerle dertli dedeler için didindin durdun da kendi derdini döküp dereden tepeden dört çift lakırdı edecek bir hemderdi neden bulamadın?"

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Dar-ı Dünya:** ("Dar"daki ve "Dünya"daki a uzun; Da:r-ı Dünya:) Dünya.
- **Darp:** (Ek aldığında p, b olur; Darbı) Vurma, dövme, çarpma.
- **Dazlak:** Başında saçı olmayan, kel.

- **Debdebe:** Görkem.
- **Dede: 1)** Torunu olan erkek, büyük baba, büyük peder. **2)** Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen unvan.
- **Dediğim dedik** (çaldığım düdük) **:** İnsanın sözünde direndiğini anlatmak için söylenen bir tekerleme.
- **Derbent:** (Ek aldığında t, d olur: Derbendi) **1)** Geçit. **2)** Sınırda bulunan küçük kale.
- **Dergâh:** (G, ön damaktan çıkar, a ince, ek aldığında yarım ses de uzar; dergâ:hı) Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer.
- **Derviş:** Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen.
- **Derya:** (a uzun; Derya:) Deniz.
- **Destan:** (Ünlü ek aldığında a, uzun; Desta:nı) **1)** Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope.**2)** Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri. **3)** Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri.
- **Dırdır:** Bezginlik verecek biçimde söylenen söz.
- **Didaktik: 1)** Öğretim yöntemlerini ele alan bilgi, öğretim bilgisi.**2)** Öğretici.
- **Didinmek:** Çok güçlük çekerek sürekli çalışmak.
- **Didişmek: 1)** El veya sözle birbirini hırpalamak. **2)** Geçimini sağlamak amacıyla güç şartlarda çalışmak, uğraşmak.
- **Didişken:** Didişmekten hoşlanan.
- **Dişlek:** Dişleri dışarıya doğru çıkık olan.
- **Döküm: 1)** Kalıba dökme işi ve bunun yapılış yöntemi. **2)** Kumaşın dökümlü olma niteliği. **3)** Bir şeyi ayrıntılı olarak ortaya koyma. **4)** Dökülme zamanı. *"Yaprak dökümü"* **5)** *sf.* Kalıba dökülerek yapılan.
- **Döş:** Göğüs, bağır. Kaburga altı.
- **Döşek:** Yatak.
- **Döşeme: 1)** Bir evi döşeyen her türlü eşya. **2)** Yapılarda taban üzerine döşenen tahta vb. kaplama.
- **Dudaksıllaşma:** Kimi sözcüklerde türlü nedenlerle düz ünlülerin yuvarlaklaşması ya da kimi ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönüşmesi, dudaksıl özelliği kazanması.(Kavırmak>Kavurmak, Kanbur>Kambur)
- **Düden:** Kireçli bölgelerde kirecin erimesi veya yer altındaki karstlı bir çukur tavanın çökmesiyle oluşan doğal kuyu.
- **Dümbelek:** Ağzına deri gerilmiş, çanak biçiminde, darbukaya benzer bir çeşit çalgı, dümbüldek.
- **Dümbüllü:** Fena, kötü kimse.
- **Dümen: 1)** Hava ve deniz taşıtlarında, taşıta istenilen yönü vermeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça. **2)** *argo* Dalavere, hile.
- **Dünür:** Eşlerin baba ve analarının birbirlerine göre durumu.

- **Dürmek:** Bir şeyi kıvırıp silindir biçiminde kendi üzerine sarmak.
- **Dürüm dürüm:** Silindir biçiminde sararak.
- **Düşkün: 1)** Bir şeye kendini aşırı vermiş olan, çok bağlı, meraklı, tutkun .**2)** Geçim sıkıntısına düşmüş. **3)** Yoksulluk sebebiyle mutluluk ve refahını yitirmiş. **4)** Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle çalışma gücünü yitirmiş. **5)** *mecaz.* Değer ve onurunu yitirmiş. **6)** *mecaz.* Kötü yola düşmüş, ahlaksız.
- **Düşsel:** Düş ile ilgili, hayali.
- **Düşüncel: 1)** Gerçekte olmayıp yalnızca düşüncede, tasarım içinde var olan. **2)** Yalnız düşünce ile kavranabilen.
- **Düşündeş:** Aynı düşüncede, aynı inançta olan, aynı düşünceyi savunanlardan her biri, fikirdeş
- **Düşünsel:** Düşünce ile ilgili, düşünce sonucu ortaya çıkan, düşünceye dayanan, fikrî.
- **Düşünü: 1)** Düşünme sonucu ulaşılan, düşünmenin ürünü olan görüş. **2)** Tasarı, niyet.
- **Düşünür:** Genel sorunlar üzerine yeni ve kendine özgü düşünceleri olan kimse, düşünücü, mütefekkir. Düşünme yeteneği çok üstün, düşünmeyi kendisine uğraş edinmiş kimse.
- **Düzine:** (Düzüne yanlış) Aynı cinsten on iki parçanın oluşturduğu takım.
- **Hemdert:** Dert ortağı olan.
- **Kandil: 1)** İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı. **2)** Çok sarhoş.
- **Lakırdı: 1)** Genel ve soyut bir kavram halinde alınan dil kavramına karşı olarak, kişilerin ağızlarında gerçekleşen sözlü dil şekli. Söz, laf. **2)** Anlamsız, boş söz, dedikodu.

F, (f) Ünsüzü:

Alfabenin yedinci harfi. Diş-dudak ünsüzlerinin sürekli ve sert (tonsuz) olanı. Kullanım sıklığı açısından yirmi sekizinci sırada yer almaktadır.

Bu ünsüz, üst dişlerin alt dudağın üstüne dokunup açılmasıyla ve tonsuz olarak çıkarılır. Ana (öz) Türkçede "f" ünsüzü ile başlayan ünsüz sözcük yoktur. Dilimize büyük oranda yabancı sözcüklerle geçmiştir ve günümüz Türkçesinde sözcüklerin başında, ortasında ya da sonunda yer alabilir.

Fabrika, Fahiş, Fahri, Fakülte, Fani, Fariza, Fazilet, Felsefe, Fındık, Final, Flamingo, Floresan, Saf, Lenf, Kafa, Tafra, Safra, Müflon, Zaaf, Sefahat, Sefine, Sufle, Süfli

Kimi Türkçe sözcüklerdeki "f" sesinin aslında başka ünsüzlerden dönüştüğü bilinmektedir.

Öbke>Öfke, Yuvga>Yufka

"F" sesi ile başlayan kimi alıntılarda dar-yuvarlak ünlülerin *Fursat>Fırsat, Funduk>Fındık, Furun>Fırın* örneklerinde olduğu gibi, düzleştiği görülür. Ancak yerel

söyleyişlerde bunların yuvarlak ünlülü biçimleri de yaşamaktadır. *Funduk* ve *Furun* sözcükleri Doğu Karadeniz ağızları için tipiktir.[31]

Ayrıca, Türkçeleşmiş kimi yabancı sözcüklerde bulunan "b" ünsüzü de "f" ünsüzüne dönüşmüştür:

Hoşab (Far.)>Hoşaf, Çirkab (Far.)>Çirkef, Matbah (Ar.)>Mutfak

Ses taklidi yoluyla yapılmış, bazı yansıma (onomatope) sözcüklerde yine "f" ünsüzüne rastlanır: *Of, Öf, Fısıltı, Fıkırdak, Fokurdamak, Üfürmek, Fosurdatmak, Fasa Fiso, Fırıl Fırıl*

"F" ünsüzünü, ünlü ve ünsüzlerle birleştirelim:

FA	FE	FI	Fİ	FO	FÖ	FU	FÜ
FAF	FEF	FIF	FİF	FOF	FÖF	FUF	FÜF
FAR	FER	FIR	FİR	FOR	FÖR	FUR	FÜR
FAY	FEY	FIY	FİY	FOY	FÖY	FUY	FÜY
FAT	FET	FIT	FİT	FOT	FÖT	FUT	FÜT
FAS	FES	FIS	FİS	FOS	FÖS	FUS	FÜS
FRA	FRE	FRI	FRİ	FRO	FRÖ	FRU	FRÜ
FLA	FLE	FLI	FLİ	FLO	FLÖ	FLU	FRÜ

"F" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Farfara Fatma, falcı Faide'ye fanila fabrikasında fasulye falına baktırdı.
- Feraceli Fethiye fener yolunda fenerli Ferit'e feryat etmekle fenalaştı.
- Farfara felfelek fırıl fırıl fileli folluğu fötr fuarında füzenledi.
- Farfaracı Fikriye ile favorili fasa fiso Fahri, Fatsalı Fatma'yı görünce; fesleğenci feylesof Feyyaz'ı bir de fındıkçı Ferhunde'yi anımsayarak feveran ettiler.
- Fermanlı fabrikatör farmason Fuat, filden, fiilden, fıstıktan, fısıltıdan, fosilden, flütten, flitten, fitilden fellik fellik kaçarlar.
- Fingir fingir fingirdeyen firketeli fingirdek Firuzan, fiyakalı filozofun filikasındaki fistanları fitneledi.
- Felemenk'te Felemenkler Felemenkçe mi konuşurlar?

[31] **T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ**, Türkçe Ses Bilgisi, Yayın No:2362.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Çirkef: 1.** İğrenç ve bulaşkan (kimse veya şey). **2.** Pis ve bulanık su.
- **Fahiş:** (a, uzun; fa:hiş) **1**. Ölçüyü aşan, aşırı, çok fazla. **2.** Ahlaka ve törelere uygun olmayan.
- **Fahri:** (i, uzun; fahri:) **1)** Onursal. **2)** Gönüllü, karşılıksız.
- **Fani:** (a ve i, uzun; fa:ni:) Ölümlü, gelip geçici, kalımsız.
- **Farfara: 1)** Çok konuşan. **2)** Ağzı kalabalık. **3)** Yüksek sesle konuşan. **4)** Çok övünen.
- **Fariza:** (i, uzun; fari:za) **1)**Tanrı buyruğu. **2)** Yapılması gerekli ödev, görev. **3)** İslam hukukuna uygun bir biçimde mirasçılara düşen pay.
- **Farmason: 1)** Mason. **2)** *halk dilinde* Dinsiz, imansız.
- **Fasa Fiso:** Değer ve önemi olmayan, boş (şey veya söz)
- **Favori: 1)** Herhangi bir iş veya yarışmada üstünlük sağlayacağına inanılan. (kimse, taraf, takım vb.) **2)** Gözde. **3)** Yüzün iki yanında, saçın devamı olarak bırakılan sakal demeti, duluk.
- **Fazilet:** (i, uzun; fazi:let) Erdem.
- **Felemenk:** Bugünkü Hollanda, Belçika ve Kuzeydoğu Fransa'ya eskiden verilen ad.
- **Felfelek: 1)** Küçük bir kelebek türü. **2)** Hurmagillerden, kestane büyüklüğündeki yemişi şerit düşürücü nitelik taşıyan Asya bitkisi.
- **Fellik Fellik:** Telaşla, heyecanla, koşarak, koşuşturarak, fellek fellek.
- **Ferace:** (a, uzun; fera:ce) **1)** Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi. **2)** Dervişlerin giydiği bol bir tür hırka.
- **Feveran:** (Ek aldığında a, uzun; fevera:nı) **1)**Fışkırma, kaynama. **2)** Birdenbire öfkelenme, köpürme.
- **Feylesof:** Filozof.
- **Filika:** Cankurtaran sandalı.
- **Filozof:** (I, ince) Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse,
- felsefeci.
- **Fingirdek:** Aşırı derecede oynak ve kırıtkan, cilveli kadın.
- **Firkete:** Kadınların saçlarını tutturmak için kullandıkları U biçimindeki saç tokası.
- **Fistan: 1)** Tek parça kadın giysisi. **2)** İskoç, Arnavut ve Yunan erkeklerinin giydikleri kısa, pilili eteklik.
- **Fitne: 1)** Karışıklık, kargaşa. **2)** Fitneci, arabozucu.
- **Fiyaka:** Gösteriş, çalım, afi, caka.
- **Flamingo:** (I, ince) Leyleksilerden, tüyleri beyaz, pembe, kanatlarının ucu kara, eti yenir bir kuş.
- **Flit: 1)** Sinek ve sivrisinek öldürmek için püskürtülen ilaç. **2)** Bu ilacı havaya püskürten araç.
- **Floresan:** (I, ince) Florışıl.
- **Füzen: 1)** Resim çizerken kullanılan, taflan çubuklarından yapılan kalem, kömür kalem.
- **Lenf:** Damarlarda dolaşan kanla, doku ögeleri arasında aracı görevi yapan, kan plazması ve lenfositten oluşan saydam, sarı renkte bir sıvı, ak kan, lenfa.

- **Muflon:** (l, ince) **1)** Pardösülerin içine iliklenerek veya fermuarla geçirilen bir çeşit çok kalın, eğreti astar. **2)** İçinde keçe bulunan çok kalın, yumuşak, parlak tüylü kumaş. **3)** Yaban koyunu.
- **Sefahat:** (a, uzun; sefa:hat) **1)** Zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık. **2)** Eğlence.
- **Sefine:** (i, uzun; sefi:ne) Gemi.
- **Sufle: 1)** Sahnedeki oyunculara, izleyicilere duyurmadan unutulmuş bir sözü veya cümleyi hatırlatma. **2)** Un, şeker, yumurta vb. maddelerin muhallebi kıvamına gelinceye kadar çırpılıp pişirilmesiyle yapılan bir tür tatlı.
- **Süfli:** (i, uzun; süfli:) **1)** Aşağı, aşağılık, bayağı, adi. **2)** Kılıksız, pis kılıklı, hırpani.
- **Tafra: 1)** Asık yüz, surat. **2)** Kendisini olduğundan büyük gösterip böbürlenme, yüksekten
- atma.
- **Zaaf: 1)** Düşkünlük. **2)** İrade zayıflığı.

G, (g) Ünsüzü:

Türk alfabesinin sekizinci harfi. Damak ünsüzlerinin yumuşak (tonlu) ve süreksiz olanıdır. Kullanım sıklığında yirminci sıradadır.

"G" ünsüzünün iki farklı boğumlanma noktası vardır. Ya, dil sırtının damağın gerisini kapatmasıyla, ya da dil sırtının damağın daha ön kısmını kapatmasıyla ve tonlu olarak söylenir.

- İnce ünlülerle damağın ön kısmından çıkar: *Gâh, Gel, Gör, Göl, Gül, Güya, Güç, Gizem, Gelincik, Gelgit, Göcek, Gölge, Güzellik, Giysi*

Ana Türkçede, ince söylenen "g" ünsüzü sadece sözcük içinde ya da sonunda bulunurdu. Günümüz Türkçesinde sözcüklerin başındaki ince "g" sesi, ince "k" olarak söylenirdi:

Kelin>Gelin: "kel" köküne ait bir sözcük. Kelmek>Gelmek, Kelen>Gelen>Gelin
Könder>Gönder, Köndermek>Göndermek, Kök>Gök, Kirmek>Girmek

- Kalın ünlülerle damağın arka kısmından çıkar: *Gar, Garez, Garanti, Gazap, Gıpta, Gırtlak, Gırnata, Gıybet, Gocuk, Gondol, Gulyabani, Gurbet, Gurur*

Ana Türkçede sözcüklerin başında kalın ünlülerle söylenen "g" ünsüzüne zaten rastlanmaz. Günümüz Türkçesinde de *"gaga"*, *"gurultu"* gibi birkaç sözcük dışında pek görülmez.

Anadolu ağızlarında kalın ünlülerle birlikte söylenen ve sözcüklerin başında bulunan "g" ünsüzü aslında kalın "k" ünsüzüdür:

Gardaş>Kardeş, Gonşu>Komşu, Gumaş>Kumaş, Gazan>Kazan, Gamış>Kamış

Türkçede sözcük sonlarında “g” ünsüzü bulunmaz ve onun yerine “k” ünsüzü kullanılır: *Aheng>Ahenk, Reng>Renk…* Ancak bu tip sözcükler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tekrar asıllarına dönerler: *Aheng>Ahenk>Ahengi*

Bazı sözcüklerde ise “g” ünsüzü sözcük sonunda aynı kalır ve ek aldığında da değişmez: *Şezlong>Şezlongu* (Hatırlamak için “Ünsüz Değişimi” konusuna tekrar bakınız)

“G” ünsüzünü, ünlü ve ünsüzlerle birlikte söyleyelim:

GA	GE	GI	Gİ	GO	GÖ	GU	GÜ
GAF	GEF	GIF	GİF	GOF	GÖF	GUF	GÜF
GAG	GEK	GIK	GİK	GOK	GÖK	GUK	GÜK
GAL	GEL	GIL	GİL	GOL	GÖL	GUL	GÜL
GAP	GEP	GIP	GİP	GOP	GÖP	GUP	GÜP
GAZ	GEZ	GIZ	GİZ	GOZ	GÖZ	GUZ	GÜZ
GRA	GRE	GRI	GRİ	GRO	GRÖ	GRU	GRÜ
AGA	EGE	IGI	İGİ	OGO	ÖGÖ	UGU	ÜGÜ

“G” Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Garzanlı gamsız Galip gammazlıkta gazetecilerden gayretlendi.
- Geçen gece Gemerek’ten Gediz’e gelen Gebzeli gezginci gizemcilerden gitarist General Genzel, gençlere gerçek dışılıkla gerçeklik dışı ilişkiler arasında ne gibi bir geçerlilik gerçekliği olduğunu sordu.
- Geçimsiz gelin Geyve’den gelinliğindeki gerdanlığı getirtti.
- Geldin geldin gelme, geldin geri dönme.
- Getirince el getirir, yel getirir, sel getirir; götürünce el götürür, yel götürür, sel götürür.
- Gıdasızlıktan gıcır gıcır gıcırdayanlara gıdıklanmaktan gına geldi.
- Gizlice giyinen Giritli gibi gizli gizli giyinen Giresunlu Girgin girdaba girdi.
- Gül güneşi gülgûn etti, Gönül gülü göle attı.
- Güneyli girgin gammaz Galip, Gâvur Dağı’nda güpegündüz galeyana gelmiş de Gülgiloğlu Gaziantepli garip gazinocuyu Gölköylü gitaristle birlikte Gümüşhane’ye göndermiş.
- Güzel günlere güvenen gürbüz Gürcü, güvendiklerine güldü, güvenmediklerine gürül gürül gürledi.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Gâh:** (a, ince) Bazen, kimi vakit, bazı bazı, kâh.
- **Güya:** (ü ve a, uzun; Gü:ya:/ Aslında ince u; Gûya:) Sözde, sanki.
- **Gizem:** Aklın erişemediği veya çözülemeyen şey, sır.
- **Garez- Garaz:** *Argo* Birine karşı güdülen kapalı düşmanlık, kötülük etme isteği, kin.
- **Gazap:** (Ek alınca p, b olur ve yine kısa okunur; Gazabı) Öfke, kızgınlık, hiddet.
- **Gıpta:** İmrenme.
- **Gondol: 1)** Genellikle Venedik'te kullanılan, ayakta, kıç tarafta tek kürekle yürütülen, 10 metre uzunluğunda, yassı ve iki başı yukarıya kıvrık kayık. **2)** Genellikle söz ve nişanlarda kız tarafına içine şeker, çikolata vb. konularak armağan olarak verilen, kesme cam veya gümüşten, yayvan, kayık biçiminde tabak.
- **Gulyabani:** (I ince, ikinci a uzun; Gûlyaba:ni) Karanlık ve ıssız yerlerde, insanın gördüğünü sandığı korkunç hayalet.
- **Gocuk:** Tek parça hayvan postundan yapılan ceket.
- **Gammazlık:** İspiyonculuk.
- **İspiyon:** Birinin sırlarını, davranışlarını, düşüncelerini gözleyip başkalarına bildirerek çıkar sağlama.
- **Gerçek dışı:** Gerçeğin dışında olan, gerçek olmayan, gerçeğe aykırı, hilâfıhakikat, irrealist.
- **Gerçeklik:** Gerçek olan, var olan şeylerin tümü, hakikat, şeniyet, realite.
- **Girdap:** (Ek aldığında a uzar; p, b olur; Girda:bı) **1)**Bir engelle karşılaşan su veya hava akıntısının dönerek ve çukurlaşarak yaptığı çevrinti, ters akıntıların oluşturduğu dönme, eğrim, çevri, anafor. **2)** *mecaz* Tehlikeli yer veya durum.
- **Gıcır gıcır: 1)** Gıcırtı. **2)** Tertemiz, yepyeni, pırıl pırıl.
- **Gıcırtı: 1)** Sert nesnelerin birbirine sürtünmesi sonucu çıkan sesin adı, gıcır gıcır. **2)** *mecaz:* İleri geri söylenme, tepki gösterme, protesto.
- **Gıcırdamak:** Gıcırtı çıkarmak.
- **Gülgûn:** (u, ince; Gülgûn) **1)** Gül renkli, pembe. **2)** Bu renkte olan.
- **Gâvur:** (a, ince; Gâvur) **1)** Dinsiz kimse. **2)** Müslüman olmayan kimse. **3)** *mecaz* Merhametsiz, acımasız. **4)** İnatçı.
- **Gelgit: 1)** Ay ve Güneş'in yer yuvarlağı üzerindeki çekim güçleri sebebiyle deniz yüzünde, özellikle ana denizlerde su düzeyinin alçalması, kabarması olayı, metcezir. **2)** Boşuna gidip gelme.
- **Gırnata:** *Halk dili* Klarnet.
- **Gıybet:** Dedikodu.
- **Göcek: 1)** Ağacın gövdesinde dalın çıktığı yer. **2)** Ağaçların dibinden çıkan sürgün. **3)** Yeni dikilmiş bağ.

Ğ, (ğ) Ünsüzü:

Alfabenin dokuzuncu harfi. Art damak ünsüzlerinin yumuşak (tonlu) ve sürekli olanı. Kullanım sıklığı açısından yirmi üçüncü sırada gelir.

Konuşma dilinde kullanmadığımız bu ünsüzü, ses bilgisi (fonetik) bakımından incelendiğimizde ince ünlülerle ön damakta, kalın ünlülerle de art damakta boğumlandığını söyleyebiliriz.

Türkçede yazı dilinde kullanılmasına karşın, konuşma dilinde bulunmayan "ğ" ünsüzü, genellikle kendisinden önce gelen ünlünün yarım ses daha uzatılmasıyla söylenir ve sözcüklerde kesinlikle bir ünlüden sonra yer alır. Sözcüklerin başında hiç kullanılmayan "ğ", tek heceli sözcüklerde sonda, çok heceli sözcüklerde ise genellikle ilk ve daha sonraki hecelerdedir, son hecede pek rastlanmaz.

- Tek Heceli Sözcükler: *Ağ, Bağ, Cağ, Çağ, Çiğ, Dağ, Fiğ, Lığ, Loğ, Sağ, Sığ, Tığ, Tuğ, Yağ, Yeğ, Yuğ*
- Çok Heceli Sözcükler: *Ağa, Ağaç, Ağı, Bağa, Bağnaz, Beğeni, Boğa, Böğür, Ciğer, Çağanoz, Çığırtkan, Dağarcık, Değirmi, Dığdık, Doğaç, Eğe, Göğe, Iğrıp, İğrenç, Kağan, Kağıt, Koğuş, Lağım, Loğusa, Mağrip, Miğfer, Muğlak, Nağme, Oğlak, Öğreti, Rağmen, Sağdıç, Seğirtmek, Siğil, Soğurmak, Söğüş, Tebellüğ, Tuğra, Uğraş, Üğrünmek, Yağız, Yeğen, Yeğin, Yığın, Yoğun, Züğürt* ***(*)***

✓ "Ğ" ünsüzünün önünde ve ardında bulunan "a" ve "ı" sesleri söyleyişte "ğ"nin yitirilmesiyle yan yana kalarak önce ünlü kayması oluştururlar, sonra "a" sesi daha zayıf olan "ı" sesini kendisine benzeterek uzun bir "a" sesine dönüşür.[32]

Ağız ~ A:z *Bağış ~ Ba:ş* *Sağır ~ Sa:r* *Yağış ~ Ya:ş*

Çağır ~ Ça:r *Dağıt ~ Da:t* *Ağır ~ Ar* *Bağır ~ Ba:r*

✓ İki Ünlü arasında yer alan "k" ünsüzü önce "ğ" sesine dönüşür ardından da "y" ünsüzü halini alır:

Bakmak-a→ Bakmağa→ Bakmaya

Gülmek-e→ Gülmeğe→ Gülmeye

Düşünmek-i→ Düşünmeği→ Düşünmeyi

✓ "Ğ" ünsüzü "e" ya da "i" ünlülerinden sonra geldiğinde "y" ünsüzüne dönüşür:

Eğlence>Eylence, Eğilmek>Eyilmek, Teğmen>Teymen, Eğitim>Eyitim

✓ "O" ya da "ö" seslerinden sonra geliyorsa "v" sesine dönüşme olasılığı vardır:

Döğme>Dövme, Söğmek>Sövmek, Oğmak>Ovmak, Soğan>Sovan

(*) *"Ğ"* ünsüzüyle ilgili çok sayıda sözcük örneği bilinçli olarak verilmiştir. Kurala uygun biçimde, yüksek sesle birçok kez tekrarlamanız önerilir.

[32] **İclâl Ergenç**, age. s. 38-39.

✓ Günümüz Türkçesinde kimi sözcüklerin ortasında ve sonunda görülen “ğ” sesi, Ana Türkçedeki ön ve art damak “g” seslerinin yumuşaması sonucu ortaya çıkmıştır:
Agız>Ağız, Igaç>Ağaç, Boga-Buga>Boğa, Bugu>Buğu, İgit>Yiğit

✓ Sonunda “ğ” ünsüzü bulunduran tek heceli Türkçe sözcükler vardır ama burada da g>ğ dönüşümü söz konusudur:
Yag>Yağ, Dag>Dağ, Sag>Sağ, Çıg>Çığ

✓ ***Önemli Uyarı:*** *Anlamları ve yazılışları farklı bazı sözcükleri, “ğ” ünsüzünün söyleniş özellikleri ile karıştırmamak gerekir:*
Öğle (gün ortası) / Öyle (o şekilde) *Eğer (şayet, olur ki) / Eyer (oturmalık)*
Çiğ (pişmemiş) / Çiy (su damlası)Öğün (yemek vakti) / Övün (iftihar et)

Örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Ağı:** (aı) Zehir.
- **Bağa:** (Baa) Kaplumbağa kabuğu.
- **Böğür:** (Böür. Ek aldığında; Böğrü=Bö:rü) İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü.
- **Cağ:** (Ca:) Şiş.
- **Çağanoz:** (Çaanoz) Kabukluların ön ayaklılar alt takımından, eti için avlanan, pavuryaya benzer küçük su hayvanı.
- **Çığırtkan:** (Çıırtkan) **1)** Çağırtkan **2)** Bir olayı, bir haberi yüksek sesle çevreye duyuran kimse.
- **Dağarcık:** (Daarcık) **1)** Meşin torba. **2)** *Mecaz* Bilgi birikimi.
- **Deyirmi:** (Deyirmi) **1)** Yuvarlak. **2)** Eni boyuna eşit olan (kumaş). **3)** Yemeni, yazma, başörtüsü.
- **Dığdık:** (Dıdık) Akrabalığın uzak olduğunu anlatan “**dığdığının dığdığı”** deyiminde geçen bir söz.
- **Doğaç:** (Doaç) Şiir veya sözü birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi söyleme, irtical.
- **Eğe:** (Eye) **1)** Göğüs kafesini oluşturan, arkadan omurgaya, önden de göğüs kemiğine eklenen uzun, yassı ve eğri kemiklerden her biri, kaburga. **2)** Maden, tahta vb.nin pürüzlerini düzeltmek için kullanılan, üzeri pürtüklü, sert, ensiz, çelik araç.
- **Fiğ:** (Fi:) Baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki.
- **Göğe:** (Göe) Yirmi altı çift kürekle çekilen eski savaş gemilerinin bir türü.
- **Iğrıp:** (I:rıp. Ek aldığında p, b olur; Iğrıbı= I:rıbı) **1)** Bir tür balık ağı, ırıp. **2)** Yalan, düzen.
- **Lığ:** (Lı:) Alüvyon.
- **Loğ:** (Lo:) Yollarda, toprak damlarda yeri bastırmak veya tarlalarda toprağı ezmek için gezdirilen taş silindir.
- **Mağrip:** (Ma:rip. Ek aldığında p, b olur; Mağribi=Ma:ribi) **1)** Batı **2)** Afrika'nın, Mısır dışındaki kuzey ülkeleri.

- **Muğlak:** (Mu:lak. L, ince söylenir; Mu:lâk) Anlaşılması güç, anlaşılmaz, karışık, çapraşık.
- **Sağdıç:** (Sa:dıç. Ek aldığında; Sa:dıcı) Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden kimse.
- **Seğirtmek:** (Seyirtmek) **1)** Sıçrayarak yakın bir yere doğru koşmak. **2)** Koşmak, yetişmek.
- **Siğil:** (Si:il) Deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur.
- **Tebellüğ:** (Tebellü:) Bildirimi alma.
- **Tuğ:** (Tu:) **1)** Sorguç. **2)** Padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs.
- **Tuğra:** (Tu:ra) Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan işaret.
- **Üğrünmek:** (Ü:rünmek) **1)** Sallanmak, ırgalanmak. **2)** Salına salına yürümek.
- **Yağız:** (Yaaz) **1)** Esmer. **2)** Doru .**3)** Yiğit.
- **Yeğ:** (Ye:) Bir başkasından daha çok beğenilip tercih edilen, üstün görülen, daha iyi.
- **Yeğin:** (Yeyin) **1)** Zorlu, katı, şiddetli. **2)** *mecaz* Baskın, üstün, iyi.
- **Yuğ:** (Yuu) Türklerin, İslam dinine girmeden önce Samanlık inançlarına göre düzenledikleri cenaze töreni.
- **Züğürt:** (Züürt) Parasız, yoksul, meteliksiz olan kimse.

H, (h) Ünsüzü:

Türk alfabesinin onuncu harfi. Sürekli ve sert (tonsuz) bir gırtlak ünsüzüdür. Kullanım sıklığında, yirmi ikinci sırada gelir.

Söylenirken, dil doğal duruşundan geriye doğru biraz yükselir. Dudaklar hareketsiz, yanaklar gevşek ve alt çene aşağıya doğru hafifçe açılmış durumdadır.

Bir soluk sesi olan “h”, dilimize çoğunlukla yabancı dillerden geçmiştir. Günümüz Türkçesinde sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir:

Haber, Hacet, Herkes, Hısım, Hidrojen, Hokka, Hödük, Humma, Hünkâr, Ahi, Ahize, Allah, Cehalet, İnşallah, Fersah, Fellah, Ruhsat, Sahtiyan, Tarh, Ulah

Bazı sözcüklerin başında görülen “h” sesi, Ana Türkçedeki “k” ünsüzünden gelir:

Kan>Han, Kangı>Hangı>Hangi, Katun>Hatun

Yine bazı Türkçe sözcüklerde *Örgüç>Hörgüç, Öyük>Höyük* örneklerinde olduğu gibi “h” sesinin sonradan türemiş olduğu görülür. Trakya ağzında ise sözcük başındaki “h” sesi düşürülerek söylenmez. Belki bir tiyatrocunun rol gereği bu ağızla konuşması gerekebilir ama seslendirdiği metinde özellikle belirtilmediyse veya bazı alıntılar haricinde, bir spikerin “h” ünsüzünü düşürmesi beklenemez:

Hayal>Ayal, Henüz>Enüz, Hakan>A:kan, Herif>Erif, Hepten>Epten

Bir de *“hane”* ile birleşen bazı bileşik sözcüklerde görülen hece düşmesi olayında da genellikle *“ha”* hecesinin düşürülerek söylenmediği olur. *“Hastahane>Hastane,*

Postahane>Postane" örnekleri böyledir. Ama *"Kayıkhane, Muayenehane"* gibi sözcüklerde *"ha"* hecesi düşürülmemelidir. (Bakınız: ünlü düşmesi)

Türkçede birkaç edat, ünlem ve ses taklidi sözcüğün başında "h" ünsüzü vardır:

Haydi, Hışırtı, Hırıltı, Hem, Hey, Hu, Hay, Hah

"H" ünsüzünü ünlü ve ünsüzlerle birleştirerek alıştırmalar yapalım:

HA	HE	HI	Hİ	HO	HÖ	HU	HÜ
HAH	HEH	HIH	HİH	HOH	HÖH	HUH	HÜH
HAR	HER	HIR	HİR	HOR	HÖR	HUR	HÜR
HAT	HET	HIT	HİT	HOT	HÖT	HUT	HÜT
HAP	HEP	HIP	HİP	HOP	HÖP	HUP	HÜP
HAZ	HEZ	HIZ	HİZ	HOZ	HÖZ	HUZ	HÜZ
HAY	HEY	HIY	HİY	HOY	HÖY	HUY	HÜY
HAYT	HEYT	HIYT	HİYT	HOYT	HÖYT	HUYT	HÜYT

"H" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Hahamhanede hahambaşı hahamı homur homur homurdanır görünce, hemen heyecanlandı, hızlandı, hoşnutsuz hırçın hırçın giderken, Hollandalı Helga'yı karşısında görünce, hah tamam dedi, haydi hohla, haydi hemen hoh de bakayım diye haykırdı.
- Hakiki hâkimin hükmüne, mahkûma ve mahkemeye hâkim, mahkûmun hüküm ve hakkını da hakkaniyetle vermesi gerek.
- Halam, halak hamurlarla halkaları bir de halhallarla halatları, hallaçlara verdi.
- Havzalı Hamdi, hancı Haydar'a hasetinden, hastanedeki hassas halkı haykırarak havalandırdı.
- Hayırlının hayrına, hayırsızın şerrine!
- Hayrabolulu Hammamizade Hamit Hayrettin'in hanımı Halide Harputlu, has undan hamur açıp, Halaskârgazi'de hassa alayından emekli hamurkâr Hüsnü Hayrettin'le halası Hayrünisa hanımın hem hayretine sebep oldu hem de hayranlığını kazanıp hayır duasını aldı.
- Heceye hevesli heykeltıraş, heybetli heybesini hemşehrisi Hendekli Hesma'ya hediye etti.
- Hımbıl hırçın hilebaz, hırsızlıkla hıyarları hırkasına hızlı hızlı hıfzetti.
- Hırçın hırdavatçı, hırpani Hırvat hırsızın hısımlarını hırsla hırpalayıp hıncını aldı.

- Hilebaz Hilmi, Hindistan'daki hizmetçi Hintli Hikmet'i hile ile himayesine aldı.
- Hindistan'daki hayalperest hekim, kendisini hayran hayran dinleyen haysiyetli hademelere, hekimlikte helyoterapi, hematoloji, hemoglobin, hepatit ve hidroterapinin ne demek olduğunu anlattı.
- Horasanlı hoppa hoca, hokkabaz hoyrat Hozatlının horozuna hoyrat hoyrat hoşafları döktü.
- Hoşafları köpürtüp höpürdeterek hüpleyen hülleci hükümlü, hükümdarın hünkârbeğendileriyle hünnaplarını hücresinde hürmetli Hüseyin'le hış etti.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Ahi:** (a kısa, i uzun; Ahi:) **1)** Arkadaş, dost. **2)** Erkek kardeş. **3)** Ahilik ocağından olan kimse. **4)** Cömert, eliaçık.
- **Ahize:** (a uzun, i kısa; A:hize) Telefonda seslerin duyulduğu ve iletildiği parça.
- **Fellah:** (L'ler ince okunur) **1)** Mısır köylüsü. **2)** Arap. **3)** *eskiden* Çiftçi.
- **Fersah: 1)** Yaklaşık 5 kilometrelik bir uzaklık ölçüsü. **2)** *mecaz* Çok uzun mesafe, uzaklık.
- **Hacet:** (a uzun; Ha:cet) **1)** Herhangi bir şey için gerekli olma, gereklilik, lüzum. **2)** Tanrı'dan yerine getirilmesi beklenen dilek. **3)** İhtiyaç duyulan şey, gerekli şey.
- **Hademe:** Odacı.
- **Haham:** Yahudi din adamı.
- **Hahamhane:** Hahamların çalıştığı yer.
- **Hakim:** (a kısa; Hakim) **1)** Bilge. **2)** *din bilgisi* Her şeyi bilen (Tanrı).
- **Hâkim:** (a uzun; Ha:kim) **1)** Egemenliğini yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren, egemen. **2)** Başta gelen, başta olan, baskın çıkan. **3)** Duygu ve davranışlarını iradesiyle denetleyebilen kimse. **4)** Yüksekten bir yeri bütün olarak gören. **5)** *hukuk* Yargıç. 6**)** Baskın
- **Halak:** Yavan, tatsız.
- **Halaskâr:** (L ve sondaki a ince, ek aldığında sondaki a uzar; Halaskâr-Halaskâ:rı) Kurtarıcı.
- **Halhal:** Kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik.
- **Hallaç:** (Ek aldığında ç, c olur; Hallacı) Yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse, atımcı.
- **Hammami:** (İkinci a ve i uzun; Hamma:mi:) Hamamcı. Hamam idare eden kişi.
- **Hamur: 1)** Unun su veya başka sıvılarla yoğrulmuş durumu. **2)** İyi pişmemiş ekmek ve hamur işleri.
- **Hamurkâr:** (Sondaki a ve dolayısıyla k, ince. Ek aldığında sondaki a, aynı zamanda uzar; (Hamurkâ:rı) Hamurcu.
- **Haset:** (Ek aldığında t, d olur; Hasedi) Kıskançlık, çekemezlik.
- **Hassa: 1)** Özellik, hasiyet. **2)** Bekçi (Hassa askeri: Osmanlı döneminde, padişahı korumakla görevli asker sınıfı).

- **Hasiyet:** (a uzun; Ha:siyet) **1)** Özgülük, hassa. **2)** Yiyecek ve içecek için yarar, etki. **3)** Özel değer, özel fayda, özellik.
- **Helyoterapi:** Güneş ışığı ve sıcaklığıyla tedavi.
- **Hematoloji:** (l, ince) Kan ve kan oluşumunu inceleyen bilim dalı.
- **Hemoglobin:** (l, ince) Omurgalı hayvanların alyuvarlarında bulunan, bileşiminde demir olan, oksijen ve karbondioksit taşıyan kırmızı solunum pigmenti.
- **Hepatit:** Sarılık.
- **Heybe: 1)** At, eşek vb. binek hayvanlarının eyeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan, içine öteberi koymaya yarayan, kilim veya halıdan yapılmış iki gözlü torba. **2)** Omuza geçirilebilen tek gözlü bir tür çanta.
- **Hıfzetmek: 1)** Saklamak **2)** Aklında tutmak, bellemek, ezberlemek.
- **Hımbıl:** Uyuşuk, tembel.
- **Hısım:** Evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler, akraba.
- **Hidroterapi:** Özellikle eklem ve hareketli organların felç hastalıklarının suda tedavi edilmesi yöntemi.
- **Hile:** (i, uzun; Hi:le) **1)** Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika. **2)** Çıkar sağlamak için bir şeye değersiz bir şey katma.
- **Hokka:** Metal, cam veya topraktan yapılmış, içine mürekkep konulan küçük kap.
- **Hokkabaz: 1)** El çabukluğu ile birtakım şaşırtıcı olaylar yapmayı meslek edinen kimse. **2)***mecaz* Başkalarını aldatarak yalan dolanla iş gören.
- **Homur homur:** Homurdanarak.
- **Homurdanmak:** Öfke, kızgınlık, can sıkıntısıyla anlaşılmaz sesler çıkarmak.
- **Hoppa:** Yaşına uymayan davranışlarda bulunan, delişmen, serbest, koket.
- **Hoyrat: 1)**Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı. **2)** Güneydoğu Anadolu'da ve Irak'taki Türkler arasında tek başına söylenen bir çeşit ezgili deyiş.
- **Hödük:** Görgüsüz, kaba, anlayışı kıt kimse.
- **Humma: 1)** Ateşli hastalık. **2)** Sıtma nöbeti.
- **Hüküm:** (Ek aldığında sondaki ü, düşer; Hükmü) **1)** Yargı. **2)** Egemenlik, hâkimiyet. **3)** Değer, aynı veya benzer nitelik. **4)** Önem, geçerlilik. **5)** Etki, hız, şiddet. **6)** Karar.
- **Hünkâr:** (a, ince. Ek aldığında aynı zamanda uzar; Hünkâ:rı) Osmanlılarda yalnız padişahlar için kullanılan bir unvan.
- **Mahkûm:** (u, ince) **1)** Hükümlü. **2)** *mecaz* Zorunda olan, mecbur. **3)** *mecaz* Kötü bir sonuca varması kaçınılmaz olan.
- **Sahtiyan:** (Ek aldığında sondaki a, uzar; Sahtiya:nı) Tabaklanarak boyanmış ve cilalanmış genellikle keçi derisi.
- **Şer:** (Ek aldığında aslına döner; Şerri) Kötülük, fenalık. (İslam Hukukuyla ilgili anlamındaki **Şer'i** "şer'i:" sözcüğüyle karıştırmayın)
- **Tarh:** Bahçelerde çiçek dikilmeye ayrılmış yer.
- **Ulah:** Romanya'nın yerli halkına ve bu halkın soyundan olan kimselere Osmanlı Türklerinin verdiği ad.

- **Höpürdetmek:** Bir şey içerken "höpür" diye ses çıkarmak, hopurdatmak.
- **Hüplemek:** Sıcak kahve, çay gibi şeyleri ses çıkartarak içmek.
- **Hülle:** Medeni Kanun'un kabulünden önce, kocasından üç kez boşanan kadının, yine eski kocasıyla evlenebilmesi için yabancı bir erkeğe bir günlüğüne nikâh edilmesi.
- **Hünkârbeğendi:** Közlenmiş patlıcanın üzerine salçalı et konularak yapılan bir tür yemek.
- **Hünnap:** Hünnapgillerden, yenilen meyvesi için özellikle Batı ve Güney Anadolu'da yetiştirilen dikenli bir ağaç, çiğde.
- **Hış etmek:** Ezmek, ufalamak *(Malatya yöresi).*
- **Hırpani** (a ve i uzun; Hırpa:ni:) Perişan, derbeder.
- **Hınç:** (Ek aldığında ç, c olur) Öç alma duygusu ile dolu öfke, kin.
- **Hırdavat: 1)** Kilit, tel, çivi vb. metal eşya. **2)** Önemsiz, ufak tefek eşya, gereksiz eşya.

J, (j) Ünsüzü:

Alfabenin on üçüncü harfidir. Dişeti-damak ünsüzlerinin yumuşak (tonlu) ve süreklisi olan bu ünsüz, kullanım sıklığı açısından son sırada yer alır.

Söylenirken, dil damağın diş köklerine kadar kalkar. Dudaklar ileriye doğru uzatılıp birden geriye çekilirken, dişler birbirine yaklaşır ve hava dilin ortasından toplu olarak sızarken tonlu olarak meydana gelir.

Türkçede "j" harfi bulunmaz. Dilimize Farsça, Fransızca ve İngilizce sözcüklerle girmiştir ki bunların sayısı da yetmiş beş-sekseni geçmez. Sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.

Jale, Jandarma, Jaguar, Jant, Jaketatay, Jaluzi, Jakuzi, Jelâtin, Jeneratör, Jeoloji, Jest, Jilet, Jimnastik, Jikle, Jokey, Jöle, Jul, Jurnal, Jülide, Ajda, Bej, Sabotaj

Halk arasında zaman zaman "j" ünsüzünün *jilet>Cilet, Jandarma>Candarma, Panjur>Pancur, Jokey>Cokey, Jest>Cest* gibi "c" şeklinde söylendiği görülse de doğru ve güzel konuşmada bu uygulamanın geçerliği yoktur.

"J" ünsüzünü ünlü ve ünsüzlerle birlikte söyleyelim:

JA	JE	JI	Jİ	JO	JÖ	JU	JÜ
JAJ	JEJ	JIJ	JİJ	JOJ	JÖJ	JUJ	JÜJ
JAK	JEK	JIK	JİK	JOK	JÖK	JUK	JÜK
JAP	JEP	JIP	JİP	JOP	JÖP	JUP	JÜP
JAT	JET	JIT	JİT	JOT	JÖT	JUT	JÜT
JAŞ	JEŞ	JIŞ	JİŞ	JOŞ	JÖŞ	JUŞ	JÜŞ
AJA	EJE	IJI	İJİ	OJO	ÖJÖ	UJU	ÜJÜ
JRA	JRE	JRI	JRİ	JRO	JRÖ	JRU	JRÜ

“J” Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Jale Japonya’da Japon jandarmadan Japonca öğrendi.
- Jamaika’dan jetle gelen judocu Necdet’in getirdiği Japon jandarmanın kızı Fuji’nin pijamasıyla janjanlı jarse jüponuna jambon yağı döküldü de, ne karısı Jale’de jeton düştü, ne Japon gülü Fuji aldırdı. Ciklet çiğneyip jimnastik yaptılar.
- Japon jeolog, jiletle jaluzileri açıp, jübiledeki jüriyi jandarmaya jurnallemiş.
- Jurnalci Jale ile judocu Müjgan, Japonya’dan jilet, jile, jant, jeton, jambon, jelâtin, jartiyer, jeneratör, jarse getirdiler.
- Jürideki saçı jöleli jönprömiyeler janjanlı masalarında, jeomorfologların jeomorfolojik jargonlarının jeolog, jeofizikçi, jeokimyacı ve jeodinamikçiler tarafından da kullanıldığını savundular.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Ajda: 1)** Filiz, sürgün. **2)** Çentik çentik olan şey.
- **Jaguar:** Kedigillerden, Orta ve Güney Amerika'da yaşayan, postu iri benekli memeli türü.
- **Jaketatay:** Resmî ziyaret ve davetlerde erkeklerin giydikleri, arkası yırtmaçlı, etekleri uzun ve ön köşeleri yuvarlak kesilmiş ceket.
- **Jakuzi:** Sağlık havuzu.
- **Jale:** Gece yağan ve yapraklara konan ince nem, çiğ, kırağı.
- **Jaluzi:** (L ve dolayısıyla u ince; Jalûzi) Şerit perde.
- **Jambon:** Tuzlanarak, ise tutularak hazırlanmış domuz budu veya kolu.
- **Jandarma: 1)** Yurt içinde genel güvenliği ve kamu düzenini korumakla görevli, yasa ve nizamların koyduğu hükümlerin yürütülmesini ve bunlara dayanan hükûmet emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan silahlı askerî kuvvet. **2)** Bu kuvvette görevli olan kimse.
- **Janjan:** Yanardöner.
- **Jant:** Taşıtlarda, lastiklerin takıldığı tekerleğin çember biçimindeki bölümü.
- **Jargon: 1)** Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim. **2)** Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı, argo.
- **Jarse: 1)** Esnek dokunmuş ipekli veya yünlü bir kumaş. **2)** Bu kumaştan yapılan veya esnek örülmüş giyecek.
- **Jartiyer:** Çorapları dizin altında veya üstünde tutmaya yarayan lastikli bağ.
- **Jelâtin: 1)** Genellikle hekimlik ve fotoğrafçılıkta kullanılan, hayvanların kemik, kıkırdak vb. dokularından veya bitkisel yosunlardan elde edilen saydam, renksiz, kokusuz bir madde. **2)**Ambalaj için kullanılan ince, parlak bir madde.
- **Jeneratör:** Üreteç.
- **Jeodinamik:** Volkan, deprem, aşınma vb. etkenlerle yer kabuğunda oluşan değişikliklerin incelenmesi.

- **Jeofizik:** Yer yuvarlağını ve atmosferi etkileyen doğal fiziksel olayların incelenmesi.
- **Jeokimya:** Yer kabuğunu oluşturan kimyasal ögelerin tümü.
- **Jeoloji:** Yer bilimi.
- **Jeomorfoloji:** Yüzey bilimi.
- **Jest: 1)** Herhangi bir şeyi açıklamak için genellikle el, kol ve baş ile yapılan içgüdüsel veya iradeli hareket. **2)** Beklenmedik iyi davranış.
- **Jeton:** Telefon ve türlü oyunlarda para yerine kullanılan küçük, metal veya plastik marka.
- **Jikle:** Motorlu taşıtların yüksek devirde çalışması için fazla benzin akışını sağlayan alet.
- **Jile:** Kadınların genellikle bluz üzerine giydikleri yelek biçimindeki giysi.
- **Jimnastik:** Vücudu çevikleştirmek ve güçlendirmek için yapılan alıştırmaların tümü, idman, Kültürfizik.
- **Jokey:** Yarış atlarına binen, yetenekleri bu amaca göre geliştirilmiş kimse.
- **Jöle: 1)** Meyve suyunun şekerle kaynatılmasıyla istenilen yoğunlukta elde edilmiş şekerleme. **2)** Et suyunun soğuduktan sonra gevşek ve esnek bir kıvam almış durumu. **3)** Saçın düz bir biçimde uzun süre kalmasını sağlayan yağlı, parlak ve yapışkan madde.
- **Jönprömiye:** Sinema, televizyon yıldızı.
- **Jul:** Bir cisim üzerine uygulanan bir nevtonluk kuvvetin uygulama noktasını, kendi doğrultusunda 1 metre değiştiren iş birimi.
- **Jurnal: 1)** Biriyle ilgili olarak yetkililere verilen kötüleme, ihbar yazısı. **2)** Günlük.
- **Jübile:** Bir sanat veya spor dalında uzun süre çalışanların onuruna düzenlenen kutlama töreni
- **Jülide:** (i uzun) Karmakarışık, dağınık, birbirine girmiş.
- **Jüpon:** İç etek.
- **Jüri: 1)** Seçiciler kurulu. **2)** *hukuk* Hakem heyeti.
- **Pijama:** İki parçadan oluşan yatak giysisi.
- **Sabotaj:** Baltalama.

K, (k) Ünsüzü:

Türk Alfabesinin on dördüncü harfidir. Kullanım sıklığı açısından dokuzuncu sırada bulunan bu ünsüz, damakta boğumlanır ve süreksiz, sert (tonsuz) bir sestir.

Söylenirken dil sırtı, damağın gerisini ya da daha ön kısmını kapatır. Buradan da "k" ünsüzünün iki ayrı söylenme noktası olduğunu anlıyoruz:

- İnce ünlülerle damağın ön kısmından çıkar: *Kâr, Kâğıt, Kel, Kep, Kin, Kir, Kör, Köz, Kül, Kür*
- Kalın ünlülerle damağın daha gerisinden çıkar: *Kar, Kaz, Kıl, Kır, Koç, Kor, Kur, Kuş*

Dolayısıyla “k” ünsüzünü biraz daha ayrıntılı olarak şöyle tanımlayabiliriz: *İnce ünlülerle ön damakta, kalın ünlülerle art damakta boğumlanan süreksiz ve sert (tonsuz) bir sestir.*

Türkçeye özellikle Farsçadan geçen ve sonunda “ng” çift ünsüzü bulunan sözcüklerde – Türkçede sözcük sonlarında “g” ünsüzü bulunmadığından- son ünlüler “nk” ya da sadece “k” ünsüzüne dönüşmüşler, ancak ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tekrar asıllarına dönmüşler ya da g>ğ dönüşümüne uğramışlardır:

Sözcüğün Aslı	**Türkçe Hâli**	**Ek Almış Hâli**
Reng (Far.)	Renk	Rengi
Aheng (Far.)	Ahenk	Ahengi
Ceng (Far.)	Cenk	Cenge
Tufeng (Far.)	Tüfek	Tüfeği
Fişeng (Far.)	Fişek	Fişeği
Freng (Far.)	Frenk	Frenge (i)*

Batı dillerinden geçen sözcüklerde ise “-ng>k” değişimi söz konusu değildir: *Miting>Mitinge, Şezlong>Şezlonga* (Bakınız: ünsüz değişimi)

Günümüz Türkçesinde “k” ünsüzüne sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda sıklıkla rastlanır:

Kapı, Kelâm, Kırçıl, Kitap, Komşu, Kötek, Kurt, Küpe, Arka, Ekran, Erkân, Iska, İskân, Okul, Öksüz, Uçkur, Ülkü, Ark, Erk, Irk, İlk, Ok, Özerk, Uçak, Üfürük

“K” ünsüzünü ünlü ve ünsüzlerle birleştirerek alıştırmalar yapalım:

KA	KÂ	KE	KI	Kİ	KO	KÖ	KU	KÜ
KAR	KÂR	KER	KIR	KİR	KOR	KÖR	KUR	KÜR
KAF		KEF	KIF	KİF	KOF	KÖF	KUF	KÜF
KAK		KEK	KIK	KİK	KOK	KÖK	KUK	KÜK
KAN		KEN	KIN	KİN	KON	KÖN	KUN	KÜN
KAZ		KEZ	KIZ	KİZ	KOZ	KÖZ	KUZ	KÜZ
KALP	KÂLP	KELP	KILP	KİLP	KOLP	KÖLP	KULP	KÜLP
KAST		KEST	KIST	KİST	KOST	KÖST	KUST	KÜST

(*) Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse anlamındaki **Frenk** sözcüğündeki Freng>Frenk>frengi dönüşümünü, **Frengi** hastalığı ile karıştırmayınız.

✓ ***Önemli Not:*** *Türk Dil Kurumu Başkanlığı'nın 10.Nisan.2007 tarih ve 1312 sayılı, "k" harfinin okunuşu ile ilgili kararı şöyledir:*

"Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu Çalışma Grubu, kısaltmaların okunuşu üzerinde bir değerlendirme yapmıştır. (1.Kasım 1928 gün ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un, "Harflerin Adları" bölümü doğrultusunda) "SSK", "KDV", "PKK", "FKB" ve "KPDS" kısaltmaları, toplumumuzda "SESEKA", "KADEVE", "PEKAKA", "FEKABE", "KAPEDESE" şeklinde kural dışı gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu durumu dikkate alan çalışma grubu, bu beş kısaltmanın yukarıda yazılı biçimde, diğer kısaltmalarda adı geçen ünsüzlerin de daima "e" ünlüsü ile birlikte kullanılmasına karar vermiştir. Örneğin: TEDEKE (TDK), OKESE (OKS) gibi."

"K" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Kangallı kaltabanlardan kakavan Kahraman'la kelepirci keleş kekeme Kerem, Kemahlı kerkenez Kasım'a kasımda Kerkük'ün kekikli kekliğiyle kaskatı kabak ikram etmiş.
- Kara kâküllü ketenli kara kızın kısa kayışını kasışına kızmayışına şaşmışsın da, kuru kazın kızışıp kayısıya kızışına şaşmış kalmışsın.
- Kırk kırık küp, kırkının da kulpu kırık kırk kara küp.
- Şu karşıda dibi kovuk, kabuğu kalın kara kuru kavak. Kakırdadında mı kurudun a dibi kovuk, kabuğu kalın kara kuru kavak, sarardın da mı kurudun a dibi kovuk, kabuğu kalın kara kuru karakavak?
- Karaburunlu kabadayı Kadir, kafakağıdını Kadirlili kadirbilmez kapkaççı Kasım'la, Kahire'deki Kalecikliler kahvehanesinde kalamarla kâfuru satan kaparozcu Kuzguncuklu kozmonot Kazım'a kaptırmış.
- Karizmatik karikatürcü Kerim, karma sergideki karışıklığı, karşısındaki Kıbrıslı kardeşi Kemal'e kızgınlıkla anlatırken, konuya kulak kabartarak kıkırdayan kızın kırmızı kıyafeti, kibirli kişilerce kokoşluk olarak nitelendirildi.
- Galata kulesi kapısı karşısındaki kurukahvecinin gıgısı çıkık, gıdısı sarkık, dişi kırık, kurbağa kafalı, karakoncolos kalfası Hakkı, karışıklığa getirip, kahveye kavruk kakule kabuğu kırığı kattı.
- Kendirli'den kemençeci kekeme Keramettin, kentlerin keşmekeşliğine kesinkes karşı çıkıyor ve keşke Keşan'da keşkekçilikle kesmeşekercilik yaparak, kereste,

kerevit, kereviz, keten helva, kendir, kenevir, kemençe, kelek, kekik, keklik satıp, kelepircilik yapsaydım diyor.

- Kırk tarlaya kelem ekmişler. İki kürkü yırtık kel kör kirpi dadanmış; biri erkek kürkü yırtık kel kör kirpi, öteki dişi kürkü yırtık kel kör kirpi. Kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürkünü, kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürküne, kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürkünü, kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürküne eklemişler.
- Kırk okka Antep baklavasını kırk kırık kantarda tartan Kırımlı, kıtmiri kıkır kıkır kıkırdatarak, küskütük küçümen küfeci külhaniyle külüstür Kürşat'ı da külünkle kürüyerek, küngün üstüne küttedek kündeledi.
- Kırıkhan'daki kırıkçı kırçıl kızın kırgın kırıkçısı, kırmızı kırda kıkır kıkır kıkırdayarak, kıkırdakçı Kırımlının kızıl kırlangıçlarını kışın kıraçta Kırgız kırpıntıcı kırışık Kırımtov'un kırılgan kırıkkraklarıyla besliyormuş.
- Kıyma kıyamayan kırık kollu kasap Keramettin, karşısında körkütük kıyma kıyan kasap Kâmil'den kokmuş kokoreç aldı.
- Kilisli kikirik kilimci kilizmandaki kilitli kilisede kimliğini kimseye sezdirmeden kucak kucak kuskuslu kuşkonmazı kukumav kuşuna, kişiliksiz kulağakaçan kirli kirpikli kirpiye de, Kuşadası'nın kuşhanesindeki kuşbaşı kuşbazla birlikte önce kişnişli kuşüzümünü, sonra da Kumla'nın kumlu kumlu kuşkirazını yutturmuş.
- Koca kokoz kokoroz kondüktör, kokorozlana kokorozlana Kazablankalı kozmonot Köstler'e kök, kok, köken, kokot, kök sökmek, kokoreç, kökmantar, köknar, köçekçe, körkandil, krematoryum, kösnüllük ne demek diye sormuş.
- Konservatuvar konserindeki kocaman kontrbasları koltuğa kolay kolay koyamayan kokoz kont, koridorda korno koltuğunda koşan kornocuyu kandırıp, kornosunu kolayca koleksiyonuna kattı.
- Kürkü kürke kürkçü ular, kürekçi kürekle kürer karı; kürsü ile kürdan küsküsü, küskütle küskün, küsküsle kuskus, küs, küskütük, küriyum ise apayrı.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Erk:** Bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar.
- **Erkân:** (a ince, ek aldığında uzar; Erkâ:nı) **1)** Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler. **2)**Yol, yöntem.
- **Gıdı: 1)** Keçi yavrusu, oğlak. **2)** Çene altı, gerdan.
- **Gıgı:** Çocuk dilinde çene altı.
- **İskân:** (a ince, ek aldığında uzar; İskâ:nı) Yurtlandırma.

- **Kâfuru:** (a ince) Kâfur ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan, güzel kokulu bir madde.
- **Kakavan:** Kendini beğenmiş, sevimsiz, düşüncesiz, bilgisiz, budala.
- **Kakırdamak: 1)** "Kakır kakır" diye ses çıkarmak **2)** Kurumak **3)** *argo* Ölmek.
- **Kakule:** (a uzun; Ka:kule) Zencefilgillerden, sıcak iklimlerde yetişen güzel kokulu bir bitki.
- **Kâkül:** (a ince) Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem.
- **Kalamar:** Mürekkep balığının bir türü.
- **Kalfa:** Aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı.
- **Kaltaban: 1)** Kof, korkak, tabansız kimse. **2)** Namussuz. **3)** Şarlatan, yalancı, hileci.
- **Kantar:** Bir tür tartı aleti.
- **Kaparoz:** *argo* Yolsuzca veya zorla elde edilen mal.
- **Karakoncolos: 1)** Çocukları korkutmak için söylenen gerçek dışı bir yaratık. **2)** *mecaz* Çok çirkin.
- **Karizmatik:** Etkileyici.
- **Kasım:** Yılın on birinci ayı.
- **Kasım:** (a uzun; Ka:sım) **1)** Ayıran, bölen, taksim eden. **2)** Kırıcı, ezici, ufaltıcı.
- **Kasmak: 1)** Kasları gergin duruma getirmek. **2)** Kısaltmak. **3)** Daraltmak. **4)** Bölmek, ayırmak.
- **Kelam:** (l, ince, ek aldığında a uzar; Kelâ:mı) **1)** Söz. **2)** İslâmiyetin ana ilkelerini konu edinen bilim.
- **Kelem:** Lahana.
- **Kelepir:** Değerinden çok aşağı bir fiyatla alınan veya alınabilecek olan şey.
- **Keleş: 1)** Yiğit, cesur, bahadır. **2)** Çok yakışıklı, çok güzel. 3**)** Çirkin, kötü. **4)** Kel.
- **Kerevit:** Kabuklular sınıfından, çamurlu tatlı sularda yaşayan bir eklem bacaklı, tatlı su ıstakozu.
- **Kerkenez:** Kartalgillerden, leşle beslenen, kızılımsı tüyleri olan bir kuş.
- **Kesinkes:** Kesinlikle.
- **Keşkek:** İyice dövülmüş buğdayın etle birlikte uzun süre kaynatılmasıyla yapılan bir yemek.
- **Keşmekeşlik:** (Ek aldığında k, ğ olur; Keşmekeşliği) Karışıklık, içinden çıkılması zor durum.
- **Kıkır kıkır:** İçinden gelerek sesli bir biçimde.
- **Kıkırdamak: 1)**. "Kıkır kıkır" diye ses çıkararak gülmek. **2)** Donacak kadar üşümek.
- **Kıraç:** Verimsiz veya susuz, bitek olmayan toprak.
- **Kırçıl:** Kırlaşmaya başlamış, kır renkli.
- **Kırıkkırak:** Uzunca, çubuk biçiminde gevrek peksimet.
- **Kıtmir: 1)** Uyuz, sürekli kaşınan. **2)** Cimri; pinti; çok tamahkâr kimse.
- **Kikirik: 1)** Zayıf, ince, uzun boylu kimse. **2)** Yerli yersiz gülen.
- **Kilizman:** Sazlık, kamışlık.
- **Kişniş:** Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, tüysüz, bir yıllık ve otsu bir bitki.
- **Kokoreç:** Şişe sarılarak kor ateşte kızartılan, kuzu bağırsağından yiyecek.
- **Kokoroz: 1)** Mısır. **2)** *mecaz* Sivri uçlu uzun şey. **3)***argo* Çirkin kimse.
- **Kokorozlanmak:** Göz korkutmak, meydan okumak.

- **Kokoş:** Aşırı süslü, birbirine uyumsuz giysiler giymeyi seven.
- **Kokot:** Oynak, açık saçık kadın.
- **Kokoz: 1)** Kurnaz ihtiyar, pişmiş, kurt (aşağısama anlamında). **2)** *argo* Parası olmayan, züğürt.
- **Kondüktör:** Yolcu trenlerinde biletleri denetleyen ve vagon işlerine bakan görevli.
- **Kontrbas:** Keman türünden, en kalın sesli yaylı saz.
- **Korno:** Bir ağızlık, kendi üzerine dolanmış koni biçiminde uzun bir boru ve ağzı genişçe açılan bir kulaklıktan oluşan üflemeli bakır çalgı.
- **Kovuk:** Bir şeyin oyuk durumunda bulunan iç bölümü.
- **Kozmonot:** Rus uzay adamı.
- **Köçekçe:** Çoğu karcığar veya ağırlama makamında, kıvrak ve şen oyun havası.
- **Körkütük:** Kendini bilmeyecek kadar sarhoş veya âşık.
- **Kösnüllük:** Erotizm.
- **Krematoryum:** Ölülerin yakıldığı yer, yakmalık.
- **Kukumav:** Baykuşgillerden bir kuş.
- **Kur: 1)** Karşı cinse ilgi göstererek onun hoşuna gitme, gönlünü kazanmaya çalışma. **2)***ekonomi* Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri. **3)** Düzey, seviye.
- **Kuskus:** Un, süt, yumurta, bulgur ile yapılan ufak ve yuvarlak taneler biçiminde kurutulmuş hamur.
- **Küçümen:** Benzerlerinden daha küçük olan, pek küçük.
- **Küfe:** Söğüt veya başka ağaç dallarından örülen, yük taşımaya yarayan, kaba ve dayanıklı sepet.
- **Külhani:** (a uzun; Külha:ni) Külhanbeyi, kabadayı, serseri, hayta.
- **Külünk:** Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma.
- **Külüstür:** Yıpranmış, eski, bakımsız.
- **Künde: 1)** Güreşçinin, hasmını altına alıp bir elini önden, ötekini arkadan geçirerek ellerini kilitlemesi. **2)** *mecaz* Düzen, tuzak, oyun, hile.
- **Künk:** Pişmiş toprak veya betondan yapılmış kalın su borusu, büz.
- **Kür: 1)** İyi bakım ve ilaç tedavisi. **2)** Özel tedavi yöntemi.
- **Küriyum:** Radyoaktif bir element.
- **Kürümek:** Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak, küremek.
- **Küsküs:** Bebeği uyuturken çıkarılan mırıltılar.
- **Küsküt:** Çit sarmaşığıgillerden, klorofilsiz, asalak bir bitki, şeytansaçı, bağboğan.
- **Küskütük:** Çok sarhoş.
- **Küttedek:** Birdenbire “küt” diye ses çıkararak.
- **Uçkur:** Şalvarı bele bağlamak veya torba, kese gibi şeylerin ağzını büzmek için bunlara geçirilen bağ.
- **Üfürük: 1)** Üfürülerek verilen soluk. **2)** Üfürükçülerin hastaların üstüne okuyarak üfürdükleri soluk.

L, (l) Ünsüzü:

Dişeti ünsüzlerinin sürekli ve yumuşak (tonlu) söyleneni olan "l" ünsüzü, alfabemizin on beşinci harfidir. Kullanım sıklığı açısından altıncı sırada gelir.

Dil ucunun damağın ön kısmını veya daha gerisini kapatmasıyla ve havanın dilin iki yanını titreterek sızmasıyla oluşur. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi "l" ünsüzü de tıpkı "g" ve "k" ünsüzleri gibi iki farklı söylenme noktasına sahiptir:

- İnce ünlülerle damağın ön kısmından çıkar, dil ucu üst dişlerin dibine değer: *El, Bel, Kel, Çil, Fil, Pil, Gol, Hol, Rol, Böl, Çöl, Göl, Gül, Kül, Tül*
- Kalın ünlülerle söylenirken dil üst dişlerin dibinden daha arkaya, dişetine doğru çekilir: *Al, Kıl, Yıl, Bol, Kol, Sol, Dul, Kul, Pul*

"Lap lap", "Lıkır lıkır", "Löp löp", "Lüp lüp" gibi ses taklidi sözcükler dışında "l" ünsüzü Öz Türkçe sözcüklerin başında yer almaz. Başında bu ünsüzün bulunduğu sözcüklerde ise "l", genelde incedir ve sözcükler yabancı kökenlidir:

Lakap, Lazım, Lezzet, Lider, Limon, Liyakat, Lokanta, Lokomotif, Lüfer

İç seslerinde ince söylenen "l" ünsüzü bulunan sözcüklerde, önce kalın bir ünlü bulunuyorsa, bu incelik *Alman, Bulvar, Halk, Kalsiyum* örneklerinde olduğu gibi, söylemde genellikle pek hissettirilmez. Yine, iç seslerinde çift "l" ünsüzü bulunan *"Brillante", "Ballo", "Dollar" gibi* sözcükler Türkçeye girerken "l" lerden biri düşürülmüş ve *"Pırlanta", "Balo", "Dolar"* şeklini almışlardır. "N" ünsüzü ile başlayan bazı yabancı sözcüklerde, Türkçeye geçtiklerinde n>l değişimi olduğu görülmektedir:

Nostromo(İt.)> Lostromo, Notos (Yun.)>Lodos, Nebbūt (Ar.)>Lobut

Aslında bu değişim, *Badincan>Patlıcan ve Skamni>İskemle* örneklerinde olduğu gibi iç seslerde de söz konusudur.

Özensiz, günlük konuşmada, bazı sözcüklerin ortalarında yer alan "l" ünsüzünün düşürülerek *nasıl şey→ nası şey* gibi söylendiği ya da *Berber* yerine *Belbel, Merhem* yerine *Melhem* gibi söylenerek "r" ünsüzlerinin "l"leştirildiği de olur. Düzgün ve kurallarına uygun bir konuşmada yeri olmayan bu tip hatalı kullanımlardan mutlaka uzak durulmalıdır. (Bakınız: Söyleniş ve Boğumlanma Kusurları Bölümü, Atlama kusuru / Değiştirme)

Günümüz Türkçesinde "l" ünsüzüne sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda sıklıkla rastlanmaktadır:

Labada, Labirent, Laçka, Ladin, Lahuri, Laik, Lapa, Latin, Lavaş, Allah, Âlim, Alçak, Anlam, Abluka, Antilop, Bal, Batıl, Hatıl, Azil, Baskül, Çuval, Otomobil

"L" ünsüzünü ünlülerle ve diğer ünsüzlerle birleştirip alıştırma yapalım:

LA	LE	LI	Lİ	LO	LÖ	LU	LÜ
LAL	LEL	LIL	LİL	LOL	LÖL	LUL	LÜL
LAP	LEP	LIP	LİP	LOP	LÖP	LUP	LÜP
LAM	LEM	LIM	LİM	LOM	LÖM	LUM	LÜM
LAR	LER	LIR	LİR	LOR	LÖR	LUR	LÜR
LAY	LEY	LIY	LİY	LOY	LÖY	LUY	LÜY
ALA	ELE	ILI	İLİ	OLO	ÖLÖ	ULU	ÜLÜ
PLA	PLE	PLI	PLİ	PLO	PLÖ	PLU	PLÜ

"L" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- El âlem ala dana aldı ala danalandı da biz bir ala dana alıp ala danalanamadık.
- Lalapaşalı lambacı lokma göz Lale ile lohusa Lütfiye, laternacı Levent'in lokalini lotaryacılara lojman yaptı.
- Lalelili belalı Leyla ile tabelalı lüleci Lale, bir de Lüleburgazlı Lalapaşagil'in iliksiz, löpür löpür latifeci latif Latifesi'nin halasının lalasına , "Hala, halhallı halıda, Bolulu lüzumsuz Lütfullah'la lakerda, halatlı laterna, lahana, likidasyon, lumbago, lokomobil, konuları üzerinde duracağınıza, lütfen lafebeliğini, laubaliliği, halalığı, laklakçılığı, langır lungur lafçılığı bırakın da lizollü loş lokantanın locasında lop lop loğusa lâtilokumu yemeye, lıkır lıkır leylaklı limon likörü içmeye gelin" demişler.
- Langır lungur laflamadan leblebiciye leblebiyi, laf ebeliğini, lüpçülüğü; lâf olsun diye lâfazan Lale'ye laf taşımadan da Leyla'yı sorun.
- Larenjiti lala Lütfü Paşa'nın laik karısı Lamia lavantacının lanse ettiği losyonları landoyla Lapon lavtacılara götürdü.
- Latifeci latif Lamia, Lalelide lavantacı Latif'e uğrayıp lavanta esansı aldı ardından limanda limonata içip laterna dinledi sonra da latif lambasını laboratuarda lakırtıcı lalanın lacivert lake lavabosuna koydu.
- Lehimci Lemi ile leopar Lerzan, limanda buluşarak levrek yiyip, limonata içtiler ve meşhur lokmacının lokmalarını lüplettiler.
- Lâponyalı langır lungur laf ebesi lostromo Lüleburgazlı Leyla ile Laleliden Leyla'ya leblebi ile likorinoz ikram etmiş.

- Lehistanlı leblebici, leşçi lejyoner, Levanten levazımcı ve Liceli lepiskası lüle lüle levyeci Leman leylaklı levrekle leğende leylek yediler.
- Leksikograflar, leksikolojinin laçkalaşmasını laubalilik olarak nitelendirdiler.
- Limoncu Lemi, Lami'nin lüks lüzumlu malzemesini, limonluğunda lıngır lıngır lıngırdayan dolu çaydanlığının yanına bir solukta nakletti.
- Liseli lirik limonatacı limandan litre litre limonlu likörler aldı.
- Lokantacı lekeli Leyla, leblebici leylek Lemi'ye letafetle leylaklar levhasını gösterdi.
- Losyoncu lort, lokomotifin loş lokantasında lokumcunun lokmalarını lokma lokma yuttu.
- Lüpçüler lütfen lüzumlu lüzumsuz lakırtıları bırakın da lüferlerinizi yiyin, lülelerinizi tüttürün.
- Ulukışlalı kul Lütfi ile Ulamışlı kel Lütfullah Kilis'in Lalapaşalı lambacı güzeli lokma göz Lale'nin halılarını Halide'nin haldır huldur halli hâl halinde dokur, bir yandan da halen halsiz, halifesiz halasının, halisane hallacı Halim'i ile lostromo Lami'nin yanında elif, lâm, lâmelif okur; linolyumculuk, lotaryacılık, hallaçlık, lakerdacılık yaparlarken, Uluborlulu ulu lüleci Lütfiye ile Zileli zalim zevzek zilli Züleyha'ya rastlamışlar. "Beri bak Zileli zalim zevzek zilli Züleyha" demişler. "Sen sen ol, lalangayı, laklakiyatı, lahavleyi bir yana bırak; zalim dillerini, zorba ellerini, Lâdikli lahuti zillerini tut. Öyle leylim leyli, leylim leyli, lep lep, lebalep, lakap, lahuri, lame, libido, lobut, lomboz, lif, lüfer, likorinoz diyerek el âlemi deliye döndürüp haldır haldır, paldır küldür Limerick'e kovalama!"

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Abluka:** Kuşatma.
- **Alim:** (a kısa) Bilen, bilici.
- **Âlim:** (a uzun; alim) Bilgi.
- **Azil:** (Ek aldığında aslına döner, i düşer; Azli) Görevden alma.
- **Batıl:** (a uzun; Ba:tıl) **1)** İnançlar bakımından gerçek olmayan. **2)**Çürük, temelsiz, asılsız. **3)** Boş, beyhude. **4)** Geçersiz.
- **Elif: 1)** Arap alfabesinin ilk harfinin adı. **2)** İnce uzun boylu kız. **3)** Alışmış, alışkın.
- **Halife:** (i uzun; Hali:fe) **1)** Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse. **2)** Birinin yerine geçen kimse.
- **Hatıl:** Ağırlığı yatay olarak dağıtmak ve duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını önlemek için yatay olarak boydan boya yerleştirilen ahşap, tuğla veya beton bağlama ögesi.
- **Labada:** (l ince) Karabuğdaygillerden bir bitki, efelek.

- **Labirent:** (I ince) Çıkış yeri kolay bulunamayacak kadar karışık koridorları olan yapı.
- **Laçka: 1)** Gemi halatının gevşetilip boşa bırakılması. **2)** *mecaz* Gevşemiş, düzeni bozulmuş.
- **Laf ebesi:** Çok konuşan, herkese laf yetiştiren kimse, dil ebesi, söz ebesi.
- **Lahavle:** (I ince, ilk a uzun; La:havle) Sabrın tükendiğini belirtmek için söylenen bir söz.
- **Lahuri:** (I ince, ünlüler uzun; La:hu:ri:) Lahor kentinde dokunan bir tür şal kumaşı.
- **Lahuti:** (I ince, a, u ve i uzun; La:hu:ti:) İlahî.
- **Laik:** (I ince) Din işlerini devlet işlerine karıştırmayan, devlet işlerini dinden ayrı tutan.
- **Lak lak:** (l'ler ince) **1)** Leyleğin gagasıyla çıkardığı ses. **2)** *mecaz* Ara vermeden söylenilen saçma sapan söz dizisi, gevezelik.
- **Lakap:** (I ince, ek aldığında p, b olur; Lakabı) Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.
- **Lake:** (I ince) Lak ile cilalanmış.
- **Lakerda:** (I ince) Palamut, torik vb. balıklardan dilim dilim kesilerek yapılan salamura.
- **Lakırtı:** (I ince, ek aldığında t, d olmaz; Lakırtıcı) **1)** Söz, laf. **2)** *mecaz* Boş söz, dedikodu.
- **Lala:** (ilk l ince) **1)** Şehzadelerin özel eğitmenleri. **2)** Padişahların vezirlerine seslenirken kullandıkları bir söz. **3)** Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse.
- **Lalanga:** (l'ler ince) Yağda kızartılarak üzerine şeker veya şerbet dökülen bir hamur tatlısı.
- **Lam:** (l ve a ince) **1)** Mikroskopta incelenecek maddelerin üzerine konulduğu dar, uzun cam parçası. **2)** Arap alfabesinin yirmi üçüncü harfi.
- **Lamelif:** (I ince, a ince ve uzun; Lâ:melif) **1)** Dolambaçlı. **2)** Eğri büğrü, çarpık.
- **Lando:** (I ince) Dört tekerlekli, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma sırası bulunan, üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası.
- **Langır lungur: 1)** Metalsi bir ses çıkararak. **2)** *mecaz* Dikkatsizce, savruk bir biçimde.
- **Lapa:** (I ince) Nişastalı tanelerin, su ile kaynatılarak bulamaç kıvamına getirilmiş durumu.
- **Lapon:** (I ince) Lâponya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
- **Larenjit:** (I ince) Gırtlaktaki aşırı ve süreğen iltihap.
- **Laterna:** Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir tür org.
- **Latif:** (I ince) Yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan.
- **Latife:** (I ince, i uzun; Lâti:fe) Şaka.
- **Laubali:** (I ince, a'lar ve i uzun; Lâ:uba:li:) **1)** Saygısız, çekinmesi olmayan. **2)** Senli benli, teklifsiz. **3)** Aşırı samimi bir biçimde, teklifsizce.
- **Lavaş:** (I ince) **1)** Mayalı hamurdan tandırda pişirilerek yapılan ve yapıldığı yere göre büyüklüğü değişen ince ekmek türü. **2)** Yufka inceliğinde açılmış uzun sade pide.
- **Lavta:** (I ince) Mızrapla çalınan, gövdesi uttan küçük bir çalgı.
- **Lebalep:** (l'ler ince, a uzun; leba:lep) Silme, ağzına kadar.
- **Lejyon: 1)** Eski Romalılarda piyade ve süvarinin oluşturduğu askerî birlik. **2)** Fransa'da genellikle yabancılardan kurulu, birkaç takımdan oluşan piyade birliği.
- **Lejyoner:** Lejyon askeri.
- **Leksikoloji:** (I ince) Sözcük bilimi.
- **Lepiska: 1)** Leipzig şehrinde üretilen ipek. **2)** *sf.* Uzun, sarı ve yumuşak saç.

- **Letafet:** (l ince, a uzun; Leta:fet) **1)** Güzellik, hoşluk. **2)** İncelik.
- **Levanten:** Özellikle Tanzimat sonrasında büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan, Hristiyanlara verilen ad, tatlı su Frengi.
- **Levazım:** (l ince, a uzun; leva:zım) **1)** Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler. **2)** Ordunun lojistik hizmetinde bulunan bütün malzeme veya bu malzemeyi sağlayan bölüm.
- **Levye: 1)** Bir mekanizmanın kumanda kolu.**2)** Bir şeyi yerinden oynatmak, kaldırmak, harekete geçirmek, gevşetmek vb. için kullanılan, kaldıraca benzer araç.
- **Lıngırdamak:** Su ve sulu şeyler içerken ya da dökülürken ses çıkmak.
- **Libido:** İnsanın davranışlarının temelini oluşturan cinsel içgüdü.
- **Likidasyon:** Tasfiye.
- **Likorinoz:** Balıkların iste kurutularak yapılan pastırması.
- **Likör:** Meyve veya bazı bitkiler ile alkol, esans karışımından yapılan şekerli içki.
- **Limerick:** (Limerik) İrlanda'da bir şehir.
- **Linolyum:** Yer döşemesi olarak kullanılan, üzeri keten yağı ve mantar tozuyla kaplanmış jüt bezi, muşamba.
- **Lirik: 1)** Çok etkili, coşkun, genellikle kişisel duyguları dile getiren edebiyat. **2)** Coşkun, ilhamla dolu. **3)** Eski Yunan edebiyatında lir eşliğinde söylenen şiir.
- **Liyakat:** (l ince, a uzun ve ince ünlü ile eklenir; Liya:kati) **1)** Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırlık durumu. **2)** Kifayet.
- **Lizol:** Fenol kokusunda, renksiz, sarımsı veya pembemsi, antiseptik ve dezenfektan olarak kullanılan bir sıvı.
- **Lohusa:** (l ince) Yeni doğum yapmış kadın.
- **Lojman:** (l ince) Bir kuruluş veya iş yerindeki çalışanlara parasız veya az bir kira karşılığında verilen konut.
- **Lokma göz:** Dışarı fırlamış göz, patlak göz.
- **Lokomobil:** (l ince) Sanayi ve tarımda kullanılan, tekerlekler üzerine kurulmuş, istenilen yere çekilebilen patlamalı motor veya buhar makinesi.
- **Lomboz:** (l ince) Gemilerde kamaralarla alt güverteleri aydınlatmak için bordalardan ve güvertelerden açılan yuvarlak pencere.
- **Lostromo:** (l ince) Ticaret gemilerinde tayfaların başı.
- **Lotarya:** (l ince) Ad veya numara çekilerek oynanan şans oyunlarının genel adı.
- **Lumbago:** (l ince) Soğuğun etkisiyle veya bir bükülme sonucunda, bel bölgesinde birdenbire beliren ağrı.
- **Lüle: 1)** Bükülmüş, dürülmüş şey: *Bir lüle kaymak.* **2)** Tütün çubuğu, pipo, nargile vb.nin ucuna takılan, tütün konulan yuva.
- **Lüpçü:** Bedavacı.
- **Lüpletmek:** *argo* Hızlı bir biçimde yiyecekleri mideye indirmek.

M, (m) Ünsüzü:

Türk alfabesinin on altıncı harfi. Çift dudak ünsüzlerinin yumuşak (tonlu) ve sürekli olanı. Kullanım sıklığı açısından onuncu sırada bulunur.

"M" ünsüzü, dudakların birleşip açılması ve yumuşak damağın açılarak burun boşluğunu titretmesiyle oluşur. Prof. Dr. Doğan Aksan, "m" ve "n" ünsüzlerini burun (geniz) ünsüzleri olarak adlandırmaktadır.[33] Çok yakın sesteş olan bu iki ünsüz yabancı dilerden, özellikle Farsça ve Arapçadan geçmiş sözcüklerde birbirlerini etkilemekte zaman zaman m>n ya da n>m başkalaşmaları olmaktadır. Aslında başında, içinde veya sonunda "n" ünsüzü taşıyıp da Türkçeye geçtiğinde bu ünsüzü "m" ünsüzüne dönüşen çok sayıda sözcük vardır. Bu değişim iç seslerde nb>mb başkalaşımı şeklinde daha sıktır.[34]

Sözcüğün Aslı	Türkçe Hâli
Nerdubān (Far.)	Merdiven
Nīm-ten (Far.)	Mintan
Nusha (Ar.)	Muska
Cān-bāz (Far.)	Cambaz
Gunbed (Far.)	Kümbet
Kanber (Ar.)	Kamber
Menba' (Ar.)	Memba
Penbe (Far.)	Pembe
Şikenbe (Far.)	İşkembe
Tanbūre (Ar.)	Tambura
Tenbākū (Far.)	Tömbeki
Tenbel (Far.)	Tembel
Zunbe (Far.)	Zımba

Bu başkalaşım, *"Benefşe>Menekşe, Matutak>Madımak* sözcüklerinde olduğu gibi başka harfler için de geçerlidir. İkiz ünlü başkalaşmasına *Muşamma>Muşamba,* İç türemeye de *Mūbar>Bumbar*, örnek olarak verilebilir.[35]

[33] **Doğan Aksan**, Her Yönüyle Dil, TDK Yayınları, s.34.
[34] **Aya İşihara**, Yazı Dilindeki Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Süreçleri, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 88-89 /İstanbul-2005.
[35] **Aya İşihara**, age.

Türkçe ya da Türkçeye yabancı dillerden geçmiş sözcüklerde, “vesaire”, “bunun gibi”, “buna benzer” anlamını toplu olarak verebilmek için, ünlü ile başlayan sözcüklere “m” ünsüzü eklenir ve sözcük tekrarlanır; ünsüzle başlayanlarda ise sözcüğün ilk sesi kaldırılır, onun yerine “m” ünsüzü getirilerek tekrarlanır:

Ev mev, Eski meski, Ucuz mucuz, Boş moş, Kapalı mapalı, Yazık mazık

Günümüz Türkçesinde “m” ünsüzü sözcüklerin başında ses taklidi ve ikilemeler şeklinde, bir de *“-mi”, “mı”* gibi soru eklerinde bulunur: *Melemek, Miyavlamak, Mırıltı, Mosmor, Masmavi*

“M” ünsüzü, sözcüklerde sıkça karşımıza çıkar:

Mabet, Macera, Maç, Madalya, Mağara, Mahalle, Makarna, Maliye, Mamur, Mana, Marka, Masa, Maşa, Amaç, Emek, İmece, Omuz, Bilim, Film, Kilim, Zam

Alıştırmaları, ağız hareketlerini (yanak, çene, dudak) abartarak ve normalden biraz daha yüksek sesle yapmaya çalışalım:

MA	ME	MI	Mİ	MO	MÖ	MU	MÜ
MAM	MEM	MIM	MİM	MOM	MÖM	MUM	MÜM
MAP	MEP	MIP	MİP	MOP	MÖP	MUP	MÜP
MAR	MER	MIR	MİR	MOR	MÖR	MUR	MÜR
MAŞ	MEŞ	MIŞ	MİŞ	MOŞ	MÖŞ	MUŞ	MÜŞ
MAY	MEY	MIY	MİY	MOY	MÖY	MUY	MÜY
MALA	MELE	MILI	MİLİ	MOLO	MÖLÖ	MULU	MÜLÜ
MANA	MENE	MINI	MİNİ	MONO	MÖNÖ	MUNU	MÜNÜ

“M” Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Bu mumcunun mumu umumumuzun mumudur.
- İbiş’le Memiş mahkemeye gitmiş. Mahkemeleşmiş mi mahkemeleşmemiş mi?
- Marmara’daki Marmarisli mermerciler mermerciliği meslek edinmişler ama Mamak’taki mamacılar, manyetizmacılıkla marmelâtçılığı meslek edinememişler.
- Maskeli madenci, Mardinli mahcup Macit’i malum manifatura malları ile mahkemede mahkûm ettirdi.
- Mehmet’in mercan tespihini imamelemeli mi imamelememeli mi?
- Mehtapta melekleri mest eden meczup Macit, mezarlıktaki mezarcıları mevlevîhin mevlidinden menetti.
- Mısırlı mızıkacı mırıl mırıl mırıldanarak mızrağını mızraplı mıymıntıya mıhladı.

- Midesiz miskin, minik misafir miçonun mikroplu minimini mika minkalesini miskin miskin mineledi.
- Mimik merakını maharetli Müjgan'a mır mır mırıldanan mantıksız Mediha, mosmor morarıp monolog söyledi.
- Moskof model, mosmor morararak modern mozaik müzesinde mola verdi.
- Muhallebici melankolik Mısırlı Mirza, modern mösyö ile meydandaki mezbele müzikholde meyveli mezgitlerle, mevsimlik mersinbalıklarına meyletti.
- Muhterem muhtar, Muşlu Muzaffer'le yaptığı muazzam mukavelenin muvaffakiyetinden mutlu oldu.
- Müessese müdürü Müştak, mühim mücadelelerle, mübadil Mükerrem'i mükemmel müdafaa etti.
- Müflisten medet, münafıktan nasihat beklenmez.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Bumbar: 1)** Büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kalın bağırsağı. **2)** Bu bağırsağa ciğer, kıyma, pirinç veya bulgur doldurularak yapılan yemek.
- **İmame:** (a uzun; ima:me) Tespihlerin baş tarafına geçirilen uzunca parça.
- **İmece: 1)** Kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi, köy yardımlaşması. **2)** Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi.
- **Kamber: 1)** Hz. Ali'nin sadık kölesi.**2)** Bir eve çok gelen kimse.
- **Kümbet: 1)** Kubbe. 2**)** Koni, piramit biçiminde damı olan, yuvarlak veya köşeli yapı.
- **Mabet:** (a uzun, ek aldığında t, d olur; Ma:bedi) **1)** Tapınak. **2)** *Mecaz* Özel bir konuda, sevgi ve saygı ile bağlanmanın ortaya konulduğu yer.
- **Manifatura:** Fabrika yapımı her türlü kumaş, bez vb. dokuma.
- **Manyetizma: 1)** Mıknatıs özelliklerinin bütünü. **2)** Fiziğin bu özellikleri inceleyen bölümü **3)**Telkin ve hipnozla bir kimseyi etkileme.
- **Manzume:** (u uzun; Manzu:me) Şiir.
- **Meczup:** (Ek aldığında p, b olur ve u, uzar; Meczu:bu) **1)**Tanrı aşkıyla aklını yitirmiş kimse. **2)** Aklını yitirmiş kimse, deli.
- **Medet:** (Ek aldığında t, d olur; Mededi) Yardım, imdat.
- **Melankoli:** (l, ince) **1)** Kara sevda. **2)** *mecaz* Hüzün.
- **Memba:** (a, uzun; Memba:) **1)** Kaynak, pınar. **2)** *mecaz* Bir şeyin ilk olarak ortaya çıktığı yer.
- **Menetmek: 1)** Yasaklamak. **2)** Engel olmak.
- **Mest:** Sarhoş.
- **Mevlevilik:** (ilk i uzun; Mevlevi:lik) Mevlâna Celâlettin Rumi'nin görüşlerine dayanan ve oğlu tarafından kurulan tarikat.

- **Mevlit:** (Ek aldığında t, d olur; Mevlid) **1)** Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını anlatan mesnevi. **2)** Bu mesnevinin okunduğu dinî tören. **3)** Doğma, doğum. **4)** Doğum yeri, insanın doğduğu yer.
- **Meyletmek: 1)** Eğilme.k **2)** *mecaz* Gönül vermek.
- **Mezbele: 1)** Çöplük. **2)** Pislik içinde olan yer.
- **Mıh: 1)** Çivi. **2)** Büyük çivi.
- **Mıhlamak: 1)** Mıhla tutturmak, çakmak, çivilemek. **2)** Birini silahla yaralamak veya öldürmek. **3)** Altın, gümüş vb. taşları metal yuvalara işlemek. **4)** *mecaz* Birini veya bir şeyi bir yerden ayrılamaz, kıpırdayamaz duruma getirmek.
- **Mıymıntı:** İnsanın sabrını tüketecek derecede yavaş ve mızmızca iş gören kimse.
- **Mızrap:** (Ek aldığında p, b olur ve a uzar; Mızrabı) Telli çalgıları çalmaya yarayan, kemik, maden, plastik veya özellikle kiraz ağacından yapılan alet, çalgıç, tezene, pena.
- **Miço:** Gemilerde çalışan küçük yaştaki tayfa yamağı, muço.
- **Mika:** Yapraklar durumunda ayrılabilen, ateşe dayanıklı parlak bir mineral, evren pulu.
- **Mimik:** (Ek aldığında k, ğ olur; Mimiği) **1)** Yüz, el, kol hareketleriyle düşünceyi anlatma sanatı. **2)** Duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde yüzde beliren kımıldanışlar, hareketler.
- **Minkale:** İletki.
- **Mintan:** Yakasız, uzun kollu erkek gömleği.
- **Miskin: 1)** Çok uyuşuk olan. **2)** Cüzzam hastalığına tutulmuş olan. **3)** Âciz, zavallı.
- **Monolog:** (l, ince, ek aldığında g, ğ olur; Monoluğu) **1)** Bir oyunda, kişilerden birinin kendi kendine yaptığı konuşma. **2)** Çevresindekilere fırsat vermeden bir kimsenin yaptığı konuşma.
- **Moskof:** Eskiden Ruslara verilen ad.
- **Muazzam: 1)** Çok büyük, çok iri, koskoca, koskocaman. **2)***mecaz* Güçlü, önemli.
- **Muhterem:** Saygıdeğer.
- **Mukavele:** Sözleşme.
- **Muska:** İçinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kâğıt.
- **Muşamba:** Bir tarafına kauçuk veya yağlı boya sürülerek su geçirmez duruma getirilen kalın bez.
- **Muvaffakiyet:** Başarı.
- **Mübadil:** (a uzun; müba:dil) Başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş.
- **Müessese:** Kurum, kuruluş.
- **Müflis:** Batkın, iflas eden.
- **Münafık:** (a uzun; müna:fık) **1)** Arabozan. **2)** Dinî kurallara inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen.
- **Tambura:** Türk halk müziğinde kullanılan, cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi telli ve çalgıçla çalınan çalgıların genel adı.
- **Tömbeki:** Özellikle İran'da yetişen ve nargile ile içilen bir tütün türü, nargile tütünü.

N, (n) Ünsüzü:

Alfabemizin on yedinci harfi olup; sürekli, yumuşak (tonlu) bir dişeti ünsüzüdür. Kullanım sıklığında dördüncü sırada yer alır.

Dil ucunun damağın ön kısmına, üst diş köklerine dayanıp açılmasıyla ve damak perdesinin alçalarak, çıkan havanın burun boşluğunu titretmesiyle oluşur. *Nehir, Nisan, Nöbetçi, Nükte* örneklerinde olduğu gibi ince ünlülerle birlikte söylenirken dil ucu, diş etlerine iyice dokunsa da, kalın ünlülerle söylenirken dil ucu biraz daha geriye kayar. Aksi halde, aslında kalın olan "n"den sonra gelen ünlü, gereksiz ve hatalı biçimde inceltilmiş olur: *Namaz, Nafaka, Nobran, Nohut, Numara, Nutuk*

Bir sözcükte "n" sesi, "k", "g", "y" veya "j" sesi ile birlikte bulunuyorsa genizsileşir:[36] *Ankara [aŋkara], Engin [eŋgin], Konya [koŋya], Anjin [aŋjin], Panjur [paŋjur]…*

Özensiz konuşmada, sözcüğün içseslerinde bir arada bulunan "l" ve "n" ünsüzleri arasında bir etkileşme olduğu ve "n" sesinin, "l" sesini tam olarak kendisine benzettiği görülmektedir. Seslerin tam olarak boğumlandırılmasına dikkat etmek zorunda olan bir spikerin bu tip yanlışlara düşmemesi gerekir:[37]

Yanlış>Yannış, Onlar>onnar, Karanlık>Karannık, Dinlemek>Dinnemek

Dilimize yabancı dilerden geçen bazı sözcüklerin iç ve son seslerindeki "n" ünsüzleri bazen düşer: *Kothurne (Yun.)>Kundura, Mensa (İt.)>Masa, Mespilon (Yun.)>Muşmula, Prason (Yun.)>Pırasa…* İçinde çift "n" ünsüzü bulunduran *Hinna (Ar.)>Kına, Venna (Lat.)>Vana* gibi sözcükler Türkçeye alınırken "n"lerden biri düşürülmüştür. İkiz ünsüzleri bulunan kimi yabancı sözcüklerde ise, ikiz ünsüzün ilki "n" sesine gelişmekte ya da sözcüğün aslında olmayan bir "n" sesi ortaya çıkmaktadır: *Loggia (İt.)>Lonca, Maraggus (Yun.)>Marangoz, Mihekk (Ar.)>Mihenk; Abat-Jour (Fr.)>Panjur, Şamadura (Yun.)>Şamandıra*

Corsaro (İt.)>Korsan, Murdar (Far.)>Mundar sözcükleri de r>n dönüşümüne örnek olarak verilebilir. *Modul(Yun.)>Nodul, Zamgoc (Erm.)>Zangoç* sözcüklerinde m>n başkalaşması, *Dentelle (Fra.)>Tentene, Tholos (Yun.)>Tonoz* sözcüklerinde ise l>n başkalaşması vardır.[38]

"N" ünsüzü ile alıştırmalar yaparken yine ağız hareketlerini (yanak, çene, dudak) abartalım ve normalden biraz daha yüksek ses çıkaralım:

[36] **İclâl Ergenç** age. s. 21, 38.
[37] **İclâl Ergenç**, age. s. 37.
[38] **Aya İşihara**, age.

NA	NE	NI	Nİ	NO	NÖ	NU	NÜ
AN	EN	IN	İN	ON	ÖN	UN	ÜN
NAN	NEN	NIN	NİN	NON	NÖN	NUN	NÜN
NAR	NER	NIR	NİR	NOR	NÖR	NUR	NÜR
NAS	NES	NIS	NİS	NOS	NÖS	NUS	NÜS
NAY	NEY	NIY	NİY	NOY	NÖY	NUY	NÜY
NAZ	NEZ	NIZ	NİZ	NOZ	NÖZ	NUZ	NÜZ
NLA	NLE	NLI	NLİ	NLO	NLÖ	NLU	NLÜ

Günümüz Türkçesinde sık kullanılan "n" ünsüzü, sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda yer alır: *Nam, Nacak, Nem, Niyet, Nobran, Nöbet, Nur, Nüfus, Nüfuz, Ana, Balans, Can, Çanak, Endam, Fani, Balon, Galon, Haşin, Kalın, Lagün, Yarın*

"N" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Nobran Nadir'in Nallıhan'da naneruhu, nalın, narenciye, nergis alıp sattığı, namlı Nesrin'e de nazikâne nazım, nesir, nesep, nesiç, nemelazımcılık, nezaket, nikelaj, nüans, nümayiş, Noel, nöron, nötron, nöbet şekeri üzerine nutuk attığı naklediliyor.
- Nankör nalbant nalları nallamalı mı nallamamalı mı?
- Nazik Nadide, narinlikten namelerini Nallıhanlı nakkaş Nazif'e nankör Naci ile nakletti.
- Nezaketli nekre Nedim, nevrastenik neşesiz nekes Necmi'ye nefretinden, nezleli nefesiyle nüfuz etmeye niyetlendi.
- Niğdeli Nihat'la nişanlı Nigar, nispetsiz Nilüfer'e nihayetsiz nikâh ninnisi söyledi.
- Nikaragua'da nepotizm yandaşları, nesnelcilik ve nesnelleşmenin nesilden nesile nasıl nesnelleştiğini anlattılar.
- Nüfuzlu nüfus memuru nüktedan nümayişçinin numunelerini nüksettiren Nuhkuyulu Nuri'nin nutku, numaracıyı nurlandırdı.
- Niyazi'nin Nüvit'le nöbetleşe naklettiği narenciye nakdini nörolog Nuri'yle nursuz Numan kapmışlar.
- Sen seni bil sen seni, bil sen seni, bil sen seni, sen seni bilmezsen sen seni, patlatırlar enseni.
- Nargileci Nuri nameci Nilüfer'e nargilesinden ne nameler dinletmiş.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Balans:** (l ince) Denge.
- **Endam:** (Ek aldığında a uzar; Enda:mı) Vücut, beden, boy bos.
- **Galon: 1)** Anglosaksonların kullandığı yaklaşık dört buçuk litrelik bir tür ölçü birimi. **2)** çoğunlukla akaryakıt vb. sıvı maddeleri taşımada kullanılan, silindir biçiminde, metalden büyük kap.
- **Haşin:** Sert, kırıcı, gönül kırıcı.
- **Lagün:** (l ince) Açık denizden bir kum setiyle ayrılan veya kıyı dilinin gelişmesiyle göl biçimini alan sığ koy veya körfez, denizkulağı.
- **Lonca:** (l ince) Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan dernek, korporasyon, ahilik.
- **Mihenk: 1)** Altın, gümüş vb. madenlerin ayarını anlamak için sürtüldükleri bir tür taş, mihenk, denek taşı. **2)** *Mecaz* Birinin değerini, ahlakını anlamaya yarayan ölçüt.
- **Mundar:** Kirli, pis.
- **Nacak:** Sapı kısa, küçük odun baltası.
- **Nafaka: 1)** Geçinmek için gerekli olan şeylerin bütünü, geçimlik. **2)** Birinin geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimselere, mahkeme kararıyla bağlanan aylık.
- **Nakkaş:** (Ek aldığında sondaki a uzar; Nakka:şı) **1)** Yapıların duvar ve tavanlarına süslemeler yapan usta, bezekçi. **2)** Nakışçı.
- **Nalın:** Takunya.
- **Nam:** (Ek aldığında a uzar; Na:mı) **1)** Ad. **2)** Ün, Şöhret.
- **Naneruhu:** Nane yapraklarından çıkarılan esans.
- **Nankör:** İyilikbilmez.
- **Narenciye:** (a uzun; Na:renciye) Turunçgiller.
- **Nargile:** Tömbeki denilen bir cins tütünün dumanının sudan geçirilerek içilmesini sağlayan araç.
- **Nazım:** (Ek aldığında ı düşer; Nazmı) Şiir.
- **Nâzım:** (a uzun; Na:zım) **1)** Düzenleyen, düzene koyan, tertip eden. **2)** Manzume yazan kimse.
- **Nekes:** Cimri, eli sıkı.
- **Nekre:** Beklenmedik hoş ve şaşırtıcı sözler söyleyen, güldürücü hikâye anlatan kimse, nükteci.
- **Nepotizm:** Akraba ve yakın arkadaşları kayırma.
- **Nesep:** (Ek aldığında p, b olur; Nesebi) Soy, baba soyu.
- **Nesiç:** (Ek aldığında ç, c olur; Nesici.(Dokumacı anlamında kullanıldığında ise ç düşer sc eki gelir; Nesisci) **1)** Doku. 2**)** Dokuma.
- **Nesil:** Kuşak.
- **Nesir:** (Ek aldığında i düşer; Nesri) Düz yazı.
- **Nesnel: 1)** Nesne ile ilgili, nesneye ilişkin, **öznel** karşıtı. **2)** *mecaz* Gerçeğe varmak amacıyla, taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren, objektif. **3)** Bireyin kişisel görüşünden bağımsız

olan, objektif.

- **Nesnelcilik:** (Ek aldığında k, ğ olur; Nesnelciliği) Öznenin değil nesnenin gerçekliğine dayanan bilgileri arayan akıl yolu, objektivizm.
- **Nevrasteni:** Baş ağrıları, sindirim güçlükleri gibi fiziksel rahatsızlıklar ve ruhsal görevlerde gevşeme ve bitkinlik biçiminde görülen, sinirsel güçlerin zayıflamasından doğan nevroz, sinir bitkinliği.
- **Nikelaj:** (I ince) Metal bir yüzeyi nikelle kaplama işi.
- **Nisan:** (i uzun; Ni:san) Yılın dördüncü ayı, april.
- **Nobran:** Davranışı kaba, sert ve gönül kırıcı olan, nadan.
- **Nodul:** Hayvanın yürüyüşünü hızlandırmak için üvendirenin ucuna çakılmış sivri demir çivi.
- **Nöbet şekeri:** Halk arasında ilaç olarak kullanılan billurlaşmış şeker.
- **Nöron:** Sinir sisteminin uyarıyı iletmekle görevli anatomik ve işlevsel birimi, sinir hücresi.
- **Nötron:** Atom çekirdeğinin yapısında bulunan, elektrik yüklü olmayan parçacıklar.
- **Numune:** (ikinci u uzun; Numu:ne) Örnek.
- **Nur:** (Ek aldığında u uzar; Nu:ru) **1)** Aydınlık, ışık, parıltı, ziya. **2)** İlahi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık.
- **Nursuz:** Saygı uyandırmayan, sevimsiz.
- **Nutuk:** (Ek aldığında sondaki u düşer; Nutku) **1)** Söz, konuşma. **2)** Söylev.
- **Nüans: 1)** Ayrıntı. **2)** İnce ayırım.
- **Nüfuz etmek: 1)** bir şeyin içine işlemek, geçmek.**2)** Etkili olmak.**3)** İnceliğine varmak, anlamak.
- **Nüfuz:** (Ek aldığında u uzar; Nüfu:zu) **1)** İçine geçme. **2)** *Mecaz* Söz geçirme, güçlü olma, erk.
- **Nükte: 1)** İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri. **2)** Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri.
- **Nümayiş: 1)** Gösteri. 2**)** Gösteriş.
- **Şamandıra: 1)** Halkalarına tekne bağlamak için limanda demirlenmiş olan, içi boş, her yanı kapalı, çoğunlukla metalden yapılan fıçı ve benzeri yüzer top. **2)** Denizde yol göstermeye, bir tehlikeyi veya geçiş yolunu haber vermeye yarayan yüzer cisim.
- **Tentene:** Dantel.
- **Tonoz:** Tuğla ve harçla örülmüş, alttan obruk, yarım silindir biçiminde tavan örtüsü.
- **Yandaş:** Birinden yana olan veya bir düşünceye, bir isteğe katılan, onu destekleyen kimse, yanlı, taraflı, taraftar.
- **Yarın:** (a uzatılıp ya:rın yapılmamalı) **1)** Bugünden sonra gelecek ilk gün. **2)** Gelecek.
- **Zangoç:** (Ek aldığında ç, c olur; Zangoca) Kilise hizmetini gören ve çan çalan kimse.

P, (p) Ünsüzü:

Türk alfabesinin yirminci harfi; çift dudak ünsüzlerinin, sert (tonsuz) ve süreksiz olanı… Kullanım sıklığı sırası ise yirmi yedidir.

Dudakların birleşip açılmasıyla ve havanın bir kerede boşaltılmasıyla, tonsuz olarak meydana gelir. Dudaklarda tam engellenen bir nefes sesidir. Dudakların aniden açılmasıyla oluştuğundan ses tellerinde titreşim olmaz. Her ikisi de çift dudak ünsüzü olduğundan ve aynı yerde boğumlandıklarından, "P" ünsüzüyle "B" ünsüzünün karıştırıldığı da olur. Dikkat edilmesi gereken nokta, "B" sesi çıkarılırken ses tellerinin de devreye girerek titreşmesi ve "P" sesinde havanın adeta ağızdan dışarıya doğru fırlatılmasıdır.

Günümüz Türkçesinde sözcüklerin başında ortasında ve sonunda yer alabilir:

Pabuç, Peltek, Pınar, Piyes, Popüler, Pösteki, Pusat, Pütür, Apse, Cephe, Epik, Papatya, Kepek, Öpücük, Program, Kapak, Kapı, Kalp, Antilop, Sap, Sarp, Yapı

Bazı yabancı sözcüklerde yer alan çift "p" (pp) ünsüzlerinden biri, Türkçede düşer:

Poppa (İt.)>Pupa, Tappo (İt.)>Tapa, Stuppi (Yun.)>Üstüpü

Genellikle İtalyanca ve Rumcadan dilimize geçmiş sözcüklerin başındaki "p" tonsuz sesinin Türkçede tonlulaşarak "b" sesine başkalaştığı görülmektedir:

Papafingo (İt.)>Babafingo, Pisello (Yun.)>Bezelye

Bu değişim, sözcüklerin iç seslerinde de vardır:

Kopria (Yun.)>Gübre, Pāpūş (Far.)>Pabuç, Zipon (İt.)>Zıbın

Bu başkalaşımın tersine örnekleri de yok değildir.

Dilimize Farsça, Arapça, İtalyanca, Fransızca gibi dillerden geçen sözcüklerin bazılarında, baştaki "b" tonlu ünsüzü, "p" tonsuz ünsüzü olmuştur:

Bāfte (Far.)>Pafta, Behā (Far.)>Paha, Babagā (Ar.)>Papağan,
Bādincān (Ar.)>Patlıcan, Baydak (Ar.)>Paytak, Bāzār (Far.)>Pazar,
Batista (İt.)>Patiska, Bottine (Fr.)>Potin, Birinc (Far.)>Pirinç

Aynı b>p başkalaşımı sözcüklerin iç seslerinde de bulunur:

Cebhe (Ar.)>Cephe, İbtāl (Ar.)>İptal, Kelebçe (Far.)>Kelepçe, Müsbet (Ar.)>Müspet, Tesbīh (Ar.)>Tespih, Mişrebe/Meşrebe (Ar.)>Maşrapa[39]

Sözcüklerin sonunda yer alan "b" seslerinin tamamına yakını Türkçe söyleyişte "p" olarak söylenir. Ancak bu "p" sesleri, sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığında tekrar "b" ünsüzüne dönüşürler: (Bakınız: Ünsüz değişimi)

[39] **Aya İşihara**, age.

Sözcüğün Aslı	Türkçesi	Ek Almış Hâli
Cevap	Cevap	Cevabı
Esvab	Esvap	Esvabı
Feryad	Feryat	Feryadı
Galib	Galip	Galibi
Kitab	Kitap	Kitabı
Kutub	Kutup	Kutbu
Sevab	Sevap	Sevabı

Günümüz Türkçesinde “p” ünsüzü sözcüklerin başında ses taklidi ve ikilemeler şeklinde de yer alır: *Paldır küldür, Patır patır, Pır pır, Pütür pütür*

“P” ünsüzünü, ünlülerle ve ünsüzlerle birleştirerek alıştırmalar yapalım:

PA	PE	PI	Pİ	PO	PÖ	PU	PÜ
PAP	PEP	PIP	PİP	POP	PÖP	PUP	PÜP
PAM	PEM	PIM	PİM	POM	PÖM	PUP	PÜM
PAS	PES	PIS	PİS	POS	PÖS	PUS	PÜS
PAŞ	PEŞ	PIŞ	PİŞ	POŞ	PÖŞ	PUŞ	PÜŞ
PAY	PEY	PIY	PİY	POY	PÖY	PUY	PÜY
PRA	PRE	PRI	PRİ	PRO	PRÖ	PRU	PRÜ
PARA	PERE	PIRI	PİRİ	PORO	PÖRÖ	PURU	PÜRÜ

“P” Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Paçaları paramparça paçoz papaz, paçavra paçalıklarını parça parça paketleyip, palyaço papikçinin parkasını beş paralık pastırmayla, payitahtın payidar padişahına postaladı.
- Paçavracı paskal, patronun paspasını, paytak palavracı Pakize’nin partal pabucunu parlattı.
- Pasaklı pinpon pislikten paslandı.
- Paşanın papağanı, paparasını pepeme Peyker’in peştamalına püskürttü.
- Patavatsız pantoloncu pimpis peykesindeki pireli pantolonlara pompa püskürtüp pantolonu patlattı.

- Pervasız palavracı, parasız pısırık pinponun pötikare paltosuna pompayla potasyum, portakal, pomat, protein, polip püskürttü.
- Pınarbaşı'nın pimpirik pompacısı Pötürgeli pazvant oğlu, pusatçı, paspaslı, palaskasız, paskal Polat, Pülümürlülere pülverizatörün Türkçesi püskürteçtir demiş.
- Pingpong, pingpong, pingpong! Piyango pingpong! Piyango Pingpong! Piyango Pingpong! Pin, pon, pong diyerek, Posof'un pisipisi oyundan yapılma piştovsu piposunu tüttüre tüttüre petalinislere doğru paytak paytak yürüyüp gitti.
- Pinti pideci pişkin pideleriyle, pijamalı pisboğaz piyadelere piliçli pirinç pilavı pişirdi.
- Pireli peyniri perhizli pireler tepelerse, pireli peynirler de pervaza pır pır erdeler.
- Pohpohçu pinti profesör, pofur pofur pofurdayarak hınçla tunç çanak içinde punç içip, pülverizatör prospektüsünü papazbalığı biblosunun berisindeki papatya buketinin bir yanına bıraktıktan sonra, palas pandıras Pülümür ile Pötürge'den getirdiği pörsük pötikare pöstekiyi Palulların pırtı pazarında partenogenez pasaparolası ile pertavsız, pervasız; pervaz peyzajını ve peronospora pestenkerani pestilini posbıyıklı pisboğaz pedagoga pınar başında beş peşkirle peş peşe, peşin peşin peşkeş çekip, pılısını pırtısını topladı.
- Polatlılı poturlu pokerci polis, pokerde Portekizli posbıyık politikacıyı pohpohlayarak portföyünü boşalttı.
- Pürüzsüz püsküllü Pülümürlü, pülverizatörü püskürte püskürte püfleyerek püreyi yedi.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Apse:** Çıban, irinli şiş.
- **Epik:** Destansı.
- **Maşrapa:** Metal, toprak, plastikten yapılmış, ağzı açık, kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap.
- **Paçoz:** *argo* Uyumsuz, özensiz giyinmiş kimse.
- **Papikçi: 1)** Sokak satıcısı. **2)** *argo* Uyuşturucu özelliği olan hapları el altından satan kimse.
- **Partal: 1)** Çok kullanılmaktan yıpranmış. **2)** Giyinişi düzensiz ve pis olan. **3)** Abartılmış yalan. **4)** Övüngen, kendini beğenmiş.
- **Partenogenez:** Döllenmesiz üreme**.**
- **Pasaparola:** Bir birliğe verilen ve ağızdan ağıza bütün askerlere yayılan emir.
- **Paskal:** 1) Pandomim oyununda palyaço gibi boyanmış komik. 2) Kirli, pis, pasaklı.
- **Patavatsız:** Sözlerinin nereye varacağını düşünmeden saygısızca konuşan, davranışlarına dikkat etmeyen kimse.

- **Patiska:** Çoğu pamuktan dokunmuş sık ve düzgün bez, hasse, hasa.
- **Payidar:** Kalıcı, sonsuza kadar yaşayacak olan.
- **Payitaht:** Başkent.
- **Pazvant:** Osmanlı döneminde Rumeli'de gece bekçisi.
- **Peltek:** Dilini dişlerinin arasına alır gibi konuşan ve bu yüzden s, z gibi sesleri kusurlu söyleyen .
- **Pepeme:** Dudak sesleriyle başlayan kelimelerin ilk seslerini güçlükle söyleyen ve ancak birkaç kez tekrarladıktan sonra arkasını getirebilen kimse.
- **Peronospora:** Patates, pancar, asma ve daha başka bitkilerde mildiyu hastalığına yol açan mikroskobik mantar.
- **Pertavsız:** Büyüteç.
- **Perva:** (a uzun; Perva:) Çekinme, sakınma, korku.
- **Pestenkerani:** (a uzun; Pestenkera:ni) Saçma.
- **Peşkir: 1)** Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu. **2)** Yemek yerken kullanılan, el kurulanan, büyük mendil biçiminde pamuk veya keten bez, peçete.
- **Peştamal: 1)** Hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma. **2)** İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. **3)** Başa ve omuzlara örtülen dokuma.
- **Petalinis:** Üstünde kapak gibi tek bir kabuğu olan yumuşakça türü.
- **Peyke:** Genellikle eski iş yerlerinde bulunan, duvara bitişik, alçak, tahta sedir.
- **Peyzaj: 1)** Kır resmi. 2**)** Bir yerin doğal görünüşü.
- **Pinpon: 1)** *argo* Yaşlı, çökmüş. **2)** Masa tenisi.
- **Pinti:** Aşırı derecede cimri, hasis.
- **Piştov:** Osmanlı ordusunda bir süre kullanılan bir tür tabanca.
- **Piyes:** Oyun.
- **Polip: 1)** Sölenterlerden, toplu veya tek başına yaşayabilen basit yapılı hayvan. **2)** Mukoza ile kaplı boşluklar içinde gelişen, yumuşak, telsel, genellikle saplı bir armut biçiminde ur.
- **Pomat:** (Ek aldığında t, d olur; Pomadı)Yağlı ve kokulu merhem.
- **Potin:** Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı.
- **Potur:** Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir tür pantolon.
- **Pötikare:** Küçük kareli kumaş.
- **Prospektüs:** Tanıtmalık, bir şeyin nasıl kullanılacağını anlatan kısa yazı.
- **Punç:** Bir tür içki.
- **Üstüpü:** Gemi kalafatında, işliklerde, buharlı makinelerde, temizlik işlerinde, otomobilcilikte kullanılan didilmiş kendir.
- **Zıbın: 1)** Bebeklere iç çamaşırı olarak giydirilen, ince pamukludan kısa ve kollu giysi. **2)**Kadınların giydikleri kolsuz dış gömleği.

R, (r) Ünsüzü:

Alfabenin yirmi birinci harfi; sürekli, yumuşak (tonlu) bir dişeti ünsüzüdür. Kullanım sıklığında beşinci sırayı alır.

Söylenirken, dil ucu üstteki kesici dişlere dokunurken bir yandan da dilin gerisi sert damağa doğru kalkar ve yine dil ucu hızla titretilir. Sızmalı ve titreşimli bir ünsüz olan "r" sesini sözcüklerin başında çıkarmak daha kolaydır. Sözcük sonunda ise tonsuzlaşır. Tamamen kaybolmasına engel olmak, yutulmasını önlemeye dikkat etmek gerekir. Yoksa hem sözcüğün anlaşılması güçleşir hem de boğumlama hatası yapılmış olur.

Bu ünsüzü söylerken zorlanıyorsanız; dilinizin bulunduğu yere dikkat ederek bir süre titreşimli sesletme çalışması yapmayı deneyebilirsiniz: *Dil ucunu damağa kadar kaldırıp, dil, şiddetle çıkardığınız havaya dokununca geri çekip, titreterek tekrar başlangıçtaki konumuna getiriniz.* Bu, anlık hareketi defalarca tekrarlayın ve kısa hecelerle, tekerlemelerle çalışmalarınızı sürdürün. Su ile gargara yapmak ya da *bırrrr* sesi çıkarmak da yardımcı olacaktır.

"R" ünsüzü Ana Türkçede sadece *rap rap* gibi birkaç ses taklidi sözcüğün başında bulunur. Buna karşın yabancı dillerden geçmiş, "r" ünsüzüyle başlayan sözcük sayısı oldukça fazladır:

Radyo, Resim, Rızık, Rimel, Roket, Rönesans, Rumuz, Rüştiye

Zemherīr>Zemheri, Kārgir>Kâgir, Forward>Forvet gibi bazı Doğu ve Batı kökenli sözcükler Türkçeye alınırken "r" ünsüzlerinden biri düşürülmüştür. Yine *Saburra>Safra, Zumurrud>Zümrüt* örneklerinde olduğu gibi çift "r" ünsüzünün tekleştirildiği de görülür. *Tromba>Tulumba, Çārpāre>Çalpara* sözcüklerindeki r>l başkalaşması artık yerleşmiş ve sözlüklere öyle geçmiş olsa da, ***Birader****>Bilâder,* ***Merhem****>Melhem,* ***Kehribar****>Kehlibar*, ***Servi****>Selvi* gibi yaygın, ama ilk söylenişleri doğru olan sözcükler vardır. "Kılığı kıyafeti düzgün, olgun ve gösterişli kimse" anlamındaki ***Kerli ferli*** sıfatının halk arasında hatta bazı yazarlarca *Kelli felli* şeklinde kullanıldığı da olmaktadır.

Aslında "r" ünsüzü ile ilgili yapılan ve çoğu artık ne yazık ki yerleşmiş olan pek çok hatalı uygulama vardır:

- "R" ünsüzü ile başlayan sözcüklerin önüne ünlü bir ses getirilmesi:

Recep>İrecep, Rum>Urum, Ramazan>Iramazan, Rüzgar>Ürüzgar

- [-rl], [-ll] değişmesi:

Alırlar>Alıllar, Bilirler>Bililler, Yuvarlak>Yuvallak

- Sözcük içinde ya da sonunda düşürmek:

Bir şey>Bi şey, Bir gün>Bi gün, Yaşıyor>Yaşıyo, Geliyor>Geliyo

- Yanındaki ünsüzle yerini değiştirmek:

Kibrit>Kirbit, Derviş>Devriş, Toprak>Torpak, Meryem>Meyrem, Kirpik>Kiprik

Bu hatalardan kesinlikle kaçınmak gerekir.

"R" ünsüzü günümüz Türkçesinde sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda yer almaktadır: *Raf, Renk, Rıhtım, Rica, Rota, Röportaj, Rutubet, Rüküş, Ark, Berber, Ciro, Çare, Dert, Erken, Ferah, Geri, Harabe, Irak, İrmik, Jüri, Kare, Lira, Marka, Normal, Organ, Far, Kalbur, Sıfır, Tabur, Uğur, Yağmur, Zafer*

"R" ünsüzüyle alıştırmalar yaparken dilimizi biraz fazla titretmeye çalışalım:

RA	RE	RI	Rİ	RO	RÖ	RU	RÜ
AR	ER	IR	İR	OR	ÖR	UR	ÜR
RAR	RER	RIR	RİR	ROR	RÖR	RUR	RÜR
TAR	TER	TIR	TİR	TOR	TÖR	TUR	TÜR
RAY	REY	RIY	RİY	ROY	RÖY	RUY	RÜY
PAR	PER	PIR	PİR	POR	PÖR	PUR	PÜR
FRA	FRE	FRI	FRİ	FRO	FRÖ	FRU	FRÜ
ŞRA	ŞRE	ŞRI	ŞRİ	ŞRO	ŞRÜ	ŞRU	ŞRÜ

"R" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- A be kuru dayı ne kuru sarı darı bu darı, a be kuru dayı.
- Araba radyolarını rampada raporlayan radarcı raportörün rappadak rastıklı rakkas Ramiz'e rastlaması, rakibi rakik rahibi rahatlattı.
- Karakış karlı dağı karla kavururken, kaşı kırkık kırk kulaklı Kırımlı, kırk kırık kargıyla, kırkık kırk kırıtkan kırlangıcı kırkgeçitte kırkar kırkar kırkladı.
- Radyologlar radyoizotopların radyoaktivitesini ve radyofizyolojisini belirlediler.
- Ramazanda razakızade rastıklı Rasim, raftaki radyonun rabıtasını kesti.
- Ramazanda Rizeli Remzi rüküş Rümeysa'ya rastlamış da "Römorkör, riziko, rokoko, rüfeka, rüzgârgülü, rıh, zırh, rehabilitasyon, rızık, rot, rop, reprodüksiyon, rint, ring, ray, radyoaktivite nedir?" diye sormuş.

- Rasathanede randevulaşan rantiyeciler, rastlantısal bir rasyonalizm içinde, reel sektörün revizyonunu tartıştılar.
- Raşit'le Reşat reklamda rekabeti, refakatten rezalet raddesine getirdiler.
- Rıfkı'yla Rıza rıhtımda rızıklarını aradı.
- Riyaziye Rıfat, irticalen riyasetini rica etti.
- Romanyalı romantik romancı Roberto, Roma'da rodeocu Rodezyalıya roman, romans, rokoko ve Rönesans'ın, Rusçasını sordu.
- Şu karşıda bir dal, dal sarkar kartal kalkar, kartal kalkar dal sarkar. Dal kalkar, kartal sarkar, kantar tartar.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Çalpara:** Parmaklara takılıp çalınan zil veya buna benzer ses çıkarıcı araç.
- **İrticalen:** (a uzun; İrtica:len) Birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi, doğaçlama.
- **Kâgir:** (a ince ve uzun; Kâ:gir) Taş veya tuğladan yapılan yapı.
- **Kargı: 1)** Silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak. **2)** Kamış, saz.
- **Kırkgeçit:** Üzerinden birçok kez geçilmesi gereken veya birçok geçidi bulunan ırmak.
- **Kırkmak: 1)** Bir şeyi uçlarından kesmek. **2)** Saç, sakal veya tüyü kesmek. **3)** Koyun, keçi vb. hayvanların tüylerini kesmek.
- **Rabıta:** (ilk a uzun; Ra:bıta) Bağlayan şey, bağ.
- **Radde:** Derece, aşama, kerte.
- **Radyoaktivite:** Bazı elementlerin iyonlaşan parçacıklar çıkarması ile çekirdeklerinin parçalanmaya uğraması olayı, ışınetkinlik.
- **Radyofizyoloji:** X ışınlarının canlı dokular üzerindeki etkisini inceleyen bilim.
- **Radyoizotop:** Belirli bir elementin radyoaktif olan izotopu.
- **Radyolog:** Tanı ve tedavide iyonlaştırıcı ışınım kullanan uzman.
- **Rakik: 1)** İnce, narin. **2)** *mecaz* Merhametli, yufka yürekli.
- **Rakkas: 1)** Sarkaç. **2)** Raksı meslek edinmiş erkek.
- **Rantiye:** Üretime katkısı olmadan kira ve faiz geliri elde ederek yaşamını sürdüren kişi.
- **Rappadak:** Ansızın.
- **Rastık:** Kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya.
- **Rasyonalizm:** Akılcılık.
- **Razakı:** Kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli, şekeri çok bir tür üzüm.
- **Refakat:** (a uzun; Refa:kat. Ek alınca; Refa:kati) **1)** Arkadaşlık etme, birlikte bulunma. **2)** Eşlik etme.
- **Rehabilitasyon:** İyileştirme.
- **Reprodüksiyon:** Çoğaltma.
- **Revizyon:** Yeniden gözden geçirip düzeltme.
- **Rıh:** Yazıdaki mürekkebi kurutmak için dökülen çok ince ve renkli bir tür kum.

- **Rızık:** (Ek alınca sondaki ı düşer; Rızkı) **1)** Yiyecek, içecek şey, azık. **2)** Tanrı'nın bütün yarattıklarına verdiği nimet.
- **Rimel:** Kadınların kirpiklerini kıvırmak ve daha uzun göstermek için fırça ile sürdükleri yağlı sürme, maskara.
- **Rint:** (Ek alınca t, d olur; Rindi) Gönül eri.
- **Riyaset:** (a uzun; Riya:set) Başkanlık.
- **Riyaziye:** (a uzun; Riya:ziye) Matematik.
- **Rodeo:** Bir binicinin yabani at, sığır veya boğa üzerinde durabilmesine dayanan Amerikan oyunu.
- **Rokoko:** 18. yüzyılın başında Fransa'da çok geçerli olan, kavisli çizgileri bol, gösterişli bir bezeme üslubu ve bu üslupta olan.
- **Romans: 1)** Sekiz hecelik dizelerden oluşmuş bir İspanyol şiir türü. **2)** Şarkı türünde ve piyano için hazırlanmış, genellikle kıtalar biçiminde beste. **3)** Dokunaklı veya âşıkça bir şarkı çeşidi.
- **Rop:** (Ek aldığında p, b olur; Robu) Çoğu tek parça kadın giysisi.
- **Rot:** Motorlu taşıtlarda direksiyon ile tekerlek arasındaki bağlantıyı sağlayan demir çubuk.
- **Römork:** (Remork ya da Romuk şeklinde yanlış kullanmamaya dikkat) Başka bir taşıt tarafından çekilen motorsuz taşıt.
- **Römorkör:** Yedeğinde özellikle deniz taşıtı götüren taşıt.
- **Rönesans:** 15. yüzyıldan başlayarak İtalya'da ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde hümanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klasik İlk Çağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımı.
- **Rumuz: 1)** Simge. **2)** Gizli anlamları olan işaretler ve sözler.
- **Rüfeka:** (a uzun; Rüfeka:) Arkadaşlar.
- **Rüküş:** Gülünç bir biçimde giyinip süslenen kadın.
- **Rüştiye:** Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.
- **Safra: 1)** Balonlarda bulunan pilotların, yükselmek veya inişi yavaşlatmak istediklerinde attıkları ağırlık. **2)** Gemileri ve her boyda deniz aracını dengede tutmak, istenilen su düzeyine kadar batırabilmek için dip bölümlerine konulan ağırlık, balast. **3)** *mecaz* Sıkıntı, tedirginlik, rahatsızlık veren kimse veya şey. **4)** Karaciğerin hazmı kolaylaştırmak için onikiparmak bağırsağına salgıladığı yeşilimsi sarı renkli acı sıvı, öd.
- **Zemheri:** Kara kış.

S, (s) Ünsüzü:

Türk alfabesinin yirmi ikinci harfidir. Sürekli, sert (tonsuz) bir dişeti ünsüzü olan “s”, kullanım sıklığında ise on beşinci sırayı alır.

Dudaklar açık, dilin üstü sert damağa doğru yükselmiş, dil ucu ise üst diş köklerine dayanmış durumda iken havanın dilin ucundan tonsuz olarak sızması ile oluşur. “S” sesini çıkarmakta güçlük çekiyorsanız işe solunum alıştırmaları ile başlamalı ve soluğunuzu mümkün olduğunca “s” ünsüzü ile vermeye çalışmalısınız. (Bakınız:

Solunum Alıştırmaları) *"SSSSSSSS…"* alıştırmasını yaparken ıslık çalmamaya dikkat edin. Bunu önlemek için dişlerinizin arasına bir kâğıt parçası koyabilir veya ilk başlarda diliniz dışarıda iken çalışabilirsiniz.

"S" ünsüzü günümüz Türkçesinde sözcüklerin ön, iç ve son seslerinde yer alabilmektedir:

Saz, Sen, Sık, Sim, Son, Söz, Su, Süt, Asıl, Eski, Islak, İstek, Osmanlı, Öksüz, Uslu, Üstün, Alyans, Kümes, Lüks, Mis, Nüans, Pars, Yas

Bazı yabancı sözcükler Türkçeye geçerken, başta bulunan "z" ünsüzünün "s" ünsüzüne dönüştüğü görülür. Dönüşüm daha çok Arapça sözcüklerde olmuştur: *Za'feran(Ar.)>Safran, Zukāk(Ar.)>Sokak, Zupya (İt.)>Sübye*

İç seslerde de; *Forza (İt.)>Forsa, Piazza (İt.)>Piyasa* gibi örnekler mevcuttur.[40]

[St-], [Sk-], [Sp-], [Sc-] gibi çift ünsüzle başlayan Batı kaynaklı pek çok yabancı sözcük, (Türkçede sözcük başında çift ünsüz olamayacağı kuralından hareketle) Türkçe kullanıma alınırken önlerine "i" ünlüsü getirilmiştir:

Sözcüğün Aslı	Türkçesi
Scala (İt.)	İskele (Deniz taşıtlarının yanaştığı, denize doğru uzanan yer)
Scandagilio (İt.)	İskandil (Denizin derinliğini ölçme ve bu işte kullanılan araç)
Skamni (Yun.)	İskemle (Arkalıksız sandalye)
Spinos (Yun.)	İspinoz (Boynu ve karnı kırmızı renkte, güzel sesli bir kuş)
Spirito (İt.)	İspirto (Etil alkolün halk dilindeki adı)
Squelette (Fr.)	İskelet (İnsan ve hayvan bedeninin kemik çatısı)
Station (Fr.)	İstasyon (1. Tren, metro durağı 2. Araştırma kuruluşu)
Statistique (Fr.)	İstatistik (Verileri yöntemli bir biçimde toplayıp sayı olarak belirtme)
Stavros (Yun.)	İstavroz (Haç)
Steam (İng.)	İslim / İstim (Gücünden yararlanmak için elde edilen buhar)
Stecca (İt.)	İsteka (Bilardo oyununda toplara vurmak için kullanılan sopa)

Ancak bu uygulama bütün örnek sözcükler için geçerli değildir. Günümüz Türkçesinde *Skandal, Ski, Slalom, Slayt, Slogan, Smokin, Snop, Spatula, Spiker, Spor, Stabilize, Staj, Stat, Steno, Steril* sözcüklerini başlarında çift ünsüzle

[40] **Aya İşihara**, age.

kullanıyoruz ve *Sprey, Sprint, Strateji, Stres, Striptiz* gibi üç ünsüzle başlayan sözcüklere bile rastlıyoruz.

Anadolu'nun bazı yörelerinde ise sözcüklerin başında "s" yerine "z" ünsüzünün getirildiği olur. Bu yanlış söyleyiş biçiminden de kaçınmak gerekir:

Sabah>Zabah, Sebze>Zebze, Sıfır>Zıfır, Sopa>Zopa

Şimdi de "s" ünsüzünü ünlülerle ve ünsüzlerle birleştirelim. Alıştırmaları, ağız hareketlerini (yanak, çene, dudak) abartarak ve normalden biraz daha yüksek sesle yapmaya çalışalım:

SA	SE	SI	Sİ	SO	SÖ	SU	SÜ
SAS	SES	SIS	SİS	SOS	SÖS	SUS	SÜS
SAP	SEP	SIP	SİP	SOP	SÖP	SUP	SÜP
SAT	SET	SIT	SİT	SOT	SÖT	SUT	SÜT
SAR	SER	SIR	SİR	SOR	SÖR	SUR	SÜR
SAZ	SEZ	SIZ	SİZ	SOZ	SÖZ	SUZ	SÜZ
SPA	SPE	SPI	SPİ	SPO	SPÖ	SPU	SPÜ
ARS	ERS	IRS	İRS	ORS	ÖRS	URS	ÜRS

"S" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Bu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak, sarımsaklamasak da mı saklasak?
- Safranbolulu Safinaz'la Salihlili Salih, Sivrihisar'da soğuklamışlar, sinüzit olmuşlar. Sonra sırıklarına sımsıkı sarılarak sızlana sızlana sırılsıklam Seyitgazi'ye varıp, sarımsaklı su teresini su sarımsağı ile ıslatarak suyunu süzmüşler.
- Salepçi saf Sadık, sahtekâr sabuncu Salih'e salyalar saçarak sağlam saplı saldırmasıyla saldırdı.
- Sandıklı'da simit sepetleri sıra sıra sıralı sevimli simitçi, sırıtarak sofraya savrulan simitleri süpürdü.
- Sarı Selim'in sallantıdan sarsıldığını, sarsak sarsak, samanlıkta sarıkları sandık sanıp saldırdığını saptayan sarışın sanatçı sakallı Sadi, sağduyulu sadık saksafoncusuna, sahura kadar sahanlıkta sabırla saklanmasını söyledi.
- Sason'un susuz sazlıklarında sadece soğanla sarımsak yetişebileceğini söyleyen Samsunlu sebzecilerin sözüne sizler de sessizce ve sezgilerinize sığınarak inanabilirsiniz.

- Sazende Sami ile sakar Salim, zaman zaman sizin sokağın sağ köşesinde sinsi sinsi fiskoslaşarak, sizi simitçi Sezgin'e sonsuz ve sorumsuz bir hayâsızlıkla sık sık şikâyet ederler.
- Sedat Tınaz'ın bütün tasası suratsız teyzesine rastlamadan önce, set üstünde sırtını zerzevat sepetinin pis tepesine sürten sıska sünepe tazısını tuz tortusu tütsüsüne tutmasıydı.
- Selimiye'de sekiz bin sekiz yüz seksen sekiz semerli semerci, seçkin semerlerini sedefçi Sefer'e senetsiz sepetsiz verdi.
- Sen seni bil sen seni, bil sen seni, bil sen seni. Sen seni bilmezsen, sen seni, patlatırlar enseni.
- Sesim sesine seslendiğinde, sesim dinlenmişse eğer, sessizlik sona ermiştir. Sessizlik çekip gitmişse sesler içinde; sese seslenenler, sessizliği sesi sesleterek söylemişlerdir.
- Sıcaklardan sızlanan Sındırgılı sırıtık Sıdıka, sırıktan sıska sıyırık sıvacıya sıtmadan sızlandı.
- Sırtındaki sığırcıkları sırıklara sıkıca sıralayan Sıtkı, sırf sığınakta sırtarıp sırıtan, sırılsıklam sırnaşık, sıtmadan sıskalaşan sıfatsız sığıntılar sıkılmasınlar diye sırmalı sıvacılara sırt çevirip, sıralı sırasız sızlanan sığırtmacı sıkıştırdı.
- Sivrihisarlı simitçi Salim'e simitleri susamlasak da mı satsak susamlamadan mı satsak; yoksa susamlamadan satsak da satın alanlara mı susamlatsak?
- Siyah sineklerle sivrisinekler sihirli sinemada sivilceli sivil sipahileri sinirlendirdiler.
- Sözlerini sözlükten süzerek söyleyen Söğütlü Sökmen, söylevindeki sözcükleri sönük sönük söyledi.
- Sungurlulu suçsuz subay, suçlu Suriyeliyi subaşında susuzluktan susturdu.
- Süslü sütçü, süzgeçten süzülmüş sterilize sütlerini, süslü püslü sünepe sütnineye süzme sütlaç yaptırdı.
- Şu sarılı sarmal sarmaları savsaklasak da mı sarmalasak, savsaklamasak da mı sarmalasak?

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Fiskos:** Başkalarının duyamayacağı biçimde gizli ve alçak sesle konuşma.
- **Forsa:** Gemilerde kürek çeken tutsak veya hükümlü kimse.
- **Hayâ:** (Son a uzun; Haya:) Utanma duygusu, utanç, utanma, sıkılma.

- **Mis: 1)** Güzel. **2)** Lavanta, kolonya. **3)** Ağaç zamkı.
- **Öksüz: 1)** Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan çocuk. **2)** *mecaz* Kimsesiz.
- **Piyasa: 1)**. Satıcıların mal satmak için bir araya geldiği yer, Pazar. **2)** Bir yol üzerinde gidip gelerek gezinme. **3)** Alışveriş fiyatı, geçerli fiyat. **4)** Arz ve talebin karşılaştığı alan. **5)** Ortalık.
- **Safran: 1)** Safran, lokum ve ilaç yapımında kullanılan bir bitki. **2)** Bu bitkinin kurutulmasıyla elde edilen, bazı yiyecek ve içeceklere tat, koku ve sarı renk vermekte kullanılan toz.
- **Sağduyu:** Doğru, akla uygun yargılar verme yeteneği, aklıselim, hissiselim.
- **Sahanlık:** (Ek aldığında k, ğ olur; Sahanlığı) Yapılarda ve bazı taşıtlarda kapı önünde, merdiven başlarında veya dönülen bölümünde bulunan geniş yer.
- **Sahur:** Ramazan ayında oruç tutanların gün doğmadan önce belirli saatte yedikleri yemek ve bu yemeğin yendiği vakit.
- **Sakar:** Sık sık küçük, önemsiz kazalar yapan kimse.
- **Saldırma:** Bir tür büyük bıçak.
- **Sarık:** (Ek aldığında k, ğ olur; Sarığı) **1)** Sarılarak meydana getirilen başlık. **2)** Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal gibi şeyler.
- **Sarmal: 1)** Dolana dolana oluşmuş, birbirini izleyen, helisel, helezonlu, helezoni. **2)** *Mecaz* İçinden çıkılmaz durum.
- **Sarsak:** Yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle güçsüz kalarak vücudu titrer gibi sarsılan kimse.
- **Savsaklamak:** Belirli bir sebebi olmaksızın bir işi isteyerek geri bırakmak, geciktirmek, umursamamak, ertelemek, sallamak, ihmal etmek, ağırdan almak, oyalamak.
- **Sazende:** (a uzun; Sa:zende) Sazcı, saz çalan kimse.
- **Semer: 1)** At, eşek, katır ve benzeri hayvanların sırtına yerleştirilen, üzerine yük bağlanan veya binilen, iskeleti ağaçtan araç. **2)** Hamalların yük taşırken kullandığı deriden sırt yastığı, arkalık.
- **Sıfat: 1)** Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten kelime, ön ad. **2)**Bir kimsenin görev, ödev, toplumsal veya hukuki bakımdan yeri ve özelliği.**3)** Yüz, kılık ve dış görünüş.
- **Sığıntı:** Bulunduğu yerde kalması istenmeyen, varlığı gereksiz görülen kimse.
- **Sığırcık:** (Ek aldığında k, ğ olur; Sığırcığı) Serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş.
- **Sığırtmaç:** Büyükbaş hayvan güden kimse, sığır çobanı, nahır.
- **Sırıtık:** Sürekli olarak sırıtan.
- **Sırıtmak:** Dişlerini göstererek aptallık, şaşkınlık, kurnazlık veya alay belirtir biçimde gülmek sırtarmak.
- **Sırnaşık:** (Ek aldığında k, ğ olur; Sırnaşığı) **1)** Can sıktığına, rahatsız ettiğine aldırmadan bir kimseden sürekli, yalvarırcasına istekte bulunan ve bu isteğinde direnen kimse. **2)** Yapmacık
- **Sırtarmak: 1)** Dişlerini göstererek gülmek, sırıtmak. **2)** Açıkta kalarak görünmek, göze batmak.
- **Sıyırık:** (Ek aldığında k, ğ olur; Sıyırığı) **1)** *mecaz* Utanmaz, yüzsüz, bilgisiz kimse. **2)** Yüzeyinden bir parça sıyrılmış olan.

- **Sim: 1)** Gümüş. **2)** İşlemelerde kullanılan, gümüş görünüşünde ve parlaklığında olan iplik.
- **Sinüzit:** Ateş, baş ağrısı, burun tıkanıklığı ve akıntısı ile beliren yüz sinüslerinin iltihaplanması.
- **Sipahi:** (a ve sondaki i uzun; Sipa:hi:) Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker.
- **Ski:** Kayak.
- **Slalom:** Kayak sporunda bayraklarla işaretlenmiş birtakım dönemeçlerden oluşan pist üzerinde yapılan bir yarış türü.
- **Slayt:** Yarı ya da tam karartılmış bir odada bir gösterici ile beyaz perdeye ya da duvara
- yansıtılarak öğretim etkinliklerinde kullanılan saydam resim.
- **Smokin:** Özel günlerde erkeklerin giydiği önü açık, ceketi genellikle ipek yakalı takım giysi.
- **Snop:** (Ek aldığında p, b olur; Snobu) *argo* Seçkin görünmek için, bazı çevrelerdeki düşünceleri benimseyen, hayranlık duyan ve onlar gibi davranmaya özenen kimse, züppe.
- **Soytarı: 1)** Söz ve davranışlarıyla halkı güldürüp eğlendiren kimse, maskara. **2)** *mecaz* Hileci, yaltak kimse, kaşmer.
- **Spatula:** Ev işleri, duvarcılık, boyacılık gibi alanlarda kullanılan, bir maddeyi kazımaya, yaymaya yarayan, küçük bir kürek veya ucu keskin olmayan, bükülebilen bir bıçak biçiminde metal, ağaç, kemik gibi maddelerden yapılmış araç.
- **Sprey: 1)** Bir püskürtücü yardımıyla çok ince damlacıklar durumunda püskürtülen sıvı. **2)**Püskürtücü.
- **Sprint: 1)** Uzun mesafe koşularında son 100 veya 200 metrelerde yapılan atak. **2)** 100 veya 200 metre koşulan bir tür yarış.
- **Stabilize: 1)** Silindirle sıkıştırılarak düz duruma getirilmiş yol. **2)** İstikrarlı.
- **Staj:** Herhangi bir meslek edinecek olan kimsenin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi.
- **Steno: 1)**Söylenen sözleri söylendiği kadar çabuk yazmaya elverişli, kısa ve yalın işaretlerden oluşan yazı yöntemi, stenografi. **2)** Bu yazı yöntemini kullanarak herhangi bir metni konuşma hızıyla yazan kimse, stenograf.
- **Steril:** Her çeşit mikroptan arınmış, arınık.
- **Strateji: 1)** Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol. **2)** Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı.
- **Stres:** Ruhsal gerilim.
- **Striptiz:** Genellikle gece kulüplerinde, pavyonlarda genç bir kadın oyuncunun müzik eşliğinde dans edip soyunarak yaptığı gösteri.
- **Sübye: 1)** Mürekkep balığı. **2)** Badem içi, ezilmiş sarımsak, kavun çekirdeği vb.nden yapılan boza koyuluğunda sıvı.
- **Sünepe:** Kılıksız ve uyuşuk, sümsük kimse.
- **Tütsü:** Dinî törenlerde veya çevrenin güzel kokmasını sağlamak amacıyla yakılan kokulu madde, buhur.
- **Zerzevat:** (Ek aldığında a uzar; Zerzeva:tı) **1)** Sebze. **2)** *mecaz* Küçük, önemsiz nesneler.

Ş, (ş) Ünsüzü:

Alfabenin yirmi üçüncü harfidir. "Ş" ünsüzü, dişeti ve damakta boğumlanan, sert (tonsuz) ve sürekli bir sestir. Kullanım sıklığında on sekizinci sırada gelir.

Söylenirken dişler birbirine ve dilin üst kısmı da ön damağa yaklaşır, dudaklar ileriye doğru uzanır. Hava dilin ortasından sızarak "ş" ünsüzünü oluşturur. Bu harfi söylemekte zorlanıyorsanız ıslık çalmayı deneyin, ya da önce "s" sesini çıkarıp sonra parmaklarınızla dudaklarınızı yanlardan öne doğru toplayın ve dilinizin ucunu biraz geriye çekin, "s", "ş" sesine dönüşecektir.

Sızıcı, titreşimsiz ve hışırtılı bir dişeti-damak ünsüzü de diyebileceğimiz "ş", aynı zamanda daha önce de sözünü ettiğimiz gibi- koruma (kaynaştırma) ünsüzüdür:
İki-ş-er=İkişer, Altı-ş-ar=Altışar

Yabancı dilerden Türkçeye geçen bazı sözcüklerde bir s>ş dönüşümü görülmektedir. Bu dönüşüm, *Siringa (İtalyanca)>Şırınga, Slam (İngilizce)>Şilem* örneklerinde olduğu gibi bazen ön seste gerçekleşse de, daha çok iç seslerde ve özellikle, [-sp-], [-sk-], [-st-], [-ss-] benzeri, Türkçede olmayan ünsüz kümeleri içindeki "s" ünsüzünün "ş" ünsüzüne dönüşümü şeklinde olmaktadır:[41]

Sözcüğün Aslı	Türkçesi
Abasso (İt.)	Abaşo (Gemiyi baştan veya kıçtan, halatla karaya bağlama)
Çār-su (Far.)	Çarşı (Dükkânların bulunduğu alışveriş yeri)
Fresco (İt.)	Frişka (Yelkeni dolduramayacak kadar hafif rüzgâr)
Kaupasti (Yun.)	Küpeşte (Gemide borda kaplamalarının en üstü, güverteden yukarı kalan bölüm, korkuluk)
Manesco (İt.)	Manişka (İki dilli iki makara ile yapılan palanga)
Mespilon (Yun.)	Muşmula (Gülgillerden,dikenli küçük bir ağaç ve onun meyvesi)
Pistol (Çek.)	Piştov (Osmanlı ordusunda bir süre kullanılan bir tür tabanca)
Sporta (İt.)	İşporta (Gezici olarak açıkta yapılan kayıt dışı satış)

Ayrıca başka ünsüz ve ünlü kümelerinde de "ş" dönüşümü örnekleri vardır: *Cliché (Fr.)>Klişe, Fascisme (Fr.)>Faşizm, Flash (İng.)>Flaş, Floche (Fr.)>Floş, Gauchisme (Fr.)>Goşizm*

[41] **Aya İşihara**, age.

Türkçede bu dönüşümün tersi de söz konusudur. Aslında "ş" olan ünsüz, sözcük dilimize alınırken "ç", "s" haline gelebilmektedir: *Şagāl (Far.)>Çakal, Şorbā (Far.)>Çorba, Mişhaz (Ar.)>Maşād> (Osm.)>Masat, Pā-pūş (Far.)>Pabuç*

"Ş" ünsüzü Türkçe sözcüklerin başında, *Şenlik, Şölen* gibi az sayıda örnekte bulunsa da, yansımalarda (onomatope) ve "şu" zamiri ile ondan türetilmiş sözcüklerde sık rastlanır:

Şap şap, şıp şıp, Şapır şupur, Şakır şakır, Şıpırdak, Şipirdek; Şu, Şuna, Şunu

Günümüz Türkçesinde "ş" ünsüzü sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir:

Şart, Şebeke, Şıra, Şiir, Şort, Şömine, Şurup, Şüphe, Aşk, Ekşi, Işık, İşlek, Oluşum, Örtüşmek, Uşak, Üşenmek, Arş, Barış, Canhıraş, Diş, Fiş, Karış, Lavaş, Marş, Niş, Pelüş, Talaş, Yaş

"Ş" ünsüzünü ünlülerle ve ünsüzlerle birleştirerek söyleyelim:

ŞA	ŞE	ŞI	Şİ	ŞO	ŞÖ	ŞU	ŞÜ
ŞAŞ	ŞEŞ	ŞIŞ	ŞİŞ	ŞOŞ	ŞÖŞ	ŞUŞ	ŞÜŞ
ŞAP	ŞEP	ŞIP	ŞİP	ŞOP	ŞÖP	ŞUP	ŞÜP
ŞAT	ŞET	ŞIT	ŞİT	ŞOT	ŞÖT	ŞUT	ŞÜT
ŞAR	ŞER	ŞIR	ŞİR	ŞOR	ŞÖR	ŞUR	ŞÜR
ŞAY	ŞEY	ŞIY	ŞİY	ŞOY	ŞÖY	ŞUY	ŞÜY
AŞK	EŞK	IŞK	İŞK	OŞK	ÖŞK	UŞK	ÜŞK
ŞARK	ŞERK	ŞIRK	ŞİRK	ŞORK	ŞÖRK	ŞURK	ŞÜRK

"Ş" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Sizin damda var beş boz başlı beş boz ördek, bizim damda var beş boz başlı beş boz ördek. Sizin damdaki beş boz başlı beş boz ördek, bizim damdaki beş boz başlı beş boz ördeğe siz de bizcileyin beş boz başlı beş boz ördek misiniz demiş.
- Şahsiyetli şaibesiz Şarklı şair, şarkılaşmanın şiir üzerindeki şaşırtıcı şekillenmesinden şiddetle şikâyetçi oldu.
- Şaklaban şamdancı Şadan, şatafatlı şatosunda şaşmaz şakrak şairleri şanlı şakrak şarküteri şarabıyla şaşırttı.
- Şamlı Şehmuz, şimşirleri şahane şafakta şakşakladı, aşkla meşkle coştu, düştü, şaşırdı.

- Şaşılası şaşkalozlar şahıslarında şartlandırılan şaşkınlıklarına şaşarlarken, şaşakalan şahısların şaşırışlarıyla şakalaşıp, şaşkalozların şahsi şaşkınlıklarına takılıp, taşkın şaşkaloz şakalarıyla şakalaştılar.
- Şavşatlı Şaban, Şarkışlalı şipşakçı Şekip, bir de şıpsevdi Şehime, Şişhane'den şeytan kuşu mu, şömine maşası mı, masa şemsiyesi mi, şoson mu, şezlong mu ne, bir şeyler almaya gitmişler.
- Şavşatlı Şaban'ın şahsi şakalarına şaşıran şaklaban şakrak Şakir, apışıp kaldı.
- Şekilsiz şaşkın şapşal şurupçu, şosenin yokuşundaki şişko şıracıyı şölene çağıracak.
- Şemsettin Sami paşazadenin Şemsi Paşa pasajında dilleri büzüşesiceler.
- Şemsiyeli şerbetçi Şefik, şehirli şekercinin şebboylarını şezlongunun şeritlerine astı.
- Şerbetçilerin şerbet şişelerinden şikâyetinin sebebi şayet şişelerin içlerinin şerbetlendirilmesiyse, şerbetçinin silme şerbetlendirilmiş şişeleri senin neyine a be şişecilerin paşazadesi Şeyh Şemsettin Sami Paşa bey kardeşim?
- Şiş şişeyi şişlemiş, şişe keşişe pişt demiş.
- Şişeci şirin şişko Şinasi, şirkette şişmanlığından şikâyet etti.
- Şöhretli şövalye şölende şansölyenin şöhretli şömine balığını şişirip şişleyerek şişeledi.
- Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortadaki boş su şişesi.
- Şurupçu Şule'nin Şuhut şubesi şubatta şurupları şuursuzca şuna buna şutladı.
- Yazın başı pişmeyenin kışın aşı pişmez.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Apışmak: 1)** Yorgunluktan bacaklarını birbirinden ayırarak çökövermek. **2)** *mecaz* Ne yapacağını kestirememek, şaşırmak.
- **Canhıraş:** Yürek paralayan, iç tırmalayan.
- **Faşizm:** Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğreti.
- **Floş:** (İ ince) **1)** Selülozdan yapılan, parlak, bükümsüz iplik. **2)** Poker oyununda aynı renkten ve aynı türden beş kâğıt.
- **Goşizm:** Solculuğun aşırı biçimi.
- **Keşiş:** Rahip.
- **Klişe: 1)** Baskıda kullanılmak amacıyla, üzerine kabartma resim, şekil, yazı çıkarılmış metal levha. **2)** *mecaz* Basmakalıp söz ya da görüş.

- **Masat:** (Ek aldığında t, d olur; Masadı) Bıçak bilemeye yarayan çelikten, çubuk biçiminde araç.
- **Meşk: 1)** Yazı veya müzikte alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, el alıştırması. **2)** Yazı veya müzik dersi.**3)** Usta âşıkların yeni yetişen ozanlara ders vermesi, saz ve koşuk çalışmaları.
- **Pasaj: 1)** İçinde dükkânlar bulunan, üzeri kapalı veya açık çarşı. **2)** Yazının veya eserin bir bölümü, parça.
- **Paşazade:** (Sondaki a uzun; Paşaza:de) **1)** Paşanın çocuğu. **2)** *mecaz* Rahatına düşkün, gösterişi seven kimse.
- **Pelüş:** Bir yüzü uzun tüylü, yumuşak ve parlak, kadifeye benzer bir kumaş türü.
- **Şaibe:** (a uzun; Ša:ibe) **1)**Art düşünce. **2)** Hile. **3)** Eksiklik, kusur, ayıp. **4)** Kir, leke.
- **Şaklaban:** Basit şakalar yaparak herkesi güldüren, şakacı kimse.
- **Şakrak:** Şen, neşeli, hayat dolu.
- **Şakşak:** (Ek aldığında k, ğ olur; Şakşağı) Çeşitli anlamları arasından: **1)** Çoğunlukla hokkabazların kullandıkları, hafifçe vurulduğunda hızla vurulmuş gibi "şak" diye ses çıkaran tahta maşa. **2)** Elde oynanan büyük taneli tespih. **3)** El çırpma, alkış.
- **Şamdan:** Üzerine kandil, mum veya herhangi bir ışık kaynağı konulan yüksek tabla, mumluk, çırakma.
- **Şansölye:** Almanya ve Avusturya'da hükûmet başkanı.
- **Şapşal:** Aptalca davranışlarda bulunan, alık kimse.
- **Şarküteri:** Peynir, zeytin, salam, sucuk benzeri yiyecek maddelerinin satıldığı dükkân veya büyük alışveriş merkezinin bir bölümü.
- **Şaşkaloz: 1)** Şaşı kimse. **2)** Şaşkın kimse.
- **Şatafat:** Görkem, göz alıcı ve gösterişli olma durumu, gösteriş, debdebe, ihtişam, tantana, haşmet.
- **Şebboy:** Turpgillerden çok yıllık ve otsu bir süs bitkisi.
- **Şeytan kuşu:** Kurbağa ile beslenen, kuyruksuz bir cins büyük yarasa.
- **Şıpsevdi:** Görür görmez seven, âşık olan kimse.
- **Şıra: 1)** Henüz mayalanmamış üzüm suyu. **2)** Bazı meyve ve sebzelerin özü.
- **Şırınga: 1)** Havayı, sıvıları emmeye veya itmeye yarayan ale.t **2)** Vücuda sıvı vermede kullanılan araç, enjektör.
- **Şilem:** Briçte bir ekibin, en çok bir el vererek yaptığı oyun.
- **Şimşir:** Şimşirgillerden, yaprakları her mevsimde yeşil kalan, taşlık, çorak bölgelerde kendiliğinden yetişen veya bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, odunu sarımsı renkli ve çok sert olan bir ağaççık.
- **Şipşak:** Çabucak.
- **Şoson:** Kumaş veya ince deriden, çoğunlukla düz topuklu, ayağı bütünüyle saran ayakkabı.
- **Şurup:** (Ek aldığında p, b olur; Şurubu) **1)** Çok kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet. **2)** Çeşitli meyve özleri ve şekerin kaynatılmasıyla elde edilen içecek. **3)** İçinde çok miktarda şeker bulunan koyu sıvı kıvamda olan ilaç.

T, (t) Ünsüzü:

Türk alfabesinin yirmi dördüncü harfidir. Tonsuz (sert), süreksiz bir dişeti ünsüzü olup, kullanımda on üçüncü sırada gelir.

Dil ucunun damağın ön kısmına, diş köklerine dayanıp birden açılmasıyla ve patlama biçiminde oluşur. "T" ünsüzünün söylenmesi sırasında ses telleri titreşmediğinden, titreşimsiz (ötümsüz) harfler arasındadır ve Ana Türkçede sözcüklerin başında daha sık görülür:

Tanı, Tamu, Tanık, Tanım, Tarım, Taslak, Tecim, Tekel, Tekil, Tepki, Tını, Tin, Toplum, Töre, Tugay, Tutsak, Tüm, Tür

Yansımalarda da kullanılır:

Tak tak, Takır takır, Tay tay, Tık tık, Tıkır tıkır, Tıpır tıpır, Tıpış tıpış

Yabancı dillerden (özellikle İtalyancadan) Türkçeye geçen bazı sözcüklerde yer alan ikiz "t" sesinden biri, sözcük Türkçeleştirilirken düşürülmüştür:

Squelette (Fr.)>İskelet, Cocoletta (İt.)>Kukuleta, Brachette (İt.)>Parakete, Ricetta (İt.)>Reçete

Steam (İng.)>İslim, Matutak (Erm.)>Madımak sözcüklerinde görülen başkalaşmalar, en çok *t>d* başkalaşması olarak sözcüklerin ön ve iç seslerinde gerçekleşmektedir:

Tara (İt.)>Dara, Tabl (Ar.)>Davul, Tut (Far.)>Dut, Timone (İt.)>Dümen Çārtāk (Far.+Ar.)>Çardak, Katā'if (Ar.)>Kadayıf, Katīfe (Ar.)>Kadife, Pita(Yun.)>Pide, Vite (İt.)>Vida[42]

Yabancı sözcüklerin ön ve iç seslerindeki "d" ünsüzlerinin Türkçede "t" ünsüzüne dönüşmesi ise sıklıkla görülen bir durumdur:[43]

Debbag (Ar.)	*: Tabak*	*Dāne (Far.)*	*: Tane*
Dārçīn (Far.)	*: Tarçın*	*Dellāk (Far.)*	*: Tellak*
Derzī (Far.)	*: Terzi*	*Destī (Far.)*	*: Testi*
Deskere (Far.)	*: Teskere*	*Desterre (Far.)*	*: Testere*
Hudhud (Ar.)	*: Hüthüt*	*Kudsiyyet Ar.)*	*: Kutsiyet*
Mikdār (Ar.)	*: Miktar*	*Cedvel (Ar.)*	*: Cetvel*
Lavada (İt.)	*: Lavanta*	*Locanda (İt.)*	*: Lokanta*

42-43-44: **Aya İşihara**, age.

Türkçede sözcük sonunda “d” ünsüzü bulunmadığı için (Bakınız: Ünsüz değişimi) “Rüzgâr” anlamındaki *“Bad”* ve “Hatırlama” ya da “Yabancı” anlamındaki *“Yâd”* gibi birkaç tanesi dışında, bütün sözcüklerin sonlarındaki “d” sesleri “t” sesine dönüşür:[44]

Dāmād (Far.)	*: Damat*	*Mevcūd (Ar.)*	*: Mevcut*
Ebed (Ar.)	*: Ebet*	*Meded (Ar.)*	*: Medet*
Ferd (Ar.)	*: Fert*	*Feryad (Far.)*	*: Feryat*
Merd (Far.):	*: Mert*	*Derd (Fars.)*	*: Dert*
Stand (İng.)	*:Stant*	*Limited (İng.)*	*: Limitet*

Bu sözcüklerin ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tekrar tonlulaşarak “d” ünsüzü olduğunu unutmayınız:

Damad>Damat>Damadı, Ebed>Ebet>Ebedi, Feryad>Feryat>Feryadı

“T” ünsüzü ile alıştırmalar yaparken çene, dudak ve yanak hareketlerini abartarak, normalden biraz daha yüksek ses çıkarmaya çalışalım:

TA	TE	TI	Tİ	TO	TÖ	TU	TÜ
TAT	TET	TIT	TİT	TOT	TÖT	TUT	TÜT
TAF	TEF	TIF	TİF	TOF	TÖF	TUF	TÜF
TAK	TEK	TIK	TİK	TOK	TÖK	TUK	TÜK
TAP	TEP	TIP	TİP	TOP	TÖP	TUP	TÜP
TAŞ	TEŞ	TIŞ	TİŞ	TOŞ	TÖŞ	TUŞ	TÜŞ
TRA	TRE	TRI	TRİ	TRO	TRÖ	TRU	TRÜ
ART	ERT	IRT	İRT	ORT	ÖRT	URT	ÜRT

“T” Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Batı tepede tahta depo dibinde beytûtet eden putlu dede tekkesinden matrut bitli Vedat, dar derede tatlı duttan dürülü pide yutup pösteki dide dide dört ayda dört türlü derde tutuldu.
- Paşa tasıyla, taşa taşa tam beş tas has hoşaf.
- Taçlı taze, tahtında, tahtadan tavandaki tamburları takır takır takırdatan Talip’i takdir etti.
- Tahsilli ve tahlilli tentürdiyotçu tetik Tahir’le tahterevallici tekinsiz Tevfik’in talimhanede ters türs konuşarak ter ter tepinip, tir tir titremeleri, Turhallı tombul Turgut’u tıpış tıpış tosbağa sokaktaki tömbekiciye doğru yöneltti.

- Tarikatın tarihini tartışmayı tarihçilere, taşradaki tamircinin tapucuyu tartaklamasını tanıklara bırak da tarlandaki tahılların talanlanmasına tasalan.
- Taşlı tarladaki terasta talaşlar tutuşunca başlayan telaş, talaşların tamamıyla, büsbütün tutuşmasıyla artmış. Tutuşan talaşları görüp, tellaklar telaş ettikçe talaşlar tutuşmuş, talaşlar tutuştukça tellaklar telaş etmiş ve terasın tırabzanına tutunmuş bakan Trabzonlu teşrifatçı titiz Tahsin Tevfik, talaşlar tutuştukça telaş eden tellaklara "boşuna telaş ediyorsunuz" demiş.
- Tembel tefeci teyze terliklerini teker teker terli Tekin'in tepesinden tepsideki temiz tekirlere fırlattı.
- Tıraşlı tırtıl tıpacı tıknaz tırnaklarını tıkır tıkır tıkırdattı.
- Tiftikleri tiftik tiftik tiftiklenen Tibetli tiryaki, titreyen timsahların tipinden tiksindiğinden tipideki tilkilerle titreşemedi.
- Titiz temiz tendürüst dadım, tattığı tere demetini dide dide dağıttı da hiddetinden hem dut dalında takılı duran dırıltı düdüğünü öttürdü, hem de didine didine tereleri tertipleyip, titreye titizlene tencerede tıngırdattı.
- Tokatlı tombalacı, tombala torbasını apar topar toplarken, tombalak tosun torununu tortop edip, tokalarla tokaçları, topaçları tokmak torbasında topladı.
- Tokmakçı tokmağını tokmaklattırıyor mu, yoksa tokmaklattıramayıp topuzcudan topuz mu yiyor?
- Tövbekâr tömbekici tömbekiye tövbe töreninde tömbekiye tövbe ederken öksürüp töskürdü, öfkesinden tökezleyip püskürdü.
- Tulumbacı tuzsuz Turgut, turnaları tutarak tunçtan tulumbasına tutkalladı.
- Tülbentçi Tülin, tümendeki tüfekleri tütsüleyip tütün tüttüre tüttüre tülbent ütüledi.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Beytütet:** Geceleme, gece kalma.
- **Dırıltı:** Bezdirici bir biçimde söylenme, dırdır.
- **Ebet:** (Ek aldığında t, d olur ve i uzar; Ebedi:) Sonu olmayan gelecek zaman, sonsuzluk.
- **Hüthüt:** Çavuşkuşu, ibibik.
- **Limitet:** Sınırlı.
- **Matrut:** Kovulmuş, çıkarılmış.
- **Parakete:** Geminin saatteki hızını anlamak için kullanılan araç.
- **Stant:** (Ek aldığında t, d olur; Standı) **1)** Sergi yeri. **2)** İş yerlerinde, fuarlarda ve benzeri yerlerde malların alıcılara gösterilmek üzere özel olarak hazırlanmış bölüm.
- **Tabak:** (Ek aldığında k, ğ olur; Tabağı) Deriyi kullanabilecek duruma getirmek için çeşitli işlemler yapan kişi, sepici.

- **Tahterevalli:** İki ucuna birer kişi oturup karşılıklı olarak havada yükselip inerek eğlenmeyi sağlayan, ortasından bir yere dayalı tahta veya metal araç.
- **Talan:** Yağma, çapul.
- **Talaş:** Testere ile biçilen veya rende, matkap, törpü gibi araçlarla işlenen bir şeyden dökülen kırıntılar.
- **Talimhane:** (a'lar uzun; Ta:limha:ne) Eğitim alanı.
- **Tamu:** Cehennem.
- **Tecim:** Ticaret.
- **Tefeci:** El altından yüksek faizle ödünç para veren kimse, faizci, murabahacı.
- **Tekke:** Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh.
- **Tellak:** (l ince, ek aldığında k, ğ olur; Tellağı) Hamamda insanları keseleyip yıkayan erkek.
- **Tendürüst:** Dinç, sağlam.
- **Tentür:** Alkolün bir veya birden çok bitki üstündeki eritici etkisi sonucu elde edilen sıvı ilaç.
- **Tentürdiyot:** Mikrop kapmasını önlemek için bir kesik veya sıyrığa sürülen iyot tentürü.
- **Teskere: 1)** Sedye. **2)** Yapılarda malzeme taşımak için kullanılan, dört kollu ve iki kişinin taşıdığı tahta araç. (***Tezkere: 1)*** *Pusula* ***2)*** *Askerlik görevinin bittiğini bildiren belge)*
- **Testere:** Ağaç, demir gibi şeyleri kesmeye yarayan, genellikle üçgen biçiminde dişleri olan, dar ve uzunca çelik araç.
- **Teşrif:** (i uzun; Teşri:f) **1)** Bir yeri onurlandırma, şereflendirme. **2)** Gelmesiyle bir yeri onurlandırma.
- **Teşrifat:** (i uzun ek aldığında a da uzun; Teşri:fa:tı) **1)** Resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü. **2)** Kurallara göre davranma.
- **Tıngırdatmak: 1)** Hafifçe kaynatmak. **2)** Tıngırtı çıkarmak. **3)** Çalgıyı biraz çalabilmek.
- **Tını: 1)** Türlü müzik araçlarının verdiği sesleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan ses özelliği. **2)** Söyleniş biçimi, vurgusu.
- **Tırabzan:** Merdiven korkuluğu.
- **Tiftik:** Tiftik keçisinin ince, yumuşak, parlak yünü, moher.
- **Tiftiklenmek:** Kumaşın tellerinin birbirinden ayrılması, kabarmak, tiftik tiftik olmak.
- **Tin:** Ruh.
- **Tokaç:** Çamaşır yıkarken kullanılan, tahtadan, yassı tokmak.
- **Tombala:** Torbadan numaralı taşlar çekilerek üzerinde numara yazılı kâğıtlarla oynanan bir talih oyunu.
- **Topaç:** (Ek aldığında ç, c olur; Topacı) Çevresine ip sarılıp birden bırakılarak veya kamçı ile vurularak döndürülen koni biçiminde ucu sivri oyuncak.
- **Topuz: 1)** Ucu top biçiminde eski bir silah. 2**)** Top biçiminde toplanmış saç.
- **Tosbağa:** Kaplumbağa.
- **Töskürmek: 1)** Hayvanların geri geri gitmesi. **2)** Kavgadan yılıp geri çekilmek.
- **Tülbent:** (Ek aldığında t, d olur; Tülbendi) İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez.

V, (v) Ünsüzü:

Alfabemizin yirmi yedinci harfi olan "v" ünsüzü; yumuşak (tonlu), sürekli bir diş-dudak sesi olup, kullanım bakımından yirmi dördüncü sırada yer alır.

Üst kesici dişlerin alt dudağın üstüne dokunup açılmasıyla oluşur. Bu sırada dudaklar yarı açık durumdadır.

Günümüz Türkçesinde, sözcüklerin ön, iç ve son sesi olarak bulunabilirler:

Vali, Veli, Virane, Vokal, Vurgun, Vücut, Avlu, Bavul, Çavdar, Davul, Evrak, Fava, Gâvur, Havuç, İvedi, Kavun, Alev, Dev, Görev, Kav, Lav, Manav, Ödev, Pilav, Sav, Tav

"V" sesi yansımalarda da görülür:

Vak vak, Vıcık vıcık, Vıdı vıdı, Vır vır, Vızır vızır, Viyak viyak

Türkçede iki ünlü ses yan yana gelmeyeceği için (Bakınız: Ünlü Düşmesi) iki ünlüsü olan yabancı sözcüklerde araya bazen "v" ünsüzünün getirildiği olur: *Aquarelle(Fr.)>Akvarel, Aquarium(Fr.)>Akvaryum, Mā'ī(Ar.)>Mavi, Hurdevāt (Far+Ar.)>Hırdavat, Quars(Alm.)>Kuvars, Laute(Alm.)>Lavta, Mauser(Alm.)>Mavzer, Aule(Yun.)>Avlu, Baule (İt.)>Bavul, Kaukos (Yun.)>Kavanoz*[45]

Genelde Türkçe sözcüklerde pek bulunmayan "f" sesinin de aslında "v" sesinin tonsuzlaşması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Bu v>f başkalaşması yabancı sözcüklerde de görülür: *Detective (İng.)>Dedektif, Tervende (Far.)>Turfanda, Vave (İng.)>Valf*[46]

Yabancı sözcüklerin başında ve özellikle iç seslerinde yer alan "b" ünsüzlerinin "v" ünsüzüne dönüştürülmesi ise Batı Türkçesinin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır:

Ābi (Far.)>Ayva, Çābuk (Far.)>Çevik, Tabl (Ar.)>Davul, Hebhrah (İbr.)>Havra, Nerdubān (Far.)>Merdiven, Baril (Fr.)>Varil Palabra (İsp.)>Palavra, Bole (Yun.)> Voli, Zubāne (Far.)>Zıvana[47]

"V" ünsüzü, yabancı dillerden Türkçeye giren bazı sözcüklerde yanındaki dar ünlüyü yuvarlaklaştırmıştır:

Divar (Far.)>Duvar, Tevbe (Ar.)>Tövbe.

Türkiye Türkçesinin son dönemlerinde ise, sözcüklerin iç seslerinde ve geniş-yuvarlak ünlülerin arasında (o, ö) bir ğ>v başkalaşması söz konusudur:

Döğme>Dövme, Göğde>Gövde, Oğma>Ovma, Koğuşturma>Kovuşturma

45-46-47: **Aya İşihara**, age.

"V" ünsüzünü, ünlülerle ve ünsüzlerle birleştirerek hece alıştırmaları yapalım:

VA	VE	VI	Vİ	VO	VÖ	VU	VÜ
VAV	VEV	VIV	VİV	VOV	VÖV	VUV	VÜV
VAH	VEH	VIH	VİH	VOH	VÖH	VUH	VÜH
VAK	VEK	VIK	VİK	VOK	VÖK	VUK	VÜK
VAP	VEP	VIP	VİP	VOP	VÖP	VUP	VÜP
VAY	VEY	VIY	VİY	VOY	VÖY	VUY	VÜY
VAZ	VEZ	VIZ	VİZ	VOZ	VÖZ	VUZ	VÜZ
VRAK	VREK	VRIK	VRİK	VROK	VRÖK	VRUK	VRÜK

"V" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Vanlı valinin valizindeki vazoları vantuzlayan vahşi vatman valizi vapura verdi.
- Venedik'te vebadan vefat eden Vedat'ın veraseti, vekâletteki vekilharçları velveleye verdi.
- Vesveseli vıdı vıdıcı Veysel, vefalı, vatansever, vakur Vanlı Veli'ye vapurda voltalarken vaaz verdi.
- Vırvırcı Vedia ile vıdı vıdıcı Veli, velinimetleri vatman Vahit'e vilayette veda edip, Vefa'ya doğru vaveylasız, vesaitsiz, velespitle volta vururlarken, voleybolcu varisli virtüöz Vicdani'ye, viranelikte de vatansever viyolonselist Vecibe'ye rastladılar.
- Vicdansız Vikont, villasının viraneliğinde vicdansızca Viranşehirli virtüözü öldürdü.
- Vukuatçı voyvodanın vuruşkan vurguncuları, voyvodalığı vuruşa vuruşa vurgunlayacaklarını vurguladılar.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Fava:** Bakla tanelerinin kabuğu soyulduktan sonra yapılan zeytinyağlı yemek.
- **Havra:** Sinagog.
- **İvedi:** Acele.
- **Kav: 1)** Ağaçların gövdesinde veya dallarında yetişen bir tür mantardan elde edilen ve çabuk tutuşan, süngerimsi madde. **2)** Yılanın deri değiştirirken attığı deri. **3)** İçki mahzeni.
- **Kovuşturma:** Kovuşturmak işi, takibat, takip.
- **Kuvars:** Billurlaşmış silisin doğada çok yaygın bir türü.
- **Mavzer:** Atış hızı dakikada ortalama altı mermi olan ve orduda kullanılan bir tüfek tipi.
- **Sav:** İleri sürülerek savunulan düşünce, iddia, dava.

- **Tav: 1)** İşlenecek bir nesnede bulunması gereken ısının, nemin yeterli olması durumu. **2)**Hayvanlarda besili olma durumu. **3)***Mecaz* En uygun durum ve zaman.
- **Tövbe:** İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.
- **Turfanda:** Mevsimin başında ilk yetişen meyve, sebze.
- **Vaaz:** Cami, mescit gibi yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma.
- **Vakur:** Ağırbaşlı, onurlu.
- **Vantuz:** Bazı hayvanlarda bulunan tutunma, çekme, emme ve yutma organı.
- **Varis:** Toplardamar genişlemesi.
- **Vatman:** Tramvay sürücüsü.
- **Vaveyla:** (L ince, a'lar uzun; Va:veyla:) Çığlık.
- **Vekâlet:** (K ince, a uzun; Vekâ:let) **1)** Vekillik. **2)** Bakanlık.
- **Vekilharç:** (Ek aldığında ç, c olur; Vekilharcı) Zengin kimselerin parasını yöneten kimse.
- **Velespit:** Bisiklet.
- **Velvele:** Gereksiz telaş, gürültü ve heyecan.
- **Veraset:** (a uzun; Vera:set) Mirasta hak sahibi olma.
- **Vesait:** (a uzun; Vesa:it) Araçlar, vasıtalar.
- **Vesvese:** Kuruntu.
- **Virane:** (i ve a uzun; Vi:ra:ne) Yıkılmış veya çok harap olmuş yapı.
- **Virtüöz:** Herhangi bir müzik aracını büyük ustalıkla çalabilen sanatçı.
- **Vokal: 1)** Sesle ilgili. **2)** Ünlü harf. (Ünsüz harf: **Konson)**
- **Voli: 1)** Balıkçı kayıklarının balıkları çevirmek için denize fırdolayı ağ salmaları. **2)** *argo* Vurgun.
- **Voyvoda:** Osmanlıların Eflak ve Boğdan beylerine verdikleri unvan.
- **Vukuat:** (Ek aldığında a uzar; Vukua:tı) Polisi ilgilendiren olay veya olaylar.
- **Zıvana: 1)** İki ucu açık küçük boru. **2)** Bir kilit dilinin yerleşmesi için açılmış delik.
- **Zıvanadan Çıkmak:** Çok sinirlenmek, öfkelenmek.

Y, (y) Ünsüzü:

Türk Alfabesinin yirmi sekizinci harfidir. Sürekli, yumuşak (tonlu) bir öndamak ünsüzü olan "y" nin kullanım sıklığı sırası ise on ikidir.

Dil ortasıyla ön damak arasından çıkar. Söylenirken dilin önü damağa dokunur, bu arada soluk, dil ve damağın arkasına dokunurken dil de aşağıya indirilir. Ağızdan çıkarken önemli bir engelle karşılaşmadığından "yarı ünlü" olarak da nitelendirilir. (Bakınız: Ünlüler)

Türkçede iki ünlü yan yana gelemeyeceği için, ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde araya giren koruma ünsüzlerinden birisi de [-y-]'dir. (Diğer koruma ünsüzleri -n, -s, -ş; Bakınız: Geniş ünlülerin daralması / Ünsüz

türemesi) Genellikle, [-n-] koruma ünsüzünün kullanılamadığı durumlarda devreye girer:

Akraba-y-ı=Akrabayı, Kapı-y-a=Kapıya, Ali-y-i=Ali'yi, Elbise-y-e=Elbiseye

Bazen ünlü ile biten bir sözcüğe ünsüzle başlayan bir ek getirildiğinde de "y" koruma ünsüzünün kullanıldığı olur:

Yasta-y-mış=Yastaymış→ Yasta imiş yerine, Yasta-y-dı=Yastaydı→ Yasta idi yerine.

"Y" ünsüzünün darlaştırma etkisi, [-yor] şimdiki zaman ekinin getirildiği sözcüklerde de vardır ve bu darlaştırma ile sözcük kökünün sonunda bulunan geniş "a" ünlüsü "ı" ya da "u", geniş "e" ünlüsü de "i" ya da "ü" olur:

Ağla+yor=Ağlıyor, Kokla+yor=Kokluyor; Dinle+yor=Dinliyor, Söyle+yor=Söylüyor

Arapçada isimden isim yapma eki [-yyet] ile biten sözcükler Türkçeye geçtiklerinde çift "y" ünsüzlerinden biri düşürülür. Bu ekin fonksiyonunu Türkçede [-lik] taşımaktadır:[48]

Keyfiyyet>Keyfiyet, Kudsiyyet>Kutsiyet, Mudīriyyet>Müdüriyet

Dikkat ettiğinizde bu sözcüklerin sonuna [-lik] ekinin rahatlıkla getirilebileceğini fark edersiniz:

Keyfilik, Kutsilik, Müdürlük

Günümüz Türkçesinde, iki ünlünün yan yana gelmesini engellemek ve bir anlamda yabancı sözcüğü Türkçe kurallara uygun duruma getirmek amacıyla iç seslerde "y" ünsüzünün türetilmiş olduğu çok sayıda örnek bulunur:[49]

Action (Fr.)>Aksiyon	*Fianco(İt.)>Fiyonk*	*Gardian(İt.)>Gardiyan*
Espion (Fr.)>İspiyon	*Katā'if (Ar.)>Kadayıf*	*Mīve (Far.)>Meyve*
Piazza (İt.)>Piyasa	*Piano (İt.)>Piyano*	*Piece (Fr.)>Piyes*
Pion (Fr.)>Piyon	*Viola (İt.)>Viyola*	*Zīnet (Ar.)>Ziynet*
Za'īf>(Ar.)>Zayıf	*Boreas (Yun.)>Poyraz*	*Phaéton (Fr.)>Fayton*

Yunancadan dilimize geçmiş bazı sözcüklerin ön ve iç seslerinde g>y başkalaşması dikkat çeker:

Alagion>Alay, Fagetos>Paydos, Giali>Yalı, Giakkamos>Yakamoz

Farsça, Arapça, İtalyanca sözcüklerde de farklı seslerin, Türkçede "y" olduğu görülmektedir: *Ked-hudā (Far.)>Kâhya, Māhtāb (Far.)>Maytap, Sahīfe (Ar.)>Sayfa,*

48-49-50: **Aya İşihara**, age.

Makedonesi (Yun.)>Maydanoz, Balla (İt.)>Balya, Sardella (İt.)>Sardalye, Bārgīr (Far.)>Beygir, Ballamezza (İt.)>Balyemez, Legleg (Far.)>Leylek[50]

Ağız hareketlerini (yanak, çene, dudak) abartarak ve normalden biraz daha yüksek sesle hece alıştırmaları yapalım:

YA	YE	YI	Yİ	YO	YÖ	YU	YÜ
YAY	YEY	YIY	YİY	YOY	YÖY	YUY	YÜY
YAK	YEK	YIK	YİK	YOK	YÖK	YUK	YÜK
YAL	YEL	YIL	YİL	YOL	YÖL	YUL	YÜL
YAS	YES	YIS	YİS	YOS	YÖS	YUS	YÜS
YAZ	YEZ	YIZ	YİZ	YOZ	YÖZ	YUZ	YÜZ
AYA	EYE	IYI	İYİ	OYO	ÖYÖ	UYU	ÜYÜ
YAYA	YEYE	YIYI	YİYİ	YOYO	YÖYÖ	YUYU	YÜYÜ

“Y” Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Şu yoğurdu mayalamalı da mı saklamalı mayalamamalı da mı saklamalı?
- Yakası yağlı Yaşar yanağının yanındaki yakasından yanlış yazılmış yaldızlı yazının yalnızca yaş yazısını çıkardı.
- Yalancıoğlu yalıncak, yayladığının yahnisini yağsız yiyebilirse de, Yayladağı’nın yağlı yoğurdundan, Yüksekova’nın yusyumru yumurtlayan tavuklarından, bir de Yörük ayranıyla yufkasından asla vazgeçmez.
- Yalvaç’ın yelpazeli yediz yıldızı Yeliz, yirmi yoksul Yörük’le yumurta yükleyip, yeleğini, yeldirmesini, yelken bezleriyle yemenisini, yem yeşil yemişlerini, yeni yetişmiş yengeçlerini ve yeşillenmiş yemeğini yedeğine almış, yel yeperek kendisine yetişen yengesini de yeni yetme yeğenlerine yeğ tutmuş.
- Yaramaz, yarasız yapamaz.
- Yel yeperek, yelken kürek yeltenerek, yelde yelken açarak Yemen’e yetiştiler.
- Yeni yelpazeli Yekta, yekpare yerli yeleğine yedi yeni yeşil yemeni yerleştirdi.
- Yıldırım yığan Yılmaz, yıkadığı yılanlarıyla yıldırım yıkıcıları yıldırdı.
- Yolunu bilir yoksul yoğurtçu Yozgatlı, yorulmuş yobaz yolcuya, yokluktan yol yol yolunmuş yolluğuyla yoğurtlu yorganını yollamış.

- Yolunu yitirmiş yağız yolcular, yitik yerleri, yangın yörelerini geçip, yollarda yorgunluktan, uykusuzluktan yıkıla yıkıla yürüyerek yarenlerini yaylada yakalayıp, yardakçılara yargılattılar.
- Yuvarlak Yusuf, yumurtalı yusufçukları yukarı yurttaki yuvalarında yumruklaya yumruklaya yumurtlattı.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Aksiyon:** Bir kuvvetin, maddi bir etkenin, bir düşüncenin ortaya çıkması.
- **Balya: 1)** Çember ve demir tellerle bağlanmış ticaret eşyası. **2)** Denk.
- **Balyemez:** Kara ve deniz savaşlarında kullanılan, orta çapta, uzun menzilli, tunçtan top.
- **Fayton:** Tek körüklü, dört tekerlekli, genellikle çift atlı binek arabası, payton.
- **Fiyonk:** (Ek aldığında k,g olur; Fiyongu) Kurdele, şerit, kumaş gibi şeylerin kelebek şeklinde bağlanmış biçimi.
- **Gardiyan:** Cezaevlerinde düzeni, tutukluların kurallara uygun biçimde davranmalarını sağlamakla görevli kimse.
- **Kâhya:** (k ince, sondaki a uzun; Kâhya:) **1)** Konak, çiftlik vb. yerlerde türlü işleri yapmakla görevli kimse. **2)** Değnekçi. **3)** *mecaz* Gerekmediği hâlde başkasının işine karışan kimse.
- **Keyfiyet: 1)** Nitelik. **2)** Durum.
- **Kutsiyet:** Kutsallık, mukaddeslik.
- **Maytap:** (Ek aldığında p, b olur; Maytabı) Yandığında renkli ve parlak ışıklar saçan, şenlik gecelerinde yakılan havai fişek.
- **Paydos:** İşi veya çalışmayı geçici olarak bırakma ve bunun için söylenen söz.
- **Piyano: 1)** Klavyeli, telli, değişik tuşlara basılarak çalınan ağır ve büyük çalgı. **2)** Yavaş bir biçimde, sesleri hafifleterek.
- **Piyon: 1)** Satranç oyununda bir taş. **2)** *Mecaz* Bir çıkar sağlamak için yararlanılan, istenildiği gibi kolayca kullanılabilen kimse.
- **Poyraz: 1)** Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr. **2)** Kuzey yönü.
- **Sardalye:** (l ince) Büyüklerine ateş balığı da denen, konservesi yapılan, eti lezzetli bir balık.
- **Viyola:** Kemana benzer, kemandan büyük bir çalgı, alto.
- **Yakamoz: 1)** Suda, balıkların veya küreklerin kımıldanışıyla oluşan parıltı. **2)** Biyolojik ışık üretme özelliği olan, akıntı ve rüzgârlarla sürüklenen ve bir şeye dokunduğunda ışık veren deniz canlısı.
- **Yalı: 1)** Sahil. 2**)** Su kıyısında yapılmış büyük, görkemli ev.
- **Yalıncak:** Çıplak.
- **Yardakçı:** Kötü işlerde birine yardım eden kimse.
- **Yaren:** (a ince ve uzun; Yâ:ren) Arkadaş, yakın dost.
- **Yeğ tutmak:** Bir şeyi öbürüne göre daha iyi, üstün veya önemli saymak, tercih etmek.
- **Yekpare:** (a uzun; Yekpa:re) Bir parçadan oluşan, tek parça, bütün.

- **Yel yeperek:** Çok acele, telâşla ve bilinçsizce bir yerden bir yere koşuşturmak. (Yel yepelek)
- **Yeldirme:** Kadınların çarşaf yerine kullandıkları, başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük, astarsız manto.
- **Yelpaze:** (a uzun; Yelpa:ze) Sallandığında küçük bir hava akımı yapan ve özellikle yüzü serinletmeye yarayan, küçük, katlanabilir, taşınabilir araç.
- **Yeltenmek:** (Ek aldığında k düşer, y kaynaştırma ünsüzü gelir; Yeltenmeye) Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek, heves etmek, meyletmek.
- **Yemeni: 1)** Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent. **2)** Bir tür hafif ve kaba ayakkabı.
- **Yengeç:** (Ek aldığında ç, c olur; Yengeci) Eklem bacaklılardan, kabuklu, eti için avlanan, suda yaşayan bir böcek.
- **Yeni yetme: 1)** Ergen. **2)** *Mecaz* Toy, acemi.
- **Yıldırım:** Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika. *(Yıldırımı, şimşekle karıştırmayın. Yıldırım düşer, şimşek çakar. Sa:ika, yıldırım demektir, Şa:ika ise, istekli, hevesli kimse anlamına gelir.)*
- **Yobaz:** Dinde bağnazlığı aşırılığa vardıran, başkalarına baskı yapmaya yönelen kimse.
- **Yol yol:** Çizgili**,** çizgiler biçiminde çizgi çizgi.
- **Yolluk:** (Ek aldığında k, ğ olur; Yolluğu) **1)** Yolculuk sırasında yenmek üzere hazırlanan yiyecek, yol azığı. **2)** Koridorlara serilen, dar ve uzun halı, yol halısı **3)**Yol masrafı olarak ödenen para, harcırah.
- **Yolunmak: 1)** Çekilip koparılmak. **2)** *mecaz* Çok kederlenerek çırpınmak. **3)** *mecaz* Dolandırılmak.
- **Yolunu bilmek:** Nasıl yapıldığını, yöntemini biliyor olmak.
- **Yöre:** Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali, mahal, civar.
- **Yörük:** (Ek aldığında k, ğ olur; Yörüğü) Hayvancılıkla geçinen, genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı, Türkmen. *(Karıştırmayın: Yürük= Çok ve çabuk yürüyen iyi yol alan, Yüğrük= İyi yürüyen, iyi koşan)*
- **Yusufçuk: 1)** Parlak renkli, iri kanatlı, büyük kız böceği. **2)** Bir tür kuş.
- **Yusyumru:** Tam bir yumru durumuna gelmiş olan.
- **Ziynet:** Süs, bezek.

Z, (z) Ünsüzü:

Alfabemizin yirmi dokuzuncu ve son harfidir. Kullanım sıklığında on dokuzuncu sırada olan “z” ünsüzü; sürekli, yumuşak (tonlu) bir dişeti sesidir.

Söylenirken dil ucunun üstü, alt diş köklerine dayanır ve hava dilin arasından tonlu olarak sızar. Dilucu ve dişetinde boğumlanan titreşimli ve sızıcı “z” sesi, “s” sesinin tonlusu olarak da bilinir. Arapça ve Farsça köklerden türetilmiş *“zaman*

aşımı", "zoralım" gibileri hariç, Türkçede sadece yansıma sözcüklerin başında bulunur: *Zangır zangır, Zımbırtı, Zır zır, Zırıltı, Zonklamak*

Yabancı sözcüklerdeki tonsuz ünsüzlerin *(ç, f, h, k, p, s, ş, t)* Türkçeye geçerken ön, iç ve son seslerde tonlu ünsüzlere dönüşmesi örneğine en çok s>z başkalaşmasında rastlanır:

Sözcüğün Aslı	Türkçesi
Sa'tar (Ar.)	Zahter: Bir çeşit kekik
Samg (Ar.)	Zamk: Yapıştırıcı olarak kullanılan bir madde
Sinā'at (Ar.)	Zanaat: Beceri ve el ustalığı gerektiren iş
Sengīn (Far.)	Zengin: Parası, malı çok olan, varlıklı
Sunbāde (Far.)	Zımpara: Aşındırıcı olarak kullanılan çok sert bir kaya türü
Siphnos (Yun.)	Zifos: Yerden sıçrayan çamur
Simaridi (Yun)	İzmarit: **1)** Bir balık türü **2)** İçilmiş sigara artığı
Casaque (Fr.)	Kazak: Baştan geçirilerek giyilen, genellikle kollu, örme üst giysisi
Misura (İt.)	Mezura: Terzilikte ölçü almak için kullanılan şerit metre
Kerefs (Far.)	Kereviz: Kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan kokulu bir bitki
Kolios (Yun.)	Kolyoz: Uskumrugillerden bir balık türü
Kolpos (Yun)	Körfez: Denizlerin türlü biçimlerde karalar içine sokulmuş kolu
Kurnās (Far.)	Kurnaz: Kolay kanmayan, başkalarını kandırmasını bilen, açıkgöz, hin
Meles (Ar.)	Melez: Değişik ırktan ya da türden doğmuş, üretilmiş olan, katışık, karışık
Molos (Yun.)	Moloz: Toprak ve kireçle karışık taş kırıntıları, yapı döküntüsü
Pappas (Yun.)	Papaz: Hristiyan din adamı, peder

[-st-] ünsüz çiftinin bulunduğu bazı sözcüklerde ise bu çift ünsüzün, *Destgah (Far.)>Tezgâh, Çep u rāst (Far.)>Çapraz, Exhaust (İng.)>Egzoz* dönüşümüne uğradığı görülür. [51]

[51] **Aya İşihara**, age

"Z" ünsüzünü ünlülerle ve ünsüzlerle birleştirelim:

ZA	ZE	ZI	Zİ	ZO	ZÖ	ZU	ZÜ
ZAZ	ZEZ	ZIZ	ZİZ	ZOZ	ZÖZ	ZUZ	ZÜZ
ZAK	ZEK	ZIK	ZİK	ZOK	ZÖK	ZUK	ZÜK
ZAL	ZEL	ZIL	ZİL	ZOL	ZÖL	ZUL	ZÜL
ZAM	ZEM	ZIM	ZİM	ZOM	ZÖM	ZUM	ZÜM
ZAN	ZEN	ZIN	ZİN	ZON	ZÖN	ZUN	ZÜN
ARZ	ERZ	IRZ	İRZ	ORZ	ÖRZ	URZ	ÜRZ
TARZ	TERZ	TIRZ	TİRZ	TORZ	TÖRZ	TURZ	TÜRZ

"Z" Ünsüzü ile ilgili Tekerlemeler:

- Az zammı izam edeni zemmetmeli mi, yoksa az zam zaruri ve lüzumludur diyerek izam etmeyip zemmetmemeli mi?
- Eller bazlamalandı da biz bazlamacıdan bazlama alıp bazlamalanamadık.
- Özbekköy'ün özgürlüğüne düşkün zengin zillisi Zerrin, zakkum zamazingosuna zaafından, zeytinlere zerde, zerdali, zerdeçal zerk eden Zileli zarif Zeliha'nın zarafetini kıskanıp, "Zemheri zürefası gibi zıp zıp zıplayıp, zıpırlık yapma!" diye zırıldanmış.
- Zabitlere zabıt tutan zabıta, Zahide'nin zambak zaafından zaman zaman zavallı Zaireli zargana Zâkir'i de zamklayıp zayıflatır.
- Zamkçı zevzek, zirzop zilli zorba Zühal'le, zümredeki en züğürt zurnacının zümrüt zurnasını zorladı.
- Zevzek Zeki, zemindeki zehir zerrelerini Zerrin'in zevcesi zeybek zenciye zerk edip zehirledi.
- Zihinsiz Zeki ile zibidi Zihni, Zincirlikuyu'da Zileli Ziba'nın ziyafetini ziyaret edip, zigonları ziftleyip zifoslamış, zindanda zincirli Ziya'ya da ziynetleri zimmetlemişler.
- Zihni'nin zihni, zilhiccenin ziyasız zifiri karanlığında zillerini ziftleyen zebella zevcesi Zeynep yüzünden zedelendi.
- Zonguldaklı Zaloğlu Zühre'nin kızı Zühal, zibidi Zeki'yi ziyafette zilzurna görünce zıvanadan çıkmış, "Beri bak zibidi Zeki" demiş, "Sen zevç değil, zahiren zahireci, zalim, zevzek, zikzaklı, züğürt, züppe, zırtapozun, zerzevatın ve zirzopun tekisin!"
- Zihni, zihnini Zeki'nin zikzak çizen zevzek züğürt sözleriyle uzun uzun zorladı.
- Zonguldaklı zorba zoolog, zorunluluktan zokayı zoru zoruna zorlayınca zonk zonk zonkladı.

Tekerlemelerde/ örneklerde geçen bazı sözcüklerin anlamları ve okunuşları:

- **Egzoz: 1)** İçten yanmalı motorlarda yanan akaryakıtın gazı. **2)** Bu gazın atılmasını sağlayan düzen. **3)** Susturucu.
- **İzam:** (i uzun, ek aldığında a da uzar; İza:mı:) **1)** Olduğundan büyük gösterme, büyütme, abartma. **2)** Bir kimseyi gönderme, yollama.
- **Tezgâh:** (a ince; Tezgâh, ek aldığında a biraz uzun; Tezgâhı:) **1)** Genellikle dükkânlarda satıcıların önündeki uzun masa. **2)** Üzerinde genellikle el veya küçük makinelerle iş görülen yapım aracı. **3)** Tersane. **4)** *argo* Genellikle yasal olmayan bir işi yapmak için tutulan uygunsuz yol.
- **Uz: 1)** İyi, güzel. **2)** Uygun, doğru. **3)** Usta.
- **Zabıt:** (Ek aldığında; Zaptı) Tutanak.
- **Zabıta:** (İlk a uzun; Za:bıta) Belediye hizmetlerinin güvenliğini sağlamakla görevli yönetim.
- **Zabit:** (a uzun; Za:bit) Rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan asker.
- **Zahire:** (i uzun; Zahi:re) Gerektiğinde kullanılmak için saklanan tahıl, aşlık.
- **Zahiren:** (a uzun; Za:hiren) Görünüşte, görünüşe göre.
- **Zal:** (a ince; Zâl) **1)** İhtiyar, aksakallı. **2)** Fars kahramanlarından pehlivan Rüstem'in babasının adı.
- **Zaman aşımı:** Bir işin üzerinden belirli bir zaman geçerek onun geçersiz kalması, süre aşımı.
- **Zamazingo:** *argo* Adı hatırlanmayan veya söylenmek istenmeyen ufak ve değersiz bir şeyi anlatmak için kullanılan bir söz.
- **Zarafet:** (İkinci a uzun; Zara:fet) Zarif davranış veya zarif olma durumu.
- **Zargana:** Uskumrumsugillerden, vücudu silindir biçiminde, gaga gibi ince, uzun, sivri ağızlı bir balık.
- **Zaruri:** (u ve i uzun; Zaru:ri:) Zorunlu.
- **Zebella:** (l ince, a uzun; Zebella:) İriyarı, uzun, biçimsiz, korkunç, karayağız.(Zebellah şeklinde kullanıldığı da olur.)
- **Zemheri zürefası:** (a uzun; Zemheri Zürefa:sı) *alay* Kışın ince giysi ile gezen kimse.
- **Zemmetmek:** Yermek, kınamak, kötülemek, çekiştirmek, arkasından konuşup ayıplamak.
- **Zerdali:** (a uzun; Zerda:li) Kayısı ağacının Akdeniz ülkelerinde yetiştirilen küçük meyveli bir türü.
- **Zerde:** Safranla renk ve koku verilen bir çeşit şekerli pirinç peltesi.
- **Zerdeçal:** Kök saplarından safranı andıran boyalı, sarı bir madde çıkarılan, çok yıllık bir bitki, Hint safranı.
- **Zerk:** Vücuda şırınga ile sıvı verme işi, iç itme.
- **Zerre:** Çok küçük parçacık.
- **Zevce:** Kocanın eşi, karı.
- **Zevç:** (Ek alınca ç, c olur; Zevci) Koca.
- **Zevzek: 1)**Geveze. **2)** Saçma sapan şeylerle uğraşan.
- **Zıpırlık:** (Ek alınca k, ğ olur; Zıpırlığı) Şımarık ve delice tavırlar takınma.
- **Zırıldanmak:** Durmaksızın söylenerek hoşnutsuzluğunu açığa vurmak, gevezelik etmek.

- **Zırtapoz:** *argo* Şımarık ve delice tavırlı, hareketlerinde ölçüsüz, delişmen, zirzop.
- **Ziba:** (i ve a uzun; Zi:ba:) Güzel.
- **Zibidi: 1)** Gülünç olacak derecede kısa ve dar giyinmiş olan. **2)** Yersiz ve zamansız davranışları olan kimse. **3)** Yaramaz.
- **Zifir:** Tütün dumanının bıraktığı yağlı ve siyah kir.
- **Zifiri karanlık:** (Sondaki i uzun, ek aldığında k, ğ olur; Zifiri: karanlığı) Çok koyu karanlık.
- **Zift:** Katran ve diğer organik maddelerin buharlaşmasından veya damıtılmasından elde edilen,
- kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde, karasakız.
- **Zigon:** İç içe geçen sehpa.
- **Zikzak:** (Ek aldığında k, ğ olur; Zikzağı) **1)** Art arda birdenbire ters yöne açılar yapan kırık çizgi. **2)** *mecaz* Sık sık değişen görüş, düşünce veya davranış, istikrarsızlık.
- **Zilli:** Oynak, adı kötüye çıkmış.
- **Zilhicce:** Ay takviminin on ikinci ayı, kurban ayı.
- **Zilzurna: 1)** Kendini bilmeyecek ölçüde olan. **2)** Aşırı sarhoş bir biçimde.
- **Zimmetlemek:** Herhangi bir şeyi bir kimsenin üzerine emanet olarak kaydetmek.
- **Zirzop: 1)** Geveze, densiz konuşan. **2)** İşsiz, başıboş.
- **Ziya:** (a uzun; Ziya:) Işık.
- **Zoka:** Büyük balıkları tutmakta kullanılan, küçük balık biçiminde, ucu iğneli kurşun parçası.
- **Zoralım:** Yasada gösterilen neden ve koşullara göre, kamu yararına olarak bir kimsenin taşınır ve taşınmaz mallarının devlet ya da kamu tüzel kişiliğince elinden alınması.
- **Zorba:** Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan.
- **Zümre:** Topluluk, takım, grup, camia.
- **Züppe: 1)** Giyinişte, söz söyleyişte, dilde, düşünüşte toplumun gülünç ve aykırı saydığı yapmacıklıklara ve aşırılıklara kaçan. **2)** Seçkin görünmek için, bazı çevrelerdeki düşünceleri benimseyen, hayranlık duyan ve onlar gibi davranmaya özenen, snop.
- **Zürefa:** (a uzun; Zürefa: / çoğul) Kibarlar, nazikler.

B. Söyleniş Ve Boğumlanma Kusurları:[52]

Ünlü ve ünsüz harflerin seslendirilirken, söylenişinde, biçimlendirilmelerinde yapılan yanlışlar söyleyiş ve boğumlama kusuru olarak nitelendirilir.

Konuşma organlarında doğuştan gelen bir bozukluk, ses organlarındaki bazı rahatsızlıklar, bu kusurlara yol açabilir. Ancak, bu kusurlar yoksa söyleyiş ve boğumlama kusurları tembellikten, kötü alışkanlıktan ve söyleyişi bilmemekten kaynaklanır. Doğru bilgiler ışığında yapılacak sürekli çalışmalar, bu kusurları ortadan kaldırır.

[52] Spikerlik Kursları Ders Notları
Suat Taşer/ Konuşma Sanatı

1. Gevşeklik

Konuşma organlarının (Gırtlak, boğaz, çene, dil, damak, dudaklar ve dişler) gevşekliğinden, tembelliğinden kaynaklanan bir kusurdur. Kişide seslerin anlaşılamaması olarak kendini gösterir. Dudak ve ağız tembelliği olarak da nitelendirilir.

Bu organları yeterince ve gerektiği gibi kullanamıyorsanız, harfler, heceler ve bunun sonucu olarak da sözcükler anlaşılmaz olur. Bu kusurda daha çok çenenin tembelliği ön plana çıkar. Bu kusurun önüne geçilmesi için kalem çalışması önerilebilir. Bir kalemi dişlerinizin arasına alarak okuma yapacağınız bu çalışma, çıkardığınız seslerin, hecelerin üzerinde durarak daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Uzun bir zaman isteyen ve sabırlı olmanız gereken bu çalışmadan sonra, sadece çenenizin değil, diş, yanak ve dudaklarınızın esneklik kazandığını ve daha iyi çalıştığını göreceksiniz.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, böyle bir sorununuzun olup olmadığını bir uzman yardımıyla tespit etmelisiniz. Aksi takdirde bu çalışma yarar sağlamayacağı gibi, çenenizin daha çok kapanmasına neden olabilir.

2. Atlama

Toplumumuzda pek çok insanda sıkça görülür. Türkçeyi iyi kullandığı düşünülen insanların bile zaman zaman bu hatayı yaptıklarını görürüz.

Konuşma sırasında seslerin ve hecelerin atlanması, söylenmemesi şeklinde ortaya çıkar. Bundan kurtulabilmek için, bütün seslerin söyleyiş ve boğumlanmasına dikkat edilmelidir. Özensizlikten ve tez canlılıktan kaynaklanan kusurun giderilmesi için, konuşma ağırlaştırılarak ve harflerin, hecelerin çıkışlarına dikkat ederek çalışma yapılabilir .

DOĞRU	YANLIŞ
Bir Dakika	Bi Dakka
Galatasaray	Gassaray
Kalk oradan	Kak ordan
Kilitledim	Kitledim
Gazete	Gaste
Hanımefendi	Hamfendi
Üniversite	Üniverste

3. Gılama

"R" ünsüzünün küçük dilin titremesiyle, boğazda meydana gelmesidir. Çevremizdeki küçüklerin "R" leri söyleyememesi çok hoşumuza gider. Ancak bir yetişkin için, özellikle de spikerlik, sunuculuk gibi bir mesleği seçmişse, bir engel oluşturur. Bu kusurun giderilmesi için "R" ünsüzünün doğru boğumlandırılması gerekmektedir. "R" sesiyle ilgili sorun yaşıyorsanız, söylerken dilin bulunduğu yere dikkat ederek, bir süre titreşimli sesletme çalışması yapabilirsiniz. (Dilin ucu üst kesici dişlere kadar kaldırılır, dil şiddetle çıkardığınız havaya dokununca, geri çekilip, titreme yaparak tekrar aynı yere gelir, tabii bu anlık bir harekettir.) Daha sonra da "R" ünsüzünü anlattığımız bölümde verdiğimiz kısa heceler ve tekerlemelerle çalışmalarınızı sürdürmelisiniz.

4. Değiştirme

Konuşurken harflerden birinin ya da birkaçının değiştirilmesi şeklinde ortaya çıkan bir kusurdur. Genellikle sözcüklerin doğru söylenişlerini bilmemekten ve özensizlikten ortaya çıkar. Bu kusuru giderebilmek için, harflerin çıkış noktaları üzerinde dikkatlice ve sürekli çalışmak gerekir. Eğer çevrenizden bazı sözcükleri yanlış kullandığınız konusunda uyarılar alıyorsanız, doğru söylenişlerini öğrenmek için Yazım Kılavuzu'na başvurmanız doğru olacaktır.

DOĞRU	YANLIŞ
Ameliyat	Amaliyat
Şemsiye	Şemşiye
Şarj	Şarz
Aşçı	Ahçı
Merhem	Melhem
Şefkat	Şevkat
Herkes	Herkez
Radyo	Ratyo
Avene	Avane

●Çoğu zaman kalın söylenmesi gereken "a" yerine ince, ya da tam tersini söylemek;

Kemâl yerine kemal gibi "l" kalınlaştırılır. Kâzım yerine Kazım (k kalınlaştırılır)

● Kapalı “e” ile açık “e” yi karıştırmak;

Benzin, zengin, önemli, gibi kelimelerde “e” ünlüsünü çok açarak söylemek ya da erkek, biber, erken, gibi sözcüklerde “e” ünlüsünü çok kapatarak söylemek gibi.

●İnce “o” yerine kalın “o” kullanmak;

Lokma, loş, lokanta, lokum gibi.

5. Tutukluk

Konuşurken aynı hecenin birden çok söylenmesi, bir başka deyişle, o heceyi yinelemek biçiminde görülür. Kişi, konuşma sırasında ya da günlük yaşantısının büyük bir bölümünde heyecan, sıkılganlık, düşüncede kararsızlık, ya da sinir bozukluğu yaşıyorsa, bu kusur ortaya çıkar.

İlk olarak yapılması gereken, tutukluğun nedeninin saptanması ve bu duruma çözüm bulunmasıdır. Her şeyden önce konuşurken kendine güven şarttır. Konuşacağınız konuyu iyi bilmek, bu güveni kazanmanızı kolaylaştırır. Sonrasında konuşma örgenlerinin hareketlerini artırıcı, boğumlamadaki hataları düzeltmeye yardımcı olacak çalışmaları yılmadan sürdürmek gerekir.

6. Islıklama

“S” ünsüzünün şiddetini abartmaktan meydana gelir. Tıslama olarak da adlandırılır. Dişlerde yapısal bir bozukluk varsa ve dil, üst dişlerin iç tarafına dayanıp, hava dişlerin arasından sızarsa, bu hata ortaya çıkar. Eğer böyle bir durum söz konusuysa öncelikle bu bozukluğun giderilmesi gerekir. Daha sonra, bu ünsüzün doğru boğumlandırılmasına çalışılmalıdır. “Söyleyiş ve boğumlama özellikleri” bölümünde yer alan “S” ünsüzüne ilişkin alıştırmaları yapmak yararlı olur.

7. Kekemelik

Düzeltilmesi en zor olan, önemli bir kusurdur. Konuşurken istemsiz olarak duraklama, gerilme ve hecelerin tekrarlanması, seslerin çıkarılmasında zorlanma biçiminde kendini gösterir.

Uzmanlar, kekemeliği psikolojik bir olay olarak açıklamakta ve çocuk yaşta karşılaşılan korku ya da çok derin bir heyecana bağlamaktadırlar. Bu kusur, ruhsal ve sinirsel nedenlerle görülebileceği gibi solunum düzensizliği ve soluk alıp verme ile boğumlanma arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanabilir.

Uzunca bir süre ve sabırla çalışıldığında kısmen de olsa düzelme görülebileceği gibi, tıp merkezlerinde uzmanların yol göstericiliğinde çalışmak en doğrusudur.

Yukarıda belirttiğimiz gibi soluk alıp verme ile söyleyiş ve boğumlama arasında bir dengesizlik söz konusuysa, soluk alıp verme alıştırmaları yapmak, ünlü ve ünsüz harflerle çalışmalar yaparak dil, dudak ve çeneye işlerlik kazandırmak, yararlı olabilir.

Elbette en doğrusu bu konuda yetkili uzmanlarla birlikte bir çalışma yöntemi saptamak olacaktır.

***

Saydığımız bütün bu kusurların dışında, toplumumuzda görülen yaygın kusurlara ağız kapalılığı ve dudak tembelliğini de ekleyebiliriz. Çocukluk yıllarından başlayarak gelen ve yetişme çağında daha büyük olumsuzluklara (Ne dediğinin anlaşılamaması, iletişim kurmada güçlük gibi) neden olabilir. Konuşurken ya da okurken ağız ve dudaklar görevini yeterince yapamadığı için, harfler, sesler anlaşılmaz, dolayısıyla sıkıntı yaratır. Bu durumdan kurtulmak için, ağzı, dili ve dudakları abartılı bir biçimde çalıştırmak (Dudakları yayarak, büzerek, normalden fazla açarak) söyleyişe yeterlilik kazandırmak gerekir.

Bu çalışmalar uzunca bir süre, düzenli olarak yapılmalıdır. Bu çalışmalarda sabırlı olmak, başarılı olabilmenin şartıdır.

Elbette bu kusurların giderilmesi, iyi bir konuşma için yeterli değildir. Diksiyonun temeli olan doğru nefes alıp sesi ve soluğu denetleyebilmek, vurguları bilmek, vurgu yanlışından kaçınmak, gerekli yerlerde ulamaya dikkat etmek, uygun bir tempoda ve hızda konuşabilmek, heceler arasında tıpkı müzik notalarındaki ölçü gibi belli bir ölçüyü tutturabilmek (tartım), tekdüzelikten kaçınmak mutlaka öğrenilmelidir. İlgili bölümlerde bu konular yer almıştır.

Bu bölüm içinde yer alan tekerleme ve diğer alıştırmalar, boğumlanma kusurlarının giderilmesinde yardımcı olacaktır. Her harfi, heceyi ve sözcüğü tam karşılığı seslerle değerlendirmeye, acele etmeden düzenli bir şekilde çalışarak çıkarmaya başladığınızda, daha iyi ve doğru söz söylemenin kendinize duyduğunuz güveni ve inancı nasıl artırdığını göreceksiniz.

4

BÖLÜM

VURGU

VURGU

Huxley[1] "sözcükler yerinde kullanılırsa, x ışınları gibi her engeli geçer" demiş. İnsanlar, doğru, güzel, akıcı ve etkili konuşanları ya da okuyanları dinlemeyi sever. Bunun için de en dikkat edilmesi gereken unsurlardan biri vurgudur. Gerçekten de vurgu, dilde anlamı ayırt eden çok önemli bir ögedir. Dillerin hiçbirinde sözcük ya da tümce aynı ses şiddetiyle, aynı tonda okunmaz. Böyle okuduğunuz ya da konuştuğunuz zaman söyleminize tek düzelik getirir, sıkıcı olur, dinleyenin dikkatini dağıtırsınız. Vurguyu bir sözcükte bulunan hecelerden birinin ya da cümledeki sözcüklerden birinin diğer hecelere ya da sözcüklere göre daha baskılı, belirgin söylenmesi olarak tanımlayabiliriz. Bir başka deyişle vurgu, hecelerin ya da sözcüklerin daha yüksek bir ses tonuyla, daha baskılı bir solukla söylenmesidir. Prof Dr. Doğan Aksan şöyle tanımlıyor; konuşma zinciri içinde bir seslemi ötekilere göre, daha yüksek bir ses tonuyla, söyleyiş süresi uzatılarak, öteki seslemlerden daha belirgin bir biçimde çıkarmak, böylece kimi zaman yeni bir anlam sağlamak.[2]

Sesiniz ne kadar güzel olursa olsun, anlamlı bir şeyler söylemiyorsanız, dinleyicinize ulaşamazsınız. Bir spiker ya da sunucu, sunduğu malzemenin ne anlama geldiğini bilmelidir. Ancak bu şekilde doğru anlatabilirsiniz. Tabii bunun içinde heceleri, sözcükleri doğru vurgulamanız gereklidir.

Vurgulu olan sözcük ya da hece, daha yüksek sesle, daha baskılı ve yerine göre daha uzun bir solukla söylenir. İşte bu nedenle üç temel özellik; sesin şiddeti, sesin yüksekliği ve sesin süresi (Hecenin uzun ya da kısa okunuşu) ön plana çıkar.

Okunan metni ya da konuşmayı anlamlı kılabilmenin yolu, tümce içindeki bazı sözcük ya da hecelerin daha belirgin söylenmesiyle mümkündür. Dilimizin vurguları yabancı dillerle karşılaştırıldığında kulak tırmalayıcı değildir. Her sözcüğün bir hecesi üzerinde mutlaka yumuşak bir vurgu vardır. Hece sayısı arttıkça, hece üzerindeki soluk baskıları da değişir çünkü her hecede aynı soluk baskısı olmaz. Böylece her hece üzerindeki soluk baskısı vurgu, soluk baskısıyla seslendirdiğimiz hece de vurgulu hece olarak adlandırılır.

- **An**kara, Yıl**lar**ca, Öğren**ci**

Türkçemizde vurgunun yeri hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün değildir çünkü sözcük vurgusunun yeri değişkendir. Ama bir genelleme yapacak olursak,

[1] Aldous Huxley / İngiliz yazar
[2] Her Yönüyle Dil / Doğan Aksan /TDK yayınları

Türkçede vurgu çoğunlukla sözcüklerin son hecelerinde olur ve sözcüğün aldığı eklere doğru kayar. Ancak bu kuralı bozan pek çok örnek vardır. Bazı durumlarda vurgu ilk ya da orta hecede bulunabilir,

- **Ar**dahan, **Mas**mavi, **Rad**yo, İs**tan**bul, Ma**nol**ya, Günl**er**ce gibi

Vurgunun yeri anlamı, anlam da vurgunun yerini ortaya çıkarabilir.

- Yaz**ma** (başa bağlanan örtü), **yaz**ma (eylemin olumsuz hali, emir kipi)

Vurgu burada anlam ayırıcı bir özellik taşır. Bu özel durumlara ileride değineceğiz.

Önemli, olan, cümlede hangi anlamı öne çıkartmak istiyorsanız, o sözcüğe vurgu yapmanızdır.

Vurgu;

- Duyguların söze aktarılmasını sağlar
- Dinleyenin dikkatini çekerek, anlatılmak istenenin kavranmasını kolaylaştırır
- Sesi, söyleyişi, sözün anlamlanmasına ve yorumuna katkı sağlayan ses perdesindeki iniş ve çıkışlar olarak tanımlayabileceğimiz sesteki ezgiyi canlandırıp sıcak kılar.

Son yıllarda gündemde olan hızlı okuma çalışmaları, iyi bir spiker ya da konuşmacı için tekdüze, dinleyeni sıkan, vurgusuz ya da yanlış vurgulara yol açan bir konuşma biçimi yaratabilir.

Hızlı konuşmak ya da okumaktan çok, sözcüklerin anlamları üzerinde durulmalı, tonlamalara dikkat edilmeli, yapılacak vurgulamalarla dinleyiciye sesteki heyecan, canlılık ve sıcaklık yansıtılmalıdır. Bu noktalara dikkat ettiğinizde, sözcüklerin bütün heceleri aynı ton ve vurgu ile okunmayacağı için, konuşmanızın doğallığı, dinleyicinin dikkatini size vermesini sağlayacaktır.

Yazarların bir kısmı vurguları, öbek (tamlama) vurgusu, şiddet vurgusu, gerilek vurgu, anlam ayırıcı vurgu, uyum (ahenk) vurgusu ve bunun gibi pek çok sınıfa ayırmıştır. Bu ayırım doğru olmakla birlikte vurgunun iki temel başlığı “sözcük” ve “tümce” vurgusu bu çeşitleri ve benzer özelliklerini içinde barındırır. Sonuç olarak vurguda yerine göre soluk baskısı, ses birimi sürelerinin uzaması ve ton değişiklikleri etkili olmaktadır. Yeri geldikçe bu tanımlara da değinerek, vurguları iki ana başlık altında toplayacağız:

1- Sözcük vurgusu

2- Tümce vurgusu

A. Sözcük Vurgusu

Her sözcüğün bir hecesi üzerinde mutlaka bir vurgu vardır. İki veya daha fazla heceli sözcüklerde ve ek almış her sözcükte, hecelerden biri, diğerlerinden daha çok ses baskısına uğrar. Sözcüğün bir hecesini diğerlerine göre daha yüksek bir ses tonuyla daha baskılı ve belirgin söylemek olarak tanımlanabilir.

İlk hecede: **As**ya - **çün**kü – **kad**ro - **mü**ze -**Türk**çe – **her**kes

İç hecede: Kon**ser**ve – si**gor**ta – vo**ley**bol –üni**ver**site –poli**ti**ka -İngi**liz**ce

Son hecede: Öğret**men** – ki**tap** –küre**sel** – vur**gu**- yo**rum** – karan**lık**

- **Türkçede sözcük vurgusu genellikle sözcüklerin son hecelerindedir ve eklere doğru kayar**. Sözcük ek ve takı aldıkça vurgu son heceye yani son eke doğru gider.

✓ Arka**daş** - arkadaş**lar** – arkadaşla**rım** –arkadaşları**mız** -arkadaşlarımı**zın**

Çi**çek** – çiçek**ler** – çiçekler**de** – çiçeklerde**ki**

Söz –söz**cük** –sözcük**te** - sözcükte**ki**

Ancak, bazı vurgular son heceden önceki veya daha önceki hecelerde bulunabilir. Son hecede olmayan vurguya **Gerilek Vurgu** denir.[3]

Örneğin:

✓ İki heceli yer adlarında vurgu ilk hecededir.

Aydın – **As**ya - **Bur**sa – **Ha**tay - **Lon**dra – **İs**veç - **Muğ**la - **Niğ**de – **Or**du - **İz**mir

✓ Üç heceli yer adlarında vurgu genellikle ikinci heceye kayar.

A**da**na-A**lan**ya -Al**man**ya-İs**viç**re-Kü**tah**ya-İ**ne**göl-De**niz**li-Ban**dır**ma-İ**tal**ya

✓ Hece sayısı ikiden fazla olduğu halde, vurgunun ilk hecede olduğu yer adları da vardır. Bunlar genellikle ilk heceleri kapalı olan (Sessiz harfle biten) yer adlarıdır. Bu heceler "güçlü hece" olarak da adlandırılır.

Ankara-**Er**zurum-**Ar**dahan-**Mar**maris-**Mos**kova- **Kay**seri-**Ay**valık-**Çan**kırı

✓ Birleşik sözcük durumundaki yer adlarında vurgu ilk sözcükte ya da ilk sözcüğün son hecesinde yer alır

Çankaya – **Göl**başı - Di**ya**rbakır – Kahra**man**maraş –-Kara**deniz** - Es**kiş**ehir

- **Ünlem, seslenme, hitap, zarf görevi üstlenen sözcüklerde vurgu genellikle ilk hece üzerindedir:**

Haydi! – **a**ferin! – **ma**şallah! – **as**ker! - **keş**ke!

Ahmet –**gar**son -**fa**kat -– **an**sızın – **şim**di – **be**lki

✓ Pekiştirmeli sözcüklerde vurgu ilk heceye kayar.

[3] Türkçenin Grameri /Tahsin Banguoğlu

Tertemiz-**Pes**pembe-**Kıp**kırmızı-**Bom**boş-**Kos**kocaman-**Sım**sıkı-**Çar**çabuk

- ✓ İkiden çok heceli pekiştirmeli sözcüklerde vurgunun ikinci heceye kaydığını görürüz.

  Ya**pa**yalnız – pa**ram**parça – çı**rıl**çıplak – gü**pe**gündüz – sa**pa**sağlam –sı**rıl**sıklam

- ✓ Soru sözcüklerinde de vurgu geriye kayabilir.

  Hangisi – **ne**rede – **na**sıl –**ne**den

- **Tek heceli sözcükler genel olarak vurgu çekmez**. Tümce içinde kullanıldığında, anlama bağlı olarak ses baskısıyla belirginleştirilirler. Dikkati o sözcüğe çekmek isteniyorsa, sözcük daha vurgulu söylenir. Diğer vurgulardan biraz daha baskındır. Bunu **Şiddet (Berkitme)Vurgusu** olarak da adlandırabiliriz.

  Bunu **sen** mi yaptın?

  Bu etek **bol** geliyor.

  Seni **çok** seviyorum

  Artık **üç** kuruşluk hatırın kalmadı bende.

  Çık dışarı!

- **Sonu –tan ile biten yer adlarında vurgu son hecededir.**

  Yunanis**tan** – Afganis**tan** – Bulgaris**tan** – Hindis**tan** – Pakis**tan** – Türkmenis**tan**

- **İnsan, hayvan isimleri ve renk bildiren sıfatlarda vurgu son hecededir.**

  Ah**met** – Ay**ten** – kap**lan** – ke**di** – kırmı**zı** – ye**şil** – ma**vi** – be**yaz**

  Aynı biçimde yazılan ama farklı anlamlar ifade eden sözcüklerde bu farklılığı vurguyla ortaya koyarız. Yani anlam vurgu yerini belirler, vurgu da anlamı farklılaştırır. Bunu **anlam ayırıcı vurgu** olarak adlandırabiliriz.

  Bahçedeki çiçeklerin hepsi **gül**dü. Söylediklerime gül**dü.**

  Kanımın rengi **al**dır. Fırından ekmek al**dır**.

  Çeşme'deki evin önünde küçük bir çeş**me** vardı.

  Afyon –af**yon** / **Or**du – or**du** / **ge**lin – ge**lin** / **Bod**rum – bod**rum** / **Mı**sır - mı**sır** gibi.

- **Türkçe sözcüklerde orta hecede vurgu pek görülmez. Orta hecelerine vurgu çeken sözcükler, genellikle yabancı kökenlidir:**

  A**töl**ye-fa**kül**te -üni**ver**site -si**ne**ma -ga**ze**te –fa**tu**ra-ka**ma**ra-pa**pat**ya

- **Küçültme görevinin dışında kullanılan –ce eki de vurguyu kendinden önceki heceye sürer:**

  Bence, a**çık**ça, u**lus**ça, oku**duk**ça

- **İkilemelerde vurgu genellikle ilk sözcükte ya da ilk sözcüğün son hecesinde bulunur:** İkilemeler, aynı sözcüklerin, yakın ve karşıt anlamlı sözcüklerin ya da ses benzerliği taşıyan sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan sözcük öbekleridir:[4] (İkilemeler, Türkçenin dili zenginleştiren ve güzelleştiren en önemli özelliklerinden biridir. Kökeni yüzyıllar öncesine dayanan ikilemeler, biçim ve anlam yönünden kalıplaşmıştır.[5])

  Çir**kin** mi çirkin – ya**lan** dolan –Al**lak** bullak

  Kör kütük – i**te** kaka -**sağ** salim – **biz** bize

  Tık**lım** tıklım –şı**kır** şıkır – giz**li** gizli – es**ki** püskü

- **Pek, çok, en gibi vurgu çeken derece belirteçleri ve pekiştirme sözcükleri de vurguyu üzerlerine çeker.**

  Pek güzel olmuş.

  Ey Türk gençliği!

  Bugün **çok** mutluyum

Türkçede bileşik sözcük vurgusu pek çok araştırmacı tarafından incelenmiş, bileşik sözcüklerde vurgunun; hece sayısı, hece yapısı (Açık, kapalı, uzun, kısa heceler)dikkate alınarak incelendiği için, çeşitli biçimlerde ortaya çıktığını saptamışlar ancak aynı hece sayısı ve yapısına sahip bileşik sözcüklerin farklı vurgulanması nedeniyle kesin bir yargıya varılamamıştır. Gözden kaçırılmaması gereken bir önemli nokta da sözcüklerin anlamına dikkat etmek gerektiğidir. Dil bilimci Prof. Ömer Demircan, "Türkçenin Ses Dizimi" adlı kitabında bileşik sözcükleri iki ayrı ögede toplar; niteleyen ve nitelenen. Bileşik sözcüklerde vurgunun yeri belirlenirken, anlamın önemli bir rolü olduğu görülür.

- **İlk sözcüğü tek heceli bileşik sözcüklerde vurgu ilk sözcükte, ilk sözcüğü birden çok heceliyse vurgu ikinci hecede görülür:**

  Başbakan-**ay**çiçeği –**göz**yaşı-**ka**rtopu-**kırk**ayak-**kuş**başı-**su**çiçeği-**baş**yazar

  Ak**şam**sefası-e**be**gümeci-a**yak**kabı-ça**la**kalem-ha**nım**efendi-de**niz**kızı-ke**di**gözü

  Ancak bu kurala aykırı örnekler de görülür;

  Akarya**kıt** –gökde**len** –ateş**kes** - gecekon**du**

  (Dilbilim uzmanları birleşik/bileşik sözcükler konusunda değişik sonuçlara varıyor. Oluşumlarına göre bileşik sözcükler ve konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için akademik dil bilgisi kitaplarına başvurabilirsiniz.)

[4] Türkçe Dilbilgisi / Feyza Hepçilingirler

[5] Ses bilimi ve diksiyon / Eser Güler-Mehmet Hengirmen

Ad ve sıfat tamlamaları(Tamlayanın sözcük vurgusu güçlüdür)

Zarf ve adıllarla (zamirle) kurulan tamlamalar,

İlk sözcüğü birden çok heceli tamlama ve deyimlerde vurgu genellikle ilk sözcüğün son hecesindedir:

Ayşe**'nin** evi – de**niz** kıyısı - e**vin** kapısı

Meyve**li** ağaç – gü**müş** kolye – ce**sur** insan

En iyi radyo – u**zak** diyarlar – ça**buk** davranmak

Be**nim** radyom – si**zin** kitabınız – **bu** defter

Çe**ne** yormak – zi**hin** açmak – ciğe**ri** yanmak -hafi**fe** almak

- "Ki" aitlik eki ile yapılan tamlamalarda bu ek vurguyu çeker. (-Ki bağlama zamiriyle karıştırılmamalıdır. Tümceleri bağlayan ve ayrı yazılan –ki vurgu çekmez.)

Suda**ki** balık – pencerede**ki** çiçek – akşam**ki** yemek – bende**ki** şans

Sözünü ettiğimiz ikilemeler ve tamlamalar Öbek ya da Tamlama vurgusu olarak da adlandırılmaktadır.

- Sayılar, vurgu konusunda genellikle ihmal edilir. Aslında sayılarla ilgili genel bir kural olmamakla beraber gündelik yaşamda özellikle on (10) ile başlayan sayıların yanlış vurgulandığına şahit oluyoruz. "Vurgu genellikle son hecede olur" kuralı sayılarda da geçerli olmakla beraber, yukarıda verdiğimiz iki heceli yer adları, seslenme sözcükleri gibi, onlu sayılarda da vurgu ilk hecede belirtilir. Örneğin; on**beş** değil, **on**beş olarak vurgulanır.

1. Yabancı Sözcüklerde Vurgu

Dilimizde bulunan Arapça- Farsça kökenli bazı sözcüklerde uzun heceler vardır. Bu sözcükler genellikle geldikleri dildeki vurgu yerlerini korurlar. Vurgu uzatılan hece üzerinde görünür. Ünlü uzunluğu yalnızca bir ses özelliği değil, aynı zamanda anlam ayırt edici bir özelliktir. Bu sözcükler için genel bir kural yoktur. Her birinin kendine özel bir vurgusu bulunur. Bu sözcüklerin uzatılan hecelerinin vurgusu, yerine göre başta, ortada veya sonda bulunur.

Vurgu başta: Kâtil, vâris, âdet (görenek)

Vurgu ortada: Hazine, Mücadele

Vurgu sonda: Bestekâr –Nema -Ziya, katî, vefa, zeki

Günümüzde az kullanılsa da doğu kökenli ön ekler de vurguyu üzerlerine çeker:

Bîçare – **bî**vefa – **na:**mağlup – **na:**tamam

Dilimize batı dillerinden geçen sözcüklerin bazılarında geldikleri dillerin vurgu biçimi korunmuş diğerlerinde Türkçenin vurgu kuralları uygulanmıştır.

Fana**tik** – profe**sör** – gli**koz** - kris**tal**

Bazen de sözcüğün yalın halindeki vurgusuyla tümce içerisindeki vurgusunun aynı olmadığını görüyoruz;

Biyokimya / biyokim**ya** dersine girdim / biyokimya**dan** geçtim.

2. Vurgu Çekmeyen Ekler

Bazı çekim ekleri vurgusuzdur. Vurgu ekten bir önceki heceye kayar.

Sözcüklerin ek aldıkça vurgularının son heceye doğru kaydığını söylemiştik. Ancak vurgu yalın haldeki sözcüğün son hecesinde değilse ek de vurgu çekmez. Bu nedenle vurgulama açısından ekleri vurguyu kendi üzerine çekenler ve vurguyu çekmeyenler olarak iki ana başlıkta toplayabiliriz.

Anne –annelik, şimdi – şimdilik, İzmir – İzmir'den gibi

- Olumsuzluk eki –me –ma vurgu çekmez.

Beni kan**dır**ma! – açık bı**rak**ma! – benden bir şey is**te**me!- yanlış vurgu**la**ma! **Git**memeliydin – ko**nuş**mayacağım

● Soru eki -mı –mu vurgu çekmez.

Gel**din** mi? – hava yağmur**lu** mu? - öy**le** mi? – öğrendi**niz** mi?- bili**yor** musunuz? söyleye**cek** misin?

● "Dahi" anlamına gelen -de –da bağlacı vurgu çekmez. (Yapım eki olan –de –da vurgu çeker ve bitiştik yazılır)

Ben de gelmek istiyorum – arkada**şım** da istiyor

Ankara'ya zamanın**da** vardı – bu işi yapmaya zaman**ın** da kalmadı

Na**sıl** da öğrendin? – iş bul**mak** da para kazan**mak** da kolay değil.

● (–İle) (–ise) (–idi) (–iken) (–imiş) gibi bağlaç ve ekler de vurgu çekmez.(Eklerin başındaki sesli harf düşer)

Ann**em**le geldim – oto**büs**le gittiler - yaza**cak**sa – o**kur**san anlarsın - çalış**kan**dı – **sen**din o gelen - git**miş**ken gelme bir daha – gü**zel**miş

● –ki bağlacı vurgu çekmez

Anla**dım** ki - öy**le** ki –bilmelisi**niz** ki– sanmış**tım** ki -

●-dır –dir –dur –dür bildirme ekleri vurgu çekmez.

Ko**lay**dır – anla**mış**tır – gü**zel**dir

●-ca , -ce son ekleri vurgu çekmez.(Küçültme anlamında kullanıldığında vurgu çeker)
Doğruca sınıfa girdim – ço**cuk**ça bir davranıştı
Topluca derse girdik – ya**vaş**ça elimi çektim.

B. Cümle (Tümce) Vurgusu

Tümce içinde, anlamca önem taşıyan sözcüğün, daha belirgin ve baskılı söylenmesi ya da cümle içinde yerinin değiştirilerek (yükleme yaklaştırılarak) vurgulanmasıdır. Yani tümce vurgusu (sözün anlamına göre) gezici vurgudur. Böylece tümceye anlam ve akıcılık kazandırmış oluruz. Anlamda farklılık yarattığı için "mantık vurgusu", "değer vurgusu" gibi adlar da verilmiştir. Sözcükte vurgu hecelerde önem kazanırken, cümlede sözcüklere odaklanır. Tümce vurgusunu doğru yapabilmemiz için; okuduğumuz metni çok iyi anlamamız ya da anlatacağımız konuyu çok iyi bilmemiz gerekir. Anlam doğru biçimde kavranırsa bir tümcede iki ya da üç sözcüğün vurgulanması gerektiği rahat anlaşılır. Bunlar anahtar sözcükler olarak kabul edilebilir.

- Tümce içerisinde önemli bir vurgu olmadığını düşünüyorsanız, vurguyu yükleme yapabilirsiniz:

  Radyodan **çıktılar.**

  Program **güzeldi**

- Tümcede anlamca önemi olan sözcüğe dikkat çekmek istiyorsak,

— Sözcük ya da sözcüklerin yerini değiştirerek yükleme yaklaştırırız:

Spikerlik mesleğinde başarı, yetenek ve ***çalışmayla*** sağlanır
Spikerlik mesleğinde başarı, çalışma ve ***yetenekle*** sağlanır
Spikerlik mesleğinde yetenek ve çalışmayla ***başarı*** sağlanır.

— Sözcüklerin yerlerini değiştirmeden, en fazla anlam içeren sözcüğü vurgularız.(Bu **değer vurgusu** olarak da adlandırılabilir.)

Spikerlik mesleğinde ***başarı***, yetenek ve çalışmayla sağlanır
Spikerlik mesleğinde başarı, ***yetenek*** ve çalışmayla sağlanır
Spikerlik mesleğinde başarı, yetenek ve ***çalışmayla*** sağlanır

Bu üç tümcenin yazılışı aynı olmasına rağmen, söyleniş sırasında vurgulamak istediğimiz sözcükleri, daha baskılı ve belirgin söyleyerek, istediğimiz anlamı ön plana çıkarabiliriz.

Daha ayrıntılı bir örnek verelim:

Ahmet dün uçakla Ankara'dan İzmir'e gitti.

Bu tümcede altı soruya yanıt vererek, altı değişik anlamda vurgulayabiliriz. Kim, ne zaman, nasıl, nereden, nereye, ne yaptı? Sırayla vurgulayalım:

Ahmet dün uçakla Ankara'dan İzmir'e gitti.
Ahmet ***dün*** uçakla Ankara'dan İzmir'e gitti.
Ahmet dün ***uçakla*** Ankara'dan İzmir'e gitti.
Ahmet dün uçakla ***Ankara'dan*** İzmir'e gitti.
Ahmet dün uçakla Ankara'dan ***İzmir'e*** gitti.
Ahmet dün uçakla Ankara'dan İzmir'e ***gitti.***

- Özellikle konuşma yapanlar, tiyatro oyuncuları, sanatçılarda sıklıkla gördüğümüz bazı sözcük ya da sözcük guruplarının daha güçlü, abartılı vurgulanması da **Uyum (Ahenk) Vurgusu** olarak adlandırılır. Tıpkı müzikte bestenin seslendirilmesi, çalınış hızı, notaların belli aralıklarla okunmasıyla gerçekleştiriliyorsa, konuşmada da sözcüklerin bazı heceleri belli aralıklarla vurgulanır. Bazı kişilerde hecelerin bir kısmının yavaş birkaç hecenin olağandan hızlı söylendiğini duymuşsunuzdur. Tartım kusuru diye niteleyebileceğimiz bu durum, Uyum vurgusu yapılırken kulağa daha çok batar.

Uyum Vurgusu konuya ve kişiye göre değişiklik gösterir yani serbest bir vurgudur. Ancak sesleri gelişigüzel uzatırsanız, anlamı bozacak, dinleyeni rahatsız edecek kadar abartılı vurgular yaparsanız başarısız olursunuz. Bu vurgu gerçek anlamda ustalık ister. Bu yüzden durak yerlerinin, vurgulanması gereken hecelerin dikkatle seçilmesi gerekir.

Sarı**şın** bir kur**da** benziyordu /
Ve mavi gözleri **çakmak çakmak**tı //
Yürü**dü** uçurumun kenarına kadar /
Eğil**di**, dur**du** /
Bıraksa**lar** /
İn**ce** u**zun** bacakları üstünde yaylanarak /
Ve karanlıkta parlayan bir **yıldız** gibi kayarak /
Kocatepe'den **Af**yon Ovası'na atlayacaktı. (N.Hikmet)

Bu örneği kendi vurgularınıza göre işaretleyebilirsiniz.

- Dikkat çekmek, daha belirgin söylemek istenilen sözcüğü cümle başına getirerek devrik cümle kurulabilir. Devrik cümlede vurgu başta olur.

  Ne mutlu **Tür**küm diyene
  Keşke çıkmasaydın karşıma!
  Yeter artık ***bitsin*** bu sıcak!
  Ya***zık*** oldu Süleyman efendiye (O. Veli)

- Emir tümcelerinde vurgu tümcenin başındadır;

  Kalk oradan!
  Otur şuraya
  Ver elini dünya!

- Uzun tümcelerde iki ya da daha fazla bilgi içeren guruplar vardır. Bu durumda her gurupta vurgulanması gereken sözcükler olabilir. Ortaya çıkartmak istediğiniz anlama göre vurgu yapabilirsiniz. (Tümce vurgusunun gezici ya da serbest olma özelliği)

– Hava **sıcak** olursa **denize** gideriz.
– Bütün gün **koşturduktan** sonra laf anlatacak **dermanım** kalmadı.
– **Bütün** gün koşturduktan sonra **laf** anlatacak dermanım kalmadı.

- Bütün bu bilgilerin ışığında sözcükleri değişik biçimlerde vurgulayarak anlam farklılıkları yaratabiliriz:

  Sesimizin şiddetini artırarak;

– Bütün bunların **tek** sorumlusu var; o da **sen**sin.

  Vurgulamak istediğimiz sözcüklerden önce duraklayarak;

– Çok çalışmanız gerektiğini **önemle** vurguluyorum

  Ünsüzleri ikizleştirerek;

– **Ev-vet** ! Tam da bunu söylemeye çalışıyordum.

  Heceleri ayırarak;

– Sınıfta kalmanın bir sebebi var, **tem-bel-sin!**

Alıştırmalar

Aşağıdaki ilk alıştırma metninde diğer vurgularla birlikte, anlam ayırıcı vurguların ağırlıkta olduğu sözcükler de yer alıyor. Verdiğimiz bilgilerin ışığında, vurguların tümüne dikkat ederek okuyunuz. İlk aşamada vurgu yerlerini işaretleyebilirsiniz.

Alıştırma – 1:

Bodrum katında oturmanın sıkıntıları vardır. Karanlıktır, soğuktur, iç sıkıcıdır. Ama annemin verdiği tatil haberi sayesinde neşem yerine gelmişti. ***Bodrum'***a gidiyorduk. Ama bu sefer ***denizli*** olanına. Üstelik ailemizin en sevilen, takdir edilen ***aydın gelini*** Ayten ablalarda kalacaktık. Ayten abla bir gece önce annemi aramış ve "ille de ***gelin***" diye tutturmuş meğerse. Her neyse, sevinçle yola çıktık. Babam hevesle direksiyonun başına kuruldu. Annem de yanına… Bizler de iki kardeş, en sevdiğimiz yere, arkaya yerleştik. Annem daha yola çıkmadan tüm şartlarını öne sürmeye başladı. ***Denizli***'de durulacak, havlu alınacak. ***Aydın***'dan incir alınacak… Babam, "Hanım, Denizli'den horoz da alalım istersen" dedi bıyık altından gülerek. "Sen daha gül" dedi annem. "Denize nazır incir yesek fena mı olur?"

Her neyse, açlıktan hepimizin midesi kazınınca bir lokantanın önünde durduk. Babam lokantanın bahçesinden kopardığı gülü anneme uzattı. İncir, havlu ve horozun yarattığı gergin havayı bir gül ile dağıtabilen babam, rahatlayarak garsonu çağırdı.

Alıştırma – 2:

PERDAH

Bir tek sen kendini eskisi gibi hatırlıyorsun
Başka kapıları açmıyor söylediklerin
Kendinden eksilttiklerini
Hayat koymuyor geri
Dünle konuşuyorsun

Tüylenmiş öfken, için acımış
Sıkıntın çoğaltmıyor kimseyi
İzlerini siliyorsun kendini yinelerken
Hatırlamaktan göremiyorsun şimdiyi
Aldığın yaş, kat ettiğin yola denk değil.
Dünyaya bunca acımasız gözlerin
Kendine kapalı bir tek,
Olgunlaşmadan çürüdüğünü bilmiyorsun.

Bunca tükenmişken yıldızların,
Gecene çekilmiyorsun

İçindeki koyu is, yağlı gölge
Kırık hayal parçaları
Yenilemez gevşeyeni
Yüzünün perdahında denediğin usturalar
Geri getirmez seni.
Bütün bunlar; herkes kötü, dünya fena,
Sonumuz geldi diye değil
Öğrenmen gerekenleri
Zamanında öğrenmediğin içindir.

Bir erkeklik mesleğidir perdah
Zaman, çekilen suları bilir
Zamanı geldiğinde
Kalmak için, çekilmek gerekir.

Murathan Mungan (“Erkekler için Divan” adlı kitabından)

Alıştırma – 3:

ESKİ BİR TAPINAK YAZITI

Gürültü patırtının ortasında sükûnetle dolaş; sessizliğin içinde huzur bulunduğunu unutma. Başka türlü davranmak açıkça gerekmedikçe, herkesle dost olmaya çalış. Sana bir kötülük yapıldığında verebileceğin en iyi karşılık unutmak olsun. Bağışla ve unut. Ama kimseye teslim olma. İçten ol; telaşsız, kısa ve açık seçik konuş. Başkalarına da kulak ver. Aptal ve cahil oldukları zaman bile dinle onları çünkü dünyada herkesin bir öyküsü vardır.

Yalnız planlarının değil, başkalarının da tadını çıkarmaya çalış. İşinle, ne kadar küçük olursa olsun ilgilen; hayattaki dayanağın odur. Seveceğin bir iş seçersen, yaşamında bir an bile çalışmış ve yorulmuş olmazsın. İşini öyle sev ki, başarıların bedenini ve yüreğini güçlendirirken verdiklerinle yepyeni hayatlar başlatmış ol.

Olduğun gibi görün. Sevmediğin zaman sever gibi yapma. Çevrene önerilerde bulun ama hükmetme. İnsanları yargılarsan, onları sevmeye zamanın kalmaz. Unutma ki insanlığın yüzyıllardır öğrendikleri, sonsuz uzunlukta bir kumsaldaki tek bir kum taneciğinden daha fazla değildir.

Aşka burun kıvırma sakın! O çöl ortasındaki yemyeşil bir bahçedir. O bahçeye layık bir bahçıvan olabilmek için, her bitkinin sürekli bakıma ihtiyacı olduğunu unutma.

Kaybetmeyi, ahlaksız bir kazanca tercih et. İlkinin acısı bir an, ötekinin vicdan azabı bir ömür boyu sürer. Bazı idealler o kadar değerlidir ki, o yolda mağlup olman bile, zafer sayılır. Bu dünyada bırakacağın en büyük miras, dürüstlüktür.

Yılların geçmesine öfkelenme; gençliğe yakışan şeyleri, gülümseyerek teslim et geçmişe. Yapamayacağın şeylerin, yapabileceklerini engellemesine izin verme. Rüzgârın yönünü değiştiremediğin zaman, yelkenlerini rüzgâra göre ayarla. Çünkü dünya, karşılaştığın fırtınalarla değil, gemiyi limana getirip getiremediğinle ilgilenir. Ara sıra isyana yönelecek olsan da hatırla ki, evreni yargılamak imkânsızdır. Onun için kavgalarını sürdürürken bile kendi kendinle barış içinde ol.

Hatırlamazsın doğduğun zamanları; sen ağlarken herkes sevinçle gülüyordu. Öyle bir ömür geçir ki herkes ağlasın öldüğünde, sen mutlulukla gülümse.

Sabırlı, sevecen, erdemli ol. Önünde sonunda bütün servetin sensin. Görmeye çalış ki, bütün pisliğine ve kalleşliğine rağmen dünya insanoğlunun biricik güzel mekânıdır.

(XSENTIUS M.Ö. IX. Y.Y)

Alıştırma – 4:

PROGRAMIN ADI: ZOR YOLLAR
YAYIN GÜNÜ/ SAATİ/ YERİ: 11.1.2008 / 15.05 / RADYO 1
YAPIMCININ ADI: SİBEL NART

SİNYAL: ZOR YOLLAR…

SES : "…Yok, iyi ki kurtulduk demediler ama acı anılar pek konuşulmazdı. Ama Girit dendiğinde içleri sızlardı. Hep bir hüzünle anarlardı ama hiçbir şey söylememişlerdir. Yani hakikaten bir sır gibi saklıyorlardı galiba. Hâlbuki ben mesela duymuşumdur, sırtımızdaki gömlekle geldik demişlerdir… Hüzünlü şeyler tabii. Allah kimseye göstermesin; her şeyini bırak, malını bırak, gel yepyeni bir hayata başla!

MÜZİK : …

SES: Girit'in Resmo bölgesinden, İzmir Bornova'ya mübadele edilen bir ailenin kızı Zeynep Atila… O zor yolların anılarını dinleyerek yetişen, zor yollardan geçip gelenlerden duyduğu " bir daha kimse o yollara düşmesin" dilekleriyle büyüyen bir mübadil çocuğu… Ayrılıkları, acıları, özlemleri yaşayan yüz binlerce aile gibi…

MÜZİK :…

SES : Zor yollardan geçip gelenleri anlatıyoruz bugün de… Yaşadıkları yerleri çok gerilerde, uzaklarda bırakan ama uzaklaşamayanların öykülerini yeniden dillendiriyoruz.

MÜZİK :…

BAND: Doç. Dr. Çağrı Erhan…[6]

GİRİŞ: Kurtuluş Savaşı…

ÇIKIŞ: …mutabakatla gerçekleştirildi.

SES: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Çağrı Erhan'ın da belirttiği gibi, ulus devletlerin daha homojen bir biçimde kurulması sürecinde, nüfus hareketleri gündeme gelir. Türkiye ile Yunanistan arasında, Lozan Antlaşması çerçevesinde imzalanan 30 Ocak 1923 tarihli ahali mübadelesi sözleşmesiyle, yaklaşık iki milyon insan doğduğu, yaşadığı yerden göç edecektir.

[6] **Çağrı Erhan**, Profesör olarak aynı fakültede akademik yaşamını sürdürmektedir.

Aslında, Balkan coğrafyasında göç, Lozan'dan çok önce başlamıştır. 18. yüzyıl sonunda ortaya çıkan uluslaşma hareketleri sonucu, Balkanlarda birçok ulusal devlet kurulur. Dr. Kemal Arı, "Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç" adlı kitabında, bu yeni ulus devletlerin, Türk-Müslüman kitleler üzerinde baskılar uyguladığını söyler. Bu baskılar da, kitlesel göç hareketlerinde itici güç oluştururlar. Arı'ya göre, yeni kurulan her ulusal devlet, toprak sahipliğini elinde bulunduran Türklerin, yöredeki gücünü kırmayı amaçlar. Bunun için de onları göçe zorlamayı gerekli görür. Ulusal egemenliklerini pekiştirmenin yolu, ülke nüfusunun tek bir etnik ve dinsel temele dayanmasından geçer. İmparatorluğun eski topraklarında göç hareketleri de böylece başlar.

MÜZİK: …

BAND: Arif Ümit İŞLER…

GİRİŞ: Ben dedemle yaşadım…

ÇIKIŞ: …şartlarını kaybediyorlar.

SES: Lozan Mübadilleri Vakfı Başkanı Arif Ümit İşler'in de belirttiği gibi, Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında, bölgede yaşam koşulları güçleşir. Üretim araçlarını, topraklarını, hatta evlerini kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelen insanların önündeki tek çözüm, başka yerlerde yaşayabilmenin yollarını aramaktır.

BAND : Kamil ORAL…

GİRİŞ: Benim adım Kamil Oral…

ÇIKIŞ: …dedemler kaçıyorlar.

SES: Balkanlarda savaşlar ardı ardına gelir. Bölge coğrafyasının yeniden şekillenme süreci oldukça sancılı geçmektedir. Topraklar, Türkler, Yunanlılar, Bulgarlar ve diğer bölge halkları arasında el değiştirmektedir.

BAND : …Kamil ORAL…

GİRİŞ: 2. Balkan savaşında…

ÇIKIŞ: …kayba sürüklenmiş oluyorlar.

MÜZİK: …

SES: Lozan Barış Konferansı, Türkiye ile batılı devletler arasında savaş ortamına son vermek amacıyla toplanır. Siyasal sınırlar yeniden belirlenirken, ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunlar da çözülmeye çalışılacaktır. Nüfus sorunu, uluslaşma hareketlerinin önemli bir halkasıdır ve yeni koşullara uygun olarak, yeniden ele alınmalıdır. Türk- Yunan savaşından sonra yoğunlaşan, Anadolu'dan Rum göçü de, bu sorunun bir an önce ele alınmasını zorunlu kılar.

BAND : …Doç. Dr. Çağrı ERHAN…

GİRİŞ: Konferans sırasında…

ÇIKIŞ: … sakınca görmüyorlar.

SES: Doç. Dr. Çağrı Erhan'ın vurguladığı ekonomik gerekçeler yanında, patrikhanenin İstanbul'da oluşu da, İstanbul 'lu Rumların kaderini belirleyecektir.

BAND : …Doç. Dr. Çağrı ERHAN…

GİRİŞ: Patrikhane İstanbul'da bulunduğundan…

ÇIKIŞ: …tartışmaya konu oldu.

SES: Batı Trakya'nın sınırlarını belirlemek daha kolaydır. 1912 tarihli Bükreş Anlaşmasına göre çizilmiş olan Osmanlı- Yunan sınırının doğusunda kalan bölge, Batı Trakya olarak kabul edilir. İstanbul'un sınırları ise tartışma konusudur. Sonunda, 1913 tarihli İstanbul Şehremaneti yani belediye sınırları, İstanbul' un sınırları olarak kabul edilir.

BAND: Doç. Dr. Çağrı ERHAN…

GİRİŞ: Bir taraftan…

ÇIKIŞ: …izin vermiştir.

MÜZİK:…

SES : "… Hatta anneme diyordu komşumuzun biri, "gitmeyin" diyordu, "biz size zarar vermeyiz." Öyle ağladılar… Sonra vapura, iskeleye kadar geçirdiler bizi, vapura bindirdiler. Çocuk gibi ağladılar. Yani, çok memnunduk biz onlardan…"

Nemciye Ülge. Doğum Yeri: Girit/ Kandiye, İskân bölgesi Bursa/ Mudanya.

MÜZİK: …

SES : "… Oradaki bir ağaç unutulmuyor. Benim evimde şimdi, şu anda bir tek asma çubuğu, Girit'ten gelmiş. Benim babam, Hasan beyin dayısına vermiş o çubuğu, dayısı Hasan beyin ablasının evine dikmiş. O çubuktan biz aldık, Kuşadası'nda evimde büyüttüm. Bir asma çubuğunu büyük asma yaptık biz. Şimdi benim evimin, kendi çocukları kadar sevilen bir parçası oldu o asma çubuğu…"

Bilal Türkoğlu. Doğum yeri: Aydın / Söke, Mübadele bölgesi: Girit/ Kandiye, İskân Bölgesi: Aydın/ Söke.

MÜZİK: …

SES : "…küçükken ben bohçaları karıştırmayı çok severdim. Mudanya'daki evi hatırladığım zaman, gerçekten böyle iki karış dantelli, kolalı, işte o saman yastıklar vardı eskiden, minderler, onların üstü iki karış danteller… O masa örtüleri, o yatak

örtülerinin güzelliği. Bazen mesela bir örtü çıkarır, "işte bunu Eleni örmüştü" deyip ağlardı anneannem… "Savaş zamanı çeteler geldiğinde birbirlerini saklamışlar…"

Civan Argönül. Doğum Yeri: Bursa/ Mudanya, Mübadele bölgesi: Girit/ Kandiye, İskân bölgesi: Bursa/ Mudanya.

MÜZİK: …

SES: Mübadiller ve onların çocukları, torunları, böyle anlatıyorlar yaşadıklarını, duyduklarını. Lozan Mübadilleri Vakfının hazırladığı "Belleklerdeki Güzellik: Girit" adlı kitap için yapılan görüşmelerde, acıları, anıları dile getiriyorlar. Hepsi de bir özlemden söz ediyor… Bazıları oraları hiç görmese, bu topraklarda doğup büyüse de, köklerinin orada olduğunu unutmuyorlar.

BAND: Sefer GÜVENÇ…

GİRİŞ: Sefer Güvenç…

ÇIKIŞ: …laflar duyardık.

MÜZİK: …

SES: Balkanlar'da uluslaşma hareketleri ile başlayıp, 1923 Ahali Mübadelesi sözleşmesi ile sonuçlanan, o zorlu süreci anlatmayı sürdürdük bugün de. Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Çağrı Erhan ve mübadeleyi yaşayanların ve çocuklarının anlatımlarıyla, o zor yolları yürümeye çalıştık.

Program yapımcısı Sibel Nart, teknik yapımda Mehmet Ercan ve ben… Haftaya yeniden birlikte olmak dileğiyle, hoşçakalın.

SİNYAL: ZOR YOLLAR…

Alıştırma- 5:

Avlulu Evlerin Çocuğuysanız Eğer… [7]

Ansızın geçip gidiverir zaman... Hani, "Göz açıp kapayıncaya kadar" derler ya, işte öyle ansızın geçip gidiverir zaman... Şöyle bir geriye dönüp baktığınızda elde kalanın ne olduğunu düşünürsünüz yaşanmışlık adına

Avlulu evlerin çocuğuysanız, burun direğinizin sızlaması hiç geçmez; geçmişi anımsadığınızda...

Kalabalık yenilen yemeğin tadı gelir damağınıza... Komşunun incir ağacının size eğilen dalları... Hayat çeşmelerinden akan suyun soğukluğunu hissedersiniz ellerinizde... Sıkıntı içindeyken size her şey yolundaymış gibi davranan anne-babanızın gayretleri düşer gözbebeğinize...

Çevrilen çember, sıkı arkadaşlığın resmidir avlulu evlerin çocuğuysanız eğer... Sakızdan çıkan artist ve futbolcu resimlerinin ütülmesidir paylaşmanın adı... Biriktirme, cimriliğin değil, aç-açıkta kalmamanın, yokluğun acısını derinden duymanın telaşıdır...

Avlulu evlerin çocuğuysanız eğer, yakınlarınızın, sevdiklerinizin sevincine de, kederine de koşar adımlarla gidersiniz. "Bak, bana ihtiyacın olursa hemen ara, ikiletmeden oradayım!" dersiniz.

Yüzünüzdeki gülümseme içtendir, üzüntünüz maskesiz... Tıpkı annenizi sever gibi seversiniz ülkenizi… Sözünüz kişiliğinizdir... Bileğiniz sağlamdır, yüreğiniz gibi; AVLULU EVLERİN ÇOCUĞUYSANIZ EĞER...

Gelen zaman, geçen zamana denk düşmüyor bugünlerde... Her şey gerçek rengini yitirmiş gibi... Hayat sanki kötülerin kahraman olduğu bir film... Ve biz öylesine izliyoruz boş gözlerle... Giderek acılar acıtmıyor artık, savaşlar, ayrılıklar, aşklar inandırıcı gelmiyor.

Yavaş yavaş değil hızla kaybolan bir şeyler var...

TIPKI AVLULU EVLER GİBİ...

[7] **Ahmet Büyükçulhacı** – TRT İzmir Radyosu Yapımcısı

5
BÖLÜM

ULAMA

ULAMA

A. Tanım

Ekleme, ilave etme, katma gibi anlamları da olan "**ulama**"yı Türk Dil Kurumu dil bilimi açısından, "konuşmada art arda gelen sözcüklerden birincisinin sonundaki ünsüzün, ikincisinin başındaki ünlüye ses bakımından bağlanarak söylenmesi" olarak tanımlıyor. Bu tanıma ***ayırt etmek, ağaç altı, tertip etmek art arda*** gibi sözcükler de örnek olarak veriliyor.[1]

Bu tanımdan yola çıkarak "**ulama**"yı bir dil bilimi kuralı haline getirmeye çalışırsak şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: *"Türkçede bir sözcük ünsüzle bitiyor, ardından gelen sözcük ünlü ile başlıyorsa, birinci sözcüğün son sesi ile ikinci sözcüğün ilk sesi birlikte söylenir ve buna ulama denir."*

Örnek:

YAZILIŞ	SÖYLENİŞ
Aksak ayak	Ak-sa/ka-yak
Baş efendi	Ba-şe/fen-di
Boş inanç	Bo/şi-nanç
Büyük Okyanus	Bü-yü/kok-ya-nus
Can acısı	Ca/na-cı-sı
Çiçek açmak	Çi-çe/kaç-mak
Dünür olmak	Dü-nü/rol-mak
En az	E/naz
Eksik etek	Ek-si/ke-tek
Fener askısı	Fe-ne/ras-kı-sı
Gelin almak	Ge-li/nal-mak
Gözden ırak	Göz-de/nı-rak
Heder etmek	He-de/ret-mek
İzin almak	İ-zi/nal-mak
Jilet atmak	Ji-le/tat-mak
Koşar adım	Ko-şa/ra-dım
Kör uçuş	Kö/ru-çuş

[1] **Türk Dil Kurumu:** Güncel Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr)

Laf ebesi	La/fe-be-si
Merak etmek	Me-ra/ket-mek
Neden olmak	Ne-de/nol-mak
Oruç açmak	O-ru/çak-mak
Paket ipi	Pa-ke/ti-pi
Rol oynamak	Ro/loy-na-mak
Sürek avı	Sü-re/ka-vı
Tavan arası	Ta-va/na-ra-sı
Uyuz it	U-yu/zit
Yıllık ortalama	Yıl-lı/kor-ta-la-ma

Ulamanın sadece bir konuşma kuralı olduğunu, bu kural uygulanırken sözcüklerin hatta tümcenin yazım yapısının bozularak yeni bir yapılanma oluştuğunu bilmeliyiz. Ulama hiçbir zaman yazıda gösterilmez ve yalnızca son sesi ünsüzle bitip, ilk sesi ünlü ile başlayan ardışık sözcükler arasında geçerlidir. Eğer sözcüklerin arasında nokta, virgül gibi noktalama işaretleri kullanılmışsa da ulama yok demektir.

Ulama, tümce içindeki bütün uygun sözcükler arasında yapılabilir. Böylelikle konuşmaya bir akıcılık kazandırılmış olur. TRT'nin eski spikerlerinden Ülkü Giray, radyonun unutulmaz konuşmacılarından Suat Taşer'in, *"Konuşurken sesler tespih taneleri gibi ardı ardına değil, bir zincirin halkaları gibi iç içe geçmiş olmalı"* dediğini aktarırken bunun da öncelikle ulama ile sağlanabileceğini belirtiyor.[2] Ancak sadece ve sürekli ulama yaparak akıcı bir konuşma yeteneği kazanabileceğimizi düşünmemeliyiz. Akıcı ve doğru konuşma, Türkçenin ses özelliklerinin iyi bilinip bütün kuralları ile uygulanması sonucunda ve uzun sürede kazanılabilecek bir yetenektir. Uğraş ve sabır gerektirir. Doğru vurgulama ve tonlama yapamıyorsanız, sesinizin şiddet ve tınısını iyi ayarlayıp kullanamıyorsanız, söyleyiş kusurlarınız varsa, soluk alıp verişiniz hatalı ise, eksiklerinizin üzerinde daha çok durmalısınız.

[2] **Ülkü Giray**: Yanlışları ve Doğrularıyla Güzel konuşma ve Dilimize Yerleşmiş Arapça ve Farsça Sözcükleri Okuma Kılavuzu, Bilgi Yayınevi,Kasım-1998.

Ulamanın Tümce İçinde Uygulanması:

Yazılış: "Denizlerin en güzelidir Akdeniz."(*)
Söyleniş: De-niz-leri / nen gü-ze-li-di / rAk-de-niz.

Yazılış: Dün akşam Ahmet annesinin evine gitti.
Söyleniş: Dü / nak-şa /mAh-me / tan-ne-sini / ne-vi-ne git-ti.

Yazılış: Kemanın akordundan anlayan adam
Söyleniş: Ke-ma-nı / na-kor-dun-da / nan-la-ya / na-dam

Yazılış: Dünyanın en acımasız adamı
Söyleniş: Dün-ya-nı / ne / na-c-ıma-sı / za-da-mı

Yazılış: "…Yurdumun üstünde tüten en son ocak."
Söyleniş: "…Yur-du-mu / nüs-tün-de tü-te / nen so / no-cak"(**)

B. Ulama İle İlgili Kurallar

Tanımına bakarak ulamanın basit bir Türkçe konuşma kuralı olduğunu ve zorlanmadan üstesinden gelebileceğinizi düşünmeyin. Sözcük sonlarında karşınıza çıkan her ünsüzü, ardından gelen ünlü başlangıçlı sözcüğe ulamaya çabalarsanız, istenmedik durumlarla karşılaşıp, söylemek istediğinizden çok farklı anlaşılmalara neden olabilirsiniz.

✓ Türkçede sözcük sonlarında "b", "c", "d", "g" süreksiz-yumuşak ünsüzlerinin bulunmayışı ve onların yerine "p", "ç", "t", "k" süreksiz-sert ünsüzlerinin kullanılması bir kuraldır. Aynı kural gereği, bu süreksiz- sert ünsüzler (p, ç, t, k) ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tekrar süreksiz-yumuşak ünsüzlere (b, c, d, g) dönüşürler. Süreksiz-sert ünsüzlerin süreksiz-yumuşak ünsüzlere dönüşmesi, ulama yapılırken de uygulanır ve yazı dilinde sert olan ünsüz, ulama sonunda yumuşak ünsüz olur. (***)(****)

(*) **Cevat Şakir Kabaağaçlı**
(**) **Mehmet Akif Ersoy**
(***) Ulama yapılmış sözcükler listesi için daha detaylı bilgiye ulaşmak isterseniz bakınız: **Ülkü Giray** age.

(****) Türkçe sözcüklerin sonlarında zaten (b, c, d, g) ünsüzleri bulunmadığından, (p, ç, t, k) ünsüzleri ile biten Türkçe sözcükleri ulama sırasında süreksiz-yumuşak ünsüzlere dönüştürmeyin. Yani açık alan, açı / **g**alan olmaz.

Sözcüğün Yazılışı	**Yazı Dilinde Kullanımı**	**Konuşurken Kullanımı**
Mektup	Mektup okudu	Mek-tu / **bo**-ku- du
Harp	Harp Okulu	Har / **bo**- ku-lu
Felç	Felç olmak	Fel / **col**-mak
Ağaç	Ağaç altı	A: / **cal**-tı
Kanat	Kanat açmak	Ka-na / **daç**-mak
Şehit	Şehit oldu	Şe-hi / **dol**-du
Cenk	Cenk etmek	Cen / **get**-mek
Ahenk	Ahenk içinde	A-hen / **gi**-çin-de

✓ “K” ünsüzü kalın ve ince söylemli olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir sözcüğün sonunda “ince k” ünsüzü bulunuyor ve ardından gelen sözcük kalın bir ünlü ile başlıyorsa, ulama yapıldığında “ince k” ünsüzü de bu kalın ünlüye uyarak “kalın k” ünsüzüne dönüşür.

Örnek:

- Bir yürek adamı: Sözcüğün sonundaki “k” ünsüzü yalnız söylendiğinde incedir.
- Bir yü-re/**k**a-da-mı: Ulama yapıldığında “k” ünsüzü kalınlaşır.
- Çelik urgan: “Çelik” sözcüğü yalnız söylendiğinde “k” ünsüzü incedir.
- Çe-li / **k**ur-gan: Ulama yapıldığında “k” ünsüzü kalınlaşır.
- Büyük ayı: “Büyük” sözcüğündeki “k” ünsüzü aslında incedir.
- Bü-yü / **k**a-yı: Ulama sonunda “kalın a” ünlüsüne uyan “k” da kalınlaşır.

✓ Sözcük sonunda yer alan “kalın k” ünsüzü de ardından gelen sözcüğün ince ünsüzü ile benzeşerek “ince k” ünsüzüne dönüşür.

Örnek:

- Yaprak örtüsü: “Yaprak” sözcüğündeki “k” ünsüzü kalındır.
- Yap-ra /**k**ör-tü-sü: Ulama yapıldığında ise ardından gelen ince ünlüye uyarak o da “ince k” ünsüzüne dönüşür.
- Yırtık elbise: “Yırtık” sözcüğündeki “k” ünsüzü kalındır.
- Yır-tı / **k**el-bi-se: Kendisinden sonra gelen ince ünlüye uyarak o da inceleşir.
- Koltuk örtüsü: “Koltuk” sözcüğü yalnız söylendiğinde “k” ünsüzü kalındır.
- Kol-tu / **k**ör-tü-sü: “Örtü” sözcüğündeki “ö” ince ünlüsü ile benzeşerek “ince k” olur.

✓ “K” ünsüzü ile ilgili bir kural da şudur: Bir sözcük “k” ünsüzü ile bitiyor ve ardından gelen sözcük “h” ünsüzü ile başlıyorsa, konuşma sırasında bu “h” ünsüzü düşer ve iki sözcük ulanarak söylenir.(*)

Örnek:

Sözcüğün Yazılışı	**Konuşurken Kullanımı**
Basık hava	Ba-sı / ka-va
Burçak hasadı	Bur-ça / ka-sa-dı
Büyük havuz	Bü-yü / ka-vuz
Çocuk Hastalıkları	Ço-cu / kas-ta-lık-la-rı
Erik hoşafı	E-ri / ko-şa-fı
Küçük hanım	Kü-çü / ka-nım
Sıcak hamam	Sı-ca / ka-mam
Türk Hava Yolları	Tür / ka-va Yol-la-rı

✓ Türk halk şiirinde de sıklıkla karşımıza çıkan başka bir durumda ise, art arda gelen ve ilki ünlü ile bitip ikincisi de ünlü ile başlayan sözcüklerdeki iki ünlüden birinin düşürülmesi sonucunda sözcüklerin yapılarının değişmesi sonucunda ulama yapıldığı görülür.

(*) İlk sözcük ünsüzle bitip ardından gelen sözcük de ünsüzle başladığından bu uygulamadan bir ulama kuralı olarak bahsedemeyiz. Ancak konuşmada akıcılığı sağlamak için düşürülen “h” ünsüzü sayesinde sözcükler tıpkı ulama yapılıyormuş gibi eklenerek yeni bir yapıya kavuşurlar. Birinci sözcükte vurgu yapılması gerekiyorsa sonraki sözcükteki “h” ünsüzünü de mutlaka söylemek gerektiğini ise unutmayın.

Örnek:

- Karacaoğlan → Karac'oğlan
- Gelmez mi ola → Gelmez m'ola
- Ne oldu → N'oldu
- Ne için → N'için
- Ne olur → N'olur

✓ Aruz vezni ile yazılan Divan Şiiri'nde de ulama (vasl) vardır.[3]

Yahya Kemâl Beyatlı'nın, "Mehtap iri güller ve senin en güzel aksin" dizesindeki "güzel aksin" sözcüklerinin vezin gereği "gü-ze / lak-sin" olarak okunması gerekir.
Aruz vezni ile şiir yazanlar, kullandıkları aruz kalıbına uymak zorunda olduklarından ulamaya başvurmuşlardır. Ancak bu ulama yazıda gösterilmediğinden, hangi sözcüklerin ulandığını anlamak vezin bilmeye bağlıdır.
Aslında sadece aruz vezni ile yazılmış şiirlerde değil, nasıl yazılmış olurlarsa olsunlar (serbest, hece) bütün şiir türlerinde şiiri anlamak, durakları bilmek ve anlamını bilerek seslendirmek çok önemlidir. Sadece ulama yapmak kaygısıyla durakları atlamak ya da olur olmaz yerlerde duraklayarak şiirin bütünlüğünü bozmak şiire ve şairine saygısızlık gibi algılanacaktır. Şiir okumanız gerekiyorsa mutlaka defalarca göz gezdirin, asla hafızanıza (ezberinize) güvenerek hareket etmeyin. Yapacağınız bir tek sözcük hatta harf hatası bile kötü sonuçlara yol açabilir.

✓ Ünsüzle biten sözcükten sonra gelen ünlü başlangıçlı ikinci sözcüğün ilk hecesi vurguyu üzerine çekiyorsa ulama yapılmaz.[4]

Örnek:

- Çocuklar **oy**nuyordu.
- İnsanlık **öl**dü mü?
- Bütün **an**nelere.
- Başından **at**ma.

✓ Ulama yapılmaya uygun iki sözcük arasına virgül konulmuşsa ulama yok demektir.

[3] **Atilla Özkırımlı**, Türk Dili ve Anlatım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 14, İstanbul-Eylül 2006.
[4] **Eser Güler-Mehmet Hengirmen,** Ses Bilimi ve Diksiyon, Engin Yayın Evi, Ankara-2005.

Örnek:

- Aferin, adam olacak gibisin → A-fe-rin, a-da-mo-la-cak gi-bi-sin
- Büyük, altından bir heykel → Bü-yük, al-tın-dan bir hey-kel
- İnsan, anlaşılmaz bir varlıktır → İn-san, an-la-şıl-maz bir var-lık-tır

✓ Değişik (yanlış) anlaşılmaların önüne geçmek için, bazı özel durumlarda ulamadan vazgeçilir ve kısa bir duraklama ile sözcüğe gerçek anlamı verilir.

Örnek:

• Balkon açıktı.	Balkon mu açıktı?	Balkona mı çıktı?
• Bardak aldı.	Bardak mı aldı?	Barda mı kaldı?
• Borç aldı	Borç mu aldı ?	Bor mu çaldı?
• İnsanlık adına	İnsanlık adına mı?	İnsanlı kadına mı?
• Kan aldı.	Kan mı aldı?	Kanal mı idi?
• Onbir inci	Onbir inci mi?	Onbirinci mi?
• Top aldı.	Top mu aldı?	Topal mı idi?
• Yunus Un Fabrikası.	Yunus Un Fabrikası mı?	Yunus'un fabrikası mı?

✓ Konuşmasına özen göstermeyen kişiler çok boğumlandırma hatası yapar ve genelde "r" ve "l" ünsüzlerini yutarlar. Dikkat edilmezse aynı hatalar ulama sırasında da ortaya çıkar.[5]

Örnek:

- "Bir adam nasıl olur da bunu yapar?"

Doğru Uygulama: Bi-ra-dam na-sı-lo-lur da bu-nu ya-par?

Yanlış Uygulama: Bi a-dam na-sı o-lur da bu-nu ya-par?

ALIŞTIRMALAR

Ulama, konuşmada akıcılığın sağlanması için çok önemlidir. Size anlatılan kurallara uyarak "Yürüyen Köşk" metni ile "Bağlanmayacaksın Bir Şeye, Öyle Körü Körüne" şiirini seslendirin. İlk başlarda ulama yapılacak yerleri işaretleyerek çalışın. Daha sonraları, gözünüz alıştıkça ulamaları işaret koymadan da yapabileceksiniz.

[5] **Nüzhet Şenbay,** Güzel ve Doğru Konuşma Sanatı El Kitabı, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü, Ankara-1991.

YÜRÜYEN KÖŞK

İstanbul'dan Bursa'ya yolculuk vardır. 21 Ağustos 1929 tarihinde Ertuğrul yatıyla Yalova Açıklarından geçen Atatürk'ün gözüne, sahildeki ulu çınar ağacı ilişir. Kıyıda tüm zarafetiyle duran çınar ağacından etkilenen Atatürk, yatı durdurur ve botla sahile çıkar. Çınarın altında bir süre oturur. Termal'de, kendine ait olan köşkte konaklayan Atatürk, tam bu çınarın altına küçük bir ev yapılmasını ister. Tarih, 12 Eylül 1929'dur. Tam 22 gün süren inşaat bittiğinde, çınar ağacının zarif dallarının gölgesinde, ahşap, iki katlı, sevimli bir ev, yüzünü engin denize dönmüş, Ata'sını beklemeye başlar.

Atatürk'ün zihninde canlandırdığı tablo tamamlanmıştır. 13 Ekim 1919 tarihli gazetede *"Atatürk'ün Millet Çiftliği'ndeki inşa edilen köşkü bugün ikmal edildi."* Haberi yer alır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün sırtını yaslayarak, özel fincanında kahvesini yudumladığı çınar ağacının dalları, tam bir yıl sonra bu sevimli köşkün çatısına kadar ulaşır. Ağacın dallarının köşke zarar vermesi ihtimaline karşı kesilmesi gerektiği kendisine söylendiğinde, bir süre düşünür ve *"Ağacın dalları kesilmeyecek, köşk biraz içeri alınacak!"* diye emreder. *"Nasıl olur Paşam, bu mümkün değil!"* itirazlarına karşılık çözüm yine Atatürk'ten gelir.

Görev, İstanbul Belediyesi'ne intikal eder. Belediye Fen İşleri Yollar-Köprüler Şubesi sorumluluğu üstlenir. Ünlü bestecimiz Ferit Alnar'ın kardeşi olan, Başmühendis Ali Galip Alnar (bazı kaynaklarda Ali Nuri Alnar olarak geçer) yanına aldığı teknik elemanlarıyla Yalova'ya gelerek çalışmalara başlar.

8 Ağustos 1930 tarihinde, önce bina çerçevesindeki toprak, büyük bir dikkatle kazılıp, yapının temel seviyesine inilir. İstanbul'dan getirilen tramvay rayları döşenir. Bina, santim santim çalışılarak, yapı altına sokulan raylar üzerine oturtulur. Artık binanın raylar üzerinde kaydırılarak, ağaçtan uzaklaştırılması aşamasına gelinmiştir.

Sıcak bir yaz akşamında Atatürk ile birlikte, kardeşi Makbule Atadan, Vali vekili Muhittin Bey, Emanet Fen Müdürü Ziya Bey ve Cumhuriyet Gazetesi Başmuharriri Yunus Nadi nezaretinde bina, 4,80 metre civarında kaydırılır. Bu olağanüstü riskli iş, 10 Ağustos 1930 tarihinde tamamlanır ve ulu çınar ağacı da kesilmekten kurtulur.

Atatürk ve Yalova konusunda araştırmalar yapan araştırmacı-yazar Ahmet Akyol'a göre, köşkün yürütülmesi işlemi iki safhada yapılır. 8 Ağustos 1930 tarihinde öncelikle binanın teras bölümü (toplantı salonu olarak kullanılan, üç yanı kristal camlarla kaplı bölüm) kaydırılır. Geri kalan iki gün içerisinde de, ana binanın raylar üzerinde yürütülmesi işlemi tamamlanır.

O günden itibaren köşkün adı, "Yürüyen Köşk" olur. Atatürk bu köşke, 1930-1937 yılları arasında defalarca gidip gelir.

Köşkün kaydırılması olayı, 10 Ağustos 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şu şekilde yer alır: *"Gazi Hazretlerinin köşkü nakledildi. Gazi Hazretlerinin Yalova'daki köşkünün yürütülme ameliyesi dün muvaffakiyetle icra ve ikmal edilmiştir. Kendileri de bu ameliyeye bizzat nezaret etmişlerdir."*

Gazetedeki bu haberi okuyanlar, ülkenin içinde yaşadığı onca önemli mesele arasında, bu olayın o tarihte ne ifade ettiğine belki bir anlam veremediler. Belki de çınar ağacının bir metrelik dalının kesilmemesi için bir köşkün kaydırılmasını hayretle karşıladılar. Çünkü o devirde ne ozon tabakasının delinmesi vardı, ne küresel kirlilik, ne asit yağmurları, ne orman katliamı… Doğayı ve çevreyi koruma düşüncesi, dünyada hiçbir ülkenin, hiçbir devlet başkanının gündeminde yoktu. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, sadece bir ülkenin kurtarıcısı; milletini özgürlüğe, bağımsızlığa kavuşturmak için mücadele veren asil komutanı değil, bir karış toprağını, bir tutam yeşilini bile koruyan tek liderdi.

Duvarlarında Zonaro'nun, Halil Paşa'nın tabloları bulunan sevimli köşkte her şey binanın yapısına göre inşa edilmiş ve üretilmiş. Eşyalar ergonomik, bütün takımlar, hatta fayanslar bile orijinal halde. Yerden ısıtma sistemiyle yapılmış köşkte, ahşabın yemek kokusunu çekeceği düşünülerek mutfak yapılmamış. Ancak yemek takımları son derece zarif… Dönemin batılı tarzında inşa ve tefriş edilmiş köşkün, çift banyosu var. Duşlarında ısıyı ayarlamak üzere termostatı bulunuyor. Tuvalet kâğıdı bile o yıllardan kalma.

Alt katta Atatürk'ün dinlendiği kanepe, üst katta dolapta, sanki dün kullanılmışçasına duran Atatürk'ün annesinden hatıra yorganı, bir Kur'an ve tespih. Perdeler, örtüler, Ata'nın yatak odası, boş yatağı… Onun aziz hatırası önünde saygıyla eğilmek için…

İskelenin sağına kaydırılmış halde duran Yürüyen Köşk, yenilenmiş, hatıraları tazelenmiş halde ziyaretçilerini kucaklıyor. Ya ulu çınar? 105 yaşındaki çınar ağacı yıllardır hasta… Kesilmesin diye köşkün kaydırıldığı kol ise kangren olduğundan, tümörün ağaca yayılmaması için 80'li yıllarda kesilmiş. Atatürk'ün sırtını yaslayarak kahve içtiği ulu çınar "gazi" şimdi…

(TRT Televizyon Dergisi, Kasım-2007, Sayı 222, **Aynur Çelikcan**)

Bağlanmayacaksın bir şeye, öyle körü körüne

Bağlanmayacaksın bir şeye, öyle körü körüne.
“O olmazsa yaşayamam.” demeyeceksin.
Demeyeceksin işte.
Yaşarsın çünkü.
Öyle beylik laflar etmeye gerek yok ki.
Çok sevmeyeceksin mesela. O daha az severse kırılırsın.
Ve zaten genellikle o daha az sever seni,
Senin onu sevdiğinden…
Çok sevmezsen, çok acımazsın.
Çok sahiplenmeyince, çok ait de olmazsın hem.
Hatta elini ayağını bile çok sahiplenmeyeceksin.
Senin değillermiş gibi davranacaksın.
Hem hiçbir şeyin olmazsa, kaybetmekten de korkmazsın.
Onlarsız da yaşayabilirmişsin gibi davranacaksın.
Çok eşyan olmayacak mesela evinde.
Paldır küldür yürüyebileceksin.
İlle de bir şeyleri sahipleneceksen,
Çatıların gökyüzüyle birleştiği yerleri sahipleneceksin.
Gökyüzünü sahipleneceksin,
Güneşi, ayı, yıldızları…
Mesela kuzey yıldızı, senin yıldızın olacak.
“O benim.” diyeceksin.
Mutlaka sana ait olmasın istiyorsan bir şeylerin…
Mesela gökkuşağı senin olacak.
İlle de bir şeye ait olacaksan, renklere ait olacaksın.
Mesela turuncuya, ya da pembeye…
Ya da cennete ait olacaksın.
Çok sahiplenmeden, çok ait olmadan yaşayacaksın.
Hem her an avuçlarından kayıp gidecekmiş gibi,
Hem de hep senin kalacakmış gibi hayat.
İlişik yaşayacaksın. Ucundan tutarak…

6
BÖLÜM

TONLAMA VE ANLATIM

TONLAMA – ANLATIM:

Türk Dil Kurumu, "Güncel Türkçe Sözlük"te[1] anlatımı, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazı ile bildirme, ifade olarak tanımlıyor ama sözlerimizi yazılı bir metindeki duygu ve düşünceler oluşturuyorsa, tanımın "yazı" yanında belirtilmek istenenlerin, eksikliklerin ve hataların, konuşmadaki anlatımı da etkilediğini bilerek işe başlamalıyız.

Karşımıza çıkan metinler genelde düz yazı (nesir) ya da kafiyeli söz dizeleri (şiir-nazım) şeklindedir. Bu metinler, içerdikleri duygu ve düşünceler açısından da farklılık gösterirler. Kimileri konuşmacının sesinin alçaklığı-yüksekliği, şiddeti, yaptığı vurgu ve ton değişiklikleri ile hayat bulurken, bazı metinleri seslendirirken bunlar gerekmez. Nasıl ki, bir matematik formülünü şiir seslendirir gibi anlatmazsak, tersini de yapmayız. Dolayısıyla bu metinlerde kullanılması gereken anlatım farklılıklarını; "ussal anlatım" ve "duygusal anlatım" olarak ayırmak mümkündür[2].

Ancak anlatım çeşitlerine geçmeden önce, anlatım konusunda özel bir önemi olan tonlamayı incelemek gerekecektir.

A. Tonlama

Tümce içinde düşünce, duygu, yumuşaklık, sertlik, durgunluk, coşku gibi anlam farklılıkları yüklemek için ses yüksekliğimizi değiştiririz. Yarattığımız ses değişiklikleri tümceye ezgisel bir değer katar. Perde değişikliği, anlatılmak istenen duygu ve düşüncelere göre seslerin birbirlerinden farklı oluşmasını sağlar. Farklı ses yapılarına sahip sözcükler doğal olarak farklı seslendirilmeyi gerekli kılar. Tahsin Banguoğlu'nun "Türkçenin Grameri" adlı kitabında yazdığı gibi "biz her cümleyi anlamına göre adeta ayaküzeri besteleriz." Her sözcüğün kendine özgü bir tonu, yükselip alçalmada farklılıklar gösteren sesleri vardır. Ton kısaca, ses titreşimlerinin yükselip alçalmasıdır.[3] Ses titreşimleri çoğaldıkça ses tizleşir, azaldıkça pesleşir. Sözcükler üzerinde seçilen doğru tonlar, tekdüzeliği önler, konuşmaya renk katar.

Ton yazı dilinde gösterilmese (gösterilemese) de, konuşmada önemlidir. Karanlıkta, yüzünü görmediğimiz bir kişinin sesinin tonu, onun üzüntülü mü, sevinçli mi olduğunu anlamamıza yeter[4]. Tek başına olan sözcüklerde anlamı ayıran bir

[1] **Türk Dil Kurumu**, Güncel Türkçe Sözlük. www.tdk.gov.tr.
[2] **Nüzhet Şenbay**, age. s. 57-74.
[3] **Suat Taşer**, age. s. 331-337.
[4] **Eser Güler-Mehmet Hengirmen**, age .s.96-108.

özelliğe sahiptir. Ton, sese kalite kazandıran özelliktir aynı zamanda. Tını kavramıyla yakından ilgilidir. Sesinizin tınısını oturtabildiyseniz, artık kendinize özgü ses tonunuz oluşmuş demektir.

Tonlama (entonasyon) ise, sözcüklerin anlam kazanmasına veya farklı anlamlarla söylenebilmesine imkân sağlar, kulak eğitimi ile de ilgisi vardır. Sesinizle oynayarak ona bir ruh kazandırır, konuşmanızı renklendirirsiniz. Tonlama sözün anlamına, kişinin ruh durumuna, hatta karakterine göre farklılaşır. Ancak yine de anlattığınız ya da okuduğunuz konunun anlamına göre bazı tonlama kuralları vardır. Etkili bir konuşma, doğru tonlamayla mümkündür. Doğru tonlama da ancak okuma ve konuşma alıştırmalarıyla kazanılır. Sürekli doğru tonlandırılmış sözcükler dinleyip, aynen tekrarlayarak bu beceriye sahip olabilirsiniz. Genelde de vurgu hataları yapmıyorsanız, önemli tonlama sorunlarıyla karşılaşmazsınız.

Ton sözcükle, vurgu sözcük ve tümceyle, tonlama ise sadece tümceyle ilgili kavramlardır.

Tonlamada tümcenin yapısı da önemlidir. Normal tümcelerdeki tonlamayla, ünlemle biten ya da bileşik, uzun, soru ve yanıt tümcelerindeki tonlamalar başkadır. Tümcede yapılan tonlamayı, bu başkalıklar nedeniyle üç başlıkta inceleyebiliriz:

1. Düz (genel)Ton
2. Yükselen Ton
3. Alçalan Ton

Bu ayırımdan, bütün tümceler yükselen bir ton ile başlayıp, alçalan bir ton ile biter sonucu çıkarılmamalıdır. Başlangıçta yükselen ya da alçalan bir ton olabileceği gibi, titreşim sabit olmadığı için hecenin tonu kaydığından tümce içinde de **yükselip-alçalan, alçalıp-yükselen tonlar** kullanılabilir. Tümce sonları ise sadece alçalan değil, yükselen bir tonla bitebilir. Emir, soru ve ünlem tümcelerinde tonlama daha belirgin hissedilir.

- Genellikle tümcenin öznesi ile tamamlayan sözcükler çıkış tonunda, yüklem ve tamamlayan sözcükler düşüş tonundadır.

- Bilgelik her şeyi bilmek değildir, bildiklerini uygulayabilmektir. [5]

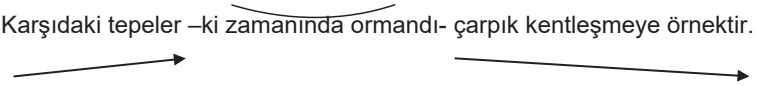
- Yan tümcelerle kurulmuş bileşik tümcelerde, yan tümcelerin tonu yükselirken, temel tümcenin tonu giderek düşer.

  Üniversite yaşamımızla birlikte, geleceğimizi planlarız.

- Tümce içinde yer alan ara tümcelerden önceki bölümler çıkış tonundadır. Ara tümcelerin tonu çıkış ve düşüş arasında değişir. Tümcenin sonu ise, yüksek tondan başlayarak yavaş yavaş düşer.

  Karşıdaki tepeler –ki zamanında ormandı- çarpık kentleşmeye örnektir.

- Edat, bağlaç, zarf gibi sözcüklerle başlayan tümcelerde bu sözcükler özne ile birlikte çıkış tonunda, tümleçler ise yüklemle birlikte düşüş tonundadır.

  Akşam babamlarla beraber misafirliğe gittik.

- Soru tümcelerinde sadece çıkış tonu vardır.

  Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu nerede?

- Soru tümcelerine verilen yanıt tümceleri ise yalnızca düşüş tonundadır.

  Millî Savunma Bakanlığı Lojmanlarının yanında.

- Ünlem tümcelerinde de yalnızca çıkış tonu vardır.

  Olamaz, hepsi kırıldı!

[5] **Sun Tzu** –MÖ 600

Kahretsin, yine bilemedim!

- Emir tümcelerine genelde çıkış tonu hakimdir.

Fazla ileri gitme orada kal!

- Sigara içme.

- Uzun emir tümcelerinde ise normal tümcelerdeki kural işler.

Söylediklerimi yaparsan herhangi bir sorunla karşılaşmayız.

Bir hafta içinde bütün işleri bitir.

Emir tümcelerinde yapacağımız tonlama ile karşımızdakilerden neyi, nasıl istediğimiz, dolayısıyla yaptırım şansımız belirginleşir. Bazen sadece yükselen tonda bir emir tümcesi gerekirken, bazen de ses tonumuzun taşıyacağı rica, öğüt, dilek ifadeleri ortamı yumuşatıp, istediğimizi daha kolay elde etmemizi sağlar. Tanımadığınız kişilerden, sizden büyük insanlardan, konuklarınızdan, mikrofon başında dinleyici ya da seyircilerinizden istekte bulunurken, kullanacağınız emir tümcelerinde ses tonunuza bu açıdan da özen göstermelisiniz.

Aşağıdaki emir tümcelerini önce karşılarında belirtilen tonlamaları yaparak, sonra yüksek tonda söyleyin. Aradaki farkı hissedeceksiniz.

- Radyonuzun düğmeleriyle oynamayın. (rica)
- Bizden ayrılmayın. (dilek)
- Paranı dikkatli harca. (öğüt)
- Şampiyon alacaksın. (inanç)
- Kardeşine iyi davran. (yumuşak)

Her sözcüğün kendine özgü farklı bir titreşiminin (tonunun) olması özelliği, kullanıma göre aynı sözcükte bile ortaya çıkar. Farklı tonlarda söylendiklerinde, farklı anlamlara bürünebilir ve farklı duygular ifade edilir. Vurguyla karıştırmamamız gereken en önemli nokta şudur: **Tonlama, vurgu gibi daha baskın, belirgin söylemek değil, sözcüğü, yüklemek istediğiniz anlama uygun biçimde seslendirmektir.**

"İnanmıyorum!" sözcüğünü ele alalım. Verdiğimiz cevaplarla bu sözcüğe farklı anlamlar yükleyebiliriz:

- Üniversiteyi kazandım! → İnanmıyorum! (Sevinç, coşku, heyecan)
- Kaza yaptım!→ İnanmıyorum! (Karamsarlık, endişe)
- Seni fena döverim!→ İnanmıyorum! (Küçümseme)
- Mahkûmlar kaçtı!→ İnanmıyorum! (Öfke)

Bir başka örnek verelim:

- Keşke! (Özlem)→ Onu bir daha görebilseydim!
- Keşke! (Israr)→ Bir daha gel!
- Keşke! (İtiraz)→ Böyle yapmamalıydın!
- Keşke! (Arzu)→ Söylemez olaydım!

Bir metni seslendirirken, doğaçlama konuşurken sesimizdeki ton değişiklikleri, tümceleri söylerken yaptığımız tonlamalar bizim anlatım tarzımızdır. Ses tonumuzu tiz, pes ya da orta perdeden kullanırken, katabildiğimiz veya katmayı tercih ettiğimiz duygular bu tarzı oluşturur. Konunun niteliğine göre sesimiz tiz perdeden çıkarken sevinç, şaşkınlık, hiddet ifadelerini, pes perdeden çıkarken karamsarlık, acı, inanç gibi ifadeleri daha rahat belirtiriz. Orta perde, daha çok rahatlık ve durgunluk demektir. Bu sebeple özellikle mesleğe yeni başlayan spikerlerin, seslendirecekleri metinleri defalarca gözden geçirerek, gerekirse işaretler koyarak, o metinde anlatılmak istenenleri iyi kavrayabilmeleri şarttır. Ses tonunun ve tonlamanın kişilikle de yakın bir ilgisi vardır. Coşkulu, sevinçli, mutlu, hayata ve olaylara olumlu bakan insanlar konuşmalarına farklı tonlarla renk ve uyum katarken, bunalımlı, bezgin insanlar tekdüze, sıkıcı konuşmaktan kurtulamaz.

Yanlış tonlama, konuşmanın doğru ve güzel olmasını engeller. Bazı yanlış alışkanlıklar, sözcüklerde ve tümcelerde yapılan vurgu hataları, özentili konuşma, tonlamanın da doğru yapılamamasına ya da hiç yapılmamasına neden olur. Solunuma dikkat edilmezse, tonlama da bozulur. Konuşma hızı, tonlama konusunda önemlidir. Gereğinden hızlı veya yavaş bir tempo, tonlamanın anlamını yitirmekle kalmaz, anlaşılamama, yanlış anlaşılma, dikkat dağılması gibi sorunlar doğurur. Bunun gibi sözcüklerin kesik kesik ya da yayılıp gereğinden fazla uzatılarak seslendirilmesi konuşma tartımını bozar ki tempo ve tonlama da bu kusurdan olumsuz etkilenir. Bazı konuşmacıların yaptığı gibi tümceleri sürekli yükselen tonda bitirmek ne kadar hatalı ise, düşüş tonunda sesin anlaşılır şiddette çıkmaması da bir hatadır.(Günümüzde bu tür yanlışlar sıkça yapılıyor. Dikkat edin pek çok muhabir ve spiker tümcelerin sonlarını havada bırakıyor, bir süre dinlediğinizde ne kadar rahatsızlık verici olduğunu fark edeceksiniz.) Yapacağınız seslendirme alıştırmalarında genel bir ton yakalamaya, sesinizin şiddetini bu genel ton bölgesi içinde yükseltip alçaltmaya çalışınız. Aşağıdaki tekerlemeleri verdiğimiz anlam çeşitlerini vurgulayarak okumaya çalışalım:

- **Hayretle**
- **Öfkeyle**
- **Coşkuyla**
- **Sevgiyle,**
- **Dedikodu yapar gibi**
- **Küçümseyerek**
- **Doğal bir sesle**

—Karizmatik karikatürcü Kerim, karma sergideki karışıklığı, karşısındaki Kıbrıslı kardeşi Kemal'e kızgınlıkla anlatırken, konuya kulak kabartarak kıkırdayan kızın kırmızı kıyafeti, kibirli kişilerce kokoşluk olarak nitelendirildi.

—Vedat'ı caddede durdurdum da dedim ki, "Şu dâr-ı dünyada delilerle dertli dedeler için didindin durdun da kendi derdini döküp dereden tepeden dört çift lakırdı edecek bir hemderdi neden bulamadın?

B. Anlatım

1. Ussal Anlatım

Duygusal ifadelerin sese yansıtılmadan, genelde orta ton kullanarak yapılan anlatım biçimidir. Ancak bu söylenenlerden, ussal anlatımda ses değişimleri, ton ve tonlama hiç yapılmaz, ortaya can sıkıcı, tekdüze bir konuşma çıkar sonucuna ulaşılmamalıdır. Sözcük ve tümce vurgularına dikkat etmek, ses bükümünün [6] başlangıcı sayılan tonlamaya özen göstermek ve durakları yani söz noktalamalarını yerinde uygulamak ussal anlatımda yeterlidir. Bu anlatım tarzında sadece duygusal çıkışlara ver verilmez. Vurgu ve tonlama, abartmadan kullanılır, çok az değişen bir tempo uygulanır. Ussal anlatıma en iyi örnek, radyo ve televizyon haberleridir. Radyo ve televizyonda haber okuyan spiker, gelişmeleri sadece tarafsız bir şekilde aktarmakla yükümlü olduğunu unutmamalıdır. Özellikle siyasi haberlerde yapılacak sevinç, coşku, onaylama, reddetme ya da küçümseme gibi tonlamalar, dinleyici gözünde tarafsızlığın ve inandırıcılığın yitirilmesine neden olur.

Bu tür anlatım biçiminde de tonlama kişiseldir. Başkalarını taklit edip, onların konuşma tarzlarına özenirseniz doğallığınızı kaybedersiniz.

Ussal anlatımda genellikle bildirim tümceleri kullanılır. Bu tümceler yapıları gereği bir düşünceyi tam olarak anlattıklarından nokta ile sonlanırlar. Biz de tonlamada yapacağımız değişiklikle tümcenin sona erip başka bir tümceye geçildiğini hissettiririz. Soluk yetersizliği veya sesi özensiz kullanıp bitirişe dikkat etmemek gibi nedenlerle tümce sonları iyi duyurulamazsa, bu tip kurallı tümcelerde anlamın belirtilememesi tehlikesi doğar.

Bildirim tümceleri genellikle çıkış tonundan iniş tonuna doğrudur.

—Yeni dönem milletvekilleri törenle ant içti.

— Hava sıcaklığı artıyor.

Koşullu bileşik tümcelerde, yan tümce, temel tümceye dikkat çeker ve anlam temel tümcede tamamlanır. Sesin tonu yan tümcenin sonuna kadar yükselip sonra alçalır.

—Yetkililer yeni bir sorun olmazsa, İran doğalgazının bugün geleceğini belirttiler.

—Başkan Obama kabul ederse, milletvekilleri Beyaz Saray'a da gidecek.

—Söz konusu vatansa, gerisi teferruattır.

Tümcenin uzun olması durumunda, anlatılanların daha bitmediğini belirtmek için, kısa duraklarla ve tonun aralarda fazla değişmeden sürdürülmesiyle konuşmaya devam edilir.

—Ekonomideki başlıca sorunların yüksek enflasyon, kayıt dışılık, artan cari açık,

İstihdam azlığı ve düşük verimlilik olduğu vurgulandı.

— Avrupa Birliği'ne üye olduğumuzda, sadece ekonomide değil, hukukta, eğitimde,

sağlıkta, sosyal haklar konusunda da gelişme kaydedeceğiz.

2. Duygusal Anlatım

Bir konuşmanın, seslendirilen bir metnin sevinçli, kederli, komik, trajik, eğlenceli ya da hüzünlü oluşu duygusal anlatımla belirtilir. Ses tonumuzla ve tümce üzerinde yapacağımız tonlamalarla; sevgi, şefkat, özlem, sevinç, üzüntü, umut, sitem, korku, öfke, kıskançlık, yalvarma, acıma, başkaldırma, boyun eğme, şüphe gibi onlarca değişik duyguyu ifade edebiliriz.

[6] Ses Bükümü: Bir konuşma tümcesinde müzik notalarının kullanılması, ses tavrının ve uzamının değişmesi.

Gündelik konuşma sırasında duygusal anlatım aynı zamanda o andaki ruh durumumuzu da dışa yansıtır. İnsanlar, mutlu mu, üzüntülü mü, öfkeli mi olduğumuzu sesimizden anlayabilirler. Burada –rol yapmıyorsak eğer- aynı zamanda bir doğallık söz konusudur. İş gereği yapılan seslendirmelerde özellikle tiyatro sanatçıları ve spikerler de duygusal anlatıma başvururlar. Önemli olan, istenilen duyguyu doğallıktan uzaklaşmadan aktarabilmektir.

Duygusal anlatım türünde sesimizin bütün özelliklerini ama genellikle tiz ve pes tonlarını kullanırız. (Çok tiz perdelere çıkmak, tiz tonda fazla kalmak, sesi yoracağı için önerilmez). Kahramanlık hikâyelerinin, şiirlerin, dramatik metinlerin, radyo programlarının içerdikleri duygu ve düşünceler bu sayede anlamlandırılırlar. Coşkulu, neşeli bir anlatımda tiz ve kuvvetli bir ses kullanırken, kahramanlık ya da hüzünlü anlatım ya da metinlerde pes ve ağır tempolu bir ses gerekebilir.

Ussal anlatımda karşımıza daha çok bildirim tümcelerinin çıkmasına karşılık, duygusal anlatımda her tür tümce kullanılır. Seslendireceğimiz metinde ya da yapacağımız konuşmada farklı duygular olabileceği için, bir tondan diğer tona rahatlıkla geçebilmeyi de başarabilmeliyiz. **Geçki**, konuşmaya akıcılık sağlar, tekdüzelikten kurtarır. Tümcenin niteliğine göre ses tonunuzda yapacağınız ayarlamalar, işinizi kolaylaştıracaktır.

Bazı farklı duyguları sesimizle vermeye çalışalım:

- Sevgi: Evlatlarım, hepinizi çok seviyorum.
- Aşk: Seni görmeden yapamıyorum.
- Tehdit: Buradan bir daha geçersen ayaklarını kırarım!
- Emir: Çöpleri ortadan kaldır.
- İkiyüzlülük: Şimdi senin ne kadar iyi bir insan olduğunu konuşuyorduk.
- İsyan: Bula bula beni mi buldun Allah'ım!
- Özlem: İstanbul burnumda tütüyor.
- Üzüntü: Bizimkiler maçı kaybetmiş.
- Umut: Belki bu kış çok kar yağar.
- Sitem: Artık selam bile vermiyorsun.
- Şüphe: Borcuna sadık mıdır acaba?
- Hoşgörü: İsteyerek gecikmediğini biliyorum.
- Küçümseme: Arabayı sen mi onaracaksın?

- Öfke: Şu düştüğümüz hâle bak!
- Soru: Su sıcak mı?
- Merak: Çok mu zenginlermiş?
- Güven: Param yetmezse babamdan alırım.
- İddia: En az iki sıfır kazanırız diyorum!
- Korku: Arabayı bizim çarptığımız ya anlaşılırsa!
- Kıskançlık: Düğünü de otelde yapmışlar!
- Nefret: Adını bile duymak istemiyorum, bana ondan bahsetme!
- Bencillik: Gemisini kurtaran kaptan!
- İnkâr: Adresini bile bilmiyorum!

ALIŞTIRMA-1

Duygusal anlatım, ton ve tonlama konusunda öğrendiklerinizi aşağıdaki metinde uygulayınız.

MODERN ZAMANLAR[7]

Atmışlı yıllar romantizmiyle, yetmişli yıllar özgür ruhuyla tanındı. Seksenlere kalansa, kimsenin beğenmediği modası, para bağımlılığı ve bencil zihniyeti idi.

Seksenler… Hepimizin dudak büktüğü, zevksiz bulduğu; teknolojinin Atari bilgisayar oyunları, modanın vatkalı omuzlar sayıldığı yıllar… Sanki üstünden yüz yıl geçmiş gibi gelen, bu arada çok geliştiğimiz, çok öğrendiğimiz, çok olgunlaştığımız yıllar. Belki çocuktunuz, belki genç. Belki yeni evlenmiştiniz, belki de işe yeni girmiştiniz. Ama mutlaka, ya aslan yelesiydi saçlarınız, ya da vatkalıydı omuzlarınız…

Seksenlere mutlaka bir yerlerinden katıldınız…

İster beğenin ister beğenmeyin, şimdi neysek, bu seksenlerde yaşadıklarımız sayesinde biraz da. Eğer siyah-beyaz televizyonun başında Eurovizyon oylamasına ağlamaklı gözlerle bakmasaydık, yıllar sonra birinci oluşumuza bu kadar sevinebilir miydik? Eğer, Adile Teyze'nin adımızı ekrandan söylemesini heyecanla beklemeseydik, "herıld yani" demenin mutlak bir ifade içerdiğini bilmeseydik, Voltran'ı oluşturmayı beceremeseydik, Barış Manço'nun *"Arabada nerede oturuyorsun bakim,*

[7] **Burçe Bahadır,** TRT Ankara Radyosu Yapımcısı. Modern Zamanlar, Radyo–1, 2008.

arkada di mi?" dediğini hiç duymasaydık, gazoz kapaklarını para niyetine kullanıp arka bahçede köhne lunaparklar kurmasaydık, şimdiki biz olabilir miydik?

Seksenlerin başında çocuklar henüz bilgisayarın başına, ellerinde hamburgerlerle oturmamıştı. Gezmeye, yanlarında büyüklerle alışveriş merkezlerine değil, ellerinde topla apartmanın arkasındaki boş arsaya giderlerdi. Gazoz şişelerinden depozito toplar, sonra da bakkal amcada hovardalık ederlerdi. Bakkal amcanın tam arkasındaki duvarda, veresiye verenle vermeyen arasındaki farkı gösteren bir resim olurdu. Veresiye veren bakkal zayıf ve fakir, vermeyense şişman ve zengindi. Ve nedense, yüzünde JR vari bir gülümseme olurdu. Buna rağmen her bakkal amcanın bir de veresiyeleri yazdığı bir defteri vardı. Mehmet Bey otuz lira, Fatma teyze kırk lira, yan apartmandaki beyaz saçlı bey yirmi beş lira…Borçluya isim sormak ayıp, ismini bile henüz bilmediğiniz birine mal vermemek daha da ayıptı. Henüz kredi kartları, banka taksitleri, büyük marketler yoktu. Sadece dostlar, ahbaplar ve komşular vardı.

Her Pazar banyo günüydü. "Duş almak" henüz dilimize yerleşmemiş, banyo jelleri banyomuza girmemişti. Anneler, bir haftanın kirini, çocukları beyaz sabunlarla çitileyerek çıkarırlardı. Banyo kelimesi çocuklar için kâbusla eş anlamlıydı. Bir yandan da ütü yapan annenin sinirleri burnunda olur, baba radyodan maç dinler, evin içinde ütünün bıraktığı o tuhaf koku olurdu. Evin çocuğu bahçeye çıkmak ister, ama yıkandığı için, bu isteğini annesine söylemeye bile cesaret edemezdi. O zamanın anneleri, şimdikiler gibi çocuğumun psikolojisi bozulur diye haddinden fazla endişelenmezlerdi. Ağaca çıkmak isteyen çocuğu hiperaktif, zekice bir söz söyleyeni üstün zekâlı sanmazlardı. Nasıl kızacaklarını psikiyatra danışmaz, ellerindeki terliği çocuğun kafasına indirir, hemen oracıkta rahatlarlardı. Çocuk da, annesinin sinirini bahane edip bahçeye kaçar, akşama kadar oynar, sonra da perişan ama mutlu bir şekilde evine dönerdi. Sabah, olanları kimse hatırlamaz, bir dahaki terlik krizine kadar barış ilan edilirdi.

Seksenlerin çocukları brokoli yerine ıspanakla büyüdü. Sonradan çok da fazla bir demir ihtiva etmediği anlaşılan ıspanak, en popüler sebze idi. Temel Reis bir kutu ıspanağı ağzına boşaltır, sonra da gider sevgilisi Safinaz'ı Kabasakal'ın elinden kurtarırdı. Ispanakla güçlenen Temel Reis'in ağzından puro düşmezdi. Ve kimse de *"ne işi var puronun bir çizgi filmde?"* diye sormazdı. Sigaranın zararları bu kadar bilinmez, çocukların yanında fosur fosur içilirdi. Salondaki orta sehpanın üzerinde kristal bir çanak olur, bütün sigaralar içine doldurulurdu. Çeşit bolluğu ev sahibinin cömertliğini ve tabii ki maddi durumunu belirlerdi. Seksenlerin bütün çocukları ilk sigarayı uzaklarda değil, evlerindeki o kristal çanaktan alıp denemiştir.

Seksenlerde mail atmak, internete girmek, facebook'ta ilkokul arkadaşını bulmak mümkün değildi henüz. Ama mektup arkadaşları vardı seksenlerin. Dünyanın başka bir ucunda yaşayan mektup arkadaşıyla aylarca mektuplaşılır, sonra resmi istenir ve sonunda da hep hayal kırıklığına uğranılırdı. Ama yine de her mektupta Türkiye'nin ne kadar güzel bir ülke olduğundan bahsedilir, mektup arkadaşı illa ki buraya davet edilirdi. Yıllar sonra –her sene patlaması beklenen- turizm, bu davetlerden ne kadar etkilendi bilinmez ama dünya üzerinde Türkiye manzaralı pek çok kartın dolaşmasına katkısı olmuştur en azından.

Anket defterleri doldurulurdu. Aslında yetmişlerden ve hatta atmışlardan devrolan bu alışkanlık, seksenlerde birazcık alayla karşılanmaya başlamıştı. Artık son moda olan gençler, bu anket defterlerini espri ile karışık doldurur, pek de ciddiye almıyormuş gibi yaparlardı. Kızlar permalı saçları, erkekler ise dirseklerine kadar sıvanmış ceketleriyle, bu defteri bıyık altından gülerek doldururdu. Şalvar pantolonlar giyilir, beyaz spor ayakkabıların dilleri dışarıya çıkarılır, kazaklar pantolon içine sokulur ama anket defterleri demode bulunurdu.

Petrolün gücü ve biraz da o yıllarda yaşanan petrol krizi, müzik dünyasını fazlasıyla etkilemiş olmalı ki, milli bayramlar ve maçlardan sonra bizi en fazla bir araya getiren kültür olayı Eurovizyon'da, Ajda Pekkan "Petrol" şarkısıyla temsil etmeye karar verdi ülkemizi. Ondokuz ülke arasından sadece onbeşinci olabildik. Türkiye'nin süperstarı, en Avrupai sanatçısı Ajda Pekkan ve tabii ki tüm Türkiye bu başarısızlığı uzun süre hazmedemedi. Türkiye, o günden sonra birincilik hayalini gerçekleştirebilmek için tam yirmi üç yıl bekleyecek ve birinciliğe belki de Sertap Erener'in kendisinden bile daha çok sevinecekti. Ne de olsa yıllarca televizyon başında, elleri çenesinde, üzgün bir yüzle oylama sonucunu biz beklemiştik. Her hezimetin sonunda, müziğe politika karıştırıldığı için, söylene söylene uyumaya biz gitmiştik. Eee, sabahlara kadar eğlenmeyi de çoktan hak etmiştik…

…Bu programda sadece maziyi yâd etmeyeceğiz. Seksenli yıllardan bu güne gelene kadar, son yirmi beş yılda toplumca nasıl bir değişim geçirdiğimizi, nerelerde hata yaptığımızı, hangi hataları hâlâ tekrarladığımızı, bu değişim sürecini nasıl atlattığımızı, gündelik hayatta, sanatta, ekonomide ve popüler kültürde neleri başardığımızı, nelerde sınıfta kaldığımızı konuşacağız…

… Şimdilik seksenli yıllarda kalabildiğiniz kadar kalın. Haftaya aynı saatte buluşmak üzere…

ALIŞTIRMA-2

Aşağıdaki haberleri, vurgu ve tonlamaları abartmadan, ussal anlatımla seslendiriniz.

HABERLERİ VERİYORUZ(*)

***Hakkâri'deki hain saldırı sonrasında düzenlenen operasyon sürüyor.

Operasyonda, 28 terörist etkisiz hale getirildi.

Bu arada, şehit olan 8 asker için Van'da tören düzenlendi.

Törenin ardından Şehit Kıdemli Çavuş Ali Gümüş ve Samet Bütün'ün cenazeleri Konya'ya, Cahit Kılıç'ın cenazesi Diyarbakır'a, İsa Sayın'ın cenazesi Muş'a, Umut Bulut'un cenazesi Samsun'a, Ali Yasin Erosmanoğlu'nun cenazesi Trabzon'a, Mustafa Türkmen'in cenazesi Kütahya'ya, Yaşar Doymuş'un cenazesi ise Giresun'a gönderildi.

***Millî Savunma Bakanı İsmet Yılmaz, Hakkâri'deki hain saldırıya ilişkin soruları cevapladı, "barış istemeyenlere cevap verecek güçteyiz" dedi.

Kanlı terör örgütünün netice elde edemeyeceğini belirten İsmet Yılmaz, teröristlerin daha da fazla kayba uğrayacağını belirtti.

Millî Savunma Bakanı, operasyonların durmadığının altını çizerek operasyon yoğunluğunun kimi zaman artarak kimi zaman azalarak devam ettiğini ifade etti.

***Başbakan Erdoğan, Meksika'da, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Obama ile bir araya geldi.

Görüşme yaklaşık 40 dakika sürdü.

Ağırlıklı olarak Suriye'nin konuşulduğu görüşmede, mevcut durumun her geçen gün kötüye gitmesinden duyulan endişe dile getirildi.

Başbakan Erdoğan ve Başkan Obama Suriye'de çözüm için uluslararası camianın devreye girmesi gerektiğine işaret ettiler.

***Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 8'inci Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal'ın eşi Semra Özal ve oğlu Ahmet Özal ile görüştü.

Görüşme saat 10.30'da başladı ve yaklaşık 1 saat sürdü.

Basına kapalı gerçekleşen görüşme sonrası herhangi bir açıklama yapılmadı.

***CHP Genel Başkan Yardımcısı İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıkulu, Türk Ceza Kanunu'nun "Cumhurbaşkanına hakaret" maddesinin yürürlükten kaldırılması için kanun teklifi verdi.

***Ergenekon soruşturması kapsamında, adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçlamasıyla açılan davanın dördüncü duruşması yapılıyor.

Duruşmaya, aralarında Eski Adalet Bakanı Seyfi Oktay'ın da yer aldığı 9 tutuksuz sanık katıldı.

Sanıklar hakkında, 10 ile 27 yıl arasında değişen hapis cezası isteniyor.

***Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşu Moody's'ten Türkiye'ye not artışı...

Moody's, Türkiye'nin notunu Ba2'den Ba1'e yükseltti.

***Suriye'den kaçış sürüyor...

Ülkelerindeki olaylardan kaçan 8'i yaralı, 293 Suriyeli daha Türkiye'ye geldi.

Gelenler arasında Suriye ordusundan ayrılan subaylar da bulunuyor.

***İsrail Başbakan Yardımcısı Şaul Mofaz, herkesin, Türkiye'nin artık bölgesinde bir süper güç haline geldiğini anlaması gerektiğini söyledi.

Mofaz, "Artık geçmişi geride bırakıp geleceğe bakmalıyız" dedi.

***Antalya'da düzenlenen uyuşturucu operasyonunda, gözaltına alınan 36 kişiden 24'ü tutuklandı.

Antalya merkezli Adana, İstanbul ve Edirne'de yapılan operasyonda, 36 kişi gözaltına alındı.

"Uyuşturucu madde ticareti yapmak" suçundan mahkemeye çıkarılan şüphelilerden 24'ü tutuklandı.

***Mısır eski Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in sağlık durumu belirsizliğini koruyor.

Mısır devlet ajansı MENA'nın haberine göre, 84 yaşındaki Mübarek'in kalbi durdu, ardından yapılan müdahale ile yaşama döndürüldü.

Askeri Konsey de Mübarek'in öldüğü yolundaki haberleri yalanladı, durumunun kritik olduğunu bildirdi.

***Meksika'da yapılan G-20 zirvesi, liderlerin avro bölgesini korumak için gerekli bütün tedbirlerin alınacağı taahhüdü ile sona erdi.

Amerikan Başkanı Barack Obama, Avrupalı liderlerin borç krizinin atlatılması için acil ve kararlı adımlar atılması gereğini anladıklarını bildirdi.

(*) TRT Haber Dairesi Başkanlığı, Radyo Haberler bölümünün 20 Haziran 2012 tarihli haberlerinden aynen aktarılmıştır.

ALIŞTIRMA-3

RADYOM AÇIK[8]

Radyom açık… Çayın hali kalmadı, kaynamaktan… Yarın için ıslattığım nohut çoğaldı. Düdüklünün düdüğü, trenin düdüğünü geçti. Gözlerim, uzun yol yolcusu… Raylar, yıllar oldu. Yağmurun önce yeli sonra kendisi geldi."Yağmur yağar tıpır tıpır yerlere Ben ağlarım yalan gelir ellere", aklıma takılı kalan ikili. Gözümden düşen bir dizi inci. Dizlerim titriyor. Oysa efeler gibi meydan okumak isterdim her şeye. Çam ağaçlarının iğne yapraklı uçları kadar keskinliğim. Dilimin yükü ağır bugün. Hançerem boğum boğum. Havada nem var. Radyom açık... Estim, yağdım, gürledim, çağladım kendimce. Ne gönül çekmecesinin rayına ne de göz pınarlarıma geçiyor sözüm. Biri darmadağın, öteki deli çılgın. Aman ak be yaşım! Aman açıl be yürek kapım! Ne yapayım… Yenilenelim hep birlikte, bahar yağmurlarıyla. Anacığım "eski ağıza yeni tat" der, ilk kez yerken mevsim ürünlerini… Baksanıza, yaşamın her bir yudumunda hep güzel niyetlerimiz gizli… Neyse neyse, vakit hayli geç oldu… Koca bir gün yenik düşmüş yine geceye… İyi de o yıldızlar gibi parlayan şey de ne? Uykusuzluk ve yorgunluk hayal mi gösteriyor bana? Ağaçlar, yapraklar tozunu attı, silkelendi bereketle. Her yan ışıl ışıl. Düştüm baloncukların sırrına, izine. Bir baktım, bizim komşunun kocaman oğlu, almış eline tahta mandalı, doldurmuş bardağa köpüklü suyu püskürtüyor da püskürtüyor. E be çocuk hiç mi vakit kalmadı diyesim geliyor. Geliyor da sonra da aklıma geliyor. Anılarda kalanların zamanı sırası olur mu hiç? Belli ki geçmiş o saatte kapıyı çalmış. Benim radyom hâlâ açık. Doğanın sihrinde kaybolmak güzel. Terazi kefeleri, gelecek geçmiş sorgulamasında tahterevalli. Dizlerim hala titriyor. Toprak ıslak. Yüreğimde yeni baş vermiş limon çiçekleri. Dilimde bir mırıltı "altın yere düşmekle pul olmaz ki", ne varsa benim işte. Ne varsa benim, ben de beni sevenler gibiyim işte… VE BENİM RADYOM HÂLÂ AÇIK…

[8] **Gencay Aydın** / TRT İZMİR RADYOSU SPİKERİ

7
BÖLÜM

KONUŞMA HIZI

KONUŞMA HIZI

Konuşma hızı diksiyon sanatında ayrı bir önem taşır. Hangi anlatım biçimini kullanırsak kullanalım, söylediklerimizin dinleyicilerce anlaşılabilmesi için takip edilebilir hızda olması gerekmektedir.

Dakikada 125 ile 175 sözcük kullanarak konuşmak, kabul edilebilir hızdır. Bu hızın altına düşülürse konuşma tekdüze ve can sıkıcı bir hâl almaya başlar. Dakikada 175 sözcükten fazla söylemek, konuşmayı takip etmeyi güçleştirir.(Ortalama olarak verilen bu sayıların kişiye göre değiştiği unutulmamalıdır.) Sözcükleri anlaşılmaz biçimde, hızla art arda sıralamak, yanlış ulamalarla söyleyeceklerimizi bir an önce bitirmek istiyormuş gibi konuşmak hatalıdır.

Konuşmanın aşırı hızlı ya da yavaş olması kişilikle de ilgili olabilir. Yorgunluk ve heyecan konuşma hızını etkiler. Aşırı çekingen, sıkıntılı kişilerin konuşması ağır bir tempoda iken, hareketli ve heyecanlı kişiler algılanması zor bir tempoda aşırı hızlı konuşurlar.

Konuşma hızı da kişiden kişiye değişse bile, doğru ve güzel konuşmada dakikada 125-175 sözcük aralığı genel geçer kuraldır. Bu aralıkta kalabilmek için, hece uzunluğu ve susku (duraklama) konularına dikkat etmek gereklidir.[1]

A. Hece Uzunluğu

Bir ünlünün söylenmesi sırasında geçen süre, o hecenin uzunluğunu belirtir. Ünlüler çıkarılırken sözcüğü yanlış bilmekten kaynaklanan kısa ya da uzun söyleyiş konuşma hızını etkiler. Bu nedenle kullandığımız sözcüklerin doğru söylenişlerini bilmek zorundayız.

Daha önce belirtildiği gibi Türkçe sözcüklerde uzun ünlü bulunmuyordu[2]. Yabancı dillerden Türkçeye geçen bu ünlülerin söyleniş özelliklerine gereken özeni göstermemiz, aynı zamanda yanlış kullanımdan doğabilecek yanlış anlaşılmaların da önüne geçecektir.

- adet: tane -âdet: görenek
-hala: babanın kız kardeşi -hâlâ: şimdiye kadar, henüz

Türkçede ünlülerin uzun söylenmesi, iç ve son seste bulunan (ğ) ünsüzü nedeniyle de olabiliyordu[3].

- dağ = da: -yiğit = yi:t -yağmur = ya:mur

[1] **Suat Taşer,** age. s.139-142; **Emin Özdemir**, age. s. 176-177; **Eser Güler/Mehmet Hengirmen,** age. s.108-110, 126-130.
[2] Bakınız, Bölüm 3
[3] Bakınız, Bölüm 3

B. Susku (Duraklama)

Susku, sözcükler arasında zaman zaman yaptığımız duraklamalardır. Ancak bu duraklamalar, bilinçli verilen çok kısa susma aralarıdır. Tereddütten, söyleyecek söz bulamamaktan kaynaklanmazlar. Dinleyicilere düşünme fırsatı vermek, vurgu yapmak, coşku yaratmak, tepki ölçmek gibi çeşitli nedenlerle yaptığımız bu duraklamaların süresi, konuşma hızı üzerinde önemli bir etkendir. Gereksiz, sık yapılan suskular konuşmayı yavaşlatır, hiç suskusuz yapılan konuşmalarsa (soluk almadan konuşmak) çoğunlukla anlaşılmaz olur.

Bir metin seslendirilirken genellikle yazıda kullanılan noktalama işaretleri, yapılacak duraklamalar için yol gösterici olabilir. Noktadan sonra durulur. Paragraf değişimlerinde de durmak gerekir. Virgüller kısa duraklamalar için uygun olsa da, bazen konuşmanın akışı, her virgülden sonra duraklamayı gerektirmeyebilir. Hiç noktalama işaretinin olmadığı bir yerde ise, anlamda bir bozulma olmayacaksa vurgu amacı ile duraklama yapılabilir. Önemli olan, konuşmanın akışını ve genel tempoyu bozmamaktır. Bir metin içinde gizlenmiş, noktalama işaretinin olmadığı durak yerlerini bulabilmek için uzun bir süreye ve bıkmadan yapılacak seslendirme çalışmalarına ihtiyaç vardır. Göz hafızanız geliştiğinde, alt alta en az üç satırı görebiliyor hâle geldiğinizde, bu durak yerlerini rahatlıkla bulabileceksiniz. Susku aynı zamanda soluk almak için iyi bir fırsattır. Özellikle uzun seslendirmelerde solunum eksikliğinden kaynaklanan ses yorulmalarının ve tempo bozulmalarının önüne geçer. Bir anlamda soluk (ya da konuşma) noktalaması diyebileceğimiz bu tür suskular, vurgu ve tonlama kadar, konuşma hızını da etkilerler. Çok hızlı konuşan kişiler, soluk noktalamasına dikkat ederlerse, hızlarını düşürebildiklerini göreceklerdir.

Peki, nerelerde durulur?

- Noktadan sonra:
  Şimdi bir reklâm dinleyeceksiniz./
- Ara sözler ve ara tümcelerden önce ve sonra:
  O kadar güzeldi ki, / *karşınızda bir melek duruyor zannederdiniz,*/ yüzüne bakamazdınız.
- Sorular ve yanıtları arasında:
  Karnın aç mı? / Evet.
- Önemli bir olayı belirtmeden önce ve sonra:
  Türkiye Büyük Milet Meclisinden yapılan açıklamada / 1918 olayları konusunda Fransa'nın tutumu / sert bir dille kınandı.
- Özellikle vurgulanmak istenen sözlerden önce ve sonra:
  Şunu bil ki / seni çok seviyorum.

- Karşıt ifadeler vurgulanırken:
  Acısıyla / tatlısıyla / bir yılı daha geride bıraktık.
- Başkalarına ait sözlere başlanırken ve bitiminde:
  Ulu önder / *Bağımsızlık benim karakterimdir* / diyordu.
- "ve" bağlacı nokta yerini tuttuğu ya da kendisinden sonra gelen sözcüklerin anlamını güçlendirdiği zaman:
  - ✓ Soğuktu / ve yağmur çiseliyordu. (Engin Ayça filmi)
  - ✓ Hiç çalışmıyordu / ve sınıfta kaldı.
- İki tümceyi birbirine bağlayan, bağlaç niteliği taşıyan ifadelerden önce:
  Çok sinirlisin / onun için sevilmiyorsun.
- Bu ifadeler tümce başında yer alıyorsa, duraklama sözcükten sonra yapılır:
  Böylece / bir programın daha sonuna geldik.
- Ünlem ifade eden sözcüklerden ve ünlem tümcelerinden sonra:
  - ✓ Aman Allah'ım! / bu ne güzellik?
  - ✓ Konuşmayacaksın! / Sana son uyarım bu! / Bir daha o adamla / konuşmayacaksın!/

Bazı metinler (haberler, gerilim içeren romanlar, hafif metinler) daha hızlı seslendirilebilir. Örneğin radyoda normal haber okuyuş hızı dakikada 110 – 130 sözcüktür. Bu diğer konuşmalardan daha hızlıdır. Haberin hızı birazda verilen habere göre değişir. Her durumda haberler açık, tarafsız, emin ve kesin bir ses tonu ile verilmelidir. Aslında konuşma hızında iki etken vardır. Birincisi dakikada söylenen sözcük sayısı, ikincisi sözcüklerin teker teker söyleniş hızıdır.[4] Bazı programlarda (pop müzik, eğlence, yarışma, magazin) daha hızlı konuşmak gerekebilir. Ama 125–175 sayıları akıldan çıkarılmadan… Konuşma hızında duygu ve düşüncelere bağlı olarak, zaman zaman yapılacak değişiklikler dinleyici ilgisinin diri tutulmasını sağlar.

Konuşurken asla, "eee", "hımm", "ııı" gibi anlamsız sesler çıkarmayın. Bu seslerin konuşma hızınızı düşürmesi bir yana, sadece konuşmanızın çirkinleşmesine yarayacağını unutmayın. Çevredekiler uyarmadığı için küçük yaşlarda edinilen bu kötü alışkanlığın giderilmesinde de onlar yardımcı olacaklardır. Eğer böyle bir alışkanlığınız varsa, ailenizden ve yakın arkadaşlarınızdan sizi uyarmalarını isteyin. Her "eee" ya da "ııı" dediğinizde uyarılırsanız ve siz de bu anlamsız sesleri kullanmamaya özel bir çaba harcarsanız, kurtulursunuz.

Konuşmanız normal sınırların çok üzerinde hızlı ise, önce kısa metinler hazırlayın. Sonra da bu metinlerdeki ünlülerin, hecelerin ve sözcüklerin söyleniş sürelerini

[4] TRT Radyo Dairesi Başkanlığı, Spikerin El Kitabı.

(sesteş sözcüklere dikkat) uzatarak, durakların sayısını ve süresini arttırarak konuşma hızınızı düşürmeye çalışın. Konuşmanız normal sınırların altında yavaşsa bu tekniğin tersini uygulamak işinize yarayacaktır.

ALIŞTIRMALAR:

Alıştırma-1:

Aşağıdaki metni işaretlemelere dikkat ederek seslendiriniz. Bir çizgi boşluğunda kısa, iki çizgi boşluğunda orta, üç çizgi boşluğunda daha uzun duraklar yapınız:

Lüzumsuz Adam[5]

Bizim köy// bir balıkçı köyüdür///

Sabahın saat dört buçuğu// İnsan sesleri/ sessizliğin içine düşüyor// Karanlığa bol bol duman fışkırtan meşalelerin geceye yaptığı etkiyi/ sesler de sükûta yapıyor şimdi/// İnsan/ bir kırmızılık/bir alev/ bir duman/ sıcak bir şeyler duyuyor///

- Ulan uyan be// Geç kalacağız ırıba// Almadan bizi giderler ha/// Amma da beymişsin sen de ya//
- Kalkamıyorum bir türlü be//
- Tu/ Allah belânı versin// Ben sana her sabah/ uşaklık mı yapacağım//
- Kalktık ulan/ kalktık// bağırma///

Daha ötede/ aynı lâkırdılar/ gülüşmeler var/// Sonra/ ayak sesleri/// Bir lâmbanın ışığından/ eski fanilalar giymiş/ kasketli insanlar/ bazılarının ayağında çizme/ ağızlarında Rumca bir lâkırdı// Kalın Hereke kumaşından ceketler/ sırtlarına kolları geçirilmeden atılmış/ balığa gidecekler///

Yalnız// Heybeli'nin sırtında/ güneşin doğacağını belli eden/ bir çizgi halinde beyazlık// Ondan ötesi// Heybeli/ deniz/ çamlar/ her şey/ daha zindan gibi karanlık//

Nasıl etmeli de/ yataktan kalkmalı// Saatlerin en güzeli bu// Bu saatte uyumayan yoktur artık/ balığa çıkanlar müstesna// Hatta/ uykusuzluğa müptelâlar bile/ nihayet uyuyabilmişlerdir// Bu saat/ hovardaların/ kadın omuzlarına düştüğü/ zavallı kadınların bile/ erkek dizlerine şarap gibi döküldüğü saattir// Bu saatlerde/ çocuklar rüyalarının en tatlı yerinde/ sevgililer bu saatte/ kavuşamadıklarında/ anneler bu saatte/ gurbetteki çocukları ile/ sarmaş dolaştır/// Bu saat/ hastaların uyuduğu/ açların uyuduğu/ sinirlilerin uyuduğu// toprağın/ taşın/ ağaçların uyuduğu saat//

[5] **Sait Faik Abasıyanık,** Lüzumsuz Adam, Türk Klasikleri-6.Cilt, s.171, Hazırlayan: Dr. Orhan F. Köprülü, DÖSAR, İstanbul-1976.

Hemen biraz sonra/ mektep çocukları uyandırılacak/ mahmur mahmur kalkmaya çalışacak/ yine uyuyacaklar// Babalar/ işlerine gitmeye hazırlanacak/ ihtiyarlar uyanıp/ oğullarına/ torunlarına hazırlamak üzere/ çay ibriğini mangala süreceklerdir// Horozlar ötecek/ eşekler anıracak/ köpekler havlayacak/// Ama bütün bunlara daha vakit var// Daha bir saat/ iki saat var//

Alıştırma-2:

Bir de Baktım Yoksun[6]

Garip bir rengi vardı arka bahçenin/sarı ile grinin daha önce hiç görmediğim bir karışımı//Bütün bitkiler grinin tonlarıyla oyun oynarken/gökyüzü sanki doğal hali buymuş gibi/kirli bir sarıya boyanmıştı//Adımımı attığım ilk anda/ ürkütücü gelen bu tabloya gözüm alışmıştı kısa sürede// Galiba gözüm/ babamın mavi gözleriyle beyaz gömleğinden başka bir şey görmüyordu//Durumun tuhaflığını sorgulamayacaktım artık/// Hem ne vardı bunda/ daha geçen hafta çevirisini yaptığım kitabın bir sayfasında kaybolduğumu gördüğüm rüyanın da/ gerçek olduğunu düşünmemiş miydim///

Konu değiştirmeye alışık insanlara özgü bir öksürükle boğazını temizledi/ “demek buraya kadar kedi aramaya geldin” dedi///

Heyecanla doğruldum//Garip bir şekilde olmuştu ama sonunda olmuştu işte/zaten olması gereken de buydu//Babamın doğaüstü güçleri vardı artık//”Her şeyi görebiliyor musun artık//Sadece olanları mı görüyorsun/yoksa olacakları da görebiliyor musun///

“Oğlum sen hiç akıllanmayacak mısın be//Manyak manyak laflar etme///Bahçeye girerken ne diyordun sen/ pisi pisi diye deve mi arıyordun/sen adamı hakikaten çileden çıkarırsın//Bir de cahil cahil konuşuyorsun/olanı mı görüyorsun/ olacağı mı ne demek yahu//İstersen/ Milli Piyango sonuçlarını da vereyim kısa yoldan///

[6] **Yekta Kopan**, Bir de Baktım Yoksun, Can Sanat Yayınları, s. 21,İstanbul-2009.

Alıştırma-3:

Sakın Geç Kalma Erken Gel[7]

Usulca gir kapıdan/zile basma.
Hiç telaşlanma ben daha dönmemişsem//
Yoldayımdır/neredeyse yokuşun dibinde/
Suların kararmasını bekliyorumdur/
Tuğla harmanlarından gelen yanık havanın/
Bahçedeki akşamsefalarına sinmesini//
Güç bela dizginliyorumdur içimde/
Dörtnala sana koşan küheylanları//

Bütün gün kağıttan dağlar arasındaydım/
Nabzım ileri giden bir saat gibi işledi durdu//
Dilekçeler/kararlar/tozlu makbuzlar/
Hep adını okudum silinmiş satırlarda//
Pencerede kuleler/minareler/kirli gök//
Durmadan kuşlar uçtu bir bacadan///
Rüzgâra karışan saçlarını gördüm/
Bulutlu aynalarda///

Balkonun kapısını aç/su ver saksıdaki çiçeğe//
Geyikli örtüyü ser masaya /dinlen biraz//
Sessizlik şaşırtmasın seni/ürkütmesin//
Ben/içindeyimdir o alaca sessizliğin//
Şehrin gürültüsü dolacak az sonra odaya/
Karanlık bir yankıya dönüşecek karşı dağlarda//

[7] **Cevat Çapan**, Cumhuriyetten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi, s.688,Boyut Dosya Yayınları-1999.

8
BÖLÜM

SPİKER İÇİN NOTLAR

SPİKER İÇİN NOTLAR

Spikerlik ya da sunuculukta başarılı olabilmenin başta gelen şartının doğru ve güzel konuşabilmek olduğunun altını bir kez daha kalın çizgilerle çizdikten sonra, bu şartın meslekte ilerleyebilmek için tek başına bir işe yaramayacağını da belirtmek gerek. Her meslekte olduğu gibi günümüz spikerliğinde de belli bir dalda uzmanlaşmak şart olmaya başladı. Kendinizi hangi alanda yetiştirmek istediğinize karar verin ve o konuda özel çalışmalar yapın. Bir spikerden (özellikle radyoculukta) her tür yayını sunması istenebilir ama iyi haber okuyan, müzik programlarını iyi sunan, haber-programlarda daha başarılı olan, spor spikerliğinde ya da röportajlarda fark yaratan kişiler, ilerde aranan isimler olarak öne çıkacaklardır. Yayıncılık amatör bir ruh gerektirdiği kadar profesyonel bir disiplin ve uzmanlık da ister.

Radyo ya da televizyon yayıncılığı bir ekip işidir. Spikerler bu ekibin önemli bir parçasıdır ancak bu önem onları ekibin diğer kişilerinden üstün kılmaz. Hoşgörüyü elden bırakmayan, arkadaşlarına tepeden bakmayan spikerler sevilen ve aranan isimler olarak kendi meslektaşları arasında fark yaratacaktır.

A. Sunum Teknikleri

Doğru, güzel ve akıcı bir dil kullanmak bütün program ve sunum türleri için geçerlidir. Bunun dışında, farklı program türleri için farklı sunum teknikleri kullanılmaktadır. Haberde kullanılan tekniklerle, röportajda kullanılan teknikler arasında farklılıkların olması doğaldır. Bu bölümde kısaca bu farklılıklara değineceğiz.

1. Haber

Radyo ve televizyonculuğun en önemli işlevlerinden biri yurtta ve dünyada olup bitenleri hızlı, doğru, tarafsız ve anlaşılır bir şekilde dinleyicilere ulaştırmak; yani “haber” vermektir. Hangi haberin, ne zaman ve ne şekilde dinleyiciye ulaştırılacağı, “Haber Merkezi’nin” işidir. Zincirin son halkası ise sunumdur.

Haber, radyo ve televizyonculuğun en ciddi alanıdır. Doğal olarak spikerin de habere, bu ciddiyeti arkasına alarak hazırlanması beklenir. Burada önemli olan,onca emek ve zaman harcanarak mikrofonun önüne kadar getirilen haberin, dinleyiciye özenle aktarılmasıdır. Bunun için habere mutlaka önceden göz atmak gerekir. Haber

hazırlamak, zamanla yarışmakla eş anlamlı olduğundan, bülten stüdyoya, okunması gereken saatten ancak birkaç dakika önce gelir. Bazen bu süre saniyelerle ölçülür. Öyle sıkışık anlar olur ki siz haberin birinci sayfasını okurken, ikinci sayfa daha elinize gelmemiştir. Böylesi özel durumların haricinde çoğu zaman habere göz gezdirebileceğiniz birkaç dakikanız vardır. Bu süreyi iyi kullanmak, metin üzerinde kesin hâkimiyet kurmak şarttır. Eğer deşifre yeteneğiniz varsa ya da siz bunu geliştirmek için özel yöntemlerle çalıştıysanız işiniz nispeten kolaydır. Ama bu, hemen sahip olabileceğiniz bir özellik değildir. Çok çalışmanız, sonrasında da belirli bir deneyime sahip olmanız gerekir. (Bölüm sonunda bu konuda kullanabileceğiniz bazı teknikler verilmiştir.)

Radyoda haber okumak sanıldığından daha zordur. Bunun nedenleri "televizyondaki görüntü desteğinden yoksun olunması" ve "radyo dinleyicisinin genellikle başka bir işle uğraşıyor olmasıdır". Televizyon göze ve kulağa hitap ederken radyo sadece kulağa hitap eder. Ayrıca televizyonda haber izleyen kişi o sırada genellikle sadece o işi yapıyordur. Ama radyo dinleyicisi farklıdır. Radyonun en büyük avantajlarından biri olan "birçok başka işle uğraşan dinleyiciye ulaşmak" burada dezavantajdır. Bunu avantaja dönüştürmek, dinleyicinin ilgisini okuduğunuz habere çekmek spiker olarak sizin görevinizdir. Bunun için elinizdeki sınırlı sayıdaki silahı iyi kullanmanız gerekir.

a. Ses

Bu silahların başında sesiniz gelir. (Burada bahsettiğimiz sesinizin güzelliği değildir. Zaten sesiniz güzel olmasa bu mesleği yapıyor olmazdınız.) Sesin iyi kullanılması doğal olarak dinlenirliğin artması demektir. Net, kolay anlaşılabilir, boğuk olmayan bir ses tonu kullanmak ya da buna elden geldiğince çaba göstermek gerekir. Bunu sağlamak için öncelikle sesin maskeye taşınması önemlidir. Genel kanı, "sesim ne kadar pes çıkarsa o kadar güzeldir" şeklindedir. Bu, bazı programlar için doğru olsa da haber için yanlıştır. Sesi mümkün olduğu kadar önde kullanmak, anlaşılırlığı artıracağından, birinci tercih olmalıdır. Unutulmamalıdır ki radyo dinleyicisi, duyduğu sesi daha iyi anlamak için özel bir çaba sarf etmeyecektir. Durum böyle olunca da burada iş spikere düşmektedir. Haber okurken kulağa hoş gelen, anlaşılabilir, boğuk olmayan bir ses tonu kullanılmalı ve dinleyiciden söylenenleri anlayabilmek için özel bir çaba harcaması istenmemelidir.

b. Tempo

Haberin temposu, programdan farklıdır. Haber, ortaya çıkış özelliğinden dolayı yaşamın temposunu, zamanın akışını içinde barındırır. Bir olayın haber olabilmesi için birçok özellik gerekir. Toplumsal olması, nesnel olması, güncel olması ve zamanında dinleyiciye ulaştırılması haberin olmazsa olmazlarıdır. Unutulmamalıdır ki haber, zamanında dinleyiciye ulaştırılırsa haberdir. Böylesi yoğun tempo içinde sunum da bu bütünden ayrı değildir. Tüm bunların ışığında haber temposunun yüksek olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Burada söyleyemeyeceğimiz şey ise bu tempoyu yakalamak için, dakikada kaç kelime okunması gerektiğidir. Burada belirleyici faktör, spikerin sesinin özelliğidir. Dakikada 120 kelime, kimi sese göre son derece yavaş kalırken, kimi sese göre çok tempoludur. İki spikerin birlikte seslendirdikleri bir haber sunumundan örnek verelim: Bas bir sese sahip bir erkek spiker, dakikada 120 kelime okuyorsa bu dinleyici tarafından gayet tempolu bir sunum olarak algılanır. Hemen sonrasında soprano sese sahip bir kadın spiker yine dakikada 120 kelime okursa, dinleyici tarafından "yavaş okuyor" şeklinde yorumlanabilir. Buradan hareketle kesin bir sayı vermenin yanlış olacağını söyleyebiliriz. Doğru olan, her spikerin haber temposunu kendisine göre ayarlaması olacaktır.

c. Canlılık

Sesin iyi kullanılması ve temponun iyi ayarlanması sonucunda ortaya çıkacak olan canlı bir sunuma, haber içeriğinin özelliğine göre ekstra bir canlılık katmak, sunumu zirveye taşımak anlamına gelir. Yine de bu, her haberde uygulanması gereken bir teknik değildir. Örneğin bir şehit cenazesi ya da onlarca kişinin yaşamını yitirdiği kazanın sonrasında bu kişilerin cenaze törenlerinin halka aktarılmasında böyle bir çabaya girmek son derece yanlıştır. Böyle bir sunum tekniği, genellikle tam o sırada gelişen olayların sunumu ya da tüm toplumu ilgilendiren millî bir meselenin sonuçlarının aktarılması ya da yine toplumun bütününü heyecanlandıran haberler sırasında kullanılabilir.

2. Müzik Programı

Eğlendirmeyi, dinlendirmeyi, kültür paylaşımını müzik aracılığı ile başarmayı amaç edinen programlardır, müzik programları. Tümüyle doğaçlama bir sunumla gerçekleştirilebileceği gibi, metne bağlı olarak da gerçekleştirilebilir. İki durumda da

sunum tekniği aynıdır. Çoğu zaman tempolu bir sunum tarzı gerektirir. Fakat bunun dozu çok iyi ayarlanmalıdır. Dinleyiciyi rahatsız edecek bir tempoya asla ulaşılmamalıdır.

Müzik programlarında temponuzu belirlemek için iki yol kullanabilirsiniz. İlki, temponuzu, çalacağınız müziklerin temposuna göre ayarlamaktır. Anonsunuzun ve çalacak olan müziğin temposunun birbirini tutması, estetik olur. Bir bütünlük sağlayacağından, dinleyici tarafından olumlu karşılanır. İkincisi, günün dilimlerine göre tempo belirlemektir. Sabah saatlerinde, insanların uyanmaya ve güne hazırlanmaya ihtiyaçları vardır. Bu yüzden tempo yüksek tutulmalı, insanların size eşlik ederek güne zinde başlamaları sağlanmalıdır. Öğle saatlerinde daha dingin bir tempo kullanılabilir. Öğleden sonra, özellikle yemek saatlerinin ardından çöken rehavetin ortadan kaldırılabilmesi için tempo yine yükseltilebilir. Akşamüstü artık gün uğurlanmaya başlanmış, insanlar yorgun düşmüş, evlerine, sakin ortamlarına doğru hareketlenmişlerdir. Dolayısıyla tempo düşürülmeli ve dinleyicinin sakinleşmesi bu sayede sağlanmalıdır.

Akşamın ilerleyen saatleri ve gece yayınlarında, dingin bir tempo tutturulmalı, dinleyicilerin rahatça takip etmelerine izin verilmelidir.

Genellikle müzik yayınlarında sesi, olabildiğince canlı tutmakta yarar vardır. Bunu yapmanın yolu da güler yüzlü olmaktan geçer. “Radyoda güler yüz ne işe yarayacak?” diye düşünebilirsiniz. Anonslar sırasında yüzünüze bir tebessüm yerleştirirseniz, bu sesinize yansıyacak ve dinleyiciye pozitif enerji olarak ulaşacaktır. Tekniği hemen burada deneyebilirsiniz. Şu anda okuduğunuz bu satırları önce ciddi bir ifadeyle, daha sonra da gülümseyerek okuyun. İkisi arasındaki farkı hemen anlayacaksınız. İşte bu fark, dinleyicinin sizi kabul etmesini, sevecen bulmasını sağlayacaktır.

3. Eğlence Programı

Burada önce eski bir tabir kullanalım: İsmiyle müsemma. Günümüzdeki söylenişi ile: Adı üstünde. Yani kısaca kavramımız, eğlence. Doğal olarak eğlencenin tümüyle yansıtılacağı bir sunum tarzı benimsenmelidir. Müzik yayınlarında bahsettiğimiz güleryüzden hiç ödün verilmemeli, bunun sese yansıması mutlaka sağlanmalıdır. Bu tip programları dinleyen insanların eğlence ihtiyaçlarını karşılayabilmek, içerikte yer alan tüm unsurları düzgün ve yeterli biçimde aktarmaktan geçer. Bunu başarabilmenin en önemli yolu da sunumu gerçekleştiren

spikerin de eğlenmesidir. Eğer siz eğlenmiyorsanız, dinleyicinin eğlenmesini bekleyemezsiniz.

Eğlence programlarında müziğin yanı sıra birçok yardımcı unsur kullanılır. Bunlar drama, fıkra, yaşanmış komik olaylar, ilginç yarışmalar olabilir. Tüm bunların sunumunda dikkat edilmesi gereken şey, kendimizi dinleyicinin yerine koymaktır. "Nasıl sunarsam daha eğlenceli olur" diye kendimize sormanın yerine, duygudaşlık (empati) yapmak belki de en doğrusudur. Birkaç dinleyici profilini gözümüzün önüne getirip, ortak noktalarını belirler, sunum şeklimizi buna göre oluşturursak, ortak noktayı yakalamamız işten bile değildir.

Eğer eğlence programı seyirci huzurunda yapılıyorsa, onlardan size yansıyan tepkiler, doğru yolda olup olmadığınızı belirlemekte en büyük yardımcınızdır. Seyirciler sunum tarzınıza olumlu tepkiler veriyorlarsa, radyo başındaki dinleyiciler de eğleniyor demektir. Tarzınızı, temponuzu, ses renginizi ayarlamak, bu gibi ortamlarda çok da zor değildir. Dikkat edilmesi gereken şey, dinleyicinin seyirciden farklı olarak orada olup biteni görememeleridir. Dolayısıyla jest ve mimiklerden mümkün olduğunca kaçınılmalı, sözcüklerin iyi kullanımına ağırlık verilmelidir. Ama bu program televizyonda sunuluyor ise beden dilinizi kullanmanız yararlı olacaktır.(Bkz:11. Bölüm)

Eğlence programı seyircisiz olarak, stüdyo ortamında sunuluyorsa işimiz biraz daha zor demektir. Ama bu durumda dahi, bize isteyerek ya da istemeden yardımcı olacak kişiler bulmak da sanıldığı kadar zor değildir. Mevcut sistemde var olan Yapımcılar ve Teknisyenler bizim örneklemlerimiz olabilirler. Yüzlerindeki ifadeden sunumumuzun nasıl gittiğini ölçebiliriz. Gülümsüyorlarsa iyi, gülüyorlarsa çok iyi, kahkaha atıyorlarsa mükemmel bir iş çıkarttığımızı düşünebiliriz. Eğlence programlarında böylesi geri bildirimlere ihtiyacımız vardır. Her an, ibrenin ne tarafa doğru yürüdüğünü bilmemiz, kendimizi yönlendirmemiz açısından önemlidir.

4. Röportaj

Röportaj, yayıncılığın en önemli unsurlarından biridir. Dolayısıyla spikerlerin iyi röportaj yapmaları mesleki başarıları için vazgeçilmezdir. Konuğunuza, dinleyen ya da izleyeninize zeki, bilgili, eğitimli görünmek zorundasınızdır. Konu çok önemli olduğu için maddelendirmekte yarar vardır. İyi bir röportajın olmazsa olmazlarını sıralamaya çalışalım.

- Spiker, bu röportajı neden yapıyor olması gerektiğini iyi anlamalıdır. Röportaj sonunda dinleyiciye aktarılmak istenen tüm fikirlerin ve bilgilerin tam olarak ulaştırılması açısından röportajın yapılma nedeninin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bunun için mutlaka yapımcıyla konuşulmalı ve amaç belirlenmelidir.
- Ön çalışma şarttır. Mesleğiniz gereği bir temel bilginizin mutlaka olması gerekir. Konu ve konuk hakkında mümkün olduğunca çok bilgi toplanması, hem röportaj hem de bilgilerin tam olarak aktarılması açısından önemlidir. Bu nedenle spiker röportajdan önce konuyla ilgili kitaplardan, konunun uzmanlarından ve daha pek çok başvuru kaynağından yararlanarak geniş bir araştırma yapmalı, konuğa ve konuya hâkim hale gelmelidir. Konu hakkında bilgi sahibi olmak, konunun saptırılmasını engelleyebileceği gibi söyleşinin kalitesini de arttırır. Konuyu iyi bilmeyen spiker, sadece hazırladığı sorulara bağımlı kalacak ve açmaza girecektir.
- Konuğa sorulacak sorular önceden belirlenmelidir. Ana başlıklarla ilgili soruların yazılı olarak elde tutulması, spikeri rahatlatacaktır. Konuşmanın gidişine göre o sırada soru üretmek tabii ki mümkündür ve olması gerekendir. Ama ana sorular mutlaka yazılı olmalıdır. Ancak çoğu zaman verilen yanıtlar düşündüğünüzün aksi yönünde olabilir. Dolayısıyla hazırlanan bazı sorular anlamsız kalır. Bu durumda söyleşinin doğal akışından çıkmasına izin vermeniz gerekir. Anlatılanı çok iyi dinlemeniz ve verilen cevaplardan soru çıkararak söyleşiyi yönlendirmeniz, röportajı renkli ve dinlenilir kılacaktır. Burada sorulması gereken şudur: Hazırlanan sorular konuğa önceden verilmeli midir? Konukların büyük bir çoğunluğu bunu ister. Soruları bilmek konuğu rahatlatır. Bunun dezavantajı ise, konuşmanın monotonlaşmasıdır.
  Çok özel durumlar dışında konuğa sorular verilmemelidir. Söyleşi yapılacak konu hakkında genel bilgi verilmesi yeterlidir.
- Ön görüşme. Yayından önce konukla ön görüşme yapmak, birçok yayıncıya göre mutlaka olması gereken bir tekniktir. Mesleğiniz gereği bir temel bilginizin mutlaka olması gerekir. Konuk ya da konuklara konuyla ilgili bilgi verilmeli, röportaj süresi konusunda uyarılmalıdır. Ön görüşmenin avantajları olduğu kadar dezavantajlarının olduğu da bilinmelidir. Konuğu tanımak, onun konu hakkında söyleyecekleri ile ilgili bilgi sahibi olmak, röportajın gidebileceği noktaları belirlemek gibi açılardan öngörüşme kesinlikle

yararlıdır. Ama ön görüşmede konuşulan konuların bir kez de yayında konuşulacak olması bu tekniğin en büyük açmazıdır. Konuk, öngörüşmede söylediği önemli şeyleri yayın sırasında "daha önce söyledim" diye söylemeden geçebilir. İki taraf da ne olacağını öngörüşmede belirlediğinden röportajın sürpriz kısmı ortadan kalkar ve sıradan bir yapıya bürünebilir. Bu yüzden ön görüşmeye, konuğun bakış tarzına göre karar verilmesi gerekir.

- Röportajı yapan bizlerin yani spikerlerin, çok iyi birer dinleyici olması gerekir. Konuğun ne söylediğini iyi dinlemeyen bir spikerin o röportajda başarılı olması mümkün değildir. Konuğun söylediği küçücük bir söz dahi konunun başka boyutlarını ortaya çıkarabilir. Bu söz kaçırılmamalı ve gerekiyorsa üstüne gidilmelidir. Konuk iyi dinlenilmediği zaman, ne konuşup konuşmadığı da iyi anlaşılamayacağından, tekrara düşülebilir ki bu bir röportajda asla olmaması gereken bir şeydir. Usta televizyoncu Larry King "Kiminle, nerede, ne zaman, nasıl konuşmalı" adlı kitabında şöyle der; **"İyi bir konuşmacı olmak için iyi bir dinleyici olmak gerekir. Bu konuştuğunuz kişiye sadece ilgi göstermek değildir. Dikkatli dinleme, daha iyi karşılık vermenizi sağlar. Konuşmayı izleyen sorular, iyi bir konuşmacının göstergelerindendir."**
- Kontrol, mutlaka spikerde olmalıdır. Konuk, konusuna çok hâkim olabilir, çok iyi bir konuşmacı da olabilir. Her ne sebeple olursa olsun, kontrol mutlaka elde tutulmalı, her an müdahaleye hazır olunmalıdır. Konu uzadığında ya da istenmeyen noktalara doğru gitmeye başladığında konuk kibarca uyarılmalı ve istenen çizgiye çekilmelidir.
- Tarafsız olunmalıdır. Konuk ve savunduğu fikirler sizin fikirlerinizle uyuşmayabilir. Böyle bir durumda, sakin ve tarafsız davranmak gerekir. Konuğun orada oluş sebebi, fikirlerini değiştirmek değil, açıklamak ve gerekiyorsa detaylandırmaktır. Sizin de röportajı yapma amacınız budur.
- Soruların şekli ve soruluş biçimi de röportajın başarısıyla doğrudan ilgilidir. Hem konuk hem de dinleyici açısından, ilginç sorular ve sorulma şekli, röportaja başarı katacaktır. Burada önemli olan bir nokta da, sorulması gereken ana sorular dışında dinleyici ya da izleyicinin neleri merak edeceğinin gözden kaçırılmamasıdır. O yüzden basmakalıp sorulardan kaçınmak gerekir. Sorular mutlaka kısa ve öz olmalıdır.

- Konukla belli bir çerçevede samimiyet kurmak hem rahatlaması hem de bilgilerini paylaşmaya razı olması açısından önemlidir. Spikerin gergin ya da olumsuz tavrı konuğa da yansıyacağından konuğun güvenini zedeleyecek tavır ve tutumlardan uzak durulmalıdır.
- Röportaj sırasında söylenecek sözlerin konuk tarafından söylenmesi önemlidir. Spiker konuya hâkim olsa da bunları söylemekten kaçınmalı, bilgileri konuğun ağzından almalıdır. Önemli olan sizin bildikleriniz değil konuğunuzun açıklamalarıdır. Bu yüzden yukarıda da belirttiğimiz gibi soruları fazla uzatmadan kısa ve özlü sormaya çalışın. Yalnızca "evet" ya da "hayır "cevabı alabileceğiniz sorulardan uzak durup 5 N 1 K kuralını aklınızdan çıkarmayın. Spiker asla konuktan daha fazla konuşmamalıdır. Çünkü dinleyici ya da izleyici bu konuda bilgili olduğunuzu zaten kabul etmiştir

  Röportaj sırasında gereksiz bilgilerden, ayrıntılara boğulmaktan kaçınılmalıdır. Gerekli bilgilerin üzerinde önemle durulmalı, söyleşi sırasında boşluklar yaratılmamalıdır. Söze gireceğim diye sözü dolandırmaktan ve boş sözlerden kesinlikle uzak durun. Başlarken mutlaka konuğunuzu tanıtın ve bitirirken adını ve mesleki unvanını tekrarlamayı unutmayın. Sohbet sırasında radyolarını yeni açan dinleyicileri de göz önünde bulundurarak bu hatırlatmayı yinelemenizde yarar var. Televizyonda ise alt yazıyla sıkça izleyiciye hatırlatma yapılabilir.

Hitap kısmına gelince…

- Konuğa mutlaka "siz" diye hitap etmek gerekir. Bunun istisnası, konuğun yaşının çok küçük olduğu durumlarda geçerlidir.
- Konuğa soyadıyla hitap etmek, hem kendisine saygı duyduğunuzu göstermek hem de onun saygınlığını dinleyiciye aktarmak açısından önemlidir. Soyadı kullanılırken başına "Sayın" ibaresini koymak da olması gereken bir hitap şeklidir.
- "Sayın" ibaresi unvandan sonra, isimden önce söylenmelidir. Profesör Doktor Sayın Ali Koç, İzmir Valisi Sayın Ayşe Bilen gibi. Ancak "Sayın" sözcüğünün nerede kullanılacağı konusunda yıllardır süren bir görüş ayrılığı vardır. Bazı dil uzmanları ve akademisyenler, isim tamlaması, birleşik isim veya sıfat tamlaması kalıbındaki unvan gruplarından önce kullanılması gerektiğini söylemektedirler. Spikerlikte yaygın kullanım

biçimi ise başta belirtildiği gibidir. Bunun gerekçesi de unvandan çok kişinin saygınlığının önde gelmesi, önemli olmasıdır. Dileğimiz, dil birliğinin sağlanması için yetkin kişilerin bir an önce ortak bir karara varmalarıdır.

- Ahmet Bey, Fatma Hanım gibi hitaplardan mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. (Bu biraz da sunduğunuz programın içeriğine bağlıdır.) Hele ki "amca", "teyze" gibi ifadeler asla kullanılmamalıdır.

5. Konser

Konser yayınları diğer tüm programlardan farklı özellikler taşır. İki farklı kitleye seslenildiği asla unutulmamalıdır. Konser salonunda izleyen ve dinleyen insanlar ve radyoları başında dinleyen, televizyon karşısında izleyen insanlar. Bu iki kitlenin özellikleri birbirinden farklıdır. Bu tip sunumlarda karşılaşılan en büyük hata, konser programının, oradaki izleyiciye göre sunulmasıdır. Bu, bir yere kadar normaldir. Çünkü sahneye ayak bastığınız andan itibaren, izleyiciyle doğrudan iletişime geçersiniz. Onların tüm hareketlerini görür, sunumunuzu buna göre ayarlarsınız. Radyo ve televizyon başındaki dinleyici ya da izleyici bir anda ikinci planda kalabilir. Aslında o konserin ortaya çıkmasındaki ana sebep, radyo dinleyicisine ya da televizyon izleyicisine ulaşmaktır. Konser salonundaki sayılabilir dinleyici kitlesi, zaten alacağını fazlasıyla almaktadır. İşitsel ve görsel anlamda, salonda olmanın avantajını kullanmaktadır. Spikerin yapması gereken, salondaki izleyicinin gücünü de arkasına alarak, radyo dinleyicisine, televizyon izleyicisine ulaşmaktır. Bu gücü aktarabilmenin yolu, öncelikle gücü yakalamaktan geçer. Bu yüzden de spikerin konserin gerçekleştirildiği kent, konser mekânı, o kentin insanları hakkında bilgi sahibi olması önemlidir. Spiker konukları yakalayabilirse, dinleyiciyi ya da izleyiciyi de yakalar.

Eskilerin deyişiyle "ilk intiba çok önemlidir". Bu yüzden, sahneye adım atıldığı an, konuklarla iletişime girebilmenin yolu aranmalıdır. Bunu sağlayabilmek için spikerin ihtiyacı olan şeyler; güler yüz, tatlı dil ve saygılı bir tutumdur. Konukların konsere katılımı, iyi bir konser programı için şarttır. Bu katılımın yolu da, konukların spikeri, sanatçıları ve eserleri sevmesinden geçer. Konuklar ev sahibi olarak spikeri görür. Sevecen, saygılı ve iyi konuşan bir spiker, onlar için iyi bir ev sahibidir. Konuklar sizi severse başarılı olmanız için ellerinden geleni yapacaklardır. Önemli olan, onlardan biri olduğunuzu ve onlar için orada bulunduğunuzu

hissettirebilmenizdir. Böyle bir ortam yaratıldıktan sonra, alkışları ve dev bir koronun sesini duymak çok da zor değildir.

Konser öncesinde sanatçılarla, giriş-çıkışları, konuşulacak konuları, seslendirilecek eserleri mutlaka detaylı bir şekilde masaya yatırmak gerekir. Süre konusunda kendilerinden ne beklendiği sanatçılara anlatılmalı ve konserin uzaması ya da kısa kalması durumlarında ne gibi önlemler alınacağı önceden belirlenmelidir.

Yine konser öncesinde yapılacak önemli bir şey de, dinleyiciyle iletişime girmektir. Konserin başlamasına beş-on dakika kala sahneye çıkılmalı, samimi bir şekilde, ne yapılacağı, kendilerinden ne beklendiği, bu konserin aynı zamanda bir radyo ya da televizyon yayını olduğu kendilerine anlatılmalı, dolayısıyla da konser başlamadan dinleyici kazanılmalıdır.

Tonmaysterle tüm detaylar konuşulmalı, onun planları ve konser gidişatı hakkındaki görüşleri alınmalı, sizden beklentileri sorulmalıdır.

Tüm bu ön hazırlıklardan sonra konserin yapımcısıyla detaylar değerlendirilmeli ve kesin kararlar alınmalıdır. Tabii ki konser sırasında bazı değişikliler, ilaveler karşılıklı konuşularak yapılabilir. Ama tüm detayların önceden konuşulması, konser sırasında yaşanacak olumsuzlukların önüne geçecektir.

6. Naklen Yayın

Herhangi bir olayı, durumu, karşılaşmayı olduğu yerden ve anında dinleyiciye ulaştırmayı amaçlayan yayınlarda kullanılan teknik de stüdyo sunum tekniğinden farklılık gösterir. Öncelikle spikerin anlatılacak olaya hâkim olması gerekir. Yayına bağlanmadan önce mümkün olduğunca çok bilgi toplaması, bunları belirli bir sıraya koyması, varsa konuklarını yanında hazır etmesi gerekir. Eğer aktarılacak olay o anda gelişen bir olgu değilse, ön hazırlığın geniş tutulması, çeşitli bilgilerin yazılı olarak elde bulundurulması, yayın sırasında spikeri rahatlatacak, aynı zamanda yayının dolu geçmesini sağlayacaktır. Naklen yayın bittiğinde dinleyici ya da izleyicinin zihninde olayla ilgili bir şeyler kalabilmelidir.

a. Ortamın Oluşturulması

Naklen yayınlar önemli olaylar için planlanır. Stüdyo dışından, genellikle naklen yayın araçları ile gerçekleştirildiğinden, hata payı yüksektir. Hataların oluşabileceği alan ise büyük oranda teknik yapıdır. Teknik hataların en aza indirilmesi tabii ki teknik personelin işidir ancak spikerin de bağlantı öncesi teknik ekiple işbirliğine gitmesi önemlidir. Sonuçta dinleyici karşısında zor duruma düşecek

olan spikerdir. İki taraf da birbirinden ne istediğini ve beklediğini açıkça anlatmalı, oluşabilecek aksiliklere karşı mutlaka B ve C planları geliştirmelidirler. Planlardaki değişiklikleri uygulayabilmeleri için de birbirlerini görebilmeleri önemlidir. İmkânlar ne kadar geniş de olsa teknik ekip ve spiker karşılıklı göz temasını kaybetmeyecekleri bir ortam yaratmalıdır. Radyo naklen yayınlarının zorluğu, bu tip aksiliklerde kendini gösterir. Televizyon gibi görüntü desteği olmadığından, çok çabuk karar verilmeli ve hemen uygulamaya geçilmelidir. Yayın sırasında oluşabilecek bir-iki saniyelik boşluklar dahi dinleyici tarafından kabul görmeyecektir.

Eğer spiker dış mekânda halkın da olduğu bir yerden yayına bağlanacaksa, ortam güvenliğinin sağlanması gerekir. Yayınla ilgisi olmayan kişilerin spikere yaklaşması engellenmelidir. Çünkü bu kişilerin yayına olası müdahalesi ya da spikerin dikkatini dağıtacak hareketlerde bulunması, yayının sağlıklı sürmesini önleyecektir.

Doğal çevrenin uygun olması da gözetilmelidir. Yayın sırasında çok rüzgâr alacak, yağmur ya da soğuğa maruz kalınacak yerlerden kaçınmak gerekir. Yayın başladıktan sonra yer değiştirmek çoğu zaman mümkün değildir. O yüzden planlama yapılırken buna da dikkat edilmesi gerekir.

b. Sunum

Naklen yayın sırasında spikerin öncelikle, aktaracağı olayla bütünleşmesi gerekir. Gerek ses tonu gerekse temposu, anlatacağı olayla bütünlük taşımalıdır. Eğer 10 Kasımda Anıtkabir'den bir naklen yayındaysanız, seviyeli, vakur, ağır tempolu bir sunum tarzı uygundur. Ama 23 Nisan şenliklerini sunuyorsanız sevinçli, parlak, cıvıl cıvıl bir ses tonuyla ve tempolu bir sunum tarzını seçersiniz. Önemli olan planlamayı baştan yapmak, sonrasında ise yaptığınız hazırlığa, donanımınıza ve kendinize güvenmektir. Naklen yayın öncesinde mutlaka iyi hazırlanmak gerekir. Anlatacağınız olay birden dinamizmini yitirebilir. Böyle anlarda ya kendi bilgilerinizden ya da hazırladığınız bilgilerden yararlanmanız gerekir.

7. Spor Spikerliği:[1]

Spor spikerliği dünyanın hemen hemen her yerinde futbola tutkuyla bağlı insanların ilgi odağı olmuştur... Mesleğe sahip olma isteği kadar, yapan kişiler hep göz önünde olmuş ve sevgiyle bağlandıkları bu güzel oyunun aktörlerinden biri haline

[1] **Yalçın Çetin / TRT Haber ve Spor Yayınları Dairesi Başkanlığı Spikeri**

gelmişlerdir. Bu işi yapmak isteyenler için en belirgin gereklilik mutlak ama mutlak mesleğe âşık olmalarıdır... Çok istemenin yetmeyeceği temel ögelerden biri de dilin zenginliğini kaçırmamaları, kaçıyorsa yakalamaları ve peşinden koşmalarıdır. Sesin yeterli, anlaşılır olması oyunun kitlelere ulaşmasında önemli faktörlerden biridir.

Sporun bütün dalları hakkında bilgi sahibi olmak, araştırmak hem anlatımda kolaylık sağlar hem de mesleği yapan kişinin toplumdaki yerini belirler. Spor spikeri aynı zamanda bir eğitmendir... Kullandığı ifadelerin toplum üzerinde nasıl bir etki bırakacağını öngörmeli ve buna göre davranmalı, konuşmalıdır... Hele ülkemiz gibi futbola adeta aşkla bağlı insanların çok olduğu bir yerde bu durum daha da önem arz etmektedir... Doktorların nasıl "Hipokrat yemini" varsa Spor spikerinin de "Tarafsızlık yemini" olmalıdır... Atılan bir gole, baskete, smaça, vuruşa sevinen olduğu kadar üzülen olduğu da unutulmamalıdır. Radyodan bir futbol maçı anlatıyorsunuz ve sahada bir futbolcunun ayağının kırıldığını gördünüz ya da kırılma sesini duydunuz... Bu durumu tüm açıklığıyla aktardınız ve o futbolcunun bir yakını araç kullanıyor, bir an düşünün sözlerinizin oluşturabileceği tabloyu... Bu yüzden mesleği yapan kişi öngörüleri yüksek, duygularına hâkim olabilen ama en önemlisi insanın içindeki vicdan denen önemli karakteri yaşama geçiren kişi olmalıdır...

Son olarak belirtilmesi gereken, mesleğe gönül vermiş spiker adaylarının yoğun seyahatlere dayanıklı, sağlığına dikkat eden kişiler olmasıdır...

8. Televizyon Sunuculuğu[2]

Televizyon sunucusu, izleyici ile doğrudan ilişki kuran, bir yayının ya da bir programın bölümlerini birbiriyle ilişkilendirerek programın ya da yayının devamını sağlayan, sözlü bilgiyi sunan kişidir. Sunucu, yapımcı veya metin yazarı ile başlayan ve izleyicide biten bir iletişim zincirinin ortadaki bağıdır; izleyiciye mesajları ileten kişidir.

Sunucu, spiker de olabilir; uzmanlık ve deneyimleri başka alanlardan olup program sunması uygun görülen bir kişi de olabilir.

Televizyonda sunucu, programda olanları açıklar, gösterileni sunar, programın sürekliliğini sağlar. Doğrudan kameranın merceğine bakarak izleyici ile ilişki kuran bir profesyoneldir.

[2] **Gülden Özel / TRT Haber ve Spor Yayınları Dairesi Başkanlığı Spikeri**

Televizyon izleyicisi genellikle programları hazırlayanları değil, sunuşu yapanları tanır. İzleyicinin programla ilk ilişkisi ekranda karşısına çıkanladır. Bu yüzden izleyici gözünden programın iyi ya da kötü oluşu, yapım ve yayın ekibinin çalışmasıyla değil, sunucuların başarı düzeyiyle değerlendirilir. Bu durum da televizyon sunucularının doğru seçilmelerini gerekli kılar. Bir program kâğıt üzerinde ne kadar iyi tasarlanmış olursa olsun sunucu onu en iyi şekilde sunmadıkça, istenen kıvama getirmedikçe program izleyiciye ve amacına ulaşamaz.

Televizyon sunuculuğu, stüdyoda ışık altında ya da stüdyo dışında kapalı veya açık mekânda, elde ya da yakada mikrofon, kamera önünde konuşup, izleyenlerin hem gözüne hem kulağına hitap ederken, kendini sesi, bedeni ve aklıyla apaçık ortada bıraktıran bir iştir. Sunucu hiçbir şeyin arkasına saklanamaz; kameranın önünde bulunduğu sürece, o sırada görüntüye seçili olsun olmasın, yayına bant girmiş olsun olmasın fark etmez; her an gözler üzerindeymiş gibi hisseder. Bütün bir yayın boyunca adeta "göz hapsinde" olmak; jest ve mimikleri, duruşu, giysiyi sürekli kontrol altında tutmak, her yapı için, özellikle de yolun başındakiler için hiç de kolay üstesinden gelinebilecek bir durum değildir.

a. Televizyon Sunucusunun Özellikleri

Başarılı bir televizyon sunucusu birtakım özellikleri bir arada bulundurmalıdır.

Sunucunun başarısı büyük ölçüde kişilik bilincine, dünyayı algılayışına, yaratıcılığına ve iletişim gücüne bağlıdır; bütün bunlar eğitim düzeyi, deneyimi, sunuculuk eğitimi, dünya görüşüyle de biçimlenir.

Televizyon sunucusu denilince ilk akla gelen dış görünüştür. İzleyici ekranda öncelikle güzel bir kadın ya da yakışıklı bir erkek görmek ister. İzleyici gözünden birincil şart, yayıncılık bakımından "düzgün görüntü", "ekrana uygunluk" , sıklıkla da "ekran yüzü" sözleriyle ifade edilir.

Bir televizyon sunucusunun, bir radyo sunucusunda bulunması gereken özelliklerin yanında ekran yüzü olma özelliğini de taşıması gerekir. **Ekran yüzü** olmak, izleyicinin beklentisi yönünde, çok güzel ya da çok yakışıklı olmak demek değildir. Sunucu fiziksel açıdan mükemmel olmak zorunda, çok güzel bir yüze ve vücuda sahip olmak zorunda değildir; kamera önünde iyi görüntü vermek yeterlidir. Çıplak gözle çok güzel, çok yakışıklı yüzler kameradan bakıldığında aynı etkiyi yaratmayabilirler. Bu etki yalnızca yüzün kemik yapısı, burun, ağzın açılışı, dişler ya da gülüşle değil; bunlara ek olarak kameraya bakış ve izleyiciyle kurulan iletişimle oluşur.

Sunucu olmak **kişilik**le ilgilidir. Kişilik bu işte temel rol oynar. Sunucu dışa dönük ve kendine güvenli olmalı; genelde insanlar ve dolayısıyla dinleyiciler veya izleyicilerle temas kurmaktan hoşlanmalıdır. Görüntü boyutu işin içine katıldığından, yayın ya da kayıt sırasında beklenmedik olaylarda, sesi ve bedeni kontrollü, telaşa kapılmadan sakin, soğukkanlı bir tavırla durumu toparlayabilmelidir.

Aslında izleyiciyi rahatsız edebilecek bir görüntü olmadıkça, bir sunucunun başarılı olmasında "iyi görüntü verme"nin ötesinde başka etkenler vardır. Bazı programlarda "**inandırıcı**" olmak daha önemlidir; ayrıca her programın istediği sunucu tipi de farklıdır.

Kendi dilini güzel ve doğru konuşan, sesi mikrofonik olan bir kişi, yüz ve vücut yapısının güzelliğinden öte, birikim, kültür ve dünya görüşüne program hâkimiyetini ekleyerek çok başarılı bir sunucu olabilir. Görüntü dışındaki diğer özelliklerin ustaca öne çıkarılmasıyla **ekran kişiliği** oluşur. Başarılı sunucular ekran kişiliği olanlardır. Böyle sunucuların programları, sunucuların adıyla anılır.

Bir programın jeneriğinden sonra ekrana gelen karede izleyici sunucunun **dış görünüş**üne bakar. Sunucunun giysisinin ve saçının rengi ile modeli, makyajı ilk dikkat çeken unsurlardır. Bu nedenle sunucu programın türüne, içeriğine, yayın gününe, saatine, izleyici kitlesine ve tabii dekora göre saçını, makyajını, giysisini ayarlamak zorundadır.

Televizyon öncelikle göze hitap eder. Sunucu, sunduğu programın türünü gözeterek; cildine, saç rengine, dekora uygun, sunumun önüne geçmeyecek **giysi**ler tercih etmelidir. Haber sunucusunun kostümüyle eğlence programı sunucusunun, kuşak program sunucusuyla anma programı sunucusunun kostümleri doğal olarak farklı olacaktır. Ancak hepsinde renk, model ve aksesuarda abartıya kaçılmaması esastır.

Aynı anlayış **saç** rengi ve modeli için de geçerlidir. Bir haber sunucusu frapan(göz alıcı) sayılabilecek renk ve modelde saçla haber sunmamalıdır. O zaman izleyici haberi izlemez, sunucunun saçıyla ilgilenir; sunucu haberi perdelemiş olur.

Makyaj kişiyi ekranda olduğu gibi gösterebilmek için bir zorunluluktur. Kamera, yüzü çıplak gözden değişik algılar. Makyaj bu algıyı düzeltmek ve bazı yüz kusurlarını kapatmakta kullanılır. Burada dikkat edilmesi gereken kişinin yüzünü iyi tanıması, kameranın, ışığın, yayının özelliklerini iyi öğrenmesidir. Teknoloji ilerledikçe görüntünün hassasiyeti artmakta, buna bağlı olarak makyaj malzemesi değişmekte, yüze uygulanan makyaj da hafiflemektedir.

İzleyici giysi, saç, makyajdan sonra sunucunun **yüz ifadesi**ne bakar. Kamera, sunucuları ağırlıklı olarak bel ya da göğüs planında gösterdiğinden, sunucunun duygu ve düşünceleri aktarımında yüz ve göz anlatımı önemli destek sağlar. Kamera en ufak hareketi yakaladığından yüzdeki anlatım doğal ve içten olmalıdır; aksi halde oluşan imajı düzeltmek mümkün olmaz.

Sunucunun yüzündeki anlam, kişiliğini de ele verir. Arkadaşça, dostça, iyi niyetli bir bakış, işin sırrıdır. Kameraya dostça, yumuşak bakışlarla bakılmazsa; izleyici, sunucunun güvensiz, ürkek, tereddütlü, telaşlı, öfkeli, ikiyüzlü, alaycı, sahte bakışlarını kolayca yakalar.

Sunucu kameraya, sanki sevdiği arkadaşlarıyla göz göze konuşuyor gibi bakarsa izleyici de gördüğü yüzü kendine yakın hisseder. Bunun en önemli koşulu doğal olabilmektir. Doğal olursanız inandırıcı olursunuz; rahat, sakin, soğukkanlı bir tavır inandırıcılığı getirir.

Televizyon sunucusunun **kamera karşısındaki hareketleri** de izleyici tarafından yakından takip edilir. Programın, kameranın ve dekorun sınırlılıkları bilinerek, aşırılığa kaçmadan, izleyenlerin dikkatini dağıtmadan, konuşmayı pekiştiren, içerikle uyumlu, çok hızlı ya da çok yavaş olmayan küçük ve doğal hareketler uygun olur.

b.Televizyon Sunuculuğunun Radyo Sunuculuğundan Farkları

Temelde radyo sunuculuğu ile işlevi aynı olan televizyon sunuculuğunda, ses ve konuşma yeteneğinin yanında dış görünüşün, yüz ve vücut hareketlerinin anlamlı bir bütün oluşturması gerekir. Radyo yayıncılığında görüntü olmaması, sunucuya, bir yandan yalnızca ses ve konuşmaya odaklanma avantajı sağlarken diğer yandan dinleyene tek yolla ulaşma, ses ve konuşma performansını en üst düzeyde tutma zorunluluğu getirir.

Kamerayla birlikte işin içine görsel boyutun katılması, ses ve konuşma konusunda gösterilecek titizliği bir ölçüde ikinci plana itmiş gibi düşünülse de televizyon sunucusu, konuşmayı farklı bir yaklaşımla ele almak durumundadır. Televizyon sunucuları konuşmayı destekleyen, anlamı güçlendiren jest ve mimiklerini kamerayı dikkate alarak ayarlamalıdırlar.

Radyoda çalışma ekipleri daha küçüktür, sunucular kimi zaman diğer rolleri de üstlenebilir; teknik araçları kullanabilirler. Televizyonda ise, sunucular geniş bir ekibin

parçasıdır ve diğer parçalarla etkin biçimde iletişim kurabilmeli, bütün üretim sürecini iyi anlamalıdır.

Çok fazla ayrıntının olmadığı, yalnızca stüdyodan gerçekleştirilen kısa bir haber yayını için sunucunun dışında yönetmen, resim seçici, kameraman, teknik yönetmen, altyazı (KJ) operatörü, prompter operatörü, VTR operatörü, sesçi, ışıkçı, kamera kontrolcü, stüdyo şefi, makyajcı görev yapar. Bu çekirdek grup, programın ya da yayının niteliğine göre genişler, her bir iş için birden fazla kişi çalışabilir.

c.Televizyon Sunucusu Neler Kullanır?

Sunucu işini iyi yapabilmek için, içinde bulunduğu yayının işleyişini iyi tanımalı, iyi anlamalıdır.

Stüdyoda sunucunun kullandığı araç ve aygıtlar, kulağa izleyicinin görmediği, bazen şeffaf bir askıyla takılan kulaklık; yakadaki - tek ya da çift- mikrofon, karşıdaki kamera, kameranın yanındaki monitör ve saattir. Kulaklık, monitör ve saatin birinin arızalanması ya da eksikliği halinde telafisi mümkündür; ancak kameranın ve mikrofonun, görüntü ve ses için sağlıklı çalışması şarttır.

Sunucu bu araç ve aygıtların nasıl çalıştığını, kapasitelerini öğrenmek durumundadır. Kameranın görüntü özelliklerini, konumunu, çalıştığı anı, üzerindeki kırmızı ışığı, kameranın merceğinde hangi noktaya bakması gerektiğini, kameranın yüksekliğini ve hangi yüksekliğin kendisi için doğru olduğunu bilmelidir. Görüntüye, açıya karar veren yönetmendir; ancak kameramanın estetik ve pratik katkısı, bu bakımdan her ikisiyle yapılacak işbirliği daha iyi sonuç alınmasını sağlar. Bunlara dikkat eden sunucu kısa sürede kameraya doğru bakmayı öğrenir ve kamera hâkimiyeti kurar.

Haber sunumunda kullanılan **prompter** cihazı haber metinlerini izleyiciye bakarak, kameraya takılan başlıktan okuma olanağı verir. Bu sayede sunucu kesintisiz olarak izleyiciyle göz iletişimi kurabilir. Başlığın camına yansıtılan metni izleyicinin gözüne bakar gibi okuyabilmek için kameranın seviyesinin doğru ayarlanmış olması; sunucunun tam izleyiciyle göz göze geldiği odak noktasındaki sözcükleri okuması; cihazı kullanan kişinin hızının, sunucunun konuşma temposuyla uyumlu olması gerekir.

Mikrofon, yaka mikrofonuysa takılması gereken uzaklığı, çift yaka mikrofonu kullanılıyorsa yakada simetrik durmasını, mikrofonun kablosunun düzgün şekilde gizlenmesini, mikrofonun kıskacını giysiye doğru iliştirmeyi; masaüstü mikrofonsa

yine mesafenin doğru ayarlanmasını ve her tür mikrofonun doğru yönlendirilmesini sağlamak gerekir.

Kulaklığın önce sabitleyici mandalının ensede giysinin yakasına ortalanarak tutturulması, spiral kablosunun saklanması, kullanılıyorsa kulak kepçesine geçirilen ince saydam askısının doğru takılması, kulağın içine giren ucun tam yerleştirilmesi, kulaklığa gelen sesin seviyesinin ses masasından ve varsa sunucunun kullanabileceği ayar düğmesiyle yayın ya da kayıt öncesi prova edilmesi son derece yararlı olur. Aksi halde, ses seviyesi düşük kalırsa yayının ya da yönetmenin sesi işitilemez; ses seviyesi yüksek kalırsa, konuşurken kulağa gelen komutlar dikkat dağıtabilir, hatta kulaklıktan sızan ses, mikrofondan izleyiciye ulaşır.

Monitörler, genellikle biri stüdyo çıkış görüntüsü, diğeri yayını verecek biçimde ayarlanmış, iki adet, iki katlı tekerlekli bir sehpaya; sunucunun kameraya bakarken hem stüdyo çıkışını hem de anten çıkışını kolayca takip edilebilmesi için, hemen sunucunun kamerasının yanına bakış açısına uygun şekilde yerleştirilir. Monitörlerden birine, yayın öncesinde saç, kıyafet, oturuş, duruş, sandalye yüksekliği, masa üzerindeki kâğıt-kalem, bardak ya da kupa, varsa başka aksesuarların yerlerinin kontrolü için hazırlık görüntüsü seçilir. Birden fazla kamera kullanılacaksa her biri için çerçevelerin kontrol edilmesi, kameralara dönüşlerin nasıl yapılacağının yönetmenle önceden belirlenmesi gerekir. Sunucu yayın ya da kayıt sırasında kameraya konuşurken göz ucuyla monitörleri takip edebilmelidir. Bunu çoğunlukla izleyiciye fark ettirmeden yaparken, bazı durumlarda izleyiciyle paylaşarak da yapabilir. İzleyiciye fark ettirmediğini sanarak kaçamak bakışlarla hatta bazen izleyici yokmuş gibi, onu hiçe sayarak sunucunun monitörde kendini izlemeye başladığı görülür; bu kiminde acemilik kiminde de kendine hayranlık biçiminde nitelendirilebilir. Monitörler konukların bakış alanına konmamalıdır; zira kendilerini monitör ekranında görmek onların dikkatlerini dağıtır.

Saat, özellikle canlı yayınlarda program süresinin kontrolü için elzemdir. Her ne kadar yönetmen kulaklıktan kalan süre uyarısında bulunsa da monitör sehpasına ya da stüdyoda yine sunucunun rahat görebileceği bir noktaya konan saat işi kolaylaştırır.

d. Yayının İşleyişinde Sunucu

Sunucu, izleyiciye ses ve görüntü olmak üzere iki kanaldan ulaşır. Sunucu görüntü ve sesi ile izleyicinin karşısındadır. Bu iki zincirin dışında, sunucunun dâhil olduğu bir zincir daha vardır: Yönetmenle arasındaki haberleşme zinciri.

Ses zinciri, ses masası ile spiker ya da sunucu arasında doğrudan kurulan mikrofon bağlantısıdır. Ses masasındaki görevli yani sesçi yalnızca yönetmenden komut alır. Radyo stüdyosunda spiker ya da sunucunun gerekli durumlarda, ses bağlantısını kesebileceği bir öksürük düğmesi bulunurken; televizyon stüdyosunda bulunmaz. Reji odasıyla sunucu arasında izleyicinin duymaması gereken bir konuşma yapılması ya da sunucunun öksürmesi için; sunucunun yönetmenle işaretleşmesi, yönetmenin sesçiye komut vermesi ve sesçinin ses masasından ses kanalını kapatması gerekir. Yayın ekibi zaman içinde birbirini iyi tanır ve sesçi de sunucunun beden dilinden, saniyeden daha kısa sürede, sunucuyu anlar; yönetmenin komutuna bile ihtiyaç kalmadan, ancak onunla koordineli, ses kanalını keser.

Görüntü zincirinde, kameralar, resim seçicinin kablolar aracılığıyla reji masasındaki komuta ettiği kanallara bağlıdır. Resim seçici bu kanalları açıp kapatarak kameralardan gelen görüntüyü yayına aktarır. Sunucu görüntüye müdahale edemez; kameramanın görüntüyü kesmesi de beklenmedik bir hareket olur. Resim seçici ve kameraman doğrudan yönetmenden komut alırlar. Görüntünün yayına uygunluğunu kamera kontrol merkezi ayarlar.

Yönetmenle sunucu arasındaki haberleşme zinciri, yönetmenin sunucuya komutları iletmesini sağlar. Yönetmen sunucuya kulaklık yoluyla doğrudan ulaşır. Sunucu hangi kameranın açılış kamerası olduğunu, yayın veya kayda ne kadar süre kaldığını, açılış anonsu sonrası yayına neyin gireceğini, yayına giren bantların kalan sürelerini, kamera değişikliklerini, akıştaki değişiklikleri, telefon bağlantılarının hazır olup olmadığını, yayın ya da programa katılacak konukların gelip gelmediğini, sesle ya da görüntüyle ilgili bir aksaklık olup olmadığını ve bu durumda ne yapması gerektiğini yönetmenin komutlarıyla öğrenir ve uygular. Deneyimli bir sunucu yayın ve yapım ekibini düşünür, asla kendi başına hareket etmez; bir sorun anında ekibin karar verip harekete geçmesi için zaman yaratır.

Programlarda bu zincire stüdyo şefi eklenirken, son dönemde haber yayınlarında stüdyo şefi olmadan, onun boşluğu kameraman ya da haber ekibinden bir eleman tarafından doldurularak yayın gerçekleştirilmektedir.

Daha önce radyo sunuculuğu açısından anlatılan Yayın Öncesi Hazırlıklar, Stüdyo Kuralları ve Yayın Hataları başlıkları aşağı yukarı televizyon sunuculuğu için de geçerlidir.

Televizyonda birlikte çalışılan yapım ve yayın ekibi daha kalabalık; çalışılan mekân daha geniştir. Bu nedenle sunucunun mesleki ve insani iyi ilişkiler içinde olması büyük bir avantaj olacaktır. Sunuculuk moralle beslenir. Sunucu kaygı, endişe, güvensizlik duyguları ortadan kalktığında; güvenli, huzurlu, olumlu duygular aldığı bir ortamda işine daha güçlü yoğunlaşacak, kapasitesinin sınırlarını zorlayarak kendi adına, ekip adına son derece başarılı bir performans sergileyecektir.

Sunucu buzdağının su üstünde kalan kısmı gibidir, izleyici onu görür; ancak sunucu görünebilirliğinin su altında kalan büyük kütleye bağlı olduğunu hiç aklından çıkarmamalıdır. Televizyon yayıncılığı ekip işidir. Bütün elemanların sorumluluğu önemlidir. Her birinin işini tam ve zamanında yapıp yapmaması sunucuyu doğrudan etkiler; bütün hatalar, aksaklıklar sunucuda açığa çıkar.

Sunucunun ortaya çıkabilecek her duruma ilişkin kafasında önceden tasarladığı sözler, yönetmenle önceden kararlaştırılmış seçenekler olmalıdır. Bu arada soğukkanlılığı korumak, izleyiciye olanları hissettirmemek ya da uygunsa açık ve samimi bir dille durumu izleyiciyle paylaşmak hem izleyiciden olumlu puan aldırır hem ekibi rahatlatır hem de zaman kazandırır. Aksaklık izleyicinin gözü önünde yaşanırken, bir şey yokmuş gibi davranmak, özür dilememek izleyiciye saygısızlıktır.

e. Televizyonda Sunum Teknikleri

Sunum Teknikleri başlığında anlatılanlara televizyon sunuculuğu açısından bazı eklemeler yapılacak olursa en başta görüntü unsurunun katılmasının doğallığı zorunlu ve vazgeçilmez kıldığını belirtmek gerekir.

1) Haber

Yayının bütününde haberin önemli bir ağırlığı vardır. Televizyon yayıncılığında başlangıçtan bu yana var olan haber ve haber dışı program sunuculuğu ayrımı, yayın saatlerinin artması, tematik kanallara geçişle pekişmiştir. Teknolojik olanaklar haberciliğe hız kazandırmış; kanal sayısındaki artış, rekabeti getirmiştir. Bu koşullar da farkı sunumlar yaratmaktadır.

Haber sunumu ses, tempo, canlılık, deşifre başlıklarında toplanan inceliklerin yanında, bilgi birikimi, konu ayrımı yapmadan gündemi yakından takip, genel kültür; dünya görüşü ile şekillenen çabuk düşünme ve karar vermeyi, kıvraklığı, parçalar arasında doğru bağlantılar kurmayı, iyi planlamayı, zamanlamayı, öncelik kullanmayı ve bunu doğaçlama konuşarak yapmayı gerektirir. Bu da habere hâkim olmayı getirir. İzleyicinin ışıltılı ve kolay gibi algıladığı bu meslek, sanıldığının aksine zor, zihinsel ve bedensel bakımdan yorucu, gerilimlidir.

Genel olarak canlı yayınlarda ama özellikle haberde, sunucunun o anda aklı, bedeni ve ruhuyla orada olması, bütün duyularını açmış olması gerekir.

Okunan haber, haberin istediği ses, vurgu, tonlama; sıradaki haber, yayının saati, süresi; kamera, mikrofon, kulaklık, monitör ve saatin yerleri, işleyişleri; yönetmenin kulaklıktan verdiği komutlar, rejideki trafik; kameramanla iletişim; telefon bağlantıları, stüdyo konuklarının yayına hazır olup olmaması; konuklarla konuşulacaklar, sorulacak sorularla konuyu boyutlandırmak, bunları kameranın önünde jest ve mimikleri, duruşu, giysiyi kontrol altında tutarak yapmak… Bir yayın anında sunucunun zihnini meşgul eden bazı ayrıntılar…

İyi bir bellek, isim, tarih, rakam ve öyküleri hatırlayabilme özelliği sunucunun elini bir hayli güçlendirir.

Soğukkanlılık ve ekiple uyum özellikle son dakika gelişmelerinin aktarılmasında sunucuyu sakinleştirir, rahatlatır.

Haber ciddiyet ister, laubaliliği kaldırmaz; ama gülümsemek ciddi olmamak demek değildir. Güler yüz en azından söze başlarken ve sözü bitirirken izleyiciye sıcak bir mesaj verecektir.

2) Kuşak Programlar

Kuşak programlar sunucusuyla kimlik kazanan farklı konu ve konukların yer aldığı programlardır. Sunucunun bilgi birikimi, konu ve konuklar için yaptığı hazırlık, dinamizmi, yaratıcılığı; programa, akışa, kameraya hâkimiyeti, jest ve mimiklerindeki doğallığı da programı, o sunucunun programı yapar. Programın sözü ve ruhu sunucunundur. Sunucu değişirse adeta program değişmiş olur. Bu saptamayı diğer televizyon programları için de söylemek mümkündür.

Bütün sunuculuk görevlerinde olduğu gibi kuşak programlarda da işini ciddiye alarak hazırlanan sunucu fark yaratır. Kuşak programlarda sağlık, hukuk, aile, kadın, çocuk, kültür, sanat gibi her konu işlenebildiğinden düşüncelerin yanında duygular da paylaşılır. Doğal olmayı, kendi olmayı başaran bir sunucu kameraya gönül gözüyle bakmayı da başarır ve izleyiciyi yakalar. Ekran başındakileri programa çeker. İzleyiciye saygılı hitap, sıcak yaklaşım hemen karşılığını bulur.

3) Müzik – Eğlence

Televizyonda müzik ya da eğlence programı sunmak, görsel boyutu devreye soktuğu için öncelikle sunucunun kostüm, saç ve makyajında değişiklik ister; ancak burada konukların önüne geçecek bir abartıdan kaçınılmalıdır; çünkü sunucu orada kendini göstermek değil, konukları takdim etmek üzere bulunmaktadır. Kostüm, dekor

ve program akışına, yayın gün ve saatine uygun seçilmelidir. Hareket özgürlüğünü kısıtlayan kıyafetler ve ayakkabılar sunum sırasında sıkıntı yaratabilir. Bu sıkıntı kamera önünde katlanarak büyüyebilir.

Konukların en iyi şekilde görünmeleri, heyecanlarını atmaları, kendilerini rahat hissetmeleri; program seyircili ise onların programa güler yüzle eğlenerek katılmaları sunucunun marifetidir.

Sunucu program akışına, yayınlanacak bantların sırasına ve içeriğine, konukların özgeçmişlerine ne kadar vakıfsa, işi o kadar sahiplenir; benimser, işin bir parçası olur. Kendi, program ekibi, program konukları ve seyirci bütünleşir; başarılı bir yayın ortaya çıkar.

4) Naklen Yayınlar- Canlı Yayınlar

Düzenlenen herhangi bir tören ya da karşılaşmanın aktarıldığı naklen yayınlarda ya da cereyan eden herhangi bir olayı ya da durumun aktarıldığı canlı yayınlarda temel ilke sunucunun konuya hâkim olmasıdır. Yayın öncesi konunun, öncesi-sonrası, bulunulan yer, ekrana gelebilecek kişilerle ilgili bilgi toplamak, bir aksaklık ya da değişiklik halinde müdahale edebilmek çok önemlidir. Radyoda anlatırken eksik bırakılabilecek ayrıntılar, televizyonda göz önünde olacağından duruma tam bir hâkimiyet gerekir.

Teknik ekiple tam bir uyum ve kamera gerisinden bilgi akışı ve destek şarttır. Bunların yayın öncesi iyi planlanması gerekir.

Görüntü boyutu anlatımı beslediğinden her görülenin anlatılması izleyiciye fazla gelebilir; görsel ve işitsel zenginliği olan yayınlarda izleyiciyi ara ara görüntülerle baş başa bırakmak isabetli olacaktır.

5) Röportaj

Röportajla ilgili daha önce verilen bilgilere televizyonda röportajla ilgili bazı noktalar eklenebilir.

Televizyon röportajında görüntü devreye girdiği için “ne” söylendiği kadar “nasıl” söylendiği de ortaya çıkar. İletişimin ağırlıklı bölümü; beden dili önem kazanır. İzleyici, ses ve sözcüklerin yanında, konuşmacının jest ve mimiklerini, duruşunu da gözler.

Özellikle canlı yayınlarda dil sürçmesi, gaf, kekeleme, yanlış telaffuz, bilgi eksikliği ve yanlışlığı, anında izleyici tarafından işitilir, geri alınması mümkün değildir, yalnızca özür dilenebilir.

Canlı yayınlardaki röportajlarda, hazırlık, planlama ve öngörü çok önemlidir. "Ne" sorduğundan öte "nasıl" sorduğu da göz önünde olacağından sunucunun yeterli, yetenekli, hazırlıklı, bilgili veya deneyimli olup olmadığı izleyici tarafından hemen fark edilir.

Stüdyoda ışık, kamera, dekor ve mikrofonla yaratılan yapay ortam konuğu zorlar. Sunucu konuğuna bunları unutturacak bir rahatlık sağlamalıdır.

Sunucu konuğu ile arasına kabul edilebilir bir mesafe koymalı; ne aşırı samimi ne de saldırgan olmalıdır. İzleyici iki hali de sevmez.

Röportajı yaparken sunucu duygularını, heyecanını, sinirlerini ya da öfkesini yönetmek zorundadır; röportaj kontrolden çıkmadan, yerinde müdahalelerle röportajı devam ettirmelidir.

Televizyonda röportaj akıcı, canlı, kendiliğinden ve doğal olmalıdır. Sunucunun genel çerçeve dışında soracağı soruları konuğa söylemeden yaptığı röportaj hem sunucu hem konuk hem de izleyici açısından sürprizli, heyecanlı, zevkli geçer.

İyi röportaj yapabilmek -daha önce de söylendiği gibi- mesleki başarının göstergesidir.

6) Hava Durumu

Hava durumu bültenleri meteoroloji uzmanlarının da yer aldığı ekiplerle, görsel bakımdan zenginleştirilerek daha geniş, ayrıntılı ve doyurucu bilgilerle, özellikle haber kanallarının akışının temel kalemlerinden, diğer kanallarda da haber bültenlerinin önünde ya da peşinden yayınlanan en çok izlenen bültenler haline getirildi.

Bültenler, diksiyon ve sunuculuk dersi alan meteoroloji uzmanları ve meteoroloji terimleri, hava tahmin raporları konusunda kısa süreli eğitimden geçirilen spikerler tarafından sunulmaktadır.

Hava durumu bültenlerinde yapılması gereken, verilen kısa süre içinde, hava tahmin raporlarının can alıcı noktalarını terimleri doğru kullanarak izleyiciye ulaştırmaktır. Canlı sunumlar için titiz hazırlanmak şarttır.

B. Çalışma Teknikleri

Burada bahsedeceğimiz çalışmalar sadece haber için değil, tüm sunumlar için geçerlidir.

1. İşaretleme Çalışması

Özellikle mesleğe yeni adım atmış spikerlerin kullandıkları bu teknikten yararlanmakta fayda vardır. Canlı yayında okuyacağınız metnin üzerine önceden çeşitli işaretler koymak, başvurulan tekniklerden biridir. Haberde verilmek istenen ana fikrin oluşturduğu cümlenin ya da cümle içerisinde vurgulu okunması gereken sözcüklerin altını çizmek, size büyük bir rahatlık sağlayacaktır. Yeterli deneyime ulaşana kadar, işaretleme tekniğini kullanmanızı öneriyoruz. Özellikle haber içerisinde geçen yabancı isimlerin altını çizmek ya da okunuşlarını üzerine yazmak, onları daha önce görmenize, dolayısıyla göz hafızanıza alabilmek için yeterli süreyi kazanmanıza olanak verecektir. Duraklamanız gereken yerlere koyacağınız kesme işareti, yapacağınız duraklamaların süresi için size yardımcı olur. Böylelikle deşifre için harcayacağınız saniyeler cebinizde kalacak ve onları metnin değerlendirmesinde kullanmanız olası hâle gelecektir. Başlangıçta sesin nerede yükselip alçalacağı konusunda yeterli deneyime sahip olamayanlar için bir kolaylık da virgül ve nokta yerlerine de işaret koymaktır. Virgülde yükselen ses yukarı bakan okla, noktada düşecek ses aşağı bakan okla gösterilebilir. Günümüzde radyo ve televizyon sunucu ve muhabirlerinde sıkça rastladığımız hata, tümce sonlarının hep havada kalmasıdır.(Ses düşüşü: Kadans)Neredeyse normal hale gelen bu yanlışa asla alışmayın. Noktalama işaretlerinde yaptığınız doğru iniş çıkışlar, dinleyenlerin doğru algılamalarını sağlamada en önemli noktadır.

Anlattığımız bu tekniği sürekli kullanmanın tek bir sakıncası olabilir, o da son saniyede gelen haberleri okumakta yaşanacak zorluktur. O yüzden işaretleri gittikçe azaltmak, bir süre sonra da tümden kaldırmak yerinde bir karar olacaktır. Bu süre içinde deşifreyi güçlendirmek için çalışmalar yapmak da mesleğin gereklerindendir.

2. Deşifre Çalışması

Öncelikle çok okumanın deşifreyi geliştirdiği bir gerçektir. Ama bu çoğu zaman yeterli değildir. Bu konuda ciddi ve tutarlı bir çalışmanın içine girmek her spikerin görevidir. Haber metinlerinde deşifre çalışması yapmak diğer metinlere göre daha kolaydır. Çünkü haberin belirli bir yazım karakteri ve sistemi vardır.

Çalışmaya başlamadan önce bilmemiz gereken şey, gözümüzün dilimizden önde gitmesi gerektiğidir. Bu sayede okuyacağımız sözcükleri göz hafızamıza kaydedebilir, bize çok gerekli olan saniyeleri, zorlanacağımız sözcük ve sözcük öbekleri için saklayabiliriz. Okuduğumuz yerden ilerisini görebildiğimiz sürece sözcük

telaffuzunu ve tümce tonlamasını kolaylıkla becerebiliriz. Çalışmaya başladığımızda ilk belirlememiz gereken şey, gözümüzün ne kadar ileriyi görebildiğini tespit etmemizdir. Bunun için uzun cümlelerden oluşan metinler üzerinde çalışın. Cümleyi okumaya başladığımızda gözümüzün kaç sözcük sonrasını görebildiğini belirleyip, bu sayıyı olabildiğince arttırmak, çalışmanın ana hedefidir. Okumaya başladıktan bir süre sonra, gözümüzü kapatıp cümleyi tamamlamaya çalışmalıyız. Böyle çalışmayı alışkanlık haline getirdikten bir süre sonra, göz hafızamızın güçlendiğini, en zor cümleleri bile kolaylıkla okuyabildiğimizi görürüz.

3. İleriyi Görmek, Bize Zaman Kazandırır

Kazandığımız bu zamanı ister zorlanacağımız isim ya da sözcükleri çözmekte istersek de geriye dönüp seslendirdiğimiz sözcüklerden emin olmak için kullanabiliriz.

Bu çalışmanın iki sakıncası vardır. Bunlardan ilki, okuma hızımızın, olması gerekenden ileriye gitmesidir. Çünkü beynimiz gördüğümüz sözcükleri okumaya çalışacak, dolayısıyla da süratimiz artacaktır. Bunu kontrol altına almamız başlarda zor olsa da bilinçli olarak çalıştığımızdan, bir süre sonra seslendirme hızımızı kontrol etmeye başlarız. İkinci sakınca, daha ileriyi görmeğe çalışırken bazı sözcükleri seslendirmeyi unutmaktır. Göz hafızamız istenilen düzeye gelene kadar bu sıkıntıyı yaşamak doğaldır. O yüzden başlangıçta bu yöntemi, sadece çalışırken uygulamak gerekir. Yayındayken böyle bir riske girmek son derece yersizdir. Ne kadar çok çalışırsak bize gerekli süreyi o kadar kısaltırız. Metnin üzerinde tam hâkimiyet kurmanın en önemli şartı deşifreyi geliştirmektir.

4. Kendini Dinleme

Her tür çalışmanın sonuçlarının gözlemlenebilmesi için olmazsa olmaz bir yöntemdir, kendini dinleme. Program sunarken veya haber okurken hiç kuşkusuz insan kendini duyar, ne yaptığını bilir. Ama yine de detayları görebilmek, çoğu zaman mümkün olmaz. O yüzden yapılan sunumları sonradan dinlemek çok önemlidir.(Gereksiz yere durakladınız mı? Eee, ııı gibi anlamsız uzatmalar yapıyor musunuz? Soruları sorarken çok uzatıyor musunuz, bazı sözcükleri yerli yersiz kullanıyor musunuz? v.b) Bu dinleme sırasında mümkün olduğunca tarafsız olmak da, gelişmenin başlıca kuralıdır. Gerek geliştirme çalışmaları gerek gerçek sunumlar, mutlaka belirli aralıklarla kaydedilip dinlenmeli ve yapılan hatalar ortaya

konup yeni çalışma programları oluşturulmalıdır. Bu yöntem sadece işe yeni başlayanlar için değil, deneyimli spikerler için de gereklidir. Ne yazık ki yılların verdiği deneyime sahip birçok spiker, artık bu çalışmayı yapmamakta ve bunun sonuçlarına katlanmaktadır. Her meslekte olduğu gibi spikerlikte de "Ben oldum" demek, mesleki gerilemenin başlangıcıdır.

C.Spikerin Yayın Öncesi Hazırlıkları

Günümüzde radyo spikerleri, iki ayrı görevi yürütüyor; canlı yayın spikerliği ve devamlılık spikerliği. Devamlılık spikerliğinden kısaca söz ettikten sonra, bugün yayınların büyük bölümünü içeren canlı yayınlar için, spikerlerin yayın öncesi yapmaları gereken hazırlıklardan söz etmek istiyoruz.

Kural olarak merkez radyo görevini üstlenen Ankara Radyosu ise İstanbul, İzmir Radyoları ve bölge radyolarıyla dönüşümlü olarak programları paylaşmakta, TRT FM, TRT Türkü ve TRT Nağme kanallarında yine canlı yayınlarla ortaklığını sürdürmektedir.

TRT'nin radyolarında artık çok sayıda canlı yayın yapılmaktadır. Yine bu radyolarda yer alan bant yayınların zaman zaman birbirlerine uygun sözcüklerle bağlantıları ve posta kimliğinin hatırlatılması (Örneğin: Burası Radyo 3 Türkiye Radyoları 3. programı gibi) ,saat başlarında saat anonslarıyla birlikte kısa haberlerin okunması, devamlılık spikerinin görevidir.

Anons zamanından 5 dakika önce, spikerin stüdyoda olması, nasıl bir bağlantı yapacağını stüdyo masasında bulunan yayın akışını dikkate alarak, tasarlaması gerekir. Canlı ve kararlı bir ses tonuyla yapacağı, birkaç hoş sözle süsleyeceği bir anons, o postanın kimliğinin ve varlığının dinleyici tarafından daha fazla benimsenmesine yardımcı olacaktır.

Canlı yayınlarda yayın öncesi spikerin (sunucunun) yapması gereken hazırlıklar vardır:

1. Program İçeriği ile İlgili Hazırlıklar

Spiker ya da sunucu, her şeyden önce sunacağı programın içeriğini, yapısını, özünü bilmeli ve benimsemelidir. İlgi duymadığınız bir program yapısı, o programda gösterebileceğiniz başarıyı gölgeleyecektir. Elbette bir spiker (radyoda olduğu gibi televizyon için de geçerlidir) kendisine verilen görevi eksiksiz yapabilecek donanımda olmak zorundadır. Yani, programın içeriğine uygun olarak canlı, dinamik ve en önemlisi doğal bir sunuş tarzını yakalamalı, doğaçlama konuşabilmeli, röportaj

tekniklerini yerinde ve doğru olarak uygulayabilmeli kısacası bir spikerin taşıması gereken özellikleri eksiksiz yansıtabilmelidir. Ancak seçme şansınız varsa, ilgi duyduğunuz bir alanda canlı yayın sunmak, sizin olduğu kadar yayının da "iyi" olma şansını artıracaktır.

Böyle bir canlı yayında spiker kadar, iki önemli unsur daha vardır; yapımcı ve teknisyen. Yapımcı, programın sorumlusu, teknisyen, teknik bilgi ve donanımıyla yayını kaliteli ve sorunsuz bir biçimde dinleyiciye ulaştıran kişidir. Bu üçlü, canlı yayının değişmez sacayağıdır. Bu ekibin uyum içinde çalışması, o yayının başarısında çok büyük bir etkendir.

Bunları anlatmamızın sebebi, yayına hazırlanırken, bu uyumu yakalayabilmek için ne istediğini ve sizin ne yapmak istediğinizi bilen bir yapımcı ve teknisyenle çalışmanın önemini vurgulamaktır. Bu uyumu yakalamak, o yayının başarısı için ilk ve önemli bir adımdır.

Spiker ya da sunucu öncelikle yaptığı işin önemini kavrayabilmelidir. İşini basit gibi gören, bir ön hazırlık yapmayan kişi o yayında başarısızlığı göze almış demektir.

Sunacağınız canlı yayının bir "Yayın Akış Planı" vardır. Akış planında konular, konuklar, güncel olaylar, eğer varsa, yarışmalar, dinleyici ile yapılacak bağlantılar ve kullanılacak müzikler yer alır. (Program müzik ağırlıklı ise müzik akış planı ayrı hazırlanır.)

Spiker canlı yayından en az yarım saat önce stüdyosunda olmalı, yapımcı ile yayın akış planı üzerinde konuşmalı, konuklarla tanışıp, onları yayına hazırlamalıdır.

Program içeriğindeki konularla ilgili neler söyleyebileceğinizi taslak hâlinde kafanızda planlayabilir, zorlanacağınızı düşünürseniz, küçük notlar alabilirsiniz. Bu yayın sırasında sizi rahatlatacak, güven duygunuz sesinize yansıyacaktır. Kararsız olduğunuzu yansıtacak sözcüklerden kaçınmalısınız. (belki, sanırım gibi)

Canlı yayın sırasında spiker -sunduğu programın içeriğine göre- dinamizmini, temposunu ayarlayabilmelidir.

Program içinde ağır ve ciddi hava yaratacak konular varsa eğer, zaman zaman bu havayı dağıtacak minik espriler, mizah unsurları kullanılabilir. Usta sunucu Larry King'in söylediği "Fıkrayı konuşmaya giydirmek" sözünden yola çıkarak, esprilerinizi sunumunuza öyle ustalıkla giydirmelisiniz ki tıpa tıp uymalı diyebiliriz. (Önemli nokta: Espri yapmak veya mizah unsurları kullanmak demek, laubalilik ve ciddiyetsizlik demek değildir, sınırını ve dozunu iyi ayarlamak, yaptığınız işe, dinleyicinize ve görev yaptığınız kuruma saygınızı gösterir.)

Kullanacağınız sözcüklerde mümkün olduğunca sadeliğe dikkat etmek, sizi hem karmaşadan hem de anlamsız hatalardan kurtaracaktır. “**Hoşça kalın diyoruz, parça gönderiyoruz**” gibi konuşma dilinde olmayan ve “doğru Türkçe”yi ifade etmeyen konuşmalardan, “evet” , “ve” ile başlayan cümlelerden kaçınmak da yerinde olacaktır.

2. Stüdyo ile İlgili Hazırlıklar

Stüdyo, bir spikerin evidir. Zamanınızın büyük bölümünü geçirdiğiniz, zorunlu hâller dışında terk etmemeniz gereken bu yeri temiz ve düzenli tutmak, “Yayıncılık ahlakı” dır.

Spiker stüdyoya program saatinde değil, daha önce gelmelidir. Böylece bulunduğu ortama ve yayına daha rahat uyum sağlayacaktır.

Mikrofonunun doğru konumda olup olmadığını ve ses kalitesinin durumunu teknisyen ile birlikte kontrol etmeli, konukları varsa konuğun yeri hazırlanmalı mikrofon ayarlanmalıdır. Stüdyodaki aletlerin kontrolü yapılmalı, herhangi bir eksik ya da arıza durumu söz konusuysa, teknik servise bildirmelidir. Bütün bunlar her şeyden önce, sunacağı yayının sağlıklı ve başarılı olması açısından spikerin kendi yararınadır.

3. Program Konukları ile İlgili Hazırlıklar

Spiker ya da sunucu, programında yer alan konuyla ilgili, önceden araştırma yapmalıdır. Birlikte çalıştığı yapımcının aktaracağı bilgiler yanında, yapacağı ayrıntılı bir araştırma, röportajın daha ilgi çekici olmasını sağlayabilir. Bunun yanında konuk hakkında da bilgi sahibi olmak gerekir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta var. Röportajın sahibi konuğunuzdur. Konuyu sade ve basit bir dille dinleyiciye aktarır, ayrıntıları konuğunuza bırakırsınız. Soracağınız çarpıcı sorular, konu hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunuzu zaten ortaya koyacaktır.

Prodüktörün yapacağı ön görüşmede mutlaka spikerin de bulunması gerekir. Hatta bu görüşmeyi (yapımcının amaçladığı içeriği göz önüne alarak) spikerin yapması çok daha iyidir. Konuk hem sesinize ısınacak, yayın öncesi görüşmede ise heyecanını yenmesine yardımcı olacaktır.

Spikerin konuğa karşı tavrı çok önemlidir. Spiker konuğuna karşı sıcak, içten ve ilgili olmalı, konuyla ilgili genel bir sohbetle yayın öncesi konuğunu rahatlatmalıdır.

Konuğunuzu önceden tanıyor olsanız dahi, yayında “sen”li “ben”li ya da ağabey, abla gibi hitaplardan kaçınmak gerekir. (Bunlar dinleyiciler için de geçerlidir.)

Konuğunuza “Sayın” , “Efendim” yerine göre programın içeriği uygun ise “Bey” ya da “Hanım” şeklinde hitap edebilirsiniz. Bu tarz hitapların, sohbete kasvetli bir hava getireceği düşüncesi yanlıştır. İyi bir spiker ses tonu ve tavrıyla o sıcaklığı kolayca yakalayabilir.

Ekip çalışmasıyla yürütülen yayınlar başta olmak üzere pek çok programda spiker, sorularını (genellikle) kendi hazırlar. (İstisnaları prodüktörün ve spikerin tutumuna bağlıdır.) En sağlıklısı da budur. Yapımcının o röportajdan beklentisi ve vurgulanmasını istediği noktalar ışığında sorularınızı hazırlayabilirsiniz. (Yeni spiker ya da spiker adayları bu konuda yapımcıdan mutlaka yardım almalılar.)

Konuğunuzu dinlemenin ne kadar önemli olduğunu daha önce de belirtmiştik. (bk. Spikerde Olması Gereken Özellikler) sohbet sırasında konuğun anlattıklarından yeni ve ilginç sorular üretebilirsiniz. Konu hakkında donanımlı olmanız, gerekirse süreyi uzun tutabilmenizi ya da kısaltabilmenizi de kolaylaştırır.

Görüşme uzun ise arada ya da sonunda kimle konuşulduğu ve konunun ne olduğu mutlaka hatırlatılmalıdır. Sizi yeni dinlemeye başlayanlar olabilir.

4. Program Ekibi ve Teknik Ekiple İlgili Hazırlıklar

Yukarıda da sözünü etmiştik; hangi türde bir yayın olursa olsun, yapımcı, spiker, teknisyen ortak çalışması çok önemlidir. Canlı yayınlarda genellikle programı birden fazla yapımcı hazırlar. Programın içeriğini oluşturma aşamasında spiker de önerilerde bulunur, fikirlerini paylaşır. Birlikte oluşturulan programın başarı şansı yüksektir. Yapımcının spikerden beklentisi, onun programın içeriğini özümsemesi, benimsemesidir. Spiker programın amacını iyi anlamalıdır. Programın amacına ulaşabilmesi ve sonunda verilmek istenen mesaja ulaşabilmek için, yapımcı ve spiker sıkı bir işbirliği içinde olmalıdır.

Bir bant program hazırlanmışsa metin üzerinde konuşulur. Metnin nasıl yorumlanacağı, yabancı sözcüklerin okunuşu gibi konularda fikir birliğine varılır.

Program iki kişi tarafından seslendiriliyorsa, spiker, arkadaşının ses tonu ve metin değerlendirme üslubunu da göz önünde bulundurarak metni okumalıdır.

Teknik ekiple iş birliği sağlanmalı, tam bir uyum içinde çalışılmalıdır. Özellikle canlı yayınlarda, teknik ekibin pratik, kolay ve çabuk algılayabilen, hızlı hareket eden ve canlı yayınlarda deneyimli kişiler olması çok önemlidir.

Yapılacak bu hazırlıkların tümü, yayın öncesi bütün ekibin daha rahat, güvenli ve sistemli hareket etmesini sağlayacak ve iyi bir yayın ortaya koyabilmenin önünde engel kalmayacaktır.

Yayın aşamasında spiker artık mikrofonla baş başadır.

D. Stüdyo Kuralları

Canlı yayın ya da devamlılık spikerleri yarım saat önceden görevlerinin başında olmalıdırlar. Yayında kullanacağı bilgi ve belgeleri gözden geçirebilmesi, kafasını boşaltabilmesi, yoğunlaşabilmesi ve soluklanabilmesi için bu süre gereklidir. Soluk soluğa, kafası evdeki veya sokaktaki olaylarla meşgul, ön hazırlıksız stüdyoya girilmez. Stüdyoya girdikten sonra yayın öncesinde, yayın sırasında ve sonrasında yapılması gerekenler, büyük bölümü yazılı olmayan kurallar vardır. Konu spikerlik olunca, sıklıkla usta-çırak ilişkisinden bahsedilir. İşte, stüdyoların nasıl kullanılması gerektiğine dair bu kuralları da stajyer spikerler ustalarını gözlemleyerek öğrenirler. Bir anlamda askerlikteki kıdemlilik gibidir, spikerlikteki ustalık. Yaşadıklarıyla, edindiği tecrübelerle; her önceki, kendisinden sonra gelenin ustası sayılır. Büyük ustalarsa, kurslarda ve mesleğin ilk yıllarında onları yetiştirenlerdir.

Gözlemlerken, sormak da gerekir. Niye sıklıkla saate baktığını, niçin teknisyenle konuştuğunu, mikrofonu kendisine göre nasıl ayarladığını ve daha pek çok ayrıntıyı ustasına sorarak öğrenir yeni spikerler. Bazen devreye usta yapımcıların ve teknisyenlerin de girdiği olur.

1. Temizlik ve Düzen

Temizlik ve düzen stüdyonun önemli kurallarındandır. Önceki nöbetten kalmış su şişeleri, sağa sola itilmiş koltuklar, buruşturulup masanın üzerine bırakılan notlar, havasız bir ortam sizi nasıl rahatsız ediyorsa, böyle bir stüdyo bıraktığınızda sonraki gelenler de en az sizin kadar rahatsız olacak demektir. Nöbetiniz ya da yayınınız bitmeden beş dakika önce teknisyen arkadaşınızdan klimayı çalıştırmayı isteyin. (Bu satırlarda bir spikere kişisel bakımı konusunda uyarıda bulunmayı ayıp sayarız.) Kullandığınız özel notları, dokümanları toplayın. Bilgisayar monitörlerinin, mikrofonların, telefonların konumunu kontrol edip, spiker ve konuk koltuklarını düzenleyin veya düzenlenmesini sağlayın. Spiker masası kirlendiyse temizletin. Kalemsiz spiker olmaz ama sizden sonrakilerin dalgınlığını varsayarak stüdyoya bir kalem bırakın. Kendi kaleminizi bırakmayacağınıza göre yayın şefliğinden ya da spikerlik odasından edinebilirsiniz.

2. Teknik Aletlerin Kullanımı

Spiker, mikrofonunu, oturma düzenine göre kendisinden yaklaşık bir karış uzakta duracak şekilde ayarlamalı ve teknisyen arkadaşı ile ses provası yapmalıdır. Deneyimli teknisyenler, karşılarındaki spikerlerin ses yapısını tanıdıkları için mikrofon kanalının seviyesini nasıl ayarlayacaklarını iyi bilirler. Bu arada mikrofonun algılama konumuna da dikkat edilmelidir.

Geri konuşma ünitesi, spikerin yayın anında bile teknisyenle ve yapımcıyla iletişimini sağlar. Bu ünite devreye girdiğinde yayın mikrofonu (mikrofonları) otomatik olarak kesilir. Geri konuşma kullanılırken bir yandan da devam eden yayın, takip edilmelidir. Siz teknisyenle, yapımcıyla konuşurken telefondaki konuğunuz soru sorarsa veya söyleyeceklerini bitirirse cevap veremeyebilir, konuyu toparlayamayabilirsiniz. Geri konuşma düğmesine bastığınızda konuk mikrofonları da kapanacağından bu düğmeyi asla öksürük butonu olarak kullanmayınız. Üstelik sizin öksürüğünüz yapımcıların ve teknisyenin bulunduğu yerden de duyulacaktır.

Öksürük butonu da mikrofonları keser. Acil durumlarda ve öksürmesi gerektiğinde spiker bu butonu kullanır, stüdyo dışına ses gitmez. Ancak, canlı yayın sırasında stüdyo konuğunuz konuşurken öksürük butonuna basarsanız onun konuşmasını da kesmiş olursunuz.

Stüdyoda bir ya da iki adet bilgisayar ekranı bulunur. Genellikle klavye kontrolü olmayan bu ekranlar aracılığı ile yapımcılar ve teknisyenler spikere, yayınla ilgili notlar ve otomasyon bilgileri gönderirler. Ekranları takip etmek, yayında hata yapmanın önüne geçer. Belli bir kullanım ömrü olan bilgisayar ekranlarını yayın sonrasında kapatmak gerekir.

Stüdyoda spikerin kullandığı bir başka önemli donanım, kulaklıktır. Genelde her spikerin kendisine ait bir kulaklığı olur. Yoksa Teknik Müdürlükten edinebilirsiniz. Spiker yayını kulaklıkla takip etme alışkanlığını edinmelidir. Yayın, stüdyonun içindeki hoparlörlerden de duyulur, fakat kulaklığınız yoksa hem yayını dinleyip hem de geri konuşma ünitesinden teknisyenin ve yapımcının ne söylediğini duyamazsınız. Kulaklığınız çalışır olmalıdır. Sararken kablosunu kırmamaya, yere düşürmemeye özen gösterin, bozulduğunda yenisini isteyin.

Bunlardan başka bazı stüdyolarda efekt sesler veren cihazlar bulunur. Spikerler farklı modelleri bulunan bu cihazlarda hangi efektin nereden çıktığını öğrenmelidirler.

Stüdyodaki aydınlatmanın yeterli olması, yedek bir masa lambası bulunması, yayın ikaz ışıklarının ve saatin çalışıyor olması, gerekli teknik alt yapı donanımları arasındadır.

3. Yayın Raporları

Her nöbet bitiminde yayın süresince yapılan teknik ve kişisel hatalar, eksiklikler, stüdyodaki aletlerde oluşan sorunlar, spiker raporlarına yazılır. Raporlaştırılmamış hatalar onların ortaya çıkmasını engellemez, belki sadece düzeltilmesini ya da tekrarlanmasının önüne geçilmesini geciktirir. Sorunları bildirmezseniz düzgün stüdyo şartlarının sağlanmasını da bekleyemezsiniz.

Raporlarınızı kapatırken teknik ekibe ve yayın şefine de danışarak ortak görüşlerinizi kâğıda dökün. Farklı raporlar karmaşa yaratır.

Raporunuzu yazıp imzalamadan nöbetinizi bitirmeyin. Canlı yayın spikerleri de, yayınları sırasında oluşabilecek hata ve aksaklıkları, tıpkı devamlılık spikerleri gibi raporlaştırmak durumundadırlar.

4. Stüdyonun Devredilmesi

Nöbetinize ve yayınınıza mutlaka zamanında gelin. Sizden önceki spiker arkadaşınızın sabahın çok erken saatlerinden ya da gece yarısından beri çalışmakta olduğunu unutmayın. Servis gecikti ise fazla oyalanmadan taksiye binin, arabanızla geliyorsanız trafik şartlarını göz önünde bulundurarak yola çıkın. Radyoya geldiğinizde önce stüdyoya uğrayarak nöbeti (yayını) devralın. Koridorlarda, spikerlikte oyalanmayın.

Sizden stüdyoyu devralacak arkadaşınıza temiz, düzenli, çalışır durumda bir stüdyo bırakmalısınız. İlk anonsun kaç dakika sonra yapılacağını, kesilmesi gereken program olup olmadığını, dolgu yapılacaksa zamanını, okunması gereken duyuru ve reklamları bildirin. Stüdyo içindeki aletlerde sorun olduysa giderilip giderilmediğini arkadaşınıza mutlaka söyleyin. Spiker masasını düzgün bırakıp bırakmadığınıza dikkat edin. **Unutmayın: Siz ne kadar temiz ve düzenli bir stüdyo devrediyorsanız, size de öyle devredilecektir.** Bu kurallara özen göstermeyen arkadaşlarınızı uyarmaktan çekinmeyin.

E. Yayın Hataları

Radyo ve televizyonda herkes yayın için çalışır. Kişilerin görevleri ne olursa olsun, amaçları aynıdır: Hatasız bir yayının gerçekleşmesi için katkıda bulunmak. Üstelik bunu 24 saat, 365 gün ve emekli olana kadar sürekli başarmak. Bir saat

düzeniyle ve saniye hesabıyla çalışan bu sistemde, çarklardan birindeki aksaklık ya da hata bütün yayını etkileyecektir.

Yayıncılıkta vazgeçilmez olan, sacayağının uyumlu şekilde çalışmasıdır. Bu ayakları; yapımcılar, spikerler ve teknik ekip oluşturur. Üçlünün aksamadan çalışması, diğer ünitelerin de katkısına bağlıdır. Ulaşım zamanında sağlanamazsa diskotek kapalı ise muhasebede kimse yoksa denetim yapılmamışsa, program bantları ana kumandaya ya da rejiye düzgün teslim edilmemişse bir şeyler aksayacak demektir.

Günümüz yayıncıları hâlâ amatör bir ruhla ve profesyonel anlayışla çalışmak zorundadırlar. Radyo tarihi ve ardından gelen televizyon yayıncılığının geçmişi; özveri, yardımlaşma ve hoşgörü yaşanmışlıkları ile doludur. Ancak aynı tarihçede, yayın hatalarının sayısı da hiç az değildir. Geçmişteki hatalara baktığımızda, bunların daha çok teknik arızalardan kaynaklandığını görürüz. Çalışan bir teybin durması, bant kopması, elektrik kesintisinde jeneratörün anında devreye girmemesi, yayın hatalarını oluştururdu. Gelişen teknoloji ile birlikte artık yayın cihazları mükemmelleşti. Teypler ve bantlar neredeyse tarihe karıştı, birçok iş dijital ortamda hallediliyor. Üstelik programların çoğu canlı yayınlanıyor. Artık önemli olan, insan kaynaklı yayın hatalarının yapılmaması.

Az önce sacayağından bahsetmiştik. Olası insan kaynaklı hataların önüne de bu üçlü geçer. Kullanmaları gereken üç adet de sihirli sözcük vardır: Dikkat, kontrol, soğukkanlılık. Hoşgörülü, sabırlı ve uyumlu olmak ise başta gelen şartlardır. Şimdi ne hatalar yapılabileceğine ve nasıl önlenebileceğine göz atalım:

1. Spikerden Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler

Mikrofon açılıp yayın başladığı an, artık bütün sorumluluk spikere geçmiş demektir. Başarılı bir yayın sonrasında herkes nasıl onu kutluyorsa, hatalarla dolu bir yayında da gözlerin ilk arayacağı kişi yine spiker olacaktır. Kendisinden kaynaklanmayabilecek hataları önleme görevi de onundur. Program yapımcısı ve teknik ekibe moral aşılayarak, programa yoğunlaşmalarını sağlayabilirse, hata olasılığı en aza inecektir. Yayın, aynı zamanda yüksek moral işi olduğundan bir hatanın üzerinde o anda fazla durmamak, peşinden gelebilecek diğer hatalara engel olacaktır. Hatanın niye yapıldığını, nasıl olduğunu tartışma işi, yayın sonrasına bırakılmalıdır.

- ✓ Bir spiker yayınına en az yarım saat önce gelmelidir. (Bu televizyon için daha da öncedir) Canlı yayını varsa, stüdyo konukları olacaksa, onlarla tanışmalı, konuları

birlikte gözden geçirmelidir. İyi bir spiker, canlı yayınına bir gün önceden hazırlanır. Program yapımcısından konular ve konuklar hakkında bilgiler alarak, maddi hatalar yapma riskini sıfırlar.

- ✓ Yayına veya nöbete geldiğinizi ilgili kişilere (spiker arkadaşınız, yayın şefi, ana kumanda v.b) bildirin.
- ✓ Mutlaka çalışıyordur ama siz yine de yayın öncesi ve nöbetinize başlarken mikrofonunuzun kontrol edilmesini isteyin.
- ✓ Program ayırımı yapmak, hataya davetiye çıkarır. “Bu programı nasıl olsa sunarım” demek, “hata yapacağım, hazır olun” demektir.
- ✓ Stüdyoda ya da telefonda konuştuğunuz kişilerin isim ve unvanlarından emin olun. Aklınıza güvenmeyin, bir kâğıda not edin.
- ✓ Kafanızı boşaltıp, işinize odaklanın. Başka şeyler düşünerek program sunamazsınız.
- ✓ Seslendirmeniz istenen metinlere göz atın. İyi spikerler de hata yapar.
- ✓ Aynı şey haberler için de geçerlidir. Saat pipleri ile stüdyoya girerseniz, belki o haberi yine okursunuz, ama önceden baktıysanız çok daha iyi okursunuz.
- ✓ Saat anonsları önemsiz gelebilir. En sık hata da saat anonslarında yapılır.
- ✓ Tarih bildirirken dikkatli olun. Emin değilseniz, kimseye sormayın, önünüzdeki yayın akış çizelgesine bile güvenmeyip, takvime bakın.
- ✓ Program anonslarına dikkat edin.
- ✓ Haberler mutlaka saat pipleri verilerek (6 pip) ve tam zamanında okunur. Canlı yayında iseniz sözünüzü ne zaman bitireceğinizi iyi ayarlayın. Konuşmanızın üzerine saat piplerinin binmesi hoş olmaz. Bazen, haber öncesi uzun gelen bant programların kesilmesi gerekebilir. Radyoda söz ve klasik müzik programları zorunlu haller dışında kesilmemelidir. Diğer programlar kesilirken, yayın teknisyeni ile birlikte uygun aralık bulunup, kapanış anonsu ile birlikte haberlere ya da diğer programa geçiş yapılır.
- ✓ Bilmediğiniz sözcükleri kullanmayın ve seslendirmeyin, ya sözlüğe bakın ya da sorup öğrenin. Hata bir yana, gülünç duruma düşersiniz.
- ✓ Spikerin görevi konuşmaktır. Ama boş konuşmak değil! Sözünüzü gereksiz yere uzatmayın. Ne kadar bilgili olduğunuzu gösterircesine uzun uzadıya sorular sorarken cevabı da vermek yanlışına düşmeyin.
- ✓ Yayın estetiğine mutlaka dikkat edin. Yapımcı ve teknik ekiple iletişimi önemseyin. Siz bir müzik anonsu yaptıktan sonra müzik yerine cıngıl ya da reklam

yayınlanırsa, anons ettiğiniz röportaj bandı yayına hazır değilse, telefonda bekleyen konuğunuz hattan düşmüşse yine de bir şeyler söyleyerek durumu toparlarsınız ama estetik olmaz.

- ✓ Programın devamlılığının sağlanabilmesi kaygısıyla her yapımcı aynı spikerle (programda iki spiker kullanılıyorsa aynı spikerlerle) çalışmak ister. Bu kaygıyı spikerin de duyarak programı sahiplenmesi önemlidir. Tekrarlanan sorulardan, sürekli aynı konuya dönmekten kaçının. Üstlendiğiniz program için en az yapımcısı kadar çalışın.
- ✓ Yayın öncesi sigara içmeyin, kuru yemiş yemeyin. Öksürük krizine yakalanmak istemezsiniz.
- ✓ Spikerlerin sık yaptığı yayın hatalarından birisi de anons kaçırmaktır. Hangi saatte hangi anonsu yapacağınızı kontrol edin. Kendinize güvenemiyorsanız saat kurun. Kimseden hatırlatmada bulunmasını istemeyin. Siz işinizi unutursanız, onlar haydi haydi unutacaklardır. Sık aralıklarla anonsunuz varsa, gerekirse stüdyonuzdan çıkmayın. Mecbur kalmadıkça yayın katını terk etmeyin. Gittiğiniz yeri yayın şefine, teknisyene ve diğer spiker arkadaşlarınıza bildirin.
- ✓ Haberler, haber merkezince okunuyor olsa bile tetikte olun. Teknik bir arıza ya da başka nedenlerle haberi sizin okumanız gerekebilir. Stüdyo, görevli olduğunuz saatler boyunca artık sizin evinizdir.
- ✓ Yayın için başka bir yere bağlanılacaksa stüdyonuzda bulunun. Bağlantı sağlanamadığında anons yapmanız istenecektir.
- ✓ Kural dışı olduğunu bilmenize rağmen stüdyonuzda konuk ağırlamayın. Acil bir anons yapmanız gerektiğinde, konuğunuzun sessiz kalacağından emin olamazsınız.
- ✓ Stüdyoya girdiğinizde kapının iyi kapandığından emin olun, dışarıdan gelen kahkaha sesleri eşliğinde anons yapmak, haber okumak zorunda kalmayın.
- ✓ Kâğıt hışırtıları çok rahatsız edicidir. Sayfa çevirirken dikkatli olun.
- ✓ Nöbete geliyorsanız ve biraz geç kalacaksanız, sizden önceki arkadaşınızı gitmesi için zorlamayın. “Bir saat anons yokmuş, nasıl olsa yetişirim” derseniz hem kendiniz hem de arkadaşınız zor durumda kalır. Her an flaş bir haber gelebilir unutmayın.
- ✓ Cep telefonunuz mutlaka kapalı olsun. Sessiz konumdaki cep telefonları da yayını etkiler. Bunu stüdyo konuklarınıza da hatırlatın.

2. Yapımcılardan Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler

Yayın hatalarının bir kısmı da programın yapım aşamasında oluşur. Spiker, sadece kendi hatasızlığını sağlamakla yetinmemeli, yapımcıların program metinlerinde veya yayın sırasında yapabilecekleri olası hatalar konusunda da dikkatli olmalıdır. Sonuçta bir hata varsa, bu sizin sesinizden dinleyicilere aktarılacaktır. Ansiklopedi olmanız beklenmese de, genel kültürünüzün iyi bir seviyede olması istenecektir. Kimse hatasının yüzüne vurulmasından hoşlanmaz. Bu nedenle fark ettiğiniz yanlışlıklarda arkadaşlarınızı uyarırken kullandığınız sözlere dikkat etmeniz yerinde olur. Sıraladıklarımız, spiker katkısı ile düzeltilebilecek hatalardır.

- ✓ Seslendirmeniz istenen metinde sözcük hataları olabilir. Yanlış yazmaktan ya da yanlış yerde kullanmaktan kaynaklanan sözcük hatalarına dikkat edin.
- ✓ Tekil-çoğul kullanımlar, hitaplar, unvanlar, zaman ekleri yanlış olabilir.
- ✓ Tarihler, olaylar ve kişiler hakkında kararsız kalırsanız, bunu yapımcı arkadaşınızla paylaşmaktan çekinmeyin.
- ✓ Özellikle canlı yayınlarda, program yapımcısının yayını iyi takip etmesi önemlidir. Stüdyoya girecek konuklar, telefonla bağlanacaklar, müzikler, bant röportajlar önünüzde yazsa bile yine de onaylatın. Sizden habersiz yapılan bir sıra değişikliğinde güç durumda kalırsınız.
- ✓ Canlı yayın sırasında ne zaman, hangi cıngılların kullanılacağını, yayın telâşı ile yapımcı, teknisyene bildirmeyi unutabilir. Devreye girip siz hatırlatın.
- ✓ Programın estetiği konusunda fikir alış verişinde bulunun.

3. Yayın Yönetimden Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler

Radyo ve televizyonda günlük, haftalık, aylık programların ve süreli yayınların takibi, yayın öncesi hazırlıkları, yayınlanacak materyallerin ana kumandaya teslimi, yayınla ilgili Genel Müdürlük, Radyo ve Televizyon Dairesi, Radyo ve Televizyon Müdürlüğü talimat ve duyurularının iletilmesi, reklamlar, günlük yayın çizelgelerinin yazılması işleri, Yayın Yönetim Müdürlüğünce yürütülür. Radyo haberleri Haber Merkezinin kullandığı sistem aracılığıyla haber okunacak stüdyoya ulaşır. Yayının aksamaması ve hata yapılmaması için, bütün bu işler titizlik ve dikkat gerektirir. Yayın öncesinde spikerin yapacağı kontroller, yayın sırasında istenmeyen durumların oluşmasını büyük ölçüde önler.

- ✓ Stüdyosuna giren bir spikerin ilk işi, günlük yayın çizelgesini, tarihinden başlayarak kontrol etmek olmalıdır. Çizelge o güne aitse, sıra programlara gelir.

Her postanın (Radyo-1, Radyo-3, Radyo Türkü, Radyo Nağme, TRT FM) yayın akışı önceden bellidir ama hangi programın nasıl yayınlanacağı önemlidir. Özellikle bant programların (artık pek bant kullanılmıyor, önceden hazırlanan programlar otomasyon üzerinden ya da CD'lerden yayınlanıyor) anons durumları, süreleri mutlaka kontrol edilmelidir.

- ✓ Reklamların olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- ✓ Okunması istenen duyuruların tarihleri kontrol edilmelidir.
- ✓ Müzik programlarında tür çakışmalarına dikkat edilmelidir. Peş peşe Türk Halk Müziği ya da Türk Sanat Müziği programları yayınlamak hatadır.
- ✓ Haberlerin, okunuş saatinden en az beş dakika önce spikerin elinde olması gerekmektedir. Gecikme olursa Haber Merkezinde görevli olan arkadaşınızı uyarın.
- ✓ Verilen haberlerin saati ve hangi postaya ait olduğu kontrol edilmelidir.
- ✓ Maç naklen yayınlarında hangi anonsların ne zaman yapılacağı önceden kararlaştırılmalıdır.
- ✓ Özel gün (dinî ve millî bayramlar, 10 Kasım) yayınlarında kullanılacak anonslar kontrol edilmelidir.
- ✓ Yayından kaldırılacak ya da akış dışı yayına verilecek programlar için değişiklik fişi ve talimat kontrol edilmelidir.
- ✓ Yayın süresi içinde kesilmesi gereken programlar olup olmadığı öğrenilmelidir. Hangi programın, nasıl kesileceğine spiker ve teknisyen birlikte karar verir.
- ✓ Anlık gelişen olağanüstü durumlarda (doğal afet, terörist saldırı, savaş, önemli bir şahsiyetin hayatını kaybetmesi…) üst makamlardan talimat gelinceye kadar önceciliği (inisiyatif) sadece yayın şefine bırakmayın. Spikerlik kurslarında böylesi hallerde nasıl davranmanız gerektiği size öğretilir. Yayın şefinin sözlü, imzasız ve talimatsız isteklerini yayında söylemeyin. Ancak çok acil durumlarda mantığınıza güvenin.

4.Teknik Ekipten ya da Ekipmandan Kaynaklanabilecek Hatalar ve Yapılması Gerekenler

Yayın öncesinde yapılan bütün hazırlıkların servis edildiği yer, yayın stüdyolarıdır. Bu stüdyoların sağlıklı çalışmasını da teknik ekip denetler. Teknik ekibin görülen yanı ana kumanda çalışanlarıdır. Ancak yayının aksaksız yürütülmesinde montaj teknisyenlerinin, ölçü-bakım teknisyen ve mühendislerinin,

stüdyo mühendislerinin, pek hissedilmese de önemli katkıları vardır. İşler yolunda gittiğinde varlıkları belli olmayan bu kesim, teknik arızalarda hemen hatırlanırlar. Radyo bir ağaca benzetilecek olursa, teknik kesimin bu ağacın kökleri olduğunu söylemek mümkündür.[3]

Radyodan ses çıkması, o yayının iyi olduğu anlamına gelmez. Sesin kalitesi, parazitsiz olması da önemlidir. Stüdyo teknisyenleri de sadece mikrofonları açıp-kapamakla, teyplere, CD çalarlara, otomasyona kumanda etmekle yetinmezler. Aynı zamanda estetik bir olay olan radyoculukta, onların da başka önemli katkıları vardır. Aynı şeyler televizyon için de geçerlidir.

- ✓ Yayında boşluk olmaması çok önemlidir. Gerek program içinde gerekse program geçişlerinde bunu stüdyo teknisyeni sağlar. İki-üç saniyeyi aşan bir boşluk, dinleyicinin hemen dikkatini çeker. Birbirini takip eden programlar tam anonslu olsa dahi, spikerin stüdyosunda bulunması, teknisyenin dalgınlığının önüne geçecek, teknik bir arıza durumunda anında yayına müdahale etmesini kolaylaştıracaktır.
- ✓ Radyoda bazen yayına verilen programların süresi kısa gelebilir ve mutlaka zamanında başlaması gereken sonraki programlar öncesinde (Arkası Yarın, Açık Öğretim, Günaydın, Bir Roman Bir Hikâye, Radyo Tiyatrosu) eksik kalan süreyi doldurmak gerekebilir. Hem teknisyen hem de spiker bunu daha nöbetin başlangıcında yayın akış çizelgesini kontrol ederek belirlemiş ve hangi boşlukta nasıl bir dolgu uygulaması yapılacağını kararlaştırmış olmalıdır. Radyodan sadece kesintisiz ses çıkması önemli değildir. Çıkan her ses aynı zamanda estetik bütünün parçası olmalıdır. Bir matem gününde dolgu müzik olarak "sazlarla oyun havaları" yayınlayamazsınız.
- ✓ Canlı yayınlarda hangi cıngılın, ne zaman kullanılacağını genelde yapımcı belirtir. Ancak o cıngılın hiç boşluk oluşturulmadan, genel seviye tutturularak verilmesi becerisi teknisyenindir.
- ✓ Mikrofonların stüdyo konuklarının oturacakları yerlere göre ayarlanmasını ve gerekiyorsa ses provasının yapılmasını teknisyen arkadaşınıza hatırlatın.
- ✓ Yayında bulunan teknik aletler hepimiz için çok önemlidir. Sürekli olarak periyodik bakımları yapılan bu aletleri, kullanılan bantları ve CD'leri temiz tutmak gerekir.

[3] TRT Radyo Dairesi Başkanlığı / Spikerin El Kitabı

Hatasız ve kaliteli bir yayın için spiker-yapımcı-teknisyen üçlüsünün birlikte ve uyum içinde çalışmasının ne kadar önemli olduğunu, bazı olasılıkları sıralayarak anlatmaya çalıştık. Bunları daha da çoğaltabiliriz. Unutmayın ki, hatanın kimin tarafından yapıldığı değil yapılmış olması önemlidir. “Hatayı ben yapmadım”, “o iş benim değildi” kolaycılığının arkasına hiçbir yayıncı sığınamaz. Hata sonrasında teknisyen, yapımcı ve yayın şefi ile bir araya gelip nedenleri üzerinde konuşun, raporunuzda belirtin. Böylelikle aynı duruma hem sizler bir daha düşmezsiniz hem de diğer arkadaşlarınızın bu tip bir olasılığa karşı dikkatli olmasını sağlarsınız.

Kimse isteyerek yayın hatası yapmaz. Dolayısıyla her hatadan sonra (eğer ihmalden ve kötü niyetten kaynaklanmıyorsa) amirlerce ceza da verilmez. Zaten en büyük cezayı, kişi kendisine verir. Kazancı ise aynı hatayı yayın hayatı boyunca bir daha yapmamak olur.

9
BÖLÜM

GÜNCEL YANLIŞLAR

GÜNCEL YANLIŞLAR

DİLİN KEMİĞİ [1]

Uzun zamandır kendi dilimize karşı büyük bir özensizlik içindeyiz. Türkçe sözcükler yerine yabancı sözcükler kullanmamız sonucu yanlış söylemlerin ve Türkçemizle uzaktan yakından ilgisi olmayan söyleyişlerin iyice yerleştiğini görüp dilimiz adına üzüntü duyuyoruz; çünkü yabancı sözcükler hem yazılışta hem söylenişte zorluk çıkarıyor.

Bu bölümde yabancı kökenli bazı sözcüklerin Türkçe karşılıklarını ve son dönemde sıkça yanlış kullanılanların doğru söyleyiş biçimlerini bulacaksınız. Bu çalışma, Türkçenin kaynaklarından karşılık bulup hem dilimizin kavram zenginliğine ulaşmasını sağlamaya hem de dilimizin yabancılaşmasını önlemeye yöneliktir. Böylece Türkçemizin yetersiz kaldığını düşünenlere de yardımcı olacağımıza inanıyoruz.

Admin: Yönetici.

Aforizma: Özdeyiş. Fransızcadan girmiş dilimize. Anlam olarak bir düşünce, duygu ve ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan ve kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz.

Ambulans: Cankurtaran gibi güzel bir Türkçe karşılığı varken neden kullanmıyoruz?

Aperitif: Atıştırma anlamındadır.

Avangart: Öncü. Çeşitli sanat dallarında düşünce akımlarında kullanılan bir söz Fransızcadan geçmiş bu sözcüğün Türkçedeki karşılığı açık ve anlaşılır bir sözcük; öncü.

Bandrol: Denetim pulu. Satın aldığımız bazı ürünlerde verginin ödendiğini göstermek üzere yapıştırılan etiket.

Bypass: Devre dışı bırakmak desek? Yeni türetilmiş bir karşılık da köprülemek.

Bilfiil: “Fiilî olarak, iş edinerek” anlamında kullanılır. “Bil” ile anlamında kullanılır. Birfiil şeklinde “r” ile söylemek yanlıştır.

Brifing: Bilgilendirme; bir konuda özet olarak verilen sunum. “Brifing vermek” şeklinde bir yanlış kullanım da söz konusu. Brifing içinde verme eylemini de barındırdığı için vermek fiili iki kez söylenmiş oluyor.

Bold: Koyu. Bold yazı yerine koyu yazı ya da koyu yazdırmak diyerek Türkçemize sahip çıkabiliriz. İtalik için de eğik karşılığı var Türkçede.

Call Center: Çağrı merkezi.

Data: Veri.

Dışarıdan ithal: İthal, Arapça kökenli bir sözcük. İthal dediğimizde zaten dışarıdan alma söz konusu. İkisini birlikte söylemek yanlış bir kullanım biçimi. Dışarıdan getirildi ya da ithal edildi demek yeterlidir.

Distrübitör: Dağıtıcı.

[1] TRT FM İMBAT PROGRAMI/ ESKİ TDK BAŞKANI PROF.DR. ŞÜKRÜ HALUK AKALIN İLE SÖYLEŞİLERDEN ALINMIŞTIR.

Empati: Duygudaşlık. Aynı duyguları paylaşma kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabilme. (Empati: Kökeni Eski Yunancada patos sözcüğüne dayanan empatos.)

Endeks: Gösterge (sayaçlardaki gösterge); fiyat endeksi fiyat göstergesi; indeks ise dizin anlamında kullanılır.

Factoring: Alacaklandırma (aracı yoluyla alacağı elde etme).

Fast Food: Kısa sürede hazırlanan ve yemek için az zaman harcanan hazır yemek.

Galaksi: Gök ada. Tanım olarak milyarlarca yıldızdan, yıldız kümelerinden gaz bulutlarından oluşmuş samanyolu gibi bağımsız uzay adası anlamında. Dilimize Fransızcadan geçmiş bir sözcük. Aslında eski Yunancada süt yolu anlamına geliyor. Bir benzetmeye dayanıyor.

Gardrop: Giysi dolabı. Sıkça "gardolap" şeklinde hatalı kullanımına rastlıyoruz.

Geri iade etmek: İade etmek (iade Arapça kökenlidir.) zaten geri vermek anlamındadır. Geri vermek ya da iade etmek ayrı ayrı kullanılabilir ama geri iade etmek yanlış bir kulanımdır.

Global: Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Türkçe karşılığı "küresel"dir. Bir de toptan anlamına gelir (toplu biçimde olan) ama genellikle küresel anlamı yaygın biçimde kullanılmaktadır. Küre sözcüğü Arapça kökenli ve Türkçe ekle birleşmiş ve küre sözü uzun süre önce Türkçeleşmiş ve yerleşmiştir.(dünya ölçeğinde geniş bir bakış açısıyla benimsenen)

Jenerasyon: Kuşak, nesil anlamında. Yaklaşık 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği şeklinde tanımlanabilir. Nesil, Arapçadan geçmiş. Türkçe karşılık olarak kuşak sözcüğünü kullanmak daha doğru olur.

Konjonktür: Geçerli durum. Fransızcadan geçmiş ama kökeni Latinceye dayanıyor. Bir ülkenin ekonomik yaşamının yükselme ve alçalma yönünde gösterdiği inişli çıkışlı, dalgalı hareketlerin bütünü şeklinde tanımlanıyor. Bu sözcük bazen siyasi anlamda da kullanılıyor siyasi konjonktür biçiminde; bunun için siyasi durum demek yeterli olacaktır.

Lansman: Tanıtım (Fransızca). Bir filmin, kitabın tanıtımı şeklinde kullanmak, Türkçemize de katkıda bulunacaktır.

Mantalite: Anlayış (Fransızca). Mentalite olarak yanlış söyleniyor. Bir toplum ya da topluluktaki bireylerde görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle beliren düşünme yolu, düşünüş biçimi.

Muhatap: İlk a uzun okunur; muhattap şeklinde çift t ile söylemek ve yazmak yanlıştır. (Kendisine hitap edilen karşılığında kullanıyoruz.)

Navigasyon: Yol bul. Dilimize Fransızcadan, Fransızcaya da Latinceden geçmiş.

Navigatör: Yol bil (yol bilgisayarının kısaltması) Türk Dil Kurumu'nun önerdiği bir sözcük.

Nick Name: Takma ad. Kendi adından başka eğreti alınan ad karşılığında kullanılır. Sanal ortamda sıkça karşılaşıyoruz hatta gençler "nickim" diye kullanılıyor. Oysa nick; İngilizcede çentik, kertik anlamındadır.

Nüans: Ayırtı, ince ayrım. Nüans farkı demek yanlış.

Opsiyon: Bekletme süresi.

Opsiyonel: İsteğe bağlı. “Opsiyonlu” şeklinde kullanımlar da yanlıştır.

Online: Türkçe karşılığı çevirim içi.

Parite: Değerdeşlik.

Tolerans: Hoşgörü. Fransızcadan geçmiş ama Latince kaynaklı bir sözcük.

Transformasyon: Dönüşüm.

Trend: İngilizce kökenli eğilim, yönelim, yöneliş “çok trendy” yerine çok gözde çok yaygın demek daha anlamlı olacaktır kuşkusuz… Bu anlamlar daha anlaşılır ve sade değil mi?

Banyodan çıkan ya da tıraş olmuş kişiye sıhhatler olsun demek başka dillerde olmayan güzel ifadelerden biridir. Söz varlığımızdaki sözcükleri kullanarak dilimizi daha zenginleştirmiş oluruz. Kültürümüzde de yeri olmayan ifadeleri kullandığımızda Türkçeyi yoksullaştırmış oluyoruz.

Telefon görüşmelerinde *“Ben size döneceğim.”* , “*Ben sana alo diyeceğim.”* gibi veda anında kullanılan ifadeler çıktı ortaya. Bunlar aslında İngilizceden çeviriler. Türkçede ben seni arayacağım, en kısa sürede sana ulaşacağım, sana bilgi vereceğim gibi seçenekler varken, dilimizi yozlaştırmış olmuyor muyuz?

Korkunç güzel, dehşet başarılı, feci korkmak gibi yanlış söyleyişler giderek yaygınlaşıyor. Güzel ile korkunç arasında bir bağ kurmak yanlış. Korku gibi olumsuz sözcüklerle olumlu anlam içeren söyleyişleri kullanmak hatadır. Sürükleyici, heyecanlı bir filmden söz edebilirsiniz ama korkunç güzel yanlıştır.

Son zamanlarda sıkça rastladığımız hatalardan ikisi; *şok olmak* ve *panik olmak.*

Şok olmak: Fransızcadaki anlamı ani değişiklik sonucu ortaya çıkan şaşkınlıktır. Şoke olmak, paniğe kapılmak, kaygı duymak, ödü kopmak gibi seçenekleri vardır.

Panik olmak: Panik oldum yanlış kullanımdır; doğrusu paniğe kapılmaktır. Ama daha doğru olarak korkmak, ürkmek, yüreği hop etmek, yüreğine inmek, dehşete kapılmak, endişelenmek, ödü kopmak gibi saymakla bitiremeyeceğimiz seçenekler var.

Özellikle kitle iletişim araçlarının sıkça yaptığı yanlışlardan örnek verelim:

Müjdeli haber: Müjde iyi haber, sevindiren haber anlamı taşır. Kullanımda müjde demek yeterlidir. Müjdeli haber bozuk anlatımdır.

Sel suları: Sel sudan oluştuğu için bir de yanına su eklemek bozuk anlatımdır. Sel sularına kapılan yanlıştır; zaten sel sudan oluşur doğrusu sele kapıldı veya sel altında kaldı diyebiliriz.

Palyatif: Geçici. Genel anlamıyla kısa ve belli bir süre için olan veya kesin çözüme etkisi olmayan sorunları bir süre için azaltan uygulama. Dilimize Fransızcadan geçen bu sözcüğe Türk Dil Kurumunun bulduğu karşılık “geçici”dir.

Rezervasyon: Dilimize Fransızcadan geçmiş. Türkçe karşılığı olarak yer ayırtma diyebiliriz.

Şarj ve **Deşarj:** Fransızca kökenli sözcükler. Şarz ve Deşarz biçiminde yaygın yanlış kullanımları var. Şarj için “doldurma” gibi güzel bir Türkçe karşılık var. Şarjım bitti gibi yanlış

kullanımları da duyuyoruz. Kişinin değil telefonun şarjı bittiğine göre anlatım yanlışlığı burada ortaya çıkıyor. Deşarj ise boşalma, rahatlama anlamında.

Günümüzde "**giderekten, bakaraktan, konuşaraktan***"* şeklinde bir kullanım söz konusu. Bu yerel bir kullanım ama kitle iletişim araçlarında bu şekilde kullanılması yanlıştır. "-arak,-erek" zarf fiil eki zaten bu anlamı yüklüyor.

Fotoğraf çekinmek gibi bazı yöresel söyleyişler sıkça kullanılıyor. Oysa doğrusu fotoğraf çekmek, çektirmek şeklindedir. Resim yapılabilir yaptırılabilir ama *resim çektirmek* de yanlış kullanım biçimidir.

Kamelya- kameriye birbirine çok karıştırılıyor. Kamelya bir çiçek, kameriye bahçelerde bulunan bir çardaktır. Nüfus ve nüfuz, askeri ve asgari ücretin karıştırılması gibi…

Şarkılar gelir gider mi? Özellikle şarkı anonslarında şarkı gitsin gelsin gibi bir kullanım, dilimizde geçerli değil. Bu şarkıyı şu kişi için istiyorum kullanılış biçimi yanlış, ifade olarak tuhaf. Dil yanlışının yanı sıra mantık yanlışını da ortaya çıkaran pek çok hatalı kullanımdan birisi.

"İki dakikaya geliyorum." Özen isteyen bir sanat olan film ve dizi seslendirmelerinin – karakterle örtüşmeyen sesler, yanlış çeviriler bir yana- dilimize soktuğu yanlış söyleyişler ne yazık ki dilimizi yozlaştırmakla kalmıyor, Türkçenin söz dizimini bozuyor, dilin mantığını çarpıtıyor.

"…**dakikaya oradayım.**" bu yanlışlardan biri."İki dakikaya geliyorum, beş dakikaya yanındayım" gibi söyleyişler özellikle gençler tarafından sıkça kullanılmakta."5 dakika sonra oradayım, 5 dakika içinde oradayım, 5 dakikaya kadar oradayım." Tümcelerin bu şekilde söylenmesi gerekiyor. Sözcüklerin kullanımı açısından olduğu gibi söz dizimi özellikleri açısından da yanlış. Bu da düzeltilmesi gereken bir dil yanlışıdır.

"İntihar etti ama kurtardılar." Ölmemiş kişi için" intihar etti" şeklinde kullanım yine dizilerde ve tabii günlük konuşmalarda da rastladığımız bir yanlış. İntihar etmek kişinin kendini öldürmesi ve sonuçlanmış bir eylem. Ama intihara teşebbüs eden kişiler için intihar girişiminde bulundu ya da "intihara teşebbüs etti" demek gerekir.

Kahretsin, aman tanrım da çeviri olan söylemlerden yalnızca ikisi.

Bire bir çeviri olan *"***Kendine iyi bak***"* demek, ne yazık ki artık pek çoğumuza normal geliyor. Vedalaşırken hoşça kal, sağlıcakla kal, allahaısmarladık gibi ifadelerin kullanılması daha doğru olmaz mı?

10
BÖLÜM

KONUŞURKEN YANLIŞ KULLANILAN BAZI SÖZCÜKLER

YANLIŞ	DOĞRU
Abidinpaşa	A:bidinpaşa (a, uzun)
Acenta	Acente
Afaroz	Aforoz
Ahçı	Aşçı
Aka:binde (yanlış kullanımda a, uzun)	Akabinde
Akapunktur	Akupunktur
Akra:ba (yanlış kullanımda a, uzun)	Akraba: (doğru kullanımda son a uzun)
Allerji	Alerji
Alfa:be (yanlış kullanımda a, uzun)	Alfabe
Antireman	Antrenman
Aptes	Abdest
A:sa: (yanlış kullanımda her iki a da uzun)	Asa: (doğru kullanımda ilk a kısa, ikinci a uzun)
Asvalt	Asfalt
Aşiret	Aşi:ret (doğru kullanımda i, uzun)
Ateşe	Ataşe
Ava:ne (yanlış kullanımda ikinci a, uzun)	Avene
Ayriyeten	Ayrıca
Azeri	A:zeri: (doğru kullanımda a ve i, uzun)
Azerbeycan	A:zerbaycan
Bandrol (yanlış kullanımda l, kalın)	Bandrol (doğru kullanımda l, ince)
Bakaya	Baka:ya: (ikinci ve üçüncü a, uzun)
Ba:kiye (yanlış kullanımda a, uzun)	Bakiye
Biça:re (yanlış kullanımda yalnızca a, uzun)	Bi:ça:re (i ve a uzun)
Büsküvü	Bisküvi
Bitap	Bi:tap (doğru kullanımda i, uzun)
Coğrafi	Coğra:fi: (doğru kullanımda a ve i uzun)
Cumuriyet	Cumhu:riyet (u, uzun. H ünsüzüne dikkat!)
Çikulata	Çikolata
Çinekop	Çinakop
Defi:le (yanlış kullanımda i, uzun)	Defile
Demegoji	Demagoji

YANLIŞ	DOĞRU
Dekarasyon / Dekoratör	Dekorasyon / Dekoratör
Döküman	Doküman
Dinazor	Dinozor
Dolayısıyle	Dolayısıyla
Deprasyon	Depresyon
Dakka	Dakika
Deplasman (yanlış kullanımda l, kalın)	Deplasman (doğru kullanımda l, ince)
Develüasyon	Devalüasyon
Dinayet(işleri)	Diya:net(işleri) (doğru kullanımda a, uzun)
Eşkal (yanlış kullanımda k, kalın)	Eşkâ:l (doğru kullanımda a uzun, k ince okunur)
Eksoz	Egzoz
Etejer	Etajer
Eşkiya	Eşkıya: (doğru kullanımda k kalın, a uzun)
Ermeni: (yanlış kullanımda i uzun)	Ermeni (doğru kullanımda i kısa)
Eninde sonunda	Önünde sonunda
Erezyon	Erozyon
(Devlet) Erkanı (yanlış kullanımda k, kalın)	(Devlet) Erkâ: nı (k ince, a uzun)
Ensütü / Enstütü	Enstitü
Entellektüel	Entelektüel
Eşortman	Eşofman
Fa:riza (yanlış kullanımda a, uzun)	Fari:za (doğru kullanımda i uzun)
Fi:rar etmek (yanlış kullanımda i, uzun)	Fira:r etmek (doğru kullanımda a, uzun)
Gaza:bı (yanlış kullanımda a, uzun)	Gazabı (doğru kullanımda a, kısa)
Ga:liz (yanlış kullanımda a, uzun)	Gali:z (doğru kullanımda i, uzun)
Gaste	Gazete
Gıravat	Kravat
Güpür	Gipür
Ha:kem (yanlış kullanımda a, uzun)	Hakem (doğru kullanımda a, kısa)
Hacettepe	Ha:cettepe (doğru kullanımda a, uzun)
Herkez	Herkes
Hi:be (yanlış kullanımda i, uzun)	Hibe (doğru kullanımda i ,kısa)
Hipodrum	Hipodrom
Hoporlör	Hoparlör

YANLIŞ	DOĞRU
İka:met (yanlış kullanımda k ince)	İka:met (doğru kullanımda k, kalın)
İnsiyatif	İnisiyatif
Kampüs	Kampus
Kaporo - Kaparo	Kapora
Kareograf	Koreograf
Karekter	Karakter
Kazaza:de	Kazazede
Kelli felli	Kerli ferli
Küpür	Kupür
Küvez	Kuvöz
La:kap (yanlış kullanımda ilk a, uzun)	Lakap
Li:san (yanlış kullanımda i, uzun)	Lisan (doğru kullanımda i, kısa)
(Mali) portre	(Mali) porte
Ma:rul (yanlış kullanımda a, uzun)	Marul (doğru kullanımda a, kısa)
Menapoz	Menopoz
Mütevazi (paralel anlamında kullanılırsa doğru)	Mütevazı
Mi:zah (yanlış kullanımda i, uzun)	Mizah
Mütayit	Müteahhit
Nema	Nema: (doğru kullanımda a, uzun)
Nekahat	Neka:het
Ötenazi	Ötanazi
Panaroma	Panorama
Parlemento	Parlamento
Pila:ki (yanlış kullanımda a, uzun)	Pilaki (doğru kullanımda a, kısa)
Proğram	Program
Rakım (yanlış kullanımda a, kısa)	Ra:kım (doğru kullanımda a, uzun)
Ra:kip (yanlış kullanımda a, uzun)	Rakip (doğru kullanımda a, kısa)
Rakkam	Rakam
Romork / Romörk / Remork	Römork
Röpörtaj	Röportaj
Sezeryan	Sezaryen
Sait Faik (Faik'in a'sı kısa)	Sait Fa:ik (doğru kullanımda a, uzun)
Sipiker	Spi:ker
Şarz	Şarj
Şevkat	Şefkat
Şöför	Şoför

YANLIŞ	DOĞRU
Ta:rikat (yanlış kullanımda a, uzun)	Tari:kat (doğru kullanımda i, uzun)
Taşaron	Taşeron
Ünüverste / Üniverste	Üniversite
Veleybol	Voleybol
Ya:rın (yanlış kullanımda a, uzun)	Yarın
Yara:rı (yanlış kullanımda ikinci a, uzun)	Yararı (doğru kullanımda bütün a'lar kısa)
Zara: rı (yanlış kullanımda ikinci a, uzun)	Zararı (doğru kullanımda bütün a'lar kısa)
Zerafet	Zarafet

"Günlük hayatta sıkça karşılaşılan hatalardan derlenmiştir."

NOT: Gerek Türk Dil Kurumu gerekse konuyla ilgili bazı kuruluşlar "kampus-kampüs / kaparo-kapora / kerli ferli-kelli felli / pilaki-pila:ki" örneklerinde olduğu gibi daha önce doğru kabul ettikleri söylemleri değiştirmişlerdir. Ancak bu ve benzeri sözcüklerde gelecekte yine değişiklik yapılması halinde söylem karmaşasının ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

11
BÖLÜM

BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ OLARAK BEDEN DİLİ

BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ OLARAK BEDEN DİLİ[1]

‘ Ne olduğun öyle haykırıyor ki ne söylediğini işitemiyorum.’

Çok sevdiğim bu söz, aslında tüm konuyu tek cümlede özetliyor. Ne söylediğiniz değil, bunu nasıl ifade ettiğiniz önemli. Üstüne üstlük, biz konuşmazken bile vücudumuz hissettiklerimizi dışarıya iletmenin bir yolunu arıyor. Hem de daima...

Her enstrümanı kullanmanın belli yöntemleri vardır. Bazı enstrümanlar (telli olanlar, saz, gitar gibi) onu kullanmayı bilmeyenlerin elinde bile iyi ya da kötü, ses çıkarırılar.

Bazı enstrümanlar ise (nefesli olanlar) kullanmayı bilmeyenlere ses dahi vermezler. Bedenimiz, sahip olduğumuz en önemli ve –gerçek anlamda- tek enstrümanımızdır. Onu kullanmayı bilmez, doğru sesleri çıkaramazsak, ağzımızdan çıkan sesler boş laftan ibaret kalır.

Prof. Dr. Albert Mehribian’a ait bir araştırmanın sonuçları çok çarpıcıdır. Doğru ve etkili iletişimde;

- Sözlerin etkisi : %7
- Ses tonunun etkisi : %38
- Benden dilinin etkisi : %55

İnanılır gibi değil, ama gerçek! İletişimde verdiğimiz mesajın “yarısından çoğu” bedenimiz aracılığıyla iletiliyor… İnsanları, bedenimizle verdiğimiz mesajlar, olumlu ya da olumsuz anlamda etkiliyor. Örneğin, “Etkin dinleme” yöntemi, sadece kulakla değil, aynı zamanda GÖZLE yapılır.

- İnsanlarla göz teması kurmazsanız, doğru iletişim hayal olur.
- Anlaşıldığı gibi, beden dili, gözlerden başlıyor.
- Bazı insanları ilk görüşte sever, bazılarını ise sevmeyiz. Neden?
- Bazı insanları ezik, bazılarını karizmatik buluruz. Neden?

Nedenler, çoğunlukla elimizdeki görsel malzemenin (imaj) kullanım şeklinden kaynaklanıyor.

[1] **HAKAN URGANCI:** TRT İZMİR TELEVİZYONU SPİKERİ

Giyim-kuşam, sahip olduğumuz başka etiketler (unvan, otomobil, ev gibi), ya da konuşma tarzımız bizi bir gruba ait kılıyor, ya da dışlıyor. Genellikle kendimize benzeyen insanları sever, ancak kendimizden üstün gördüğümüz insanlara hayranlık duyarız. Onlar gibi olmaya çalışırız. Demek ki, iletişim kurmak istediğimiz kişinin beklentilerine ve değer yargılarına uygun bir durum içinde bulunmak bize yararlı olacak. Karşımızdaki kişiye doğru mesajı iletmek istiyorsak, bedenimizi doğru mesajları verecek şekilde kullanmayı bilmemiz gerekiyor.

Hepimiz, beden dilinin unsurlarını biliriz aslında. Yani, karşı tarafın sözsüz mesajını içgüdüsel olarak "oku"yabiliriz. Sadece, o kişinin "neden öyle" göründüğünü bilmeyiz. (Çoğunlukla birinin gıyabında şöyle deriz: "Aslında iyi bir kıza benziyor. Bana bir kötülüğü de olmadı ama… Ne bileyim, kanım kaynamadı!")

İşte, beden dili kullanımını öğrenmek, aynı zamanda kendinizi öğrenmek ve tanımaktır. Kendinizi tanırsanız, neden o kişiye kanınızın kaynamadığını da fark edeceksiniz. "Bir bilen" karşısında "istediğiniz imajı" vererek gardınızı düşürmeyecek, size söylenen yalanı daha hızlı deşifre edeceksiniz… Yani, beden dili öğrenmek, "bildiğimiz bir şeyi" hatırlamaktır aslında! Bir **farkındalıktır** ve yararları saymakla bitmez.

Beden Dili konusu, başlı başına bir bilim dalı değil, yardımcı disiplindir. Kullandığımız jestler, coğrafyadan coğrafyaya farklılık gösterir. Örneğin, Akdenizliler konuşurken ellerini- kollarını fazla kullanırlar. Oysa beden dili pratiğinde, fazla jest kullanımı, iletişim yetersizliğine işaret edebilir. Olabilir, diyoruz, kesinlikle öyledir, demiyoruz. Zira beden dili, "tek başına" okunamaz! Kişinin alışkanlıkları, kültürel kimliği, çevresel etmenler, hatta başlı başına hava durumu bile analizinizin etmenleri arasındadır. Beden dili kesin yargıya varmak için değil, ipucu yakalamak için kullanılır.

Beden mi hâkimdir, yoksa ruh mu?

İletişim uzmanı Leil Lowndes diyor ki; "Vücut dili, özgeçmişimizin aynasıdır." Vücut dilimiz yaşanmışlıklarımızın tarihçesidir. Ancak sadece geçmişimizi değil, bugünümüzü de anlatır. O gün yaşadığımız gelişmeleri haberler olarak tanımlarsak, bedenimiz ana haber spikeridir. Okumayı bilene, açık- gizli, tüm gündemimizi aktarır.

Bedenimiz, ruhumuzun eldivenidir. Beden, ruhu taklit eder. Ancak spiker-sunucu adayları beden dili kullanımına yönelik şu önemli ipucunu akıllarından hiç çıkarmamalıdırlar: Nasıl yorgun ya da mutsuz olduğumuzda ses tonumuz pes ve cansız, bedenimiz kambur, gözlerimiz fersizse; bunun tam tersi de geçerlidir. Yani vücudun ruhu taklit ettiği gibi, ruh da vücudu taklit eder.

Nasıl mı?

Öncelikle şunu unutmayın! Yaşadığımız tüm öznel gerçeklikler, yani duygular, aslında sanaldır. Biz bir olayı hangi duygu sözcüğü ile tanımlıyorsak, o bizim gerçekliğimizdir. Önce bakış açınızı değiştirin. Başınıza gelen şeyin sonucunda kendinize şu soruyu sorun:

“Başıma en fazla ne gelebilir?’’

Böylelikle, yaşadığınız birçok olayın aslında sandığınız kadar önemli olmadığını fark edeceksiniz. Ardından duygunuzu olumlu bir şekilde yeniden tanımlayın. Muhtemelen şu anda eskisi kadar yakıcı duygulara sahip değilsiniz. Şimdi ikinci adıma geçiyoruz. Beden dilimizi değiştirmeye…

Dik durun, derin bir nefes alın ve -zorla da olsa- gülümseyin. Eğer bu durumunuzu 30 saniyeden fazla sürdürebilirseniz, şu değişimleri yaşayacaksınız:

- ✓ Dik durduğunuz ve nefes aldığınız için oksijen vücudunuzda rahatlıkla yayılacak.
- ✓ Kan basıncınız normale dönmeye başlayacak.
- ✓ Gülümsediğiniz için mutluluk hormonları salgılayacaksınız.

Şaşırtıcı biçimde, vücudunuza hâkim olduğunuz gibi ruhunuza da hâkim olmaya başladığınızı fark edeceksiniz.

El sıkmak önemlidir, çünkü “anlaşma ve uzlaşma”nın ilk adımıdır. Eski devirlerde, silah tutan sağ eli boş bırakarak (ve bunu karşı tarafa göstererek) başlayan bu gelenek, bugün dünyanın hemen her yerinde aynı şekilde uygulanır. Doğru bir el sıkma tarafların eşit güç vermesiyle gerçekleşir. Muhatabınızın elini sağlam bir şekilde kavrayın. Ancak bu ele fazladan basınç uygulamayın. Kavradığınız eli bir iki kez sallamanız yeterli olacaktır. Bu arada unutulmaması gereken konu, gülümseme

ve göz temasıdır. Kişinin sizin gözünüze bakmadan elinizi sıkması, istenmeyen bir amir davranışıdır ve kaçınılmalıdır.

Unutmayın! Eliniz nerede ise, gözünüz de orada olmalı!

Göz teması kurmadan elinizi sıkanlar, size üstün oldukları mesajını verirler. Böylece güven sona erer.

Bu kitabın okuyucusu Japon olsaydı, kültürlerinde saygısızlık olarak yorumlanan direkt göz temasını öneremeyecektik. Ama siz, karşınızdakinin gözlerine bakmak zorundasınız. Peki, ideal göz teması nasıl olmalı? Hiç göz kırpmadan -ki bunu yapmak gerçekten zordur- muhatabınıza bakmaktan kaçınmalısınız. İşte buna, dik dik bakmak adı verilir ki, düpedüz saldırganlık olarak algılanır. (Tabii tehdit ediyor, ya da kavgaya hazırlanıyorsanız doğru mesajı vermiş olursunuz ki o başka. Zaten o anda iletişim karasularından çıkıp düşman hattına giriyorsunuz demektir. Bu da bizim konumuzdan çıktığınız anlamına gelir.) Bu davranış yerine doğal ve yavaş göz kırparsınız, karşınızdaki onu anladığınızı hisseder.

Kavuşturulmuş kollar ve üst üste atılmış bacaklar genellikle “iletişime kapalılık” ya da “savunma” olarak algılanır. Beden dili uzmanları, bu tavrı takınmış bir kişinin hem bedenini, hem de bilinçaltını bu teknikle kilitlediğini söylerler. Bu kişiye bir ürünü ya da bir fikri satmanız pek mümkün değildir. Oysa bilinçaltı kilidini açmak için önce bilinci (bedeni) hareket ettirmek gerekir. Yıllardır “Evet-Hayır” yarışmalarında herkesi mat eden Erkan Yolaç ustanın zorlandığı anlarda yarışmacıyı “sizi şöyle alayım” diyerek sağa sola çekiştirdiğini, hareket ettirdiğini ve böylece istediği yanıtı aldığını hatırlayın!

A. Topluluk Önünde Konuşurken Beden Dili Kullanımı

Öncelikle, topluluk önünde konuşurken çoğunlukla ayakta ve göz önünde bulunduğumuzu hatırlayalım. O halde işe duruşumuzu düzelterek başlayacağız.

Beden Dili’nde duruşa, “Postür” denir.

Elbette iyi bir postür, dik ve rahat bir duruştur. Bacaklar, omuz genişliğinde açık, kollar yanda sabittir. Vücudun dik, ama gergin olmamasına özen gösterilmelidir.

Nikolaus Enkelman, 'Karizma' isimli eserinde yerinde bir anlatımla, bacaklarımızı ağaçların köklerine benzetiyor. İyi beslenmiş ve köklü bir ağacın duruşu, yerini beğenmemiş bir ağacın duruşundan farklı olacaktır elbette.

Kendi kaynaklarından beslenen, güçlü birer ağaç olan bizler de, etkileme gücümüzü önce ayaklarımızı yere basma biçimimizden alırız.

Yere sağlam basıyor muyuz?

Vücut ağırlığımızı sürekli bir bacaktan diğerine değiştiriyor muyuz?

Bu ağırlık değiştirme hareketi, sürekli olarak bir noktada dikilip kalmak zorundaysak, elbette normaldir. Ancak hareket serbestimiz olduğu halde bu hareketi sürekli yaparsak, sarkaç etkisi yaratmış ve izleyicinin dikkatini dağıtmış oluruz.

Oturduğumuzda ayaklarımız sandalyenin bacağına dolanıyor mu? (Güven arayışı ya da 'ben koltuğumu bırakmam' davranışı olarak da okunabilir.)

Konuşurken ses tonunuzdan yansımasa bile gergin olabilirsiniz. Gerginliğiniz bu kez de bacaklarınıza yansır. Bacağınız kasılabilir ve bu sıkıntıyı gidermek adına bir bacağınızı hafifçe titretmeye başlayabilirsiniz. Hiçbirimiz bu duruma düşmek istemeyiz.

Sunum öncesi heyecanı yaşıyorsanız ve bu sıkıntı bacaklarınızda kendini gösteriyorsa, sunum öncesi kısa yürüyüşler yapın. Bu alıştırma, bacaklarınızda toplanan fazla enerji ve gerilimi serbest bırakacaktır. Küçük sarsıntılarla, fay hattınızı olası bir büyük depremden koruyun!

Bir sunum esnasında mümkünse aynı anda hem yürüyüp hem de el-kol hareketleri yapmayın. Yürüyüşünüz yavaş olmalı. Bir seferde üç beş adımdan fazla yürümeyin. Aslında, her yürüyüşünüzü konunuzda bir paragraf olarak kullanabilirsiniz.

İkna edici sunum için podyumda A – B – C noktalarını kullanmanız yararlı olur.

- ✓ Sahnenizi bir üçgen olarak tasarlayın.
- ✓ Üçgenin sivri ucu (tepe noktası) nu, "A" noktası olarak belirleyin. Diğer uçları keyfinize göre "B" ve "C" olarak konumlandırın.

Konuşmaya başlayın:

A NOKTASI: İzleyiciyi selamlama ve giriş

YÜRÜYÜŞ

B NOKTASI: Güncel bir gelişme (Negatif bir konu) bildirilir.

YÜRÜYÜŞ

C NOKTASI: Güzel bir haber verilir. (Çözüm)

YÜRÜYÜŞ

B NOKTASI: Muhtemel bir başka negatif gelişme (sorun) anlatılır.

YÜRÜYÜŞ

C NOKTASI: Çözüm önerisi sunulur

YÜRÜYÜŞ

A NOKTASI: Teşekkür ve kapanış

B ve C noktalarını iki'den çok kullanıp izleyicinin zihninde "iyi haber" ve "kötü haber" noktaları belirledikten sonra, "iyi haber" noktasından finale ulaştığınız bir konuşma, izleyicide olumlu etki ve tatmin duygusu yaratır.

İkna edici bir sunum, karşınızdakilerde yarattığınız güvenilirlik imajıyla doğru orantılıdır.

Birçok ünlü sima, bazı konuşmalarında, doğruyu söyledikleri halde ikna kabiliyetlerini yitirmiş ve haksız görünmüşlerdir. Bunun sebebi, ortam şartlarından (yakıcı güneş, toz, kaşıntı, vs.) rahatsız oldukları için bunu bedenlerine yansıtıp huzursuz ve memnuniyetsiz görünmeleridir. Uzman konuşmacılar, bedenlerindeki gereksiz tüm jest ve mimiklerini sınırlarlar. Elbette bunu başarabilmeleri için yüksek yoğunlaşmayı (konsantrasyonu) elde edip vücutlarına hâkim olmalıdırlar.

Son olarak, dünyayı kucaklayan ya da iten ellerimizden bahsedeceğiz:

Bir sunum esnasında,

1- İşaret parmağınızı kimseye doğrultmayın!

Dinleyiciniz haricinde bir olguyu işaret etmekte serbestsiniz.

2- Söz verirken elinizi bir şey sunar gibi açın, gülümseyerek kişiye doğru bir adım atın.

3- Türk toplumu jest ve mimik kullanımını sever. Bu yüzden genellikle sık ve büyük hareketler yaparız. Hareketler izleyiciyi yormayacak kadar hızlı, dikkatini çekecek kadar büyük, ama saldırgan olmayacak kadar da yumuşak ve ölçülü olmalıdır.

4- En büyük yardımcımız olan elimiz-kolumuz, ayakta bir sunum halindeyken, son derece büyük bir yük haline gelir. Onları saklamaya çalışırız sürekli… Oysa beden dilinde saklanan eller, gizlenen duygular ya da özgüven eksikliği olarak yorumlanır. O halde, ne yapmalı?

- Bir eli cebe sokmak, göze hoş görünmeyeceği gibi seyirciye saygısızlık olarak da yorumlanabilir… Dost sohbeti ya da amir (belki de eğitici) konumu hariç, tutulmaması gereken bir yol.

- Arkadan birleştirilmiş eller de üstünlük taslar.

Ara sıra dinlemek haricinde ellerinizi ne arkada birleştirin, ne de kol kavuşturun!

- Ellerinizi kullanın! Ama ölçülü biçimde…

- Mümkünse bir seferde tek elinizi kullanın ve dinleyiciyi kucaklayan hareketleri ya da iki el gerektiren hareketleri (“hoş geldiniz” / “Bu kurs hayatınızda yeni bir pencere açacak.” / “Küreselleşen dünyada…” / “Tırnak içinde” gibi) iki elle yapın.

- Eğer elleriniz boşta iken bir türlü rahat edemiyorsanız bir rahatlama pratiği olarak elinizde bir kalem tutun!

→ Kalemi asla açıp kapamayın!

→ Kalemi asla elinizde döndürmeyin!

→ İki elinizi kalemin üzerinde sabitlemeyin!

→ Kalemi; işaret etmek, izleyicide hipnotik etki yaratmak, ya da "konunun altını çizmek" amacıyla kullanın.

→ Doğusu, kalemi sadece elinizde tutun!

Elleriniz "doğal olarak" kalem tutmayı bilir. Bu pratik, elimizi rahatlatır. Tamamen rahatladıktan sonra, artık kalemi elinizden bırakabilirsiniz.

- El ve kolunuzla yaptığınız hareketlerin, anlattığınız konuyla eşzamanlı ve uyum içinde olduğundan emin olun.

- Yapılan jestlerde senkron, yani eşzamanlılık çok önemlidir. Eğer jestleriniz, sözlerinizden sonra geliyorsa, dinleyicinizin kafasında alarm zilleri çalmaya başlar. Çünkü bu doğal değildir ve dinleyiciniz içgüdüsel olarak bir yalanla karşı karşıya olduğunu düşünebilir.

Karizmatik bir sunucu, ellerini sadece olguları kuvvetlendirmek için kullanır. Kendi vücuduna temas eden eller, genellikle muhatabında özgüven eksikliği olarak algılanır. **Alışmakta en fazla zorlanacağınız konu, ellerinizi kendi vücudunuzdan uzak tutmak olacaktır.**

B. Röportajlarda Beden Dilinin Kullanımı

Röportajlarda - özellikle ünlü ve hırçın bir konuğunuz varsa- eğer sorgulayıcı konumdaysanız, basit birkaç konuyu gözden geçirmekte yarar var:

1. Hızlı ve çok sık göz kırpmaktan kaçınmalısınız. Bu davranışınız, muhatabınıza maçı kazandığını müjdeler. Çok ve hızlı göz kırpmak, yalana ya da özgüvensizliğe işaret eder. (Özgüveniniz yüksekse zaten gereğinden fazla göz kırpmazsınız. Ancak yapınız göz kırpmanızı tetikliyorsa, alıştırmalar yaparak bunu azaltabilirsiniz. Beyaz bir yüzeye çizeceğiniz noktaya yoğunlaşın ve her gün daha az göz kırparak yeni fiziksel koşullara uyum sağlamaya çalışın.) Ayrıca başınızla sürekli konuğunuzu onaylamayın. Bir sure sonra bu davranışı alışkanlığa çevirir ve bir süs köpeğine dönersiniz.

2. Peki, konuğunuzun yalan söyleyip söylemediğini nasıl anlayacaksınız?

Bir yalan makinesine dönüşerek…

Yalan makineleri, kendi başına doğruyu bulan makineler değildir. Öncelikle size birkaç kontrol sorusu sorulur: Bunlar; adınız, yaşınız, adresiniz gibi kolayca yanıtlayabileceğiniz sorulardır. Bu soruları yanıtlarken kendinizi baskı altında hissetmez; doğal vücut tepkileri verirsiniz. Kontrol sorularında nabzınızı ölçen makine, baskı altında verdiğiniz yanıtları, önceki yanıtlarınızla kıyaslayarak yalan söylediğiniz sonucuna ulaşır. İşte beden dilini okumak ta, genel verilerin aksine, öncelikle kişinin kendini rahat hissedeceği kontrol sorularıyla işe başlanırsa daha kolaydır. Öncelikle muhatabınızın genel tepkilerine ve vücudunu nasıl kullandığına bakar, ardından tavrının hangi noktalarda değiştiğini gözlemlersiniz. (Polis dedektifleri bu yöntemi başarıyla uygular.)

3. Konuğunuzun siz soru sorarken verdiği tepkileri nasıl değerlendireceksiniz?

- ✓ Avuç yanağa dayanmış. Baş yana eğilmiş. Gözler baygın bakıyor. Mesaj çok açık! “Uyku geldi bedene, ne mutlu kalkıp gidene…”
- ✓ Eller göğüsün önünde, parmak uçları bir çatı oluşturacak şekilde birbirine dayanmış. “Bir bilen” hareketi olarak okunur. Karizmatik bir duruştur.
- ✓ Parmak ucu dudaklarda… “Konuğunuzdan olumlu tepki! Size hevesli ve doyurucu bir yanıt verecek gibi görünüyor.”
- ✓ Eller ağzı örtmüş, başparmak çene altında. “Eleştirel. Soru ya da yorumunuzu beğenmedi. Karşı atağa hazır olmalısınız.”
- ✓ Eller yumuk şekilde, ağzı örtmüş. “Duyguları olumsuz. Söyleyeceklerini yutuyor. Üzerine fazla gitmeyin, bombayı patlatabilirsiniz.”
- ✓ Parmaklar boğaz ve yaka arasında. Yakasını çekiştiriyor. “Bu durumdan kurtulmak zor olacak mesajı”
- ✓ Parmaklar gözü kapatıyor. “Ya çok yorgun, ya da baskı altında…”
- ✓ Eller boynu kaşıyor. Ağzı gergin. “Canını sıkan bir durum var.”

4. Denetimi eline geçirmek isteyen profesyonel program konukları ile tersine, son derece heyecanlı, paniklemiş konukları da yine beden dilimizi kullanarak idare ederiz.

Eğer konuk hâkimiyeti almak isteyen, kötü niyetli biriyse ona keskin bir ifade ve soğuk bir gülümseme ile bakarsanız, karşısındaki ev sahibinin kolay lokma olmadığını hissedip, biraz frene basma gereği hissedecektir.

Eğer heyecandan neredeyse konuşmayacak durumda bir konukla birlikteyseniz, onu rahatlatıp ilk cümlelerini alana kadar siz konuşacaksınız. Ardından anlattığı şey dünyanın en önemli şeyiymiş gibi hevesle, gözünüzü ayırmadan ve mutlaka onaylayan bir gülümseme ile gözlerine bakacaksınız ta ki özgüveni yerine gelene kadar...

Bu bölümde, hakkında onlarca kitap olan beden dili konusunu derinlemesine işlemek yerine, pratik bazı bilgiler vermekle yetindik. Özellikle sunumlarımız sırasında ihtiyaç duyacağımız yaklaşımları inceledik. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi edinmek isterseniz; Janine Driver'in ' Aslında Düşündüğünüzden Fazlasını Söylüyorsunuz' ve Ahmet Şerif İzgören'in 'Dikkat! Vücudunuz Konuşuyor' isimli kitaplarına başvurabilirsiniz.

KAVRAMLAR DİZİNİ

- **ALT YAZI (KJ) OPERATÖRÜ:** Alt yazı makinesi olarak da isimlendirilen karakter jeneratörünü kullanan kişidir. Daktilo makinesi gibi kullanılan klavyesi aracılığı ile yazılar ve grafikler hazırlar, bunları yayına gönderir.
- **AMPEKS (İng.):** Aslında bir marka adı. TRT'de yıllardır bu markanın dar bantla çalışan stüdyo teypleri kullanıldı.
- **ANCHORMAN (İng):** Ana haber sunucusu. Toplanan haberleri önem derecesine göre değerlendiren ve yayınlayan yetkili sunucu.
- **ARTİKÜLÂSYON (Fr.) :**Boğumlanma.
- **BAS SES:** Bas en alt vokal seviyedeki insan sesidir. Bas ses tipik olarak Fa altı ve Mi arasındaki seviyelerde bulunur.
- **BİLGİSAYARLI OTOMASYON:** Bu sistemin radyoda kullanılan şekli ile yayın için gerekli tüm materyalin bilgisayarlarda yedekli olarak toplanması, montajlanması, yayına verilmesi, uzun süreli (günlük, haftalık, aylık) programların düzenlenebilmesi mümkün olabildiği gibi, radyonun arşivlerine ulaşılabilmekte, uzaktan yazılıp, hazırlanan programlar sisteme eklenebilmektedir.
- **CINGIL/JINGLE (İng.):** Radyo programları öncesinde, ortasında ya da sonrasında çalınan tanıtıcı çok kısa, anonslu müzik.
- **COMPACT DISC (İng):** Manyetik olmayan ince bir metalden oluşmuş ve yüksek yoğunluklu ışık kaynağı kullanarak optik tarama düzeneği ile okunan veri saklama ortamı. Yoğun disk.
- **DEŞİFRE (Fr.) :** Çözülmüş, açıklanmış. Bir metinde anlatılmak istenen duygu ve düşünceleri kavrayıp, söyleyebilme yetisi.
- **DİKSİYON (Fr.):** Seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarını kurallarına uygun olarak söyleme biçimi.
- **DJ / DISC JOCKEY (İng):** Kendi materyalleri ile (plak, disk, vb.)bir müzik yayınını teknik anlamda da tek başına gerçekleştiren kişi.
- **EFEKT (İng.):** Radyo ve televizyon yayınlarında, tiyatro oyunlarında veya film seslendirmelerinde hareketleri izlemesi gereken seslerin doğal kaynakların dışında optik, mekanik, kimyasal yöntemlerle gerçekleştirilmesi.
- **ENTONASYON/INTONATION (Fr.):** İfadeye bir fikir, duyuş, heyecan, yumuşaklık, sertlik ayırımı katmak üzere seslerde meydana getirilen uzatma, perde değişikliği gibi başkalıklar. Tonlama.
- **FM/FREQUENCY MODULATION (İng.):** Çok yüksek frekanslı kısa dalga.

- **FONETİK (Fr.):** Ses bilgisi.
- **LEHÇE (Ar.):** Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.
- **MİKSER/MIXER (İng):** Karıştırıcı. Farklı kanallardan gelen ses ve müziğin birleştirilerek ya da karıştırılarak tek bir kanaldan yayına verilmesini sağlayan alet.
- **NAGRA (Pol.):** Bir marka adı. Taşınabilir ses kaydedici.
- **PRODÜKTÖR/PRODUCER (İng.):** Program yapımcısı.
- **PROMPTER OPERATÖRÜ:** Yayın sırasında yazıların okuma hızında kameranın önünden akmasını sağlamak için gereken komutları giren kişi. Prompter cihazı "Autocue" olarak da adlandırılır.
- **REJİ ODASI:** Yönetmen, teknik yönetmen, resim seçici, altyazı operatörü gibi teknik kişilerin bulunduğu oda.
- **RESİM SEÇİCİ:** Resim seçme masasını kullanan kişidir. Monitörlere yansıyan farklı görüntülerden birini yönetmenin isteğine göre seçerek yayına verir ya da banda kaydını yapar.
- **REYTİNG/RATING (İng.):** Dinlenme/izlenme oranı.
- **RÖPORTAJ/REPORTAGE (Fr.):** Radyo ve televizyonda araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlamış olan söyleşi.
- **SİT-COM/ SITUATION COMEDY (İng.):** Durum komedisi. İzleyiciyi düşünmeden güldüren, günlük olayların alaya alınması olarak da tanımlanabilir.
- **SOPRANO SES:** Vokal tanımlı müzikte en tiz kadın veya genç erkek, çocuk sesine verilen teknik bir isimdir.
- **STÜDYO ŞEFİ:** Stüdyonun yönetimini üstlenen kişidir. Yönetim odasıyla stüdyo arasındaki iletişimi sağlar.
- **STÜDYO/STUDIO (Fr.):** Radyo, sinema ve televizyon için ses alınan, film çekilen ve yayın yapılan yer:
- **TEKNİSYEN:** Yayında ve yapımda programın ses alma, montaj ve dinleyiciye ulaşmasında görev alan kişi.
- **TONMAYSTER/TONMEISTER (Alm.):** Ses yönetmeni.
- **VTR OPERATÖRÜ:** VTR (Video Tape Recorder) cihazının kullanımından sorumlu olan elemandır. VTR cihazı video kasetlerin oynatılması ve kaydedilmesini sağlar.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan -Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005.
- AKSAN, Doğan - Her Yönüyle Dil, TDK Yayınları, Ankara 2007.
- AKSOY, Ömer Asım - Dil Yanlışları, Adam Yayınları, İstanbul 2001.
- AZİZ, Aysel - Radyo Yayıncılığı, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.
- AZİZ, Aysel -Televizyon ve Radyo Yayıncılığı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- BURTON, Graeme -Talking Television, Arnold Publishing, Londra, 2000.
- DEMİRCAN, Ömer - Türkçenin Ses Dizimi, Der Yayınları, İstanbul 2001.
- DEVELLİOĞLU, Ferit - Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1984.
- ERDAMAR, Bengül - Spiker Olabilir miyim? Arıkan Yayınları, İstanbul, 2006.
- GİRAY, Ülkü - Yanlışları ve Doğrularıyla Güzel Konuşma ve Okuma Kılavuzu, Bilgi Yayınevi, Ankara,1998.
- GÜLER, Eser / HENGİRMEN, Mehmet - Ses Bilimi Ve Diksiyon, Engin Yayınları, Ankara 2005.
- HEPÇİLİNGİRLER, Feyza - Türkçe Dil Bilgisi, Remzi Kitabevi, 2004.
- HUŞ, Tuna - Spiker ve Sunucu İçin Temel Bilgiler, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara 2002.
- ISPALARLI, Ayşe -Televizyon Sunuculuğu, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir,1987.
- İZGÖREN, Ahmet Şerif - Dikkat Vücudunuz Konuşuyor, Elma Yayınevi-1999
- KABALAK, Beldan - Program Yapımı Sürecinde Yapımcı ve Spiker, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2001.
- KABAŞ, Sedef - Soru Sorma Sanatı, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- KATIRCIOĞLU, Yüce - Televizyon Spikerinin El Kitabı, TRT Yayınları, Ankara, 1975.
- KAYE, Michael /POPPERWELL, Andrew - Radyo Dersleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- KİNG, Larry - Kiminle, Ne Zaman, Nerede, Nasıl Konuşmalı, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998.
- KORKMAZ, Zeynep - Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Yayın No: 827.
- KÜÇÜKERDOĞAN, Bülent (der.) -Televizyon ve Ütopya Yayınları, Ankara, 2009.
- ÖZAKMAN, Turgut - Radyo Notları - Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969.
- ÖZDEMİR, Emin - Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.

- ÖZKIRIMLI, Atilla - Türk Dili Dil Ve Anlatım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- ŞENBAY, Nüzhet - Güzel ve Doğru Konuşma Sanatı El Kitabı, TRT Yayınları, Ankara, 1991.
- TAŞER, Sua t - Örneklerle Konuşma Eğitimi, Papirüs Yayınları, İstanbul, 2006.
- URGANCI, Hakan - Ben Kim Konuşmak Kim, Elma Yayınevi-2008.
- VURAL, Biro l- Uygulama Ve Örneklerle Doğru ve Güzel Konuşma, Hayat Yayınları, İstanbul 2007.
- WEIL, Andrew - 8 Haftada İdeal Sağlık, Sistem Yayınları, İstanbul,1997.
- WILLIAMS Raymond -Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim, çev. Ahmet Ulvi Türkbağ, Dost Yayınevi, Ankara, 2003.

- RADYO DERGİSİ (1942)
- RADYO PROGRAMLARI YAYIN UYGULAMA TALİMATI – TRT
- RADYO VE TELEVİZYONDA TÜRK DİLİNİN KULLANIMI (TEBLİĞLER) – TRT Eğitim Dairesi Yayınları, Ankara, 1999.
- TÜRKÇE SÖZLÜK VE YAZIM KLAVUZU – Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- ÜNLÜ VE ÜNSÜZLERLE İLGİLİ AÇIKLAMA VE ALIŞTIRMALAR- Spikerlik Kursları Ders Notları

RÖPORTAJLAR

ÖZAKMAN TURGUT Nisan- 2007

SAVAŞÇI ŞEBNEM Haziran 2007

FÜSUN ÜNSAL

1962 yılında Tokat Turhal'da doğdu. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Radyo Televizyon Bölümü'nden mezun oldu.1985 yılında açılan spikerlik sınavını kazanarak 1986'da İzmir Radyosu'nda göreve başladı. İzmir Televizyonu'nda çeşitli programların sunuculuğunun yanı sıra, TV- 4'ün açılışında görev aldı. 1997'de kısa bir süre Haber Merkezi'nde çalıştıktan sonra görevine Ankara Radyosu'nda devam etti. 2002 - 2003 öğretim yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde "Konuşma Sanatı" dersi verdi. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Sivil Savunma Teşkilatı ve Askeri radyolarda TRT adına eğitici olarak görev aldı. TRT ve Genel Kurmay Başkanlığı işbirliğiyle düzenlenen eğitim çalışmalarında askeri radyo sunucuları için diksiyon dersleri verdi. Üç yıl Merkez Ses Denetleme Kurulu Üyeliği yaptı. İçişleri Bakanlığı 93. Dönem Kaymakamlık Kursu'nda TRT adına konuşma sanatı eğitiminde görev aldı. Radyo Dairesi Başkanlığı'nca Türkiye Radyoları'nın 80. yıldönümü dolayısıyla hazırlatılan "80 yılın sesi: 1927'den 2007'ye Spikerlik" adlı kitabı 2008'de yayımlandı. Şehit Gazeteci Hasan Tahsin Gazetecilik Yarışması 2009 yılı Radyo Ve Televizyon Spikerliği dalında ödüle layık görüldü. Halen İzmir Radyosunda görevini sürdürüyor.

HAKAN ŞAHİN

1960 yılında Ankara'da doğdu. 1980 yılında Sosyal Hizmetler Akademisinden mezun oldu. Adalet Bakanlığı Ankara Merkez Kapalı Cezaevindeki ilk Sosyal Hizmet Uzmanı oldu. 1985 yılında TRT Kurumu'nun açtığı spikerlik sınavını kazanarak Erzurum Radyosu'nda göreve başladı. Daha sonra İzmir'e tayin oldu. TRT İzmir Radyosu'nda çeşitli programların sunuculuğunu üstlendi ve TRT-FM'in yayına başlamasıyla birlikte bu postanın İzmir yapımlarında çalıştı. TRT İzmir Televizyonu'nda canlı kuşak program "Yaşarken" i sundu. Birçok belgesel seslendirdi.

1995 yılında TRT Ankara Radyosu'na geldi. 2002 yılında, hafta içi her gün 07.40-09.40 saatleri arasında Radyo-1'de canlı olarak yayınlanan haber-analiz program "Gündem" in kadrosuna dahil oldu. Bu programla birlikte radyoculuk tarihinde ilk kez gerçekleştirilen "5 İlden 5 Gündem" projesini yürüttü ve Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde canlı haber programlar sundu. "Gündem" in yurt dışına taşınmasında da görev aldı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan, Yunanistan, Kosova, Makedonya, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'tan yayınlar yaptı.

TRT Kurumu'nun görevlendirmesi ile çeşitli dönemlerde TC. İçişleri Bakanlığı'nın kaymakamlık kurslarında diksiyon dersleri verdi. Spikerlik kurslarına eğitici olarak katıldı. TRT Radyo Dairesi Başkanlığı için Füsun Ünsal ile birlikte hazırladığı "80 Yılın Sesi – 1927'den 2007'ye Spikerlik" adlı kitabı 2008'de yayınlandı. Halen, Merkez Ses Denetleme üyeliği, TRT Eğitim Dairesi Türkçe Eğitim Merkezi Üyeliği görevleri ile birlikte TRT Ankara Radyosu'nda "Gündem" programındaki çalışmalarını sürdürmektedir.

“Teknolojinin bu hızının yanı sıra bir toplumun benliğini oluşturan dil ise zaman içinde bir takım değişimlere maruz kalabilmektedir. İşte tam bu noktada TRT olarak büyük bir sorumluluğa sahip olduğumuzun bilincindeyiz Çünkü Milletimiz Türkiye'nin son 50 yılındaki siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerine ve dönüm noktalarına TRT ile şahitlik etmiştir. Sadece Türkiye'deki gelişmeler değil, belki de son 50 yıllık insanlık tarihinin Türkiye perspektifindeki hafızası TRT'de oluşmuş durumdadır. Bu hafıza kanaatimce son derece önemli ve dikkatlice taşımamız gereken bir emanettir. Çünkü ferdi ve içtimai olarak tekerrürden ibaret hayatlar yaşarken, güçlü bir hafızaya ihtiyaç duyulduğuna inanıyorum. Toplumsal hafıza sayesinde toplumsal kimlik kendini korur ve diri tutar. Bu hafızanın aktarılmasında ise yorumsuz, yalın ve tüm gerçeklikleri olduğu gibi yansıtan bir dil kullanmak büyük bir önem arz etmektedir.”

TRT
ANKARA, 2020